

ТУРСУНОЙ СОДИҚОВА

АТИРГУД
ИШИ

САЙЛАНМА

(Шеърлар, бадиалар)

ТОШКЕНТ – «О'ЗБЕКISTON» – 2007

Масъул муҳаррир — Тўлқин Ҳайит

Дунёда бебаҳо сеҳр бор. Унинг номи — сўз, оҳанги қўшиқдир. Билмак, қалбни бойлик ёки қурол билан эмас, айнан шу сўз, шу сеҳр билан забт этиш мумкин. Чунончи инсоннинг ташвиши мингта, сўз эса ана шу ташвишларни енгишда энг бебаҳо восита бўла олади.

Таниқли шоира, моҳир сўз устаси Турсуной Содиқованинг икки жиддли сайланмаси ўзининг сеҳри ва жозибаси билан Сизни мафтун этиб, нузли манзиллар томон чорлашига ишонамиз.

ISBN 978-9943-01-089-5

© «O'ZBEKISTON» NMIU, 2007 й.

ПОЕЗД ЎТАР

Гуп-гуп этиб поезд ўтади,
Гуп-гуп тепар муштдай юрагим.
Поезд олис-олис кетади,
Бирга учар қушдай юрагим.

Ўйларимнинг узун занжири
Ўй рельсидан чопар, йўқ тинчим,
Шу поездда кетар бир сирим,
Шу поездда менинг илинжим.

...Қолдирганча бизни зор-зор,
Поезд кўксим эзиб ўтмоқда.
Ана хўроз қичқирди... Илк бор
Айрилиқнинг тонги отмоқда.

1963

СЕНИ КЕЛАР ДЕБ...

Хабар келди. Қайтар эмишсан.
Сени қиш-ла кутмайин дея,
Гуллар териб тутайин дея,
Баҳор қизни чорлаб эдим ман.

Уйқусини тарк этиб у ҳам,
Келди тараб хушбўй атрини.
Енг шимариб, тинмайин бир дам
Юва кетди олам гардини.

Табиатни этгач покиза,
Гилам ёйди олиб сепидан.
Мажнунтолнинг шохига роса
Кўк маржонлар тақди кетидан.

Боғни безаб, ҳар бир меванинг
Ҳарир рўмол ёпди бошига,
Сўнгра «қани меҳмон деганинг»
Дея сўраб келди қошимга.

«Дарак йўқ» деб қайтдим хижолат,
Тер қуйилиб изза юзимдан.
Баҳор эса қилолмай тоқат
Чақмоқ чақиб қолди изимдан.

Сўнг қасд билан чорлаб жаласин
Тинмай ойнак черта бошлади.
Сенга йиққан гулу лоласин
Адирларга сочиб ташлади.

Мажнунтолнинг шохин сидириб,
Қизалоқлар сочпопук қилиб,
Тақиб кетса индамади у.
Боғни «оҳ-воҳ»ларга тўлдириб,
Булбуллари бермайди уйқу.

Бор бисотин ташлаб, аразлаб,
Ёз ёнига кетибди баҳор.
Балки мени алдоқчи атаб,
Қилмишимдан этар арзи ҳол.

Кунлар олов пуркай бошлади,
Камзулимни ечдим чидолмай.
Баҳорининг ўчин олгани
Ёз сафарга чиққан ҳойнаҳой!

... Кел, азизим, келгин бехато,
Ёз келгунча келгин тўхтамай.
Келмасанг ҳам бўларди, аммо
Ёзимдан ҳам айрилиб қолмай!..

1965

РАШКИМ

Табиатнинг ювиб гардини
Сайлгоҳга имлайди ёмғир,
Санъатимни кўр дея яккаш
Ойнак чертиб тинмайди ёмғир.
Аммо кўнглим не учундир ғаш,
Рашкимними тирнайди ёмғир.

Не қудратки, олам ғуборин
Олмиш бир зум ёққани замон.
Мен-чи, ойлаб тўксам-да ёшим,
Бир кўнгилнинг кибру ҳавосин
Юва олмай бағримда армон...

1966

МУҲАББАТ, МУҲАББАТ...

Кечагина топган учқунча дарди
Меҳр, шафқат демай этар бетоқат.
Таажжуб, дейди қиз, одамлар зоти
Қандайин бу дардга қилади тоқат!

Ул қизнинг наздида, булут булутмас,
Ошиқлар кўз ёши унда мужассам.
Қуёшни осмон жисми деб бўлмас,
Ошиқлар ишқидан яралган у ҳам.

Юракка туташган бир парча ўтга
Чирмашиб ёнади навқирон умр.
Ошиқлар юраги бўлганда битта
Дер, дунё ўт олиб бўларми кўмир!

...У гўё онадан қайта яралди
Ё дунё янгидан бўлгандай бино,
Ҳижрон олаётир ундан аламин,
Қалби дардлилардан излар ошно.

Ҳазин куй оҳанги, хазонлар ранги,
Ҳаттоки қушларнинг нелардир дея,
Уйқусиз оттирган нолали тонги,
Бари қиз кўнглига бўлар қофия...

Ҳув, кўкда самолёт этади парвоз,
Кимнингдир толеи учди осмонга.
Олисдан чинқириб ўтди паровоз,
Қаердан ё кетар қайси томонга?

Балки у иқболи баланд бир қизнинг
Суйганин элтади шошиб, тер қуйиб,
Балки қиз шу пайтда, алақаерда
Бехабар ўтирар ўсмасин қўйиб...

Кимлардир тушмади бу айрилиққа,
Кимлардир топишди дийдорга тўйиб.
У-чи, ҳар кунгидай сирдош ариққа
Янги туш айтади висолга йўйиб...

1966

СУРНАЙ

Олисларда чалиниб сурнай,
Берганида тўйлар дарагин.
Хаёлимда бўлар эдинг шай,
Қушдай ўйнар эди юрагим...

Йиллар ўтди... унутдик барин,
Диллар ёпди эски дафтарин...
Аммо шу пайт қилгандай атай,
Йиғлай кетди қайдадир сурнай.

Яна такрор тушдинг ўйимга,
Нега келдинг, йўқдир керагинг!
Унут бўлган дардим куйига
Такрор ўйнар бебош юрагим....

1967

АРМОНИНГМАН

Майли мендан кечдим де, мен ҳам сендан тонаман,
Аммо сенинг давосиз дардинг бўлиб қоламан.

Мен ҳам кетдим олислаб, сен ҳам ўзгани излаб,
Лекин ҳануз кўксингда армон бўлиб ёнаман.

Ушалмаган орзуинг ёшлигинг ҳам ўзимман,
Гоҳо дилингда маъюс куй бўлиб уйғонаман.

Кўзинг зиёсин олгум, сочинг қаросин олгум,
Дунё ташвишин йиғиб, бошгинангга соламан.

Унутдим деб юпанма, нону тузингда борман,
Юрагингда ёнар у ишқинг-ла ҳамхонаман.

1967

ЎҚУВЧИМГА

Сенинг ўн етти ёшинг, камолингдай айланай,
Хоҳ шўху, хоҳ ювошинг, ёмонингдай айланай.

Бу куни сени авайлаб, катта йўлга солурман,
Изларингга термулиб, бахтинг тилаб қолурман.

Қолди дема, йўлингда машғал бўлиб ёнаман,
Мурғаккина дилингда армон бўлиб қоламан.

Қайга етса қадаминг, ёнгинангда мен борман,
Ҳаддан ошганда ғаминг, бошгинангда бедорман.

Чағир йўлда пойингга гилам бўлиб тўшалай,
Биров сени койиса, алам билан ўч олай.

Қийнаб қўйса саволлар, мушкулингга ечимман,
Йўлинг тополмасанг гар, умр бўйи кечирмам!

Рози қилган кишингнинг «раҳмат»ида яшайман,
Қилган хато ишингнинг заҳматида қақшайман.

Сендан рози бўлсалар, ором бўлиб тинаман,
Дашном есанг-чи, унда шиша мисол синаман.

Суратингни, отингни бошгинамда асрайин,
Киприк узра қалқиган ёшгинамда асрайин.

Сенинг ўн етти ёшинг, камолингдай айланай,
Хоҳ шўху, хоҳ ювошинг, ёмонингдай айланай.

Бугун сени авайлаб, катта йўлга соляпман,
Изларингда умид-ла бахтинг тилаб қоляпман.

1967

ФИРОҚ

Фаминг борми, дедим, дарёга —
Бетоқатсан, тошқин оқасан?
Шунча ташвиш билан қаёнга,
Умрим каби шошқин оқасан?

Жавоб бермас, жўшиб йиғлар сув,
Ўз-ўзича айлайди нола.
Қирғоқларга бошин урар у,
Тўлғонади бора ва бора.

Қалбимдаги ғашлигимсимон,
Аста босиб келади оқшом,
Қуёшини йўқотиб осмон
Қора либос кийибди боқсам.

Юлдузлардан чодир ёпиниб,
Чикдим туннинг ҳолин сўргали,
Кўнглим каби ой ҳам яримта
Жой излайди ўзин қўйғали...

1967

ДАРДЛИ ДУНЁ

Дард ичида тўлғонар дунё
Қайлардадир ингранар мотам,
Шўхликларим йўқолди гўё,
Кулгуларим музлади шу дам.

Буғдой ноним татийди тахир,
Вужудимниғижимлайди ғам.
Ёнмасинми борлигим, ахир,
Қайлардадир ўлмоқда одам!

Ортаётир етимлар сони,
Кам эдими мотамсаролар!

Фарёд чекиб, ўртайди жонни
Бева қолган бахти қаролар.

Қонга сингди она алласи —
Чақалоқсиз қолмиш бешиклар.
Тинди машҳур куйчининг сози,
Эҳ, айтилмай қолди қўшиқлар!

Етгунича ошиқнинг хати
Маъшуқаси ўлдими тағин?
Қонда қолган севгилар ҳаққи
Қиймаланар аламда бағрим!..

Нолишим йўқ ўтар кунимдан,
Хушнуд кунлар келар уланиб.
Аммо кўнглим қақшайди зимдан —
Дунё ётар дардда тўлғониб...

Тонг отмоқда... қайдадир қуёш
Чиқар эмиш қонга булғониб.

1968

КОЙИР ЭМИШСАН

Мени ҳамон койир эмишсан,
Олислигим рост эди сендан,
Холислигим рост эди сендан,
Ҳаётингдан кўчдим-да кетдим,
Хаёлингдан ўчдими дердим
Оддийгина туришим маним,
Оддийгина кулишим маним.

Боқишингга зормиш гўзаллар,
Олқишингни олмиш гўзаллар.
Тушар ишинг уларда эмиш,
Эсу ҳушинг уларда эмиш.
Аммо фақат бағрингда ҳамон
Яшар эмиш гўё ҳукмрон

Ўша оддий туришим маним,
Ўша шўхчан кулишим маним.

«Дод» дермишсан менинг дастимдан,
Қутулмоқчи бўлиб, қасдимда
Юрагингдан мени шарт чизиб,
Отай десанг, жисмингдан узиб,
Жон-жонингга жойланар эмиш,
Оғриғингга айланар эмиш,
Ўша шўхчан кулишим маним,
Ўша оддий туришим маним.

Бу кунингдан тўйиб кетиб сен,
Бу кунингдан куйиб кетиб сен,
Янги кундан бўлиб умидвор,
Кутармишсан саҳарни бедор.
Аммо қуёш бошламай юмуш,
Даричангдан мўралар эмиш,
Яна ўша туришим маним,
Ўша шўхчан кулишим маним.

Олислигим рост-ку аслида,
Холислигим рост-ку аслида,
Ўйларимиз уйқашмас энди,
Йўлларимиз туташмас энди,
Сен-чи ҳамон койир эмишсан...

1968

СИЗ ТУФИЛГАН КУН

Сиз дунёга келган кун бу кун,
Балки ёру қариндошингиз
Қошингизга тўпланиб мамнун
Қутлашурлар янги ёшингиз.

Бахтим дея, алқаб онангиз
Боши узра қўйди бу кунни.

Бу кун кимга бўлдию кундуз,
Кимга ҳижрон бўлиб битилди.

Кимларнингдир бугун ардоғи,
Боғидаги суюк оҳусиз.
Оҳ, сиз дея аллаким доғда,
Армонисиз, озор, оҳисиз.

Сиз юарсиз ўзга манзилда
Бахтингиздан кўнглингиз ўсиб.
Сиз унутган боғларда бизлар
Бардошларга тилармиз тўзим.

Сиздай зотни инъом этди деб,
Киприкларга суртдик бугунни,
Аmmo қайга отсак бўларкин
Кўнгилдаги зилдай тугунни!

Ул сиз юрган йўллар ўзгарди,
Ул қўшиқлар чиқди русмдан.
Энди куйлар, ўйлар ўзгадир,
Чиройлар ҳам эмас аслидай.

...Сиз томонда не сўз билмадик,
Балки қатор ўғил-қизингиз.
Лекин бизлар асрармиз ҳануз
Ўша-ўша ўн тўққизингиз.

Яна ёшлик ўтди деб бу кун,
Армонларга тушманг ўзингиз.
Ҳануз танҳодирсиз биз учун,
Кафтлардадир ўн тўққизингиз.

Сиз дунёга келган кун бу кун,
Ичимга оҳ тўлган кун бу кун...

1968

БИЗ — ЮЛДУЗМИЗ

Самодаги ёрқин юлдуздай,
Бир-бирига яқин юлдуздай,
Дея ҳавас қилишар эмиш,
Атрофдаги танишу билиш
Иккимизни кўришганида.
Кўнглимизни билишмайди-да...

Чунки ўшал порлоқ юлдузнинг,
Бир-бирига ҳамроҳ юлдузнинг,
Неча кеча, неча кундузлик
Йироқлиги бордир орада,
Фироқ йўли бордир орада.

Юлдузимиз мослиги эмас,
Юлдузларга хослигимиз рост...

1968

ЮРАККИНАМ

Балки аввал кимнидир танлаб
Бўлгандирсан висолидан лол.
Балки унга ғазаллар атаб...
Майли! Ёнган, куйган бўлақол!

Аммо айтма зинҳор ва зинҳор
Ул тўғрида ногоҳ сўрасам.
Айта кўрма, заррача озор
Топмайман деб ичсам-да қасам.

Айтма, агар сўрасам суйиб,
Ҳатто жанжал кўтарсам, сўксам.
Ёлворарман балки куйиниб,
Айта кўрма ёшимни тўксам....

Ўтмишингни эслатма мутлоқ
Тушганда ҳам сочларимга оқ.

Юраккинам гулдайин нозик...

1968

ОЛИС ЮЗ ЁШИМ

Олис юз ёшимга
Нигоҳим ташлайман
Йигирма ёшимнинг бағридан туриб:

Не ишлар қўлимда,
Не савдо йўлимда,
Манзилга қай йўлдан борурман юриб?

Бу бари яширин,
Ҳам офир, ҳам ширин
Йиллар қанотига беркинибди жим.

Лекин, ҳув, узоқдан
Кўринар шу чоғда,
Оқ рўмол ўраган кекса савлатим.

Ва унинг ёнида
Чарх уриб ёнади
Энг ширин ғазалим, илк муҳаббатим...

1968

ДАҚИҚА

Хаёлларим елар билгани —
Нелар кечар ушбу минутда.
Аллақайда шоир сукутда
Шеърига ном изларми ҳали...

Машхур олим янги кашфига
Нуқта қўйди балки ушбу дам.
Ёш умрини ўққа топшириб,
Аллақайда жон берди одам!

Қай дилдадир худди шу маҳал
Тўқилмоқда илк ишқ қиссаси.
Қайлардадир вафони дангал
Хор қилмоқда кимдир биттаси.

Аллақайда хусумат тинди,
Нур таратиб ёнди ҳақиқат.
Қайлардадир дўстларим худди
Эслар мени ушбу дақиқа.

Қўшни чироқ ўчмайди бирдак,
Кимдир бедор биров йўлида.
Аллақайда туғилди гўдак
Келажакни тутиб қўлида...

1969

КУЗ

Куз келибди, заргар табиат
Атрофимни қайта қуйибди.
Дарахтларга, йўлларга қат-қат,
Хирмонга ҳам олтин уйибди.

Куз овора, олай деб кўнглим,
Олтин сочар менинг бошимдан.
Аммо кўнглим негадир мунгли,
Қоникмайман ҳеч бир ишимдан.

Не учундир соат «чиқ-чиқ»и
Қаттиқ тегар бугун қамчиндай.
Қўшни қизнинг қувноқ куйи ҳам
Туйилади менга дардчилдай.

Бугун илк бор увишди бағрим
Оқ сочини кўриб онамнинг.
Ҳамроҳим ҳам туйилар ҳорғин
Тўлдирса-да кулиб хонамни.

Хув... турналар қайтар хўшлашиб,
Мунг аралаш тинглар юрагим.
Куз-чи, ҳамон олтин, зар ташир —
Олтин ичра инграр юрагим...

1969

СЕН БОР ЭДИНГ

Ҳаётимга йўлдош эдинг сен,
Севинч бердинг ўзинг бош бўлиб.
Ҳануз борсан, яшайсан, лекин
Юрагимда офир тош бўлиб.

Ҳаётимга йўлдош эдинг сен,
Суйдим, куйдим, мен одош бўлиб.
Ҳануз борсан, яшайсан, лекин
Кўзларимда аччиқ ёш бўлиб.

1969

ЁМФИР ЁҒАДИ

Нотиниқ ёғади
Ҳам илиқ ёғади.
Бағрим ҳам эрийди ёмфир ёшидан.

У мунгли байтни-ю,
Хув, гўдак пайтиму
Йигирма ёшимни қуяр бошимдан.

Бир вақтлар жўш уриб,
Мастона қўшиғим
Тинглаган анҳорим кўпирар, асов.

Энди йўқ, йўқ энди
Хув қирғоқ бўйида
Нигоҳи жисмимни ёндирган биров.

Анҳордай биров ҳам
Кетибди йироқлаб,
Йигирма ёшимни ушлаб қўлида.

Номи ҳам пинҳона,
Фами ҳам пинҳона,
Бир ширин шеър бўлиб қолмиш дилимда.

Тинмайди томчилар,
Аямай қамчилаб,
Бўғотдан тортқилар майса қулофин.

Томчилар тинмайди,
Тинмай дил тирнаб у,
Тинган ҳисларимни қўзғотар тагин.

1970

ИРОДАГА

Мен ҳаётдан сенга беташвиш,
Силлиқ тақдир сўраганим йўқ.
Тиламайман, умринг серолқиш
Шон-шухратга бўлсин деб тўлиқ.

Омадингни қидир ўзингдан,
Шўх, қувноқлик бўлсин хислатинг.
Ором қолсин сенинг изингда,
Сен баҳорни тургин эслатиб.

Бутунича беролмасанг бахт,
Тутмасанг-да қувонч бир олам,
Доно сўздан бало ҳам карахт —
Бир офиз сўз бўлолгин, болам.

Катта юмуш, катта тилакка
Бўлолмасанг майли илҳомчи.
Фақат битта дардкаш юракка
Юпанч бўлгин фақат бир томчи.

Ҳеч бўмаса, ҳисларинг ёниб,
Ўз-ўзинга шеър ўқишни бил.
Ё ўзингча куйлай ол тўниб,
Ё ўртаниб тор чертишни бил.

Ким билолсин, балки тилагим
Тақдирингга бўлмаса ҳамдам,
Биров учун ҳеч бўлмаганда,
Ёниб-ёниб йиғлай ол, болам...

Мен тақдирдан сенга катта бахт,
Ҳусну чирой тилаб олмадим.
Узун умр сўрадим фақат
Ва биргина: элдан қолмагин...

1970

ҲАР ДОИМ БЎЛСИН ҚУЁШ!

Ҳар доим қуёш бўлсин,
Дея куйлар гўдаклар.
Доим онам бош бўлсин,
Дея тилар гўдаклар.

Онасин умрин тилаб
Куйлаганда қизчалар,
Қайлардадир ўт ичра
Оталарни жанг чорлар.

Боз яйрашиб қизларим
Отасига талпинса,
Ота-бола завқидан
Кўзларимга бахт инса.

Йўлга чиқса ортидан
Йиғлаб қолса гўдагим,
Гоҳ яйрару гоҳ зимдан
Увишади юрагим...

Инграр уруш қайдадир,
Ёқиб ернинг юзини.
Бугун эса «дадам» деб,
Тили чиқди қизимнинг.

Толеинг бутун бўлсин,
Бутун бўлсин юрагинг.
Отагинанг умрин ҳам
Болам, қўшиб тилагин.

1970

* * *

Дугонам, кел энди тарк эт хонангни,
Юр дала сайлига, ўтмасин фурсат.
Бир зум отасига бергил болангни,
Бу кун аввалгидай кезайлик хурсанд.

Аввалгидай ясан чиройинг очиб,
Кел, чамбар сочингни ўрайин майда.
Сени бундай кўрмоқ, ахир, қувонч-ку,
Бугунги бу чирой эртага қайда?!

Юра қол, ўрикзор гулин тўкмайин,
Ҳали тараб бўлмай ҳидини ялпиз,
Тўйиб симирайлик баҳорий майни,
Бу гаштни эртага қайдан топамиз?!

Бугун бари нарса кўзимга сурма,
Яшамоқ имконин атадим неъмат,
Бугун атрофимга термилиб тўймам,
Бу бахтдан бенасиб қўйма, табиат!

Бағрингизни очинг, онаизорим,
Болакай мисоли сингиб кетайин.
Сизни мен баҳорим дея ата-ю,
Бир яйрай, бир яйрай қолмай ғуборим.

Отагинам менинг, қуёшим менинг,
Набираларни бир ён қўйингиз бир зум,
Ўзим кафтингизга қўяй бошимни,
Бугун меҳрингизга қонайин ўзим.

Уйимнинг файзисиз, бахтимсиз, бегим,
Сизсиз бу ғўшада қолгум жавдираб.
Ва лекин меҳрибон кўзларнинг бугун
Ошкора розини турибман тилаб.

Ошкора сўзлангиз, шундай сўзлангки,
Сўзлар ифоридан маст бўлайин, маст.
Бари ардоғингиз тинглайин бу кун,
Балки у эртага кўнгилга сифмас!

Боғлаб қўймагандир ҳаётга бизни,
Қаламим, умримиз кетмоқда учиб.
Куйлаб қол, ғафлатга бермагил изминг,
Куйла, ҳеч бўлмаса, иккимиз учун.

Юрингиз, ўрикзор гулин тўкмайин,
Ҳали тараб бўлмай ҳидини ялпиз.
Тўйиб симирайлик баҳорий майни,
Бу гаштни эртага қайдан топамиз!

1971

СЕЛ ҚУЯДИ

Сел қуяди, шамол дарбадар,
Уни ҳар ён сочиб ўйнайди,
Атрофимда хира бир парда,
Ҳовлидаги ҳовуз қайнайди.

Сел қуяди, шамол тут қоқиб,
Дув тўкару лойга белейди.
Бир-бирини суяб тераклар
Дилдирашиб аҳвол сўрайди.

Бир-бировин қучиб-қунишиб,
Ухлаб қолди жажжи қизларим.
Отажони келади ивиб,
Дарвозада менинг кўзларим.

Сел қуяди, йўлга отланган
Қўшним қайтди яна изига.
Хушбўй сочин ювар райҳонлар
Бошин қўйиб тупроқ юзига.

Сел қуяди, бўғот тагида
Шумшайганча мудрар мусича.
Кўзларини маҳкам юмволиб,
Чўмилади шохида ғунча.

1971

ОНА УЙИМ

У мен туйган биринчи куй, биринчи олам,
Қушчаларнинг чуғуридай қувноқ кулгум у.
Илк бор терган бойчечагим, севинчларим ҳам
Қайлардадир тушиб қолган сочпопугим у.

Ўн тўққизга тўлган ёшим ҳусну чиройи,
Завқ-шавқига ҳамроҳ бўлган гувоҳ кўчам у.
Илк мартаба қалам тутиб, билиб-билмайин
Шеър тўқишни орзу этган сирли кечам у.

Қачонлардир шу кўчадан мени сўроқлаб,
Излаб, бўзлаб ўтган эмиш азиз кишим ҳам.
Сой бўйида қолиб кетди талай сирларим,
Ёшлигим-ла кетди қанча чала ишим ҳам.

Ўша ерда табарругим — отам пойини
Боши узра тутган кўҳна, азиз остонам.
Қизлар билан кашта тикиб, яйраб, ёйилиб,
Шивирлашиб тонг оттирган файзли хонам.

Хаёлимдан ўтар гўё ширин туш мисол,
Ҳовлимизнинг бурчидаги мунғайган тандир.
Мунис онам балки шу пайт яноқлари ол,
Менга атаб иссиқ кулча ёпаётгандир...

1971

КУТИШЛАР, КУТИШЛАР...

Пишқирганча ўтади поезд,
Аэропортга тўла одамлар.
Аллакимга мактуб битар қиз,
Қайларгадир шошар қадамлар.

Тўптош ўйнаб остонасида,
Дадасини кутар қизалоқ.
Кимдир жилмай ўз хонасидан,
Хат кутади тоқатлари тоқ.

Ороланар бирам келинчак,
Бугун меҳмон келар чамамда.
Кун санайди аллаким тинмай,
Қутулмоқ-чун ўткинчи ғамдан.

Эртанги кун осудалигин
Ташвиш билан кутади она.
Қайлардадир қўшиғу кулги,
Келин кутар қутлуғ тўйхона.

Кимдир ўқир тинмай, толиқиб,
Ўтмоқ учун оғир синовдан.
Кимдир эса, йиллаб, зориқиб,
Бир оғиз сўз кутар бировдан...

Кўқдан ёмғир тилар бошоқлар,
Бошларини қуйи солишиб.
Мен ҳам доим кутгум бировнинг
Йўлларимда учраб қолишин...

Тумшуқчасин чўзиб, чирқираб,
Онасини кутар полапон.
Остонадан жилмай, йўл қараб,
Тўптош ўйнар қизалоқ, ҳамон.

Пишқирганча ўтар поездлар,
Бекатларга тўла одамлар.
Мустар йўллар бир-бирин излар,
Қайларгадир шошар қадамлар.

1972

АРМОНЛАРИМ

Армонимдир — жамалакли сочим пилиги,
Чанг кўчада қолиб кетган чала ўйинлар.
Қулоғимда қўшиқ бўлиб қолди бир кулги.
Аллакимнинг суҳбатидан кетдим тўйинмай.

Эҳ, армондир, ўша мағрур шарму назокат —
Учрашмаган учрашувлар қолди йўлларда.
Юрагимга сингди пинҳон ҳисларим қат-қат,
Армонларим кетди ўша суқсур бўйларда...

Учрашмаган учрашувлар қолди йўлларда.

1972

ТАНБУР КУЙЛАР...

Турғун Алиматовга

Танбур куйлар, куйки авжида,
Тўлфонганча тутар оламни.
Сеҳр оқур куйнинг мавжида,
Қайта бошдан битар оламни...

Қайта бошдан яралдим мен ҳам,
Бир пок нурга чулғанар кўнглим.
Нохуш ҳислар топади барҳам,
Бир пок нурдан улғаяр кўнглим.

Ҳислар тошар бағримдан гўё,
Тўрт девори эрир хонамнинг.
Ҳузуримга оқадир дунё,
Қучгудайман бутун оламни.

Ташвишларим, дардим, ўкинчим,
Тарк этдилар, кетдилар мендан,
Эй ноқобил дўстгинам, тинчи,
Бугун кечдим бари гинамдан.

Олисдаги дилкаш дугонам,
Келгил, яна меҳримга жойлан.
Дўстлар, сизни соғиндим бу дам,
Остонангиз ўпдим хаёлан.

Танбур куйлар, куйки авжида,
Бир пок нурга чулғанар кўнглим.
Сеҳр оқур куйнинг мавжида,
Бир пок нурдан улғаяр кўнглим.

Қўшни уйда кўринган тутун,
Тор кўчадан ўтган қадам ҳам,
Неки гўзал, неки беҳусн
Менга бари азиздир бу дам.

Танбур куйлар, куйки, сеҳргар...

1973

ТОНГ

Тонг чўққидан ошдию
Қишлоқ узра қуйилди.
Борлиқ келиб хушига
Сескангандай туйилди.

Шундай, яқин орада
Хўроз шошиб чақирди.
Маъради қўй қўрада,
Ағдарди бўш пақирни.

Уйқусираб болакай
Алланима сўради.
Бувижони эркалаб
Уни қайта ўради...

Чирс этдию юз очди
Нилуфар гул ҳовузда.
Остонада келинчак
Пайдо бўлди товусдай.

Ичкарида ипак қурт
Емак сўраб шошади.
Барг кесгали отахон
Аравасин қўшади.

Йўлга тушди чол — бува
Ҳатто ичмай чойини.
Араванинг ортидан
Кампир қолди койиниб.

Қамраб яқин-йироқни
Келди трактор уни.
Бошланмоқда қишлоқнинг
Яна қутлуғ бир куни.

1973

ГУЛ ФАСЛИ

Беҳи гули — оқ капалак,
Қувлар уни шаббода.
Гулга тўлмиш еру фалак,
Атир ёғар ҳаводан.

Хушбўй жийда япроғида
Куй ўқийман хўп майин.
Боқар ўрик бутоғидан
Довуччаси хўмрайиб.

Шошиб тошар бўтана сой
Хас-хашакни кўтариб.
Тахтачада унар буғдой
Сумалакка аталиб.

Борлиқ ранги ҳушим тутди,
Қолдим унинг қошида.
Қизларимга қўйган сутим
Тошди ўчоқ бошида.

Тошди бебош хаёлларим
Айлантириб бошимни.
Қувиб келди маъсум, сўлим,
Ўн саккизли ёшимни:

Аввалгидай сочим узун,
Қаро эмиш тўлқини.
Боқар эмиш кимдир маҳзун,
Кимдир эса хўрсиниб.

Юзим лола, изим лола,
Лола эмиш кўйлагим.
Баҳордай шўх, завққа тўла
Пайтим бир дам ўйладим...

Гул учади бирин-кетин,
Сой тошади хўп жўшиб.
Қалбим эса тўқир шириш
Софинчсимон бир қўшиқ.

1973

МЕН БИРОВНИ СЕВГАН ЎХШАЙМАН

Сирдош сойим шовқинламай тур,
Камсуқум ой, сен ҳам бу ён юр,
Келинг қизлар, келингиз тезроқ,
Юрагимга солинг-а қулоқ —
Мен бировни севган ўхшайман.

Ошиқ йигит ёнишингни қўй,
Мен ҳақимда хонишингни қўй,
Толеингни ўзга ёқдан кут,
Унут мени, мутлақо унут —
Мен бировни севган ўхшайман.

Аллақайда бир онаизор
Келин қилиш дардида бедор,
Менга атаб сеплар йиғармиш,
Қўйинг, она, бу зое ташвиш —
Мен бировни севган ўхшайман.

Қайтгил, чақмоқ йигирма ёшим,
Қайт, ўшандай чиройинг тошиб,
Армонингни энди олайн,
Бошингга ишқ дардин солайн,
Севин, хомуш йигирма ёшим —
Мен бировни севган ўхшайман.

Бугун сойнинг шовқини бошқа,
Бугун ойнинг ёлқини бошқа,
Бугун қизлар имлар пичирлаб,
Бугун онам боқар тушунмай —
Мен чиндан ҳам севган ўхшайман.

1973

ҚОР ЁҒАДИ

Қор ёғади оппоқ, оқорли,
Ерни белаб юмшоқ патига.
Яйрай-яйрай заҳматкаш борлиқ,
Кирмиш унинг момиқ қатига.

Яп-яланғоч дову дарахтлар
Барра тўнда кўпчиб яйрамиш.
Кесик тол ҳам бугун карахтмас,
Башанг, оппоқ салла бойламиш.

Йўлакларга пойандоз тўшаб,
Поклик тўлди бизнинг чорбоққа.
Кўнглим недир кутганга ўхшаб,
Бир илинжга тўлиб бормоқда.

Оппоқ борлиқ, оппоқ ҳисларим
Бир жонимга сифмас кўринди.
Ўпгудайман оқ изларингни,
Бу покликни сенга илиндим.

Қулоғимга бир шарпа инди,
Келиб қолгин оқ тилаклигим,
Шу оқ ҳислар ичра, ҳа, энди
Сезмоқдаман хўп кераклигинг.

Қор завқидан таним яйради,
Поклик тўлди бизнинг чорбоққа.
Дамлай қолай, чойим қайнади,
Кимдир келар худди шу ёққа...

1976

ИЗҲОРСИЗ БАЁНЛАР

1

Икки ёнга айрилдилар,
Тоғлар тушди орага.
Ҳижрон тўла боғлар тушди,
Доғлар тушди орага.

Бир-бирига хўп зор эди,
Иккисида бир тугён.
Ўз-ўзига озор этиб,
Кетдилар гирён-гирён.

Бири деди: ору гурур,
Бири шарму ҳаёни.
Шундай қилиб, икки туйғу,
Билмай ўтди баённи.

Бахт тилаган дўст-тенгдошлар
Лолу ҳайрон қолдилар.
Йигирмали у гул ёшлар
Кўнгли вайрон қолдилар...

2

Узун-узун ўтган йиллар
Дилга юпанч индирди.
Узун-узун ўтган йиллар
Кўз ёшни ҳам тиндирди.
Бари ўтди.

Ногоҳ бир кун
Туш кўрибди қиз томон.
Эмиш, дийдор кўришибди
Икковлари соғ-омон.

Йигит дермиш: «Мана, келдим,
Кечикдим мен, кечиргин.
Сенсиз ўтган шунча йилни
Ёдинг билан кечирдим».

...Бир боғ эмиш қиз кўрмаган,
Осмону ер гул эмиш.
Бир пайт ўнгда орзулаган
Висол боғи шул эмиш.

Аввалгидай қайсарлик йўқ,
Мағрурликлар қайдадир?
Йўқмиш фироқ, йўқмиш ноз-дўқ,
Қиз ҳам синиқ, ҳам дадил

Дермиш: «Озорларим учун
Едим тақдир тошини,
Афв сўрарман, бағрим, кечир,
Бугун эгиб бошимни».

Йигит дермиш: «Кафтга қўнгил,
Қушим, олиб қайтарман».
Кеч, — дейди қиз, — энди қўйгил,
Илож йўқ, — дер бедармон.

Не гап бўлди у нариси
Қиз кетибди ҳушидан.
Кўзин очса, бу бариси
Бўлган экан тушида.

3

Бори-йўғи бир туш ахир,
Лекин кўзлар ҳалқа ёш.
Тик бўлмас бу зил бағир,
Юрак ботар мисли тош.

Бир тушгами шунча тугён?
Ёшлик ахир узоқда!
Чор атрофга талпинар жон
Қайта тушиб тузоққа.

Мен айтурман: қўй, азизам,
 Ҳушинг тўпла, фикр қил.
 Ҳижронни деб бўлма мулзам,
 Асли унга шуқр қил.

Сабаб: рўйхуш бермаган ул
 Мағрур, асов кишинг деб,
 Қолаверса, рўё нуқул —
 Бир бетизгин тушинг деб.

Бор ҳушингдан тонадурсан,
 Билмайдурсан қолганин.
 Яъни ёдинг у мағрурни
 Не кўйларга солганин:

Ҳар саҳару ҳар шомига
 Исминг ёзганларини.
 Фироқ деганнинг домида
 Тўзиб озганларини.

Қўл чўзганча суҳбатингга,
 Зор-зор талпинганларин.
 Ночор яна суратингга
 Бўзлаб топинганларин

Билганингда,
 Ва қисмат ҳам
 Висол айласа тақдим,
 Туруш берармидинг, эркам,
 Кўтармоққа бу бахтни?!

Тушдаги бир кўришмоқнинг
 Шунчалар зилзиласи.
 Ўнгингдаги қовушмоқдан
 Асли худо асрасин!

Холис туриб севмоқ ҳам бахт,
Келмас ҳар ким қўлидан.
Шукр қилгин бу тақдирнинг
Айри тушган йўлига.

Бу бир йўлки, олов ютган,
Изҳорсиз баёндир.
Учрашгудай бўлса агар
Портламоғи аёндир!

Қўй, бу буюк туйғуларни
Бутунича асрагин,
Суймоқ фарздир, фақат етмоқ
Эмасдир ишқ маслаги.

Ёнишларинг юракларга
Зилзилалар солгуси.
Ҳали ҳеч ким куйлолмаган
Қўшиқ бўлиб қолгуси!

...Икки ёнга айрилдилар,
Тоғлар тушди орага.
Ҳижрон тўла ою йиллар,
Доғлар тушди орага.

Бири деди: ору ғурур,
Бир шарму ҳаёни,
Шундоқ: икки буюк туйғу
Билмай ўтди баённи...

1976

МУЪЖИЗАЛИ ДАҚИҚАЛАР

Зилдай замин дарз кетибди
Қилдай майса дастидан.
Еру кўкни маст этибди
Ялпиз қай хас остидан.

Ҳар куртақда бир тугун сир
Ечилмоққа ошиқар.
Фунча лиммо-лим тўлибдир
Ним пушти ранг қўшиққа.

Ер мадҳини кўкка ташиб,
Қушлар чулғар ҳавони.
Тушолмайин, сабри тошиб,
Булут солар қавоғин.

Булут кетди, ёши бунда
Марваридга айланди.
Дов-дарахтга шода-шода
Маржон бўлиб жойланди.

Эҳ, жойланди туйғуларим
Маржон таққан толларга.
Фунчаларнинг юзидаги
Ул биллурий холларга.

Ҳар нуқтада бир мўъжиза,
Бир буюклик кўрдим мен.
Шу аснони бор нарсдан
Суюмликка йўйдим мен.

Мўъжизага тўла онлар,
Эвоҳ, ўтиб борадир.
Шундан бағримда армонлар,
Бағрим менинг ярадир.

Борадурман мен ҳам ўтиб,
Ҳеч иш келмай қўлимдан.
Эй, шеър ишқи, дастим тутиб,
Мадад бўлгин йўлимда!..

Яшамоқни куйлаш сўзи
Бордир, расми азалдир,

Лекин ўтар ҳар он ўзи
Минг ғазалдан гўзалдир.

Шу гўзаллик тароватин
Сатрларга солайин.
Яшиллигин, исин, тотин,
Аслин олиб қолайин...

Ҳар ғал отам йўқлаган дам
Ёшарган пайтларимни.
Дилкаш, серзавқ онамлардан
Эшитган байтларимни,

Олай, дўстнинг ул термулган
Меҳрибон қарашларин,
Яхшиларга қўшилган дам
Гўдакдай яйрашларим,

Жамалак соч қизларимнинг
Эркалиги, қувлигин,
Сувратин чизиб олай,
Сингилжон, сулувлигинг...

Япроқдаги ғуж биллурни
Терай тўкилмасидан.
Ёзиб олай булбул куйин
Ғунча сўтилмасидан...

Ҳар нуқтада бир мўъжиза,
Бир буюклик кўрдим мен.
Шу аснони бор нарсдан
Суюкликка йўйдим мен.

Мўъжизали онлар учиб,
Биздан қочиб борадир.
Қўлдан кетган дамлар учун
Бағрим пора-порадир.

1978

**АНДИЖОНЛИК ХОНАНДА
АБДУХАЛИЛ АДУЛҲАКИМОВ
ХОТИРАСИГА**

* * *

Осилганча қозикқа унсиз йиғлайди танбур,
Токчага мук тушволиб жим оҳ чекар доира.
Бугун бир сўз демоққа бемажол, безабондир
Куйингизга жўр бўлган ўша бийрон шоира.

Қулоғиму қалбимга бугун тан бермоқдаман,
Нечун тарс ёрилмади, портламади, вожаб!
Юрагимда фарёддай ўртаниб янграмоқда
Ул сиз эриб куйлаган «Ушшоқ», «Гиря» ҳам «Ажам»...

...Сиздай дилкаш бўлишни орзу қилар эдилар,
Саси оташ бўлишни орзу қилар эдилар,
Орзумандлар қолдилар изингизда жавдираб,
Сиз кетдингиз, оғажон, биз қолдик-ку довдираб.

Кимдан боғлар қоларкан, кимдан бир сиқим тупроқ,
Кимдир дилга ботаркан ойланиб, қуёшланиб,
Кўз юмдингиз, оғагинам, назаримда сиз бироқ,
Қолдингиз-ку бирданига ўлмас куйга айланиб.

У бир куйки, янграйверар кўнгилларда, ўйларда,
Жон бағишлар аввалгидай давраларда, тўйларда.
Фақат ҳамон йиғлар танбур, юпатмоқлик душвордир,
Доира жим оҳ чекади токчага мук тушволиб...

Сайроқи қуш, сиз учдингиз, кўзлар кўқда жавдирар,
Сизсиз бўм-бўш ерга сиғмай бизлар қолдик довдираб...

1978

ҚЎШИҚҚА ҲЕЧ ЎЛИМ ЙЎҚ

Чиқ-чиқ дея, соат қурғур ҳайдай-ҳайдай
Олиб кетди чақмоқ-чақин дамларимни.
Шўхчан сойлар юлқиб қочди ўйнай-ўйнай,
Ёшлигимнинг тотди, ширин ғамларимни.

Қалдирғочнинг ул қайрилма қанотида
Учди-кетди қайрилма қош ёшим менинг.
Биздан узоқ-узоқ кетган из ортидан
Нураб-нураб битди-ку бардошим менинг.

Бир яширин оҳим кетди қайтмас бўлиб,
Сирли-сирли нигоҳдаги саволларда.
Шивир-шивир бўзлаганим тўлиб-тўлиб,
Учиб кетди дайди, бебош шамолларда.

Шамоллар-ку елар, сойлар оқар ҳануз,
Фурсат ўтар чанг солганча нақдимизга,
Гоҳи армон, соғинч бўлиб осилурмиз,
Ўтаётган бул бевафо вақтимизга.

Эвоҳ, ёшлик меҳмон экан, армон-туман,
Умримиз ҳам ўтар-кетар, қўним йўқдир.
Энди ҳар он, сониямни куй қилурман,
Қўшиқ бўлай, қўшиққа ҳеч ўлим йўқдир!

Мисраларда шода-шода куй бўлайин,
Осилайин шўху бебош сой бўйнига.
Чаманларга қўшиқ бўлиб қуйилайин,
Қўшиқ бўлиб сингай она-Ер қўйнига.

Учқур-учқур ул сайёра шамолларга
Ширин-ширин оҳанг бўлиб чирмашарман.
Қадамларим етмаган кўп томонларда
Дилкаш, ширин қўшиқдайин мен яшарман.

Қалдирғочнинг бахмал-бахмал тўшларига
Бир куй бўлиб ёзилайин олов-олов.
Оҳ, тўкилсин мен кўзлаган томонларга
Қайта бошдан ўтда қолсин олис биров...

Қалдирғочнинг ул қайрилма қанотида
Учиб кетди қайрилма қош ёшим манинг.

1979

МАКТУБ

Ўқувчиларимга бағишлайман

1

Борлигим, борим ўзингиз

Сиз — хотирам қатига яширган гавҳарларим,
Сиз кўнглимнинг гўшасин ёритгувчи ойимсиз,
Ушбу кўҳна дунёдан орттирганим, зарларим,
Сизлар бино қўйганим, кўркимсиз, чиройимсиз.

Жамалаксоч қиз бўлиб, қанотсиз қушча янглиғ,
Жавдираб ҳам довдираб кафтларимга қўндингиз.
Ҳаётим олам-олам туйғуларга тўлди лиқ,
Кўнглимни макон сайлаб, бағримга ин қўйдингиз.

Шўху бебош ёшингизни, бардошларим толса-да,
Гоҳ жаҳд, гоҳ сабр-ла кўзларимга суртдим мен.
Оламимда не гўзал эзгуликлар бўлса гар,
Ҳовуч-ҳовуч маржондай қўлингизга тутдим мен.

Дафтар кўриб узун тунлар мадорларим қуригач,
Такрор-такрор тирилганман сиз олган «тўрт», «беш»ларда,
Сизни аяб-аяб охир ўзим бўлдим тажанг, кож,
«Торсан» деган танбеҳ олдим баъзан ёру хешлардан.

Курсиларда полапондай ўтирдингиз ғужурлаб,
Қатнай-қатнай қошингизга иликларим толганда,
Толганида қанотларим сизга парвозлар тилаб,
Тундай қаро сочларим ҳам қаро бўлмай қолганда,

Ногоҳ бир тонг сизни кўрдим, тамом-тамом бошқача,
Эсу ҳушим, ҳаяжоним чиппа қолди бойланиб,
Қаранг, қомат тугул, ҳатто кўзу қабоқ, қошгача
Қолибсиз-ку бирданига ёшлигимга айланиб!

Қаён боқсам, нигоҳларим ёшлик билан учрашди,
Сухбатим ҳам, улфатим ҳам ёшлик билан лиқ тўлиқ.
Шунда уқдим, Аллоҳ берган мукофотим — шу гаштим,
Ёшлик деган неъмат ичра кексаймоққа ҳаққим йўқ!

2

Мен шеър айтдим

Фалакиёт илми, бир ён тарих, кимё, алжабр,
Сизнинг ақлу зеҳнингизни олмосдайин қайради.
Мен эсам-чи, адиблардан келтириб минг бир таъбир,
Эзгуликка олиб кирдим кўнглингизни яйратиб.

Мен шеър айтдим, улар сизга сеҳр бўлиб кўндилар,
Жавдираган нигоҳларга бирдан маъно инди-ку.
Шўхчан қизлар бирданига ўйчанликка кўндилар.
Қувноққина қув боланинг қувликлари тинди-ку!

Шеър ўқидим, ўйингизда дунё қайта яралди,
Сиз ва олам ўртасинда шеър бўлдию таржимон,
Гўё оддий ариқчадан бирдан қўшиқ таралди,
Юдузларнинг эртагига тўлиб кетди осмон.

Мен шеър айтдим, ўшал кеча ойга сирдош бўлдингиз,
Гул ўғлоннинг хаёлида сулув қизга айланди.
Ён дафтарга билдирмайин недир ёзиб қўйдингиз
Ва булбул ҳам ишқ бобида бош қахрамон сайланди.

Камолот

Навоийнинг салтанати, гоҳи Ҳамза бағридан,
 Гоҳи Ойбек ғазнасидан дуру гавҳар олдингиз.
 Фафур Фулом чашмасию Ислом шоир наҳридан
 Қона-қона бирданига катта бўлиб қолдингиз.

Ўзи таҳсил бериб қўйиб, ўзи қолди Фарҳод лол,
 Сиздай фарҳодларимнинг шаҳду туришларига.
 Мавлоно Қодирий ҳам бўлибдур паришонҳол,
 Рашки келиб Кумушдан-да аъло кумушларимга.

«Минг бир жон»ни бизга бериб, ўзи кечиб жонидан
 Кетган Абдулла Қаҳҳор ҳам чунон етди тилакка.
 Чуғурлашиб, жой талашиб Саиданинг ёнидан
 Қушчаларим учмоқ бўлар эргашиб «Синчалак»ка.

Шунда бир мушт урдим-да мен меҳр деган қурғурга,
 Турса ҳамки кузатмоқнинг ҳаяжони этим еб.
 Бир томондан чулганганча ажабтовур ғурурга
 Аттестатга имзо чеқдим «камолига етди» деб.

Сўнг бош узра кўтарганча, тутган каби қуёшга,
 Учирмоққа олиб чиқдик кафтимизга қўндириб.
 Учдингиз-да, кетдингиз сиз юксак парвозни бошлаб,
 Чағ-чағингиз у ложувард осмонларни тўлдириб.

Дуоларим

Томирларинг толмас бўлсин, дедим бўлгин омонлар,
 Қанотларинг олмос бўлсин, балоларни кесгани.
 Ҳаётингда учрамасин асло сўзи сомонлар,
 Калхатларнинг йўлларида йўлинг тушсин тескари.

Дея тилаб қолгум ортда, ахир ҳаёт ҳаёт-да,
Яшаш ичра туман ташвиш, кўпдир ҳали кўрмагинг.
Гоҳ учраса турфа иллат одам аталмиш зотда
Танг қолмагин, ҳар нарсанинг бўлар тошу курмаги.

Заиф печак чирмашгандай тик навниҳол пойига,
Ғийбат деган ғурбат бордир гоҳ пешингга илашур,
Шунда мағрур тура билгин, бўтам, асло койинмай,
Билки, фақат кучлиларни излар ғийбат чиллашир.

Бахиллар бор, гар учраса, раҳм қилиб ўт унга,
Чунки ўти ўзи билан, куя-куя кул бўлур.
Майда-чуйда ҳасратларга, оҳ-воҳларга юкунма,
Сен сабрдай, шукронадай, матонатдай баланг тур!

Мен ишонгум, курашларга чидагайсан, болажон,
Қаддинг букма, ҳаётингнинг кўпайса гар дард, ғами.
Йирик ғамга йирик шодлик элчир, йирик ҳаяжон,
Кимки кам-кам йўқотибди, кам-кам бўлур топгани.

Қўлларингга ишонгум мен, боғлар яратажақдир,
Шу қўлларга тутдим мана кам-кўсти кўп дунёни.
Унинг ҳеч йўқ бир давоси сендалиги бешақдир,
Даво қўлга зор дунёнинг у ёни ҳам бу ёни.

Кўзларингни севаман мен, кўзларки қоп-қорадир,
Тун нигоҳинг тушгач, қалбда оппоқ тонгдир отгуси.
Оҳ, бу кўзлар кимларнидир ишққа бошлаб борадир.
Кимларнингдир юрагига қуёш бўлиб ботгуси.

Юрагингдир ишонганим, бори нақдим ўшанда,
У сен билан ҳамроҳ экан, мен бамайлихотирман.
Унга қулоқ солмоқликни асло қилмагин қанда,
Бўтам, сенга юрагингни соқчи сайлаётирман...

Фахр

Ўйлаб кўрсам, мен боримни сизга берибман бир-бир,
Сўнг юлдуздай барчангизни ҳарён сочиб ташлабман.
Ўзим мутлоқ кутмаганда, бир жоним бўлиб минг бир,
Сизлар билан минг тарафда мен ҳам яшай бошлабман.

«Хув, олисдан бир куй келур, бир пардаси мен ўзим,
Қай дарчадан тушар нурнинг сингдим бир толасига.
Аллақайси хонадонда ёдланаётир сўзим,
Бу энг олий бахт эмасми одамзод боласига», —

Дея чексиз ифтихору шукрона тўлар сўзга,
Кўнглим ҳам сурурланиб, бор ғубордан бўшалар.
Қайга борсам, иссиқ юз чалинар экан кўзга,
Пичирлагум меҳр-ла: «меникилар ўшалар».

Йигитларнинг гурсиллаши кўчаларга тўлганда,
Шўху қувноқ гурунглاردан янграганда гўшалар.
Давраларда кимларнингдир мақтовлари бўлганда,
Дейман, «омон бўлсин, худди меникилар ўшалар».

Олислардан тўйлар саси ҳавони яйратганда,
Туйғуларим келин-куёв йўлларига тўшалар.
Ҳар гал кўзларда ёш билан, тилакни қилмай қанда
Дейман, «бахти бутун бўлсин, меникилар ўшалар».

Бўлмасангиз не қилардим, гоҳо ваҳм босадир,
Сизсиз шеър ҳам ҳеч бўларди, қолармидим қаламсиз.
Сиз-ку дилда ўстирганим — энг муаттар, тоза гул,
Ахир оппоқ тилакларда йўрғаклаган боламсиз.

Оппоқ-оппоқ тилакларим ҳануз учар сизларга,
Софинчларим хаёлимни етаклайди сиз томон.
Сизни қумсаб бор кўнглимни бугун тўқдим сўзларга,
Чироғларим, қайда бўлманг, бўлингиз омон-омон!

1979

Сауга Зуннунова хотирасига

Ситам йўқ шоирнинг ўлими қадар,
Чидам йўқ тортмоққа айрилиқ дардин.
Қўлимдан келсайди бир сеҳр агар,
Шоирларга энг кўп умр битардим.

У ҳар бир кунини куйга жо этди,
Кўнгилларда эзгу садо бўлди у.
У ўтли мисралар дардида ўтди,
Шеърлар ичра ёниб адо бўлди у.

Бу дунёнинг файзи ўчди бир сари,
Юраклар бу офир армондан толди.
Етим қолган шеърлар кезар сарсари,
Эҳ, қанча қўшиқлар айтилмай қолди.

Оламни этгани учун мунаввар,
Олганлиги учун кўнгиллар гардин.
Қўлимдан келсайди бир сеҳр агар,
Шоирларга энг кўп умр битардим.

1979

АЁЛ СЎЗИ

Тоифамиз ажиб феъллик, гоҳи ҳайрон ўзимиз,
Билмайдурмиз, дарёмизми, ёки олов ўзи биз.

Табиат-ку бизга бермиш нозик, нафис билакни,
Нозиккина билакнию энг каттакон юракни.

Ҳам демишки, яшамоқнинг андозасин бичурсан
Ва не ташвиш келар бўлса, энг аввало ичурсан.

Ўзгаларга бардошу бош ва ҳоказоки ... сонсиз,
Ростин айтсак, шул барисин уддалаган аёлмиз!

Ипак бирла пўлатданми қуймиш бизни табиат —
Бир феълимиз нафосатдир, бир феълимиз жасорат.

Кундуз эрлар қаторинда меҳнатда от сурган биз,
Сиз келар чоғ «ҳорманг» дея, таъзим билан турган биз.

Дала-тузда хирмон-хирмон зару олтин уйган — биз,
Уйга келгач, ҳимарилиб қўлларга сув қуйган — биз!

Яна айтай, бизнинг зотнинг жодулари хўп ёмон,
Жон, йигитлар, бу жодудан жонни сақлангиз омон!

Бир жуфт қаро кўз дардида Машраб девона бўлди,
Шу жоду деб ўз юртидан Фарҳод бегона бўлди.

Ман-ман деган йигит йўқдир биз деб ёниб-қуймаган,
Нозиккина зот қошида танда титроқ туймаган.

Яна мағрур, тошюрак деб исм қўйманг бизларга —
Шарму ҳаё бизга бўлди, ошкор ёнмоқ сизларга.

Ўша мағрур турган қўйи сизлар дея мисли хас
Ёна-ёна кул бўлсак ҳам айтиш бизга расм эмас!

Мағрур туриб севиддик биз, мағрур туриб севдик биз.
Баъзан сизни бой берар чоғ мағрур тура билдик биз.

Шул ўринда табиатдан қилгум келар ўгитлар.
Бепарвороқ яралдингиз, беғамроқсиз, йигитлар!

Билсаларинг эди, биз-чун қанчалар қадрингиз,
Яйрай-яйрай бу дунёга сифмай кетармидингиз.

Сиз тасалли берган онлар йўқ эсак-да бор бўлдик,
Сиздан чиқар бир суханга гўдакмисол зор бўлдик.

Сиз йўқ эса файз йўқолди, хоналар ҳам тор бўлди,
Атру ифор бекор бўлди, ўсмалар ҳам хор бўлди...

Оналикнинг ғазотида жонни қўйганда гаров,
Омон қолсанг, чақалоғинг аста кўрсатса биров,

Отасига ўхшаш қошу қабоғини кўрган дам,
Эҳ, билмайсиз, бу — аёлга тимсоли йўқ бир байрам!

Дарвозадан алпдай кириб, ҳовлию-уй тўлган пайт,
Болачалар «дадам»лашиб қошингизга елган пайт,

Унут бўлар аразлару гинахонлик, ўғитлар,
Шу аснода сизни бошга қўйгум келар, йигитлар!

...Замонанинг зайлин кўринг, титрамоқда асримиз,
Ер шарининг бор ғамига бу кун бўлдиқ асир биз.

Куррамизда олов билан кимдир қиларкан ўйин —
Йигитларжон, бу асрда аёл бўлмоқ ҳам қийин!

Қўш гилосдай қизларимнинг сочларини силайман,
Шулар ҳаққи бу дунёга хотиржамлик тилайман.

Отасининг қаторига икки ўғлон қўйдим мен,
Кўзларимнинг оқ-қорасин шуларга деб йўйдим мен.

Мен истайман отасидай ишчан, ҳалол бўлишин,
Отасидай бекаму кўст камолини кўришни.

Тилакларим тилларимда титрамоқда ушбу кун,
Бола тутган билакларим титрамоқда ушбу кун.

Қирқ биринчи йилнинг ҳали фироқлари битган йўқ,
Унинг аламли доғлари, титроқлари кетган йўқ,

Юракларга қадалганча турар қабр тошлари,
Ҳайкаллар-чи, ҳайкал эмас, элнинг тош бардошлари.

Куёв тўнлар қозикларга илинганча қолганин,
Ёр йўлида сарв қадрлар кута-кута толганин,

Остонадан ҳануз жилмай мактуб кутган онани
Кўрарканмиз ҳалигача йиғлаймиз-ку аламли!

Қучганимча этак тўла бир тўп гўдак боламни
Чорлайдирман хитоб билан оналарин оламнинг.

Келинг, дунё аёллари, қарши бориб удумга
Керак бўлса, эрлар учун биз борайлик ҳужумга.

Айрилиқнинг фироқини тортмоқликка тўзим йўқ,
Ундан кўра биз борайлик, майли бизга тексин ўқ.

Ширин жоннинг ташвиши йўқ, ширин жоним боламда,
Қолдирурман ишқни ёрга шартта юлиб танамдан!

Тўққиз ўғли жангга кетиб қайтмаган ул онанинг,
Ўн етимни бўзлай-бўзлай катта қилган хонанинг

Остонасин тавоб қилиб, бардош тилаб олурмиз,
Оналикнинг шиддатини, шаҳдин ишга солурмиз.

Ҳар не куйга тушсак ҳамки, оху фиғон демасмиз,
Хитобим шул — ЙИГИТЛАРНИ БИЗ УРУШГА

БЕРМАСМИЗ!

1979

БОЛАМ, БОБОНГ КЕЛАДИ

Кун қиздирар ёмон-ёмон,
Ҳамма ўтар соя томон,
Тақиллайди шул дам эшик,
Биров келди терлаб-пишиб.
Терлаб-пишмоқ кимга зарур,
Болам, худди бобонг келур.

Ёмғир қуяр челақ-челақ,
Ҳатто бошин эгмиш терақ,

Елкасида сувли осмон,
Биров келар бизлар томон.
Югурақол, оймқизим,
Ивиб келган бобонг ўзи.

Қор ёғади қуюн-қуюн,
Қор ёғади уюм-уюм,
Киприккача босиб қиров,
Биз томонга келар биров.
Ким ҳам йўқларди бу пайтда,
Болам, бобонгдир албатта.

Шақшақ ҳакка шақиллайди,
Меҳмон бор деб, маъқуллайди,
Келақолсин ўнгдан тушим,
Дарвозада қолди ҳушим.
Ўзим пешвоз чиқа қолай,
Бобонг келадир, ҳойнаҳой.

Тутиб бувинг кулчаларин,
Тўлдирганча кўчаларим,
Елкасига қуёш қўйиб,
Хонамизга нурдай тўлиб,
Онангизни этиб масрур,
Болаларим, бобонг келур.

Ирода қиз тўшак солсин,
Иқбол парқув ёстиқ олсин,
Илҳом болам, ҳап тур бир дам,
Тиззадан туш, Баҳром, сен ҳам,
Бугун кўнглим аниқ билур,
Болаларим, бобонг келур.

1979

ҚОҒОЗБОЗЛИК

*Қоғозбозликни йўқ кўргали кўзим,
Қуриб кетмайдими ҳар қандай қоғоз.*

Маяковский

Қоғозбозликни йўқ кўргали кўзим, —
Дея ўтди-кетди кўз юмиб шоир.
Бугун тоқатимда қолмайин тўзим,
Сўзларман худди шу хусусга доир.

Менинг юмуш жойим қутлуғ бир даргоҳ,
Касбим ҳам ҳурматли — устоз, муаллим.
Илму гўзалликдан айлабон огоҳ,
Поқдил болаларга сўйлайман таълим.

Ишимиз хўп ажиб, серзавқ, серзаҳмат,
Ишлаган сари дил ишга ошиқар.
Бир ён болалардан ёғилар раҳмат,
Бир ёнда шод эди биздан бошлиқлар.

Ҳар куни янги бир юмушни бошлаб,
Ташаббус кўрсатиб, этдик жонбозлик.
Аммо қай кунидир кўнгилни ғашлаб,
Орага суқулди шум қоғозбозлик!

Таъблар хираланди мисли ойнақдай,
Ғайратларга соя тушди шу лаҳза.
Ишонч, фаолият, юрак пойгақда,
Тўрда қоғозбозлик — қўллари паҳса.

Кетма-кет келувчи текширувчисин,
Ора кунда олти десам ҳам оздир.
Ҳар бир муаллимнинг чиқариб мисин,
Суриштирар турли-туман қоғозни.

Роман ўқидингми: исботин ростла, —
Мазмунин финг демай қайта кўчир, ёз.
Кўрган киноингни тушир қоғозга,
Йўқса, текширувчи асло кечирмас.

Кундалик ҳаётда кунда юз хабар,
Барисин ўқиб чиқ, ҳам айла рўйхат.
Жавонингда бўлса қанчаки асар,
Ўқиб чиққанам рост дея, бер тилхат...

Аллаким бошлиқни, бошлиқ-чи, бизни
Тинмай қистов қилар: «Бўлдир, ҳа бўлдир.
Келганлар сўрамас иш-пишингизни,
Аввал бу лаънати қоғозни тўлдир».

Ишлар ўлда-жўлда, қўллар қоғозда,
Кўзларим дарвоза олдида кезар.
Пичирлаш қаёқда, баланд овоз-ла,
Одил текширувчин кутгум интизор.

Келақол, кутганим, қоғоздан тезроқ
Ишчан қўлларимни айлагин халос.
Ахир ишларим кўп бундан тифизроқ,
Қоғозлар ичида фикимландим — рост.

Жамийки зарурроқ вазифаларнинг
Зарури эмасми касбим, юмушим?
Ахир бу ватаннинг зарур одамин
Тайёрлаб беришлик менинг-ку ишим!

Юрак қилмас экан уришни қанда,
Ҳалол меҳнат билан бергумдир овоз.
Келажак қуришдай юмуш турганда,
«Қуриб кетмайдими ҳар қандай қоғоз!»

1979

БИЗНИНГ ХАТОЛАР

Ул кўзларнинг илтижоси ёндирадир боримни,
Шул кўз томон учгум келур ташлаб ғурур, оримни.
Оҳ, ўртада бизнинг хато мисли олов уядир,
Ўтай десам, иложим йўқ, товонларим куядир

Ул томонда бизни йўқлаб, бир куй ёниб бўзлайди,
Бул томонда дил кабутар, ҳамрозини излайди.
Оҳ, ўртага зил чўкмишдир бизнинг ўшал хатолар,
Ўтай десам, иложим йўқ, хатолар мисли тоғлар.

Танти, бевош ёшлик сабаб, ўнглаб бўлмас хатомиз,
Сиз у ёқда, биз бу ёқда шу хато деб адомиз...

1979

* * *

Гар айрилиқ бўлмасайди, дейман ўзимча,
Балки узун бўлмас эди бу қадар умрим.
Юрагим ҳам куйга мойил урмасди шунча,
Кунларимда, куйимда ҳам бўлмасди унум.

Гар айрилиқ бўлмаганда, кутиш, куттириш,
Ҳижрон, висол гаштин билмай ўтардик беғам.
Юрагинг ҳам қолмас эди кимсасиз, бўм-бўш,
Сенинг учун шунча азиз бўлмасдим мен ҳам.

1979

* * *

Кечирингиз, гулдиракдай феълларим учун,
Ўйингизга яшиндаин тушдим, кечиринг.
Шамолларим қуюнида қолдингиз бутун,
Бари ором, тинчингизни қувдим учуриб.

Узр, аммо баҳор янглиғ келдим, кетарман,
Бор гардингиз ювиб кетгум, қоладурсиз тинч.
Сизга қолур ширин ҳижрон, муаттар армон,
Изларимда терадурсиз ям-яшил софинч...

1980

* * *

Гуркираган қувончларим сиз билан тўлди,
Сиз-ла тўлди бағримдаги титроқ аламлар.
Сизнинг билан оламим ҳам бир бутун бўлди,
Сизни ёдлаб тик яшайди шоир қаламлар.

Исмингизни дур донадай териб шеъримга,
Ўйингизни ўнг-тушимга ошино этдим.
Жисмингизга жой тополмай ёну веримдан,
Қисмат сизни олисларга олди-ю кетди...

Алам бисёр, ярам бисёр, бағрим тўла ўқ,
Фақат сиз йўқ, ўзингиз йўқ, азизим, сиз йўқ...

1980

* * *

Минг сулувни куйдирган ул суқсурдаин бўйингиз
Харидорим бўлибдур деб, ажаб, ёниб кетмадим.
Шайтон қурсин, гумонларга тўлса гоҳо дилимиз,
Гуноҳкор-ку демай, Сиздан, ажаб, тониб кетмадим.

Сизни дея, Сизсиз яшаш йўлин ўзим сайладим,
Ўзим кетиб гоҳ ўт қўйдим ўзим еру самога.
Сизнинг алпдай жисмингизни муштдай қалбга жойладим,
Исмингизни ёзиб қўйдим, қаранг, арши аълога.

1980

* * *

Бошқаларга ўхшолмадик, ўхшолмадик-эй, эсиз,
Мағрурликда бизга қиёс бўлди совуқ чўққилар.
Бошим эгиб бормадим мен, келмадингиз ва ё Сиз.
Ғурур бизни минг тирилтиб, минг бор яна йўқ қилар.

Дардларимиз булоқ бўлди, бағримизда вулқонлар,
Туйғуларга тил бермадик, на мен ўзим ва на Сиз.
Бир-бировин излаб, бўзлаб топишганлар — инсонлар,
Бизлар — тоғмиз, тоғлар каби зимдан нураб боряпмиз...

1980

* * *

Муҳаббатим, киминг бўлдим мен?
Дўстингманми, нечун дўст каби
Ҳол сўрмадим, кўнгил топмадим?
Нечун сўнди менда матлабинг,
Хоҳишингни нега топтадим?

Муҳаббатим, киминг бўлдим мен?
Ё ётманми, не учун унда
Бошгинамга сени этдим тож?
Нечун тавоб қилурман кунда,
Нечун сенда бари эҳтиёж?

Муҳаббатим, киминг бўлдим мен?...

1981

* * *

Рўпарамда чўнг Яхшилик турар менга бериб қўл,
Рўпарамда бир Илтижо такрорлар менинг исмим.
Рўпарамда бир Ишончким дейди: менга таянч бўл,
Унга тоғдай паноҳ бўлиб туйилар менинг жисмим.

Қўй, бўзлама, юраккинам, қаролмасман сен томон,
Чорлама, қўй, Яхшиликнинг қўлин тутмоқ керақдир.
Ул Илтижо кўзларига шопириб бўлмас сомон,
Жилсам, Ишонч йиқиладир, елкам унга тирақдир.

Юраккинам, бўзлама, қўй, қаролмасман сен томон ...

1981

* * *

Қарға булбулликни даъво қилмагай,
Ўрик бўлмадим деб куймас олуча.
Ҳар бир гул, чечақда ўзга бир чирой,
Қуёш ўзича шоҳ, Ой ўз ҳолича.

Ҳар бир инсон ўзи — янги кашфиёт,
Сендаги фазилат меңда топилмас.
Жиндай кулиб боқса сенга бу ҳаёт,
Нечун оёғингдан илар анов кас?

Бугун мардмас, гарчи шаҳди беҳаддир,
Буюкмас, тутса-да елкада зил юк.
Бугун сенга омад тилаган марддир,
Худодан қўрқса ким, ўшадир буюк!

1982

ҲАЙРАТ

Созанданинг бармоқлари тўқимоқда бир эртак,
Дуторига туйғуларим сим бўлиб бойланади.
Мана ҳозир хурларга қўшилиб кетсам керак,
Жисмим жисм эмасдир, ҳайратга айланади,
Созанданинг бармоқлари тўқимоқда бир эртак ...

Бу-чи сурат.

Қиш тасвири.

Қорли қоя.

Ойдин тун.

Ёлғиз арча жар лабида, эгик оппоқ қомати.
Суврат ичра совуқ бир сир имлайди мени беун,
Оппоқ қорга ботганича дилдирайди ҳайратим!
Мен қўрқяпман бу қояда ёлғиз қотиб қолишдан,
Совқотсам-да чиқолмайман рассом яратган қишдан ...

... Регистоннинг минорлари бот-бот тушар ёдимга,
Уста бобом бармоқ изи кўзларимга сурмадир.
Минг бир ўпиб тупрофин, айланай авлодимдан —
Минорларнинг учларида ҳайратим чарх урадир,
Нарвон қўймай юдузларга дасти етган, бобожон,
Осмонларга дастхатини битиб кетган, бобожон!

Ҳайрат ичра ҳисоб бергум, ҳисоб бергум ўзимга,
Ношудлигим, ғўрлигимга бераяпман бугун тан.
Иzza бўлган ўзлигиму минг хижолат кўзим-ла
Мен бу эпсиз қўлларимни кечиролмай турибман!

Эгам, сиру синоатинг, минг неъматинг ичинда
Бундай ношуд туришимни кечиролмай турибман!

1982

АЁЛ ИСТАГИ

Ҳаёт-мамот баҳси кетар карахт қилиб оламни,
Одамларнинг умрин тилар юракда бир зил туйғу.
Баъзан ширин рўзғорим ҳам шод этолмас хонамни,
Гуркираган бахтим ичра на бир ором, тинч уйқу.

Истайманки, мен хотиржам нонлар ёпай тонг маҳал,
Остонамдан узилмасин менга азиз қадамлар.
Менга олқиш керакмасдир, керакмас олтин ҳайкал,
Фақатгина хавотирдан халос қилинг, одамлар!

Токи фақат буғдой ноннинг ҳиди тутсин оламни,
Токи яйраб суя олай бағримдаги боламни!
Юрагимни хавотирдан халос қилинг, одамлар...

1982

ИҚБОЛ

Юрагимда лиммо-лим туйғу,
Мен шеър қилиб айтмасам бўлмас.
Гарчи олий кашфим эмас у,
Балки оддий бир шеърдир холос —
Мен бир ёниб айтмасам бўлмас.

У ҳис тўлар томирларимга,
Кўзларимга тўлиб борадир.
Кўчирмасам гар дафтаримга,
Бағримда нақ ўтдай ёнадир.
Бўлмоқ учун оловдан халос,
Мен у шеърни айтмасам бўлмас.

Айта олсам, бўлар мўъжиза:
Очилардим гулдай, яшариб.
Қатра ғубор қолмас ер узра,
Бир дақиқа кулар Ер шари —

Кўринади ҳамма чиройли,
Тошлар — гавҳар, гиёҳлар — зумрад.
Бир дақиқа тоғдайин ўсиб,
Бари ғамни этар эдим рад.
Эҳ, бўлай деб ўшал завқдан маст,
Фақат ўзим, ўзим-чун холос,
Мен битта шеър айтмасам бўлмас!

Тақдиримга минг бор шукрим,
Менга деди: шоирликни ол.
Майли шеър деб қуриса илким,
Майли, бўлай беором, беҳол,
Кўнгилдагин шоирчасига
Куйламоқнинг ўзи бир иқбол!

Юрагимга тўлди бир туйғу,
Мен шеър қилиб айтмасам бўлмас...

1982

ҚЎШ КАПТАР

Қўш каптарим — отам-онам
Фу-фулашиб ўлтирар.
Кўзларимда эса мудом
Хавотирим мўлтирар.

Мўлтираган хавотирни
Ёзай десам, сўзим йўқ.
Бу қўшалоқ жавоҳирга
Жим боқмоққа тўзим йўқ.

Ортиқ боқсам, кўзим теккай,
Ўз кўзим ҳам ўгайдай.
Ишонмасман еру кўкка,
Энди қайга қўйгайман.

Олиб юрсам қани эди,
Қўндирганча бўйнимга.
Яширайин қайга энди,
Беркитайми қўйнимга!

Қўйнимдаги каптарларга
Жон ипларим бойланган.
Учиб кетса, тушгум жарга —
Дунё чоҳга айлангай!

Кумуш патли каптарларим
Хазинамдир ёнимда.
Сурур ортар кўрган сарим,
Бир хавотир жонимда.

Қўш каптарим — отам-онам
Фу-фулашиб ўлтирар ...

1982

1

Жонон қизлар тиллоридан
Ўлан учди, ёр-ёр.
Ўлан билан бизникига
Келин тушди, ёр-ёр.

Келинчакнинг поёндози
Бўлай ўзим, ёр-ёр.
Келин кўрдик озиб-ёзиб,
Яйрар кўзим, ёр-ёр.

Келинчакнинг оқ рўмоли
Ҳарир экан, ёр-ёр.
Кокиллари толим-толим,
Пари экан, ёр-ёр.

Пари қизга пар бўлибдур
Куёвимиз, ёр-ёр.
Шодон келар босиб бир-бир
Қоши қундуз, ёр-ёр.

Қундуз қошли куёв йигит
Укам бўлур, ёр-ёр.
Унга тушган билмас ўгит
Бекам бўлур, ёр-ёр.

Келинчак қиз гул қизларнинг
Энг сараси, ёр-ёр.
Кўриб қувонсин кўзлари
Қайнонасин, ёр-ёр.

Отагинам, қайноталик
Қутлуғ бўлсин, ёр-ёр.
Саксон йилги армонингиз
Энди кулсин, ёр-ёр.

Келин деманг, боғимизга
Қумри келди, ёр-ёр.
Ота-онамнинг дармони —
Умри келди, ёр-ёр.

Энди дилдан ғам тўзибон
Пайҳон бўлур, ёр-ёр.
Келинчакнинг ҳар сўзидан
Райҳон унур, ёр-ёр.

Соҳиба деб аталсангиз
Айлангум мен, ёр-ёр.
Сизни дилга соҳиб қилиб
Сайлагум мен, ёр-ёр.

2

*Бугун қўшни чорбоққа
Келин тушди, ёр-ёр.*

А. Қосимов

Бугун қўшни чорбоққа
Келин тушди, ёр-ёр.
Эшитмасам қанийди
Ҳушим учди, ёр-ёр.

Ҳуши учди деманглар,
Қиламан ор, ёр-ёр.
Атайлаб ҳам шу тўйга
Бормоғим бор, ёр-ёр.

Куёв йигит, мана биз,
Кулиб келдик, ёр-ёр.
Биздан қолган кўнглингизни
Олиб келдик, ёр-ёр.

Кўнглингизни олинг, майли,
Кўнглим тинсин, ёр-ёр.
(Бугун сизга гул беролган
Қўлим синсин, ёр-ёр).

Муҳаббатин юта олган
Бир денгизман, ёр-ёр.
Сизни ўзга қўлга берган
Мардингизман, ёр-ёр.

Маили, сиз деб бағрим ёниб
Тамом бўлсин, ёр-ёр.
Сизни олган ўзга қўллар
Омон бўлсин, ёр-ёр.

Тўйингизда тилайдирман
Толедан тахт, ёр-ёр.
Бор бўлсангиз бу дунёда
Шу бизга бахт, ёр-ёр.

Мардлик билан ёр-ёр айтиб
Турган ўзим, ёр-ёр.
(Тўйингиздан омон кетай,
Тиланг тўзим, ёр-ёр).

3

Айтсам айтай, «ёр-ёр»ни
Тўйдир бу кун, ёр-ёр.
Келин билан куёвнинг
Бахти бутун, ёр-ёр.

Бахтлиларнинг тўйида
Ҳамма хурсанд, ёр-ёр.
Ҳой, дугонам, бўйингдан,
Нега жимсан, ёр-ёр.

Дугонам дер: бу бошда
Хаёл кезар, ёр-ёр,
Қуйинг юракни тошдай
Ёмон эзар, ёр-ёр.

«Ёр-ёр» айтмай мен ўлай,
Қаддингни тут, ёр-ёр.

Момо, қурбонинг бўлай,
Бу не сукут, ёр-ёр?

Дардинг олай, ҳай, овсин,
Йиғладингму, ёр-ёр?
У дер: «ёр-ёр»инг қурсин,
Тиғладинг-ку, ёр-ёр.

...Айтмас эдим «ёр-ёр»ни
Айттирдингиз, ёр-ёр.
Жимиб кетган озорга
Қайттирдингиз, ёр-ёр.

Шер санаманг мени ҳам,
Шердир, сўзим, ёр-ёр.
Шерман десам, ишонманг,
Гувоҳ ўзим, ёр-ёр.

Ўланчини бетуйғу,
Тўймас деманг, ёр-ёр.
Куйлаб туриб куяр у,
Куймас деманг, ёр-ёр.

Куйлаб туриб куйганнинг
Бутуни йўқ, ёр-ёр.
Вужуди ўт, кул анинг
Тутуни йўқ, ёр-ёр.

Ҳай-ҳай ўлан, жон ўлан,
Ўлан айтдик, ёр-ёр.
Тўй баҳона, дилдагин
Айтиб қайтдик, ёр-ёр.

Ёшлик билан нақд кетди,
Юрак толди, ёр-ёр.
Бизга фақат «ёр-ёр»лар.
Айтиш қолди, ёр-ёр...

1985

БАХИЛДАН БАҲРА ОЛМОҚ

Чарақ-чарақ кулар эдим, билиб-билмай сўйлардим,
Ногоҳ йўлдан бахил чиқди, бўш сўзимни терди у.
Ўз сўзим-ла ўз-ўзимни севалади: ўйландим,
Зийрак тортдим — тил тийишдай ажиб сабоқ берди у.

Қуёш сари югурардим, яланг оёқ, яланг бош,
Ногаҳонда шиллиқ қуртдай, сескантириб баданни,
Товонимга ёпишди у. Шундан бери дош-бардош
Ва хушёрлик ҳамдам бўлди — билиб босдим қадамни.

Гоҳ теграмга ҳалқа солиб, илон каби вишилар,
Таҳдид этиб, бутун жонни келтиради яримга.
Мен-чи, шунда басма-басга кучимга куч қўшурман,
Қон ўрнига иродамни қуйиб томирларимга.

Зулмат янглиф ул бахилни тамом эритмоқ учун,
Нур йиғурман қатра-қатра ёришгунча то жаҳон.
Ва қасд билан ундан бир кун самога кетгум учиб,
Сўнг ҳайқиргум: ҚАНОТ БЕРДИНГ, РАҲМАТ СЕНГА,
БАХИЛЖОН!

1983

УРУШДАН ҚАЙТМАГАНЛАРГА МАКТУБ

Мен урушни кўрмаганман, туғилганман сўнгида,
Бироқ сизни, огажонлар, тилайман зор ўнгимда.
Беқасам тўн ярашган ул бўйингиз чинормиди,
Чинор бўйли йигитларга тор кўчалар тормиди,
Тор кўчани жаранглатган куйингиз алёрмиди,
Алёрлатиб қуйлатганнинг кўзлари хумормиди?

Хумор кўзлар йўлингизда хуморланиб тиндилар,
Сизга белбоғ тика-тика игналар ҳам синдилар.
Зар-ла тиккан зорга тўла шоҳи белбоғ тўрт учи,
Шоҳи белбоғ боғлар оғам, қайтмадингиз не учун?

Кута-кута ҳамма толди, энди сабру куч тилар,
Фақат қолди онажонлар остонада мўлтираб.

Мўлтираган онасидан кетар экан болалар,
Гар қайтмасанг, жоним чиқар, деркан ҳар гал оналар.
Жоним чиқар, қайтмасангиз, дея-дея толди у,
Сизлар эса қайтмадингиз, аммо тирик қолди у.
Аввалига жон узмади, келса тўйиб боқай деб,
Сўнгра узоқ кетолмади чироғингиз ёқай деб.

Кута-кута толиққанлар кутмасликка кўндилар,
Қанча-қанча онажонлар остонада сўндилар.
Биз эгилдик оналарнинг ҳасратини бўлишиб,
Бугун мен ҳам она бўлдим, ўғлим борар тўлишиб...

...Мана яна тор кўчага тўлди сирли қадамлар,
Деворлардан узатилди ҳовуч-ҳовуч бодомлар,
Бодом чаққан қиз боланинг бодом қабоғи хушдир,
Бу хуш кўзлар, илоҳим, ҳеч кўрмасинлар урушни!
Тор кўчалик йигитчалар кўевликка чоғланди,
Сизга деган шоҳи белбоғ укамларга боғланди.

Укамларга боғлиқ кўнглим сурурланиб боради,
Икки ёнда икки келин сулувланиб боради.
Сулув-сулув келинларнинг хавотири жонимда,
Жондир менга икки укам — омон бўлсин ёнимда.
Ёнимдаги бору йўқдан сўйласам боз, оғажон,
Қизларим бор атиргулдай, қучоғимда қўш ўғлон.

Қўш ўғлонга она бўлдим, юрагимда қўша тоғ!
Қўш тоғларим татимайди онамларни кўрган чоғ!
Дерсиз: «Ҳамон қалбинг сенинг эски мунгни тингларми?»
Оғам, бугун қарғаларга тўлмиш ернинг тенг ярми.
Қарғаларки, кўзлаб турар нақ одамлар қалбини,
Оз дейди у йигирма миллион йигит қабрини.
Қабрларга тўлиб кетган ернинг энди нафси тўқ,
Тириклар-чи ўйнайди ўт, тирикларда тўзим йўқ.

... Мен урушни кўрмаганман, кўрганим йўқ сизларни,
Аmmo уруш кеча бўлган, ўчмай турар излари.
Сизни тирик дедим, мактуб битдим шодлаб ўзимни,
Ўз-ўзимга тўзим тилаб тугатурман сўзимни.

1983

МУХЛИСЛАРИМГА БИР ҲАЗИЛ

Ардоқли мухлисим, тинглангиз,
Мен сизга айтайин боримни.
Ортиқча майиндир демангиз
Сиз учун чертилган торимни.

Ҳаққи рост, куйларим хўп содда,
Сизни лол қолдирар демасман.
Дунёлар очмадим фавқулодда,
Ҳайқириб чақира билмасман.

Ўзгадан топурсиз уларни,
Менда йўқ бундайин парвозлар.
Сиз тингланг ўшал ўт куйларни,
Жўр бўлинг етганча овозлар...

Шоирлар миндирган отларда
Хўп учиб белингиз толигач,
Ва улар топган чўнг гаплардан
Ақлингиз офирлаб оғригач,

Ул таранг асабни ортмоқлаб,
Заминга қайтсангиз бедармон,
Сиз мени ўшанда сўроқланг,
Ўшанда мен пешвоз чиқарман.

Куйларим салқин бир сабодай,
Олови тафтингиз совутса,
Оҳангим нақ оҳанграбодай,
Сизни ром айласа, овутса,

Тортилиб оғриган асаблар
Мулойим ипакка айланса,
Бодроқдай очилган кўнгилга
Ҳузурдай давобахш жойлансам,

Бормисан, деб шунда суярсиз
Ул сокин, камсуқум куйимни.
Исмимни Ором деб қўярсиз,
Ўзимни атарсиз Суюмли.

... Мухлисим, қўйингиз армонни —
Ҳайқириқ йўқ бизнинг ваъдада.
Ҳайқириқ олмаган довонни
Олурмиз биз майин пардада.

1983

ЁМҒИРДАН СЎНГ

Ёғиб юборди-я ёмғир ниҳоят,
Осмон қулф-дилини заминга очди.
Очди-ю, кўксида қуёш балқиб кетди,
Эҳ, энди ернинг ҳам уйқуси қочди!
Дардлашув бошланди, ширинки ... ғоят!

Бу ҳолдан танг қолган табиат бирдан
Ям-яшил лаҳжада сўзлаб юборди.
Ва ғужғон гул бўлиб очилиб кетди,
Силкиниб қуш бўлди, бўзлаб юборди,
Турфа оҳангларда сочилиб кетди.

Осмон тугун бағрин заминга ечди,
Осмондан туриб-а?
Сиз-чи ёнимда.
Жимжит сокинликда умримиз кечди,
Эҳ, нурга зорликдай дард бор жонимда!

Сиз ҳам дил тўксангиз эртами, кечми,
Қуёш бўлар эди унда исмингиз!
Мен бирдан райҳонга айланар эдим,
Атримга тўларди изингиз, жисмингиз,
Ё энг соз куй бўлиб сайланар эдим,
Ё сиздан нур олиб ойланар эдим,
Агар очилсангиз, эртами, кечми!

...Бугун бағрин тўккан Сиз эмас, осмон,
Яйраган мен эмас, Сиз жимсиз ҳамон.

1983

ВАСИЯТ

Мен дунёдан ўтсам, ҳеч гапмас,
Ўша-ўша қолади олам.
Бир кун битар ўлим солган дарз —
Боласига овунар болам.

Мен дунёдан ўтсам, ҳеч гапмас,
Дўстларимни сақлайди сабр.
Ҳеч ким мен деб завол ҳам топмас,
Ёлғиз Сизга бўлади жабр ...

Кетгудайин бўлсам, ҳеч киммас,
Сиз куйинг, Сиз, ҳар нени қўйиб,
Ҳеч ким Сизни менчалик демас.
Шоир бўлмас жонидан тўйиб,
Ўтмас жондан тўйгунча суйиб ...

Куйинг обдон, куйинг, Сиз куйинг ...

1983

МЕНИНГ АЗИЗ ЮРАГИМ

Қўлларимни қўл демасман,
Сизни тутди ётларга.
Кўзларим ҳам дўст эмасдир,
Қўнар ўзга зотларга.

Сўзларимнинг йўқ имони,
Шунча ичиб тузимни —
Битур Сизмас ўзга номни —
Ихлосларим узилди.

Оёқларим ғоят гўл-да,
Шайтон уни қайирди.
Сиз томонга элтар йўлдан
Изларимни айирди.

Ёлғиз юрагим англади,
Кўнди амрларимга.
Исмингизни жаранглатиб
Қуяр томирларимга.

Бу вафодор юрагимни
Асраб ағёр қасдидин,
Яширдим жон оғриси-да,
Суякларим остига ...

1984

БАЛОДАН ҲАЗАР ...

У — бекам ўзича, у — тугал етук,
Ўзига қўйгани — энг олий баҳо.
Унинг назарида Қуёш ҳам хунук,
Ой ҳам энсасини қотирар гоҳо.

У тинмай булбулга тилайди завол,
Уйқусига халал бергани учун.

Хатто ўз юрагин олади малол,
Тинмасдан «дук-дук»лаб ургани учун!

Уй, рўзғор, жигарбанд мисоли бир тўп,
Гоҳида ирғитар, гоҳда суяди.
Болалар ҳуркагу эрнинг шўри кўп,
Ундан яхши-ёмон тенгдан куяди!

Гўзалмас, феъли бад бўлса аёлнинг,
Тили ёмон аёл севилмас сира!
Дунёга шу жинсдан чиққан балонинг
Келмагани яхши келгандан кўра!

1984

МАРСИЯ

*Сафдошим, асил инсон, очилган
гулдай ўттиз саккиз ёшида кет-
ган Мақсудахоним хотирасига*

1

Орамиздан кетди бир санам,
Орқа тўла сочлари билан.
Оҳ, юриши товусдай там-там,
Ул қоши қийғочлари билан
Орамиздан кетди бир санам.

Вужудларга тушди зилзила!
Дилкаш эди, меҳнаткаш эди,
Сўзлашганлар тўймасди сира,
Кўзларида ўт-оташ эди,
Қисмат бизни яралаб кетди,
Сарамизни саралаб кетди.

Орамиздан кетди бир санам,
Узиб торнинг янгроқ пардасин.

Тиларди-я ҳамиша онам:
«Қаторларинг хато бўлмасин».
Хато кетдик ғафлатда, онам,
Орамиздан кетди бир санам ...

2

Турналар «ҳув-ҳув»лаб кетмоқда қайтиб,
Оҳ, улар тилини уққанандайди!
Турнажон, у не сас оҳинг, доғингми,
Хайр энди, маҳкам тут арғимчоғингни!

Қанийди, тилимни сен ҳам тушунсанг,
Бир-бир сўйлар эдим кўнгил доғимни.
Жуфтингга огоҳ бўл, сочма ҳушинг сан,
Турнажон, узмагил арғимчоғингни!

Йўлларинг олисдир, йўлларинг узоқ,
Омон-омон қайтгил қаторинг билан.
Ёнбошида туриб, сулув ва қувноқ,
Гулдайин жўрамни бериб қўйдим ман!
Доғ устига яна кўрмай доғингни,
Турнажон, маҳкам тут арғимчоғингни.

3

Мақсудам, Мақсудам, Мақсудахоним!
Ардоқлаб, эркалаб чорларман яна.
Даво деганлари қани вақт, онни?
Оҳ, битмас кўринар дилдаги ярам!

Кўчангдан ўтгани жасорат қани,
Ҳақингда сўзламоқ — дўзахий бир ҳол.
Тўрттала боланг ҳам сувратинг сани,
Боқмоққа кўзим йўқ, тўзим йўқ зинҳор!

Сочларини узун ўстириб чунон,
Умрини ярмида узган малагим.

Ул қаро қош билан, қаро кўз билан
Қаро айрилиқни тузган малагим.

Иш бўлса, мен борай дердинг шошилиб,
Дардингизни олай, дердинг шошилиб.
Яна нени сездинг, жони ҳалагим,
Айт, кимнинг ўрнига кетдинг шошилиб?!

Сенга олтин қўллар берганди Эгам,
Ато этди сенга заҳматкаш кифтни.
Фаришга эдинг-ку, покиза, бе кам,
Не-чун сенга қўшди ноқобил жуфтни?!

Ноқобил эди у, «қобилим» деддинг,
Чил-чил синдирса ҳам кўнгил шишасин.
Ишққа садоқатинг шунчалармиди,
Ўт олсин аёллик андишасини!

«Ёмон» демадинг-а, этгунча адо,
Уздинг ишқни эмас, жон риштасини!
Бу жаллод андиша, бу жаллод иббо,
Тугатди аёллар фариштасини!

Дардинг-ку муз экан, зил экан, тахир,
Нега тор кўксингга тўлдириб қуйдинг?
Гулламоқчи эди юрагинг, ахир!
Юрагингни нега ўлдириб қуйдинг?!

Ул қаро қош билан, қаро кўз билан
Қаро айрилиқни тузган, малагим.
Сочларини узун-узун ўстириб,
Умрини ярмида узган, малагим,
Мақсудам, Мақсудам, Мақсудахоним...

1984

ЮРАГИМНИНГ ДУШМАНИ

Юрагимнинг чўнг душмани
Асли совуқ ақлдир.
Юрагимки не хушлади —
Ақлимга номаъқулдир.

Юрак дилкаш, юрак оташ,
Учар завқу шавқ сари.
Йўлин тўсар ақл яккаш,
Қўлларида ханжари.

Гоҳи учсам хаёл ичра
Юрак етаклигида,
Туширади ақл куч-ла
Тортиб этакларимдан.

Менга қолса, иккиси тенг,
Баб-баробар ачир жон.
Ақлга-ку йўл бердим кенг,
Аммо юрак — қадрдон.

Гоҳ ақлдан хуфёна
Дардлашурмуз тунда биз.
Гоҳ сирлашсак ёна-ёна,
Гоҳ шеър битсак иккимиз,

Дарҳол ақл топар огоҳ,
Айирар сара-пучакка.
Юрак чўкар жим чекиб оҳ,
Мен сингаман бурчакка...

Ҳамиша шу. Лек унинг-ла
Тушмагаймиз чоҳларга.
Ақл бизни доим шундай —
Асрагай гуноҳлардан.

1984

КУЗДИР БУГУН

Серхосият фасл бу —
 лой сувлар тиниқлашур,
Офтобда ширмон бўлган
 сулувлар тиниқлашур,
Кўнгилда сурон тингай,
 туйғулар тиниқлашур,
Кечагидан кўра эп —
 уқувлар тиниқлашур,
Хазонин кўзга суртай,
 шукр, етдик кузакка.

Умрнинг ҳам кузидир,
 ақларда тиниқлик,
Қирқда қуюлур деган
 нақларда тиниқлик,
Ўша қирққа етдик биз,
 сўз-тиллерда тиниқлик,
Асовлигин унутган
 бу феълларда тиниқлик,
Хазонин кўзга суртай,
 шукр, етдик кузакка.

Сарҳисоб қилдим бу кун —
 хатоларим хирмондир.
Битган ишим йўқчалик,
 битмагани уммондир.
Қирқ йилгача битмади,
 эндигиси гумондир.
Афсусдан кўксим ичра
 оғриётган имондир.
Бир уйғоқ армон билан
 етдик мана кузакка...

1984

МАШЪУМ ЧОРА

Нигоҳингиз мени майдалаб ташларди —
Тирқираб кетардим рўпарангизда.
Бирдан бору йўғим ярашмай бошларди,
Жой топмай қолардим қочгани Сиздан.

Жисмим унутарди табиий тарзини,
Бу бурро тилларим муз каби тўнарди,
Ё сўзлай кетарди ўнг қолиб терсини,
Ақлли бир тентак бўлардим-қолардим.

Шунда,
Қайтадан топмоқ учун бийрон сўзимни,
Сезмоқ учун яратгич қўлларим кучин.
Кўрай дея аслимдай ўзим ўзимни,
Хуллас, қайта бутун бўлмоқлик учун,
Бир машъум чорага журъатим етди —
Мен Сиздан кетдим...

1984

КЎКСИМДАГИ ДАРАХТ

Сиз мен учун илоҳийсиз, юксаксиз,
Сизни минг бор баланд қўйдим ўзимдан.
«Бола-чақа ташвиши» жўн сўз, шаксиз,
Сиз баландсиз рўзфор деган тузумдан.
Ул ишларни Сизга раво билмадим...

Сизга эшик ёпдим, йиғлаб ёпилди,
Остонамга михлар қоқдим, чидадим.
Сиз тилаган туйғуларим ўт тили —
Сизни ўтга отолмадим мен дадил,
Куйишларни Сизга раво билмадим.

Хаёлимга фариштадай ўтқиздим,
Йўқ, ундоқмас: сизни дарахт англадим

Ва қалбимнинг қоқ кўксидан жой қазиб
Экиб қўйдим — ўсмоқдасиз Сиз адл,
Бағримдаги суянчигим бўлдингиз.

Бугун Сиз бор юрагимни қучоқлаб,
Асраб-асраб қарарман ҳар баргига.
Кўксим ичра ўсаяпсиз бутоқлаб,
Илдизингиз етди юрак тагига —
Юрак тилгич — ўқ-санчигим бўлдингиз.

Шохларингиз ларзон-ларзон мевали,
Меваларки битмиш юрак қонидан.
Бу неъматни қандоқ емам дейин —
Хотиранинг улар шакар-болидан,
Шу ризқимдан айирмасин худойим.

Яратгандан, дарахтгинам, тилангиз,
Асло Сизга ёмон кўзин солмасин.
Сизни базўр элтар боғбонгинангиз,
Тиланг, нозик елкалари толмасин.
Йўлларидан тойирмасин худойим.

Тиланг, тиланг, елкаларим толмасин,
Дарахтгинам, бораяпмиз хўп ҳориб.
Йиқилсангиз, мен ҳам омон қолмасман,
Илдизингиз чиқар қалбим қўпориб,
Юрагимдан айирмасин худойим.

Майли Сиз деб қолайлик-о юраксиз,
Сиз бари бир ягонасиз, юксаксиз.

1984

ОЙДАН ХАТ

Бир кун шоша-пиша келди хатингиз,
Суюнчи олгудай бетоқат, хурсанд,
Дебсиз: маъносини ечдим отингни —
Сен менинг мангулик ойим бўлурсан!

Айтганингиз ижро бўлдию дарҳол
Тақдирга Ой бўлиш муҳри босилди.
Сизнинг амрингиз-ла рўй берди бу ҳол —
Кўксингиз тоқига «Ой» деб осиддим.

Қисматим тун эрур, кезурман олис,
Гоҳи нозиклашиб, гоҳи тўлишиб,
Сиз энди заминда маънос ва холис
Тиларсиз ойларнинг ерга қўнишин.

Ойлигим рост бўлди осмонингизда,
Тушарим йўқ энди, тополмасман йўл.
Сиз ерда — ҳаловат йўқ жонингизда,
Ўтаяпсиз самога узатганча қўл...

Ҳазил-ҳазил билан муҳр босдилар,
Мени кўк тоқига Ой деб осдилар...

1984

КУЙГАНИНГИЗ ЁЛҒОНДИР

Куйганингиз ёлғон, рости, ёнганингиз ёлғондир,
Сиз жон деманг ёнишлардан омон қолган у жонни.

Куя-куя куй ҳам бўлиб қолмадингиз ақалли,
Куйлаб юрсам қани эди зор бўлганим маҳали.

Ҳеч йўқ ҳаво бўлмадингиз тўлдириб осмонимни,
Сиздан нафас олар эдим, жонлантириб жонимни.

Боғ бўлсангиз бўлмасмиди кезганда кетса ғусса,
Ҳеч йўқ бир гул бўлмадингиз — аста бармоқ тегизсам.

Куйганингиз ёлғон сизнинг, ёнганингиз ёлғондир,
Жон деманг сиз ёнишлардан омон қолган у жонни.

Сиз асраган ўша жоннинг бошига-да, етдик биз,
Куя-куя бир оҳ уриб шоир бўлиб кетдик биз.

Сиздай зотни бизни йўқлаб қўймадик излатгани,
Гурас-гурас шеър учирдик биз бўлиб сўзлатгани.

Қўлингизда чах-чах урган булбулим — жоним менинг,
Йўқ имконлар ичра излаб топган имконим менинг.

Куйиш бундоқ бўлур бизда, ёниш бундоқ бўлибдур,
Огоҳ бўлинг, куй қанотли жоним сизга қўнибдир.

1984

ОМОН ЁР

*Гулмидим очилгани,
Фунчомидим қайрилгани.
Ваъдалар шундоғмиди,
Ўлмай туриб айрилгани.*

Халқ қўшиғи

Айрилдик деб йиғломанг, омон ёр,
Қайрилдик деб йиғломанг, омон ёр,
Сиз деб адо бўлганмиз, омон ёр,
Яна қайта тиғломанг, омон ёр.

Бу дарёлар сойиди, омон ёр,
Бу тулпорлар тойиди, омон ёр.
Нечун ўсиб-унмадиг-о, омон ёр,
Худо бизни айирди, омон ёр.

Йўлларимиз кенг эди, омон ёр,
Мен ҳам сизга тенг эдим, омон ёр.
Андижонча феъл қурсин-эй, омон ёр,
Иккимизни бир еди, омон ёр.

Севмади деб койинманг, омон ёр,
Келмади деб койинманг, омон ёр.
Сизни дея ўтдик биз, омон ёр,
Демади деб койинманг, омон ёр.

«Омон ёр»им бўл омон, омон ёр,
Тезроқ етгил ёр томон, омон ёр.
Айтгил, бизни унутсин, омон ёр,
Ул яхшидир, биз — ёмон, омон ёр.

1984

ЯНА ПАХТАЗОРДА

Намхуш ғўза ҳидига тўлган тўкин куз ўша,
Уфқ билан қовушган ўша дала-туз ўша.
Ўқариқлар, пайкаллар, пасту баланд тош ўша,
Сизни, мени таниган қадрдон қуёш ўша.
Фақат ёлғиз сиз йўқсиз бунда, қадри баландим,
Сиз йўқ, мен ҳам бу ерга бегонага айландим.

Чаноқларда заминдан бино бўлган юлдузлар,
Юлдуз йиғар пайкалда шаҳарлик йигит-қизлар.
Қизларнинг қаро-қаро киприклари гард-тўзон,
Йигитлар-чи, авжи зўр, йигитлар шўх ва сўзон.
Сўзон-сўзон йигитларда бугун маним ишим йўқ,
Шунча сўзон орасинда маним сўзон кишим йўқ.

Сўзон кишим сизмидингиз, қолган уфқлар ортида,
Уфқ ортида қолган умрим зардан эди, олтиндан.
Бир жавоҳир сиз эдингиз — дунёмизни тўлдирган,
Бир жон олгич бизлар эдик — юз ошиқни «ўлдирган».
Бизнинг жаллод феълимиздан омон қолган кишимсиз,
Сирдарёнинг бўйларинда чала қолган ишимсиз.

Сирдарёйим ҳали-ҳануз жимгина жимирларми,
Уни жим-жим жимирлатган жим тўкилган сирларми,
Сирларимни тўккан эдим сувга, дала-тузларга,
Кўчиролмай кўзларимга, бита олмай сўзларга,
Гар йўлингиз тушса ул ён, бериб ўтинг саломлар,
Унда бўзлаб ётгур сизга айтилмаган каломлар.

Мана, яна йигит-қизга тўла гавжум кузақдир,
Мен уларни ўзимизга қиёс этдим, кузатдим:

Биз куйлаган «Жанона»дай шўх қўшиқлар бунда йўқ,
«Жанона»га жон бергудай мард ошиқлар бунда йўқ.
Шўх қўшиғим жаранглаган паллаларни соғиндим,
Мард ошиқлар қолиб кетган далаларга сиғиндим ...

1984

ҲАСАДГҲЙГА

Инон, менга малолинг йўқдир,
Инон, ишим тушмайди сенга.
Ниятим пок, кўнглингни тўқ қил,
Куймай юрсанг бўлгани менга.

Ишим битса йитиб борасан,
Мақтов олсам, рангинг сомондир.
Битмай қолсин ишим саросар,
Мақтовлардан қочай, омон тур.

Майли, сендан бўлайин пастда,
Юмушингни бажарайин, айт,
Фақат бўлма мени деб хаста,
Куяверма мени кўрган пайт.

Кўркам эдинг беназир, расо,
Ўфил-қизинг мукамал эди.
Ахир нураб боряпсан осон,
Сен ўзингнинг вამингни егин!

Бўляпсан-ку ахир фидойи,
Заволинга бунча ботирсан?
Ваҳм турар кўнглимда доим —
Кўз ўнгимда сўлаётирсан!

Мен умрингни тилаш билан банд,
Сени сира қарғай олмагум!
Ишқилиб, сен бериб қўйма панда —
Бир кун мен деб ўлиб қолмагин!

1985

ИЛТИЖО

Хотиралар!

Сиз бир бало —

На қутулиб, на ўлиб бўлар!

Толиқдим мен бу ўт тушган туйғуларимдан.

Мен қочурман, сиз-чи, ўқдай отиладурсиз

Кўзимгаю, шеъримгаю, уйқуларимга.

Қувадурсиз, қувадурсиз ою йил оша,

Гуркираган йилларимни чечакдай босиб.

Базўр қочиб бородурман кўзимни ёшлаб,

Ҳаловату оромимни дорларга осиб!

Хотиралар!

Бугун сиздан қоча-қоча мен

Қирқинчи ёш қалъасига беркиниб олдим.

Кетинг ахир, дарвозани энди очмайман,

У тотли юк чарчоғидан вужудим толди ...

Бирни қувсам, келадурсиз, ажаб мингталаб,

Келасиз сиз тўсиқларнинг бузиб фиштини.

Хижолатман, шарму ҳаё бурар менга лаб,

Андишалар ўқталади тинмай муштини.

Кўзгу хандон отиб кулар бугун устимдан,

Пешонамнинг чизиқларин қилади пеша.

Иzza бўлган ғурур шўрлик қолди-ку тилдан,

Бугун ҳадеб танбеҳ, тошин отмоқда хешлар!

Хотиралар!

Етар энди, бир дам олай тин,

Болдай ширин рўзғоримни босай бағримга.

Қирқ ёшимга ярашгулик сипо турайин,

Онадайин она бўлай болаларимга!

1985

Кўрсанг бошин эгиб юришларини,
Кўзингга ҳеч боқмай туришларини,
Нафис сўзлаганда овозлари паст,
Ҳавас қилмасанг ҳам, қиласан ҳавас.

Аслида бу хўб, хушқилиқ кимсанинг,
Ҳамиша илиғу синиқ кимсанинг,
Кўкларга етгудай димоқлари бор,
Қадамида ўнлаб гуноҳлари бор.

Димоғим осмонга ботмасин дебми,
Кўзим гуноҳимни сотмасин дебми,
Нигоҳини ерга қадаб юради,
Гўё уятли, боадаб юради.

Юзи юзталардан куйдим, худоё!
Минг хил тусдалардан куйдим, худоё!
Бизга не берсанг, кўп, мардона бергил,
Аммо бет дегандан бир дона бергил!

1985

Ошкора беллашса, шукр қил,
Ошкора йўл тўсган мард асли.
Мард билан курашни ҳузур бил,
Йиқилсанг, у ҳам завқ, дардмасдир!

Ниқобли рақиблар бор ҳали,
Ўқ эмас, ширин сўз отадир.
Қалбингнинг ўртасин топару
Нақ жонинг риштасин тортадир.

Жилмайиб тўқийди марсия,
Овозсиз яралаб тўймайди.
У деб тик бўлмассан сен сира,
Ё осон ўлгани қўймайди.

1985

ЎЛАН

Бир борайми, ўшал томон айтиб «омон ёр»ларни,
Ах, борайми, борайми-я, тарқатиб хуморларни!

Бормасам-да, кўродурман: ҳануз ўша-ўшасиз,
Баҳор янглиқ яшарурсиз, йиллар оша-оша Сиз.

Сиз ҳам баҳор, биз ҳам баҳор эрдик, жўрам, аслида,
Шу боисдан сиғолмадик йилнинг битта фаслига.

Борар бўлсам, биздан огоҳ, огоҳ бўлинг, баҳорим,
Феълларимиз ҳануз ёмон, тўкилмаган оҳори.

Агар борсам, шалоладай шўх жаранглаб борурман,
Ман-ман деган баҳорларнинг ҳолин танглаб борурман!

Воҳ, бир борай, воҳ, бир кўрай, кундай кулишингизни,
Кўрайин-о, яна биз деб дилхун куйишингизни!

... Борар эдим, одамларнинг қуршовлари бўлмаса,
Борардим-а, бу дамларнинг тушовлари бўлмаса.

Тушов бўлган зил дамларни осиб кетолмасман-о,
Оҳ, бу қайсар одамларни босиб ўтолмасман-о.

Одамлардан қочиб борган жойим маним ўландир,
Юрагимнинг осмонида ойим маним ўландир.

Ёш ўтганин тан олмаган ўланларни на қилай,
Ё ёшликка қайтолмаган нолонларни на қилай...

Оҳ, бир борсам бўлар эди, айтиб «омон ёр»ларни,
Синдирмоқнинг иложи йўқ йўллардаги дорларни ...

1985

БОЛАСИНИ ДЕМАГИЛ ЁМОН

Не десанг де. Қарғишлар тўқи,
Қоп-қора деб ҳукмлар ўқи.
Ёмон, деб айт ҳаммага бир-бир —
Онасига айтма бари бир.

Чаённинг ҳам онаси — она,
Илоннинг ҳам онаси — она.
Онаизор борки ҳеч қачон
Боласини демагил «ёмон».

Бола — шамол, тияйлик, — деб айт,
Гулдир, хорин қияйлик, — деб айт.
Ой мисоли жиндай доғи бор,
Артиб, сўнгра суяйлик, — деб айт.

Не десанг де, аммо ногаҳон
Боласини атама «ёмон»!

Гар отасан — буни туймассан,
Оға эрсанг, уқа билмассан.
Демас эдим, мен ҳам куймасам,
Айтмас эдим, она бўлмасам!

1985

«ДАРФА»

Қуёшни эскирди деди у,
Доғли деб камситди қамарни.
Гулларни менсимай қўйди у,
Куйлардан топмади самарни.

Фақат бир томонга оқар деб,
Айбини топади дарёнинг.
Бир хил куй кимга ҳам ёқар деб,
Қарғайди булбули гирёни.

Ниҳоят, кўк ундан зерикди,
Зерикди бу рангин замин ҳам.
Ундан кун нурлари узилди,
У ўтса, гул бошин этди ҳам.

Кўзларин ранглар тарк этдилар,
Куйлар тарк этдилар кўксини.
Ундан бор эзгулик кетди ва
Кичрайиб боради ўксиниб.

Баҳору ёз кетди, куз кетди,
Жой бериб бу баттол «дарға»га,
Макони унинг қиш, муз энди,
Айланди қоп-қора қарғага.

1985

ЁРИЛТОШ

(Онамнинг қўшиғи)

Кўкни ёриб ойлар чиқар,
Тунни ёрур ул қуёш.
Қирқ йилдирки, ёлворурман,
Ёрила қол, ёрилтош!

Ёрилгин тош ёрилгин-ей,
Мен боламни кўрайин.
Ёрила қол, бир зумгина
Дийдорига тўяйин ...

Шу дийдор деб синиб бўлдим,
Тик бўлолмай турибман.
Бағрингни оч, шу дийдор деб,
Ўлолмасдан юрибман!

Ёрилгин, тош, ёрилгин-ей,
Мен боламни кўрайин.

Кўриб олай, тўйиб олай,
Сўнг тинчгина ўлайин.
Ёрил, тошим, ёрилгин-ей,
Ёрила қол, ёрилтош ...

1985

ЯШАШ СУРУРИ

Қаранг, елкам азим осмонни
Даст кўтариб тутиб турибди.
Заминга сал эгилган оним,
Минг бир неъмат кутиб турибди.

Буғдой тўла дала даламас,
Шодликларнинг онаси бугун.
Болаларим менинг боламмас,
Ризқу рўзнинг боласи бугун.

Бу ёп-ёруғ дунёни яхлит
Кўзларимга жойлаб олганман.
Офтобни малика тахлит
Пешонамга бойлаб олганман!

Юрагимнинг қўрғони ичра
Минг бир наво унар қатма-қат.
Улар албат бўлгуси ижро,
Мен ўланга айланмоғим шарт!

1985

УЙИМ ҚУЁШИГА

1

* * *

Бу чарх аввал осмонни, тоғни, уммонни,
Хуллас, бари чўнгликнию кенгни яратди.
Сўнг шу осмон, тоғ, уммондан бир ажиб жонни,
Сизни — барча чўнгликларга тенгни яратди.

Қолган ҳамма мавжудотнинг номи майдадир,
Сизнинг қадар яратмади нени яратди,
Сиздай зотнинг таърифини ижод айла деб,
Энг сўнгида зарралардан мени яратди.

1985

2

Гуноҳ

Иссиқда хўп пишгач, сояга етишгач,
Дарахтга раҳматим айтмаганимдай,
Чанқоқда толиқиб, сув ичгач қониқиб,
Сойни тавоб этиб қайтмаганимдай,
Иш битса севиниб, ўзимни дев билиб,
Яратгич қўлимни унутган каби,
Ҳамиша керагим — ишчан юрагимни,
Яйратгич кўнглимни унутган каби,
Сизни —
Тўкис сўзим бўлган, кўрар кўзим бўлган,
Йўқ, нақ ўзим бўлган —

Сизни

Унутиб қўяман ҳар сафар!
Ширин жонингизни поёндоз қилиб,
Менга борингизни имтиёз қилиб,
Қандоқ тик юрибсиз демай лоақал,
Унутиб қўяман ҳар сафар, ҳар сафар ...

1985

3

Хумо қуши

Кўркам-кўркам чиройлардан нарида
Оддийгинамсиз.
Фолиб келган юзта норнинг баридан
Сиз биргинамсиз.

Бийрон тиллар очолмаган дилимни
Очган жимимсиз.
Саробларга тўлаб қанча йилимни
Топган чинимсиз.

Ўнларимда йиллаб-йиллаб кутганим —
Тотли тушимсиз.
Эртаклардан фақат мен деб қайтган у
Ҳумо қушимсиз ...

1985

4

* * *

Сиз жарроҳ қўлида қолган у кунни
унутмайман!
Кўзларимнинг қароқларига қаро билан
ёзилган у кун!
Сизни оддий «керагим» дебман-а!
Оддийгина «тирагим» дебман-а!
Ҳам жўнгина айтибман-а мен:
«бизлар иноқ яшаяпмиз» деб...

Ўшал аснода,
беморхона остонасида
Бир зумгина ўйлаб кўрдим дунёни Сизсиз!
Ё алҳазар!
Шунда англадим:
Агар Сизни ҳаётимдан тортиб олсалар,
Менда
менинг пўчоғимдан бошқа
ҳеч нарса қолмас экан,
ҳеч нарса!

Кўзларимнинг қароқларига қаро билан ёзилган у кун
Мен уйларга сифмайин қолдим.
Сифмай қолдим ўзим ўзимга.

Тўрт томоним қийратма даштдай,
мен йўқотдим
мўлжал, мувозанатни.

Кафтингизда турар эдимми?

Сиз кетгач,

ерга ёмон тушдим қарсиллаб!

Осмонимга устун эдингизми?

Борлиқ қулаб келар бошимга!

Сизмидингиз кўрар кўзларим?

Сиз кетгач,

оҳ, боламга, болаларимнинг
кўзларига боқолмай қолдим!

Айтар сўзим Сизмидингиз-ей,

маънилиқ гап тополмай қолдим!

Тўрт болани чўнтакка жойлаб

юрмас эдингиз-ку ахир Сиз?

Мен уларни бу чоғ

қаерга

сиғдиришни билолмай қолдим!

Юрагимнинг қоқ ўртасига

пичоқ каби қадалди фарёд,

Кўзим кўрмас,

қўлларим сезмас,

Симоб каби қалққан тан билан

мен чорасиз жавдираб қолдим

Андижоннинг кўчаларида!

... Кўзларимнинг қароқларига

қаро билан ёзилган у кун

жарроҳ Сизга қайта жон берди!

Жонингиздан жон топтим мен ҳам!

Омон қолган бу жонлар аро

ўз-ўзимни қайта топдим мен.

Сўнгра Сиздангина иборат,

Сиз туфайли бор оламимни

мен тиз чўкиб бағримга босдим.

Энди

уйим остонасига

қайтар бўлди Умр Қуёшим!

Нурларига белайин энди

икки ўғил, икки қизимни!

Ва шу уйим пештоқига

«мен

энг бахтлиман»

дея ёзайин!

Айтиб юрай жон пардаларда

тирикликнинг энг соз,

энг ширин,

энг покиза қўшиқларини!

... Кўзларимнинг қароқларига

қаро билан ёзилган у кун...

1985

КАЙФИЯТ

Бу дам ҳаққи ростдир афсунгарлигим,
Бугун руҳим аро буюк бир қудрат.
Сифмай, сезмоқдаман юрак торлигин,
Орзулар қатма-қат, имкон қатма-қат.

Бир имо қилсам бас, ҳар ён ораста,
Сочин ювган қиздай саранжом бўлур.
Очил дастурхонлар бир пастда раста,
Кўнгил не хушласа, бари жам бўлур.

Истасам, кўз очиб, юмгунимча, нақ
Ўн олтим силкиниб турар қошимда.
Ана, қийғос гулли наврўзимга боқ —
Мен яшай бошладим қайта, бошидан!

Қўшалоқ наврўзим — қизжонларим-ей,
Сизга она бўлгач, боққа айландим!
Бургутларим маним — ўғлонларим-ей,
Она бўлгач сизга, тоққа айландим!

Дарахтлар, сиз-ла бир оиладирман,
Қаранг, худди сиздай яратгич, дуркун.
Йўқ, йўқ, майсазорман — ёйиладирман,
Эй, гуллар, сиз билан гуллайман бугун!

... Учмоққа шайланар тўртовлон қушим,
Кўнглига қўйдим хуш садоларимни.
Улар — битилмаган энг соз битмишим,
Улардир тузатгич хатоларимни!

Исмим, шарифим-ку аслида — Она,
Аммо битта номим эрур — Хавотир.
Аввало бор бўлсин, мунаввар олам,
Боламни ҳам асра, Аллоҳи қодир!

Ота бўл, бошларин силагин, Осмон,
Дарахтлар, қўлингиз чўзинг тойсалар.
Товонидан қўлла, Замин — Онажон,
Кўчинг дилларига, гуллар, майсалар!

Қуёшим, отамдан мерос ҳабибим,
Кулсанг, болаларим бошида кулгин.
Минг торли ўзбекча тилим — табибим,
Болам забонига оналик қилгин!

... Бугун мен чиппа-чин сеҳргардирман,
Бугун юксақлигим Ою Кунча бор.
Қаранг, кайфиятим таранг чилдирма,
Борлигим чамандир, бағрим ғунчазор!

1986

УШАЛГАН ДУО

Ёлғизимни бошдан бикир қил,
Бошгинасин тошдан бикир қил, —
Дея сочим силаб дам-бадам,
Дуо қилар эдилар дадам.

Бошдан бикир бўлдим, дадажон,
Тошдан бикир бўлдим, дадажон,
Қуласа-да Сиздай осмоним,
Мана, тошдай синмади жоним.

Оёғим тош, билакларим тош,
Ичу бағрим юракларим тош,
Мени тошга дўндирдингизми?
Эргашма деб кўндирдингизми?

Тилагингиз бўлди ижобат,
Умри маҳкамларга ўхшайман.
Аммо дада, қандайин абад
Бу тошларга ботиб яшайман!

1986

АТИРГУЛДЕККИНА ЭДИМ ...

Атиргулдай қайрилдим-а,
 Сизни қайрилтирмадим,
Мен боримдан айрилдим-а,
 Сизни айрилтирмадим.
Сизга келган балоларни
 бунда чорлаб ўтдим мен,
Қўйиб Сизни ҳаволарга,
 ўзни хорлаб ўтдим мен.
Эгмасин деб қадингизни
 бул зил юки ҳижроннинг,
Ҳам ўзим, ҳам Сиз учун
 ўтга солдим бу жонни.
Оҳ, қайрилдим, қайрилишлар
 белгинамни узмасми,
Айрилишлар юрагимнинг
 соатини бузмасми,
Бу толиққан дилим ҳаққи,
 қилинг битта ҳимматни,

Биз учун ҳам узоқ-узоқ
яшаб беринг, қимматим.
Узоқ яшанг, токи умрим
умрингизга эш бўлсин,
Биз нединки айру тушдик
ўшал Сизда қўш бўлсин!
... Атиргулдеккина эдим,
қайрилмасам нимаиди,
Бизни гулдай қайирганни
танимасам нимаиди...

1986

ЎГИТ

Бир йигитча суйдинг — суйгудай эди,
Бир йигитча куйдинг — куйгудай эди.

Афсус, бир «лекини» бор эди аммо,
Йўлларингни тўсди ўша муаммо:

Яхшийди ўзи, лек моли йўқ эди,
Унинг бой дегулик ҳоли йўқ эди.

Сен кетдинг сепи мўл, шаън хоналарга,
Тулпорли, оҳорли остоналарга.

Жуфтинг ҳам кўп сулув, балад жарангинг,
Аммо нечук, нечук шикаста рангинг?

Давру даврон ичра синмоқлик нечун?
Зимдан оҳ урмоқлик, тинмоқлик нечун?

Қўй, энди чекмагил ул оҳларингни,
Энди кеч, эслама гуноҳларингни.

Бугун бағри бутун «ҳоли йўқ»ларнинг,
Бугун бахти бутун «моли йўқ»ларнинг.

Бир йигитча суйдинг — суйгудай эди,
То кетгунча куйсанг, куйгудай энди ...

1986

ЖАРОҲАТ

Дадажоним, ҳали ўлимнинг
Зарби шундоқ янги турибди.
Топганим йўқ ҳамон ўзимни,
Жисми-жоним гангиб турибди.

Гангиб ётар ҳали остона,
Бу ҳолатнинг билмай отини.
Сезмаётир ҳозирча онам,
Синган қанот жароҳатини.

Икки укам турар жовдираб,
Менман энди ягона тирак.
Далда эдим уларга, ё раб,
Энди дада бўлишим керак!

Ҳозирку-я яхши одамлар
Туришибди қаддимни йўлаб.
Улар кетса, синмоғим тайин —
Дадажоним, энди Сиз қўлланг!

Қўлланг, бағри қўрғошин тўла
Тоғ бўлишим керак энди мен.
Боғбон отам исми ёзилган,
Боғ бўлишим керак энди мен ...

Минг тўққиз юз саксон олтининг
Ёқасида кетар қўлларим.
«Бутун» эди менинг отим-эй,
«Ярим»ликка тушди йўлларим.

1986

ЯНА КУЗ ҲАҚИДА

Кузнинг юзин заҳил демангиз,
Ўхшатмангиз кўнгил зорига.
Ютқазилган бўлса нимангиз,
Қиёс этманг куз хазонига.

Хазонлар бу мағрур баҳорнинг
Олтин ортиб қайтишларидир.
Бағир бериб, онаизори —
Ерга узр айтишларидир.

Борин ечиб ерга илинган
Дарахтларни атаманг жинни,
Ўрар улар ўтранг кийимга
Жунжикётган она заминни.

Кузда борлиқ тўлар ақлга,
Кузда борлиқ қолар ювошиб.
Ҳатто тушар тифдай жаҳддан
Осиёнинг ўжар қуёши.

Бу биллурий ариқлар асли
Тўфон бузган бебош селлардир.
Бугун бўлиб қирғоққа таслим,
Силлиққина бўзлаб келадир.

Тиниб-тиниб оққан сувларнинг
Тубларида тошлар кўринур.
Ул тошларга ўйим уланиб,
Кўзларимда ёшлар кўринур.

Ҳаёт тутди менга бошидан
Жон оғритгич сабоқларини.
Чўкиб ётган кўзим ёшида
Юрагимнинг қадоқларидир.

... Мен кузакни жўра сайладим,
Севдим ҳазин туришларини.
У ҳам суюб аста жойлади
Сочларимга кумушларини.

1987

ХАЙРЛАШУВ

Доктор Воҳиджонга

Андижоннинг сўлим беморгоҳига
Баногоҳ менинг ҳам изим қўшилди.
Шафқат, мурувватнинг бу даргоҳига
Менинг-да насибам, тузим қўшилди.

Кафтларини чўзиб атиргуллари
Қучоқлаб кутдилар нақ остонада.
Қатор арчалари тутиб қўлларим,
Етаклаб кирдилар худди онадай.

Пойимга ястанди зумрад ҳовузи,
Кафтларига қўйиб нилуфарларин.
Дейман, атиристонми бу даргоҳ ўзи,
Осмонни тутади гул ифорлари.

Атрофим тўлди оқ халатлиларга,
Дарҳол оқ меҳрга ўрашиб олди.
Чўмиб кетдим бу мурувватларга,
Бу оқликлар аро йўқолиб қолдим!

Қоронғу кўнглимнинг уфқларида
Оқара бошлади оппоқ тонгларим.
Омон-омон қайтдим дарднинг қаъридан,
Қайта чорлай кетди ҳаёт бонглари.

Халос бўлганим у — хўрсинишларим,
Шафтолизорларга ранг бўлиб инди.
Мени тинчитмаган офир тушларим
Кўм-кўк бедазорга тўкилди, сингди.

Менинг бемор, инжиқ феълимга тўлди
Табибимнинг улкан сабр косаси.
Яшасин, уларга қилдай игна-ю
Филдай сабот берган Эгам яшасин!

Яшасин, бу тўфон, шоир туйғулар
Зарб билан қирғоққа урилган дамлар,
Вазмин қоялардай мардона турган
Оппоқ либосдаги буюк Чидамлар!

Баланд чинорларга дардимни илиб,
Мен бугун қуш каби учиб кетяпман.
Йўқ, йўқ, учиб эмас, бағримни тилиб,
Қадрдон қўноқдан кўчиб кетяпман.

Кетяпман, деразам токчаларида
Мунғайиб қолурлар дўст мусичалар.
Қолурлар қадрдон юзларга тўла,
«Палата» аталган гавжум уйчалар.

Қувноқ ҳазилларим ёзиб кетяпман
Ҳамшира қизларнинг кулгичларига.
Шўх кулгуларимни осиб кетяпман
Деворларнинг ҳар бир илгичларига.

Сабру малҳам олдим мен докторимнинг
Дилкаш, табибона эртақларидан.
Мен бугун тиз чўкиб таъзим битурман
Унинг оқ халатин этакларига.

Кетяпман, табибим, хайри-хўш энди,
Қанотим синай дер нигоҳингиздан.
Ҳамшира аяжон, кулиб турингиз,
Нам кўрмай кетволай яноғингизда.

Хомуш хайрлашар шафтолизорлар,
Хомуш суюнганча ёғоч айрига.
Нилуфарлар баргин юзига тортиб,
Ҳовузлар йиғлайди чиқмай «хайр»га.

... Бугун мен энг офир, энг офир қушман,
Базўр учаяпман бағримни тиғлаб.
Ортимга боқмасман, ортда ер тишлаб,
Избосканнинг сўлим боғлари йиғлар.

Мен учиб кетяпман, юким қанотда,
Учяпман Соғлиқдай ўлжани олиб.
Аммо нилуфарлар ўсган ровотда
Дилдан чирт узилиб бир нима қолди ...

Хайр энди, энди дард мен учун ҳечдир,
Касал бўлсам, бўлгум хуморингизда.
Билинг-ки, ёзми, қиш, эртами кечми,
Сизни соғинувчи: Беморингизман.

1987

ИСТАК

Табассумсиз ўтган куним — ноль,
Шўх ҳазилсиз турсам — у менмас.
Тақдир бир дам менга бергил қўл,
Бир тилагим ижро бўлса бас.

Жиддийликни бошқага улаш,
Қўйгил, ўша сиполик қурсин!
То тирикман феълимда дилкаш
Ҳазилларим ўлмайн юрсин!

Кафтларимни тўлдирмади пул,
Шеърлар битдим баҳоли қудрат.
Аммо мени суйдирган нуқул
Шу феълимдир, шу феълим фақат.

Бахт-ку ҳамма пилла қурт каби
Ўз-ўзига ўралган дамлар,
Олислардан кўтариб таъби,
Сухбатингга келса одамлар.

Бахт-ку сўнгсиз соғинчин айтиб,
Изинг излаб юрса мактублар,
Сен даврага қўшилган пайти
Эриб кетса музли қутблар!

Дўст тафтидан гуллайди кўксим,
Дўстга тўлдир манзилларимни.
Соғинишсин, чорлайверишсин
Андижонча ҳазилларимни.

Айирмагин тақдир феълимдан
Баҳорларнинг ифорларини.
Чертиб ўтай юрган йўлимда
Кўнгилларнинг дуторларини.

1987

УМР

Мен ўзимга гоҳида дўст,
 гоҳи эса суст бўлдим,
Андишага қул ўтганим
 яна устма-уст бўлди.

Шеър битганлар ёзганини
 дарҳол элга ташийди,
Мен-чи, шеър деб тузганимни
 неча йиллар яширдим.

Асли ғафлат қучди мени,
 асли жуда кеч пишдим,
Боз оналик, аёлликнинг
 қарзларига хўп тушдим.

Фарқлашни ҳам охир билдим
 керакни нокерақдан,
Аммо ҳаргиз қутулмадим
 бу шеърпараст юрақдан.

Ўз-ўзимча куйладим мен,
 билмам қандоқ жаранги,
Қандоқ бўлди ранги билмам,
 қандоқ бўлди оҳанги!

Шеър битмадим, аммо бағрим
токи тигланмагунча,
Шеърмас дедим, ёзганимдан
ўзим йиғламагунча.

Феълим шўху шодон, ажаб,
шеърни синиқ куйладим,
Ажаб, феълим чақин, довул —
шеърни тиниқ куйладим.

Бу икки феъл имконида
икки дунё жам ҳали,
Имконимда жамдир ҳали
айтар сўзим — гавҳарим.

Оз-оз сочиб дил гавҳарин,
кўпроқ тутиб ниҳоний,
Сокингина ўтиб борар
Турсунхон Андижоний.

1987

ЭРТАКЧИ ДАДАМ

«Ёрилтош»ни айтинг, дадажон,
Айтинг, тошлар кетсин ёрилиб.
Қизин топсин дадаси омон, —
Деб қўймасдим ҳар кеч ялиниб.

Ҳар тун шундай бошланар эди,
Жим тинглардим дадамни қучиб.
Эртақларда тош ёрар эдик,
Эртақларда юрардик учиб.

Дадажоним, бугун мен нолон,
Дада, оғир кунлар бошланди.
Сиз ётасиз тош ичра бу он,
Мен айтаман «Ёрилтош»ларни!

Кўкка етди «ёрил тош»ларим,
Сизга етмас, энди не этдим!
Ёлғон чиқди эртагим маним,
Айтавериш суякка етди. ...

Дадажоним, эртакчи дадам,
Эртакларга айланиб кетди. ...

1987

ИШКОМЛАРГА БЎЙИ ЕТМАСА ...

Суюқларга илашди,
Қуюқларга эргашди,
Тенгим тоғлардир дея,
Тирноқ билан тирмашди.

Ундан тоғлар орланиб,
Ерга уриб солдилар.
Боғлар ҳам малол олиб,
Девор ўраб олдилар.

Алал охир ҳаёти
Бир кўлмакка айланди.
Энди бақадир оти,
Бақаларга бойланди.

Аммо лойда ётиб ҳам
Ўзин кўқда туяди.
«Тоғу боғ мендан қолган»
Деб вақиллаб қўяди.

— Анов биллур булоқ ҳам
Боғдаги сара гуллар —
Барчаси мендан қолган, —
Дея тинмай қуриллар.

Қуриллар шом-азонда,
Бўғзини лойга чайиб.
... Кун келар қилмай канда,
Тонглар отар ажойиб.

Яшар қовушиб осмон
Залворли тоғлар билан.
Боғ бўлди жаннатмакон,
Ҳалол булоқлар билан.

Аммо кўлмак бор ҳануз,
Бордир ўша бақаси.
«Ой ҳам мендан қолган» дер,
Тинмайди вақ-вақаси.

1988

УЧАР ҚУШГА АЙТГАНИМ

Ҳавас қилмай қўйдим сени,
 учар қушим, ҳур қушим,
Сенда кўрдим нақ ўзимни,
 энди тортмассан ҳушим!

Мен осмонга интилардим,
 юррак-бағрим доғланиб,
Сен-чи кўқда яшаркансан
 ерга ипсиз боғланиб.

Эртаю кеч емак ташиб,
 ҳалак экан жонларинг,
Мен ҳам доим уйга шошгум —
 кутар полапонларим.

Уянг узра чарх урасан
 тумшуфингда дон териб,
Қўлда болам лол турарман
 мен осмонни бой бериб.

Одам зотин балки аввал
 бўлгандир-ов қаноти,
Балки битта тумшуқ билан
 ўтмай қолган ҳаёти.

Чирқиллаган жонларга дон
 етказолмай толгандир,
Сўнг қанотин эвазига
 жуфт қўл сўраб олгандир.

Не бўлса-да бўлсин, аммо
 бир сўзимни қайирма,
Осмнингни бой бермагил,
 қанотингдан айрилма!

Тумшуқ билан боқилганга,
 қушим, боланг ўлмайди,
Мен-ку ночор, сен учиб қол,
 уч, учмасанг бўлмайди!

1988

ЭЙ, ДЎСТ!

Мен ҳақда безовта бир жон ўтди деб,
Бир жонда минг битта имкон ўтди деб,
Имконлари пинҳон бир шон ўтди деб,
Фурур, ор мулкида султон ўтди деб,
Ортимдан ўртаниб куйгучим бўлгин!

Жонон пиёланинг жаранги бўлдим,
Нозик торлар ичра таранги бўлдим,
Дилгир туйғуларнинг оҳанги бўлдим,
Билмам, шеърда эски ё янги бўлдим,
Камимни кечириб суйгучим бўлгин!

Агар мен сўзласам, дардинг қулади,
Шеър айтсам, кўксингда бодом гулади,

Айтишларим чаман қилди чиллани,
Буни биров билди, биров билмади,
Титроқ торларимни туйгучим бўлгин!

Демасман, назмда гулбоғ яратдим,
Демасман, юмушда чўнг тоғ яратдим,
Аммо тилим билан фароғ яратдим,
Қанча хаста дилни мен соғ яратдим,
Табибим ўтди деб, куйгучим бўлгин!

Мен ҳақда безовта бир жон ўтди де,
Очилмай қолган минг имкон ўтди де ...

1988

НОҚОБИЛ ДЎСТГА

Ўйлайсанки, мен аслида шундоқ яралдим —
Яъни дилкаш, фидойижон, бирдай ёқимтой.
Билмайсанки, лахча чўққа айланди қалбим,
Ёқимтойлар даврасидан топгунимча жой.

Менинг эмас, аланганинг тилидир тилим,
Юракларга ўт солмаса, тилим демасман!
Нечун, атай олов ичра ташладим дилим,
Ўтар-кетар жонман ахир, қуёш эмасман!

Мени суймас кўнглингизнинг кўчаларидан,
Олгунимча кўмирдайин қора доғларни,
Ёнавердим, феълингизнинг кечаларидан
Топгунимча чўкиб кетган яшил боғларни!

Бағрингизда тафтим билан чаман яратиб,
«Халоскор боғ» — дея қўйдим унинг отини.
Бу боғларда энди мени қўймайсиз отиб,
Бу боғларда сиз қиласиз эҳтиётимни.

ФАХРИЯ

«Анжон» деган садодан жон қўшилур бу жона,
Шу етти ҳарф ичинда етти иқлим, кошонам.
Қай ёруғ кун ўзига ёзмиш сени пешонам,
Анжанча лаҳжа бирла бир куйлай дилкашона,
Куйласин таранг тордай, жонимнинг ҳар толаси,
Шу боғлар навосиман, мен — Андижон боласи.

Гўё Одам Атомас, тоғлар бизга падарми,
Момо Ҳавомас, гўё боғлар бизга модарми,
Шундан феълимиз чарсроқ, ғурур тоғлар қадарми,
Гоҳо бизча бўлолмай ҳотамлар дарбадарми,
Шу водий тупроғида битган зуволасиман,
Наслимнинг шудир асли — Андижон боласиман!

Халқим ўзин сенсираб, ориятни «сиз»лаган,
Ҳар юмушнинг энг оғир, энг баландин кўзлаган.
Гапни ҳам бўлакламай, улгуржасин сўзлаган,
Аммо ўзи бир сўздан бор бўлган ё музлаган,
Сўзнинг баҳоси бизда бамисоли жончадир,
Гар дўст бўлсанг, топиб де — феъллар андижончадир!

Отам дерди: болам, бил, кимки тоза ниятдир,
Кўнгли очиқлик унга одат, хусусиятдир,
Остонаси юмшоқлик қонингда ирсиятдир,
Уч кун меҳмон келмаса, анжанликка уятдир,
Ўзни ерга, меҳмонни кўзга қўйиб ўтганмиз,
Бу қарз ҳам фарздир, чунки Андижонда битганмиз.

Ногоҳ кимдир қўша-қўш мошинларга беркинса,
Остонаси тиллодан кошинларга беркинса,
Икки қўллаб емақдан тўймадим деб ўкинса,
Мансаб учун эмақлаб, пасткашларча юкунса,
Дейман: зотинг ким эди, ҳой, сен — доннинг оласи?
Ўлганда ҳам мард ўлган Андижоннинг боласи!

... Хўтан, Қўшариқларни тиклаганлар мард бўлди,
Аммо қанча сўлим сой ўзан бўлди, гард бўлди.

Боғларнинг ранги кетди, боғлар дардманд бўлди,
Ўнлаб завод дастидан шаҳар юзи зард бўлди,
Айтгил ҳамдард бўлдингми, келганида хонаси?
Қайларда қолдинг, мардим, Андижоннинг боласи?

Бу тупроқни аяб бос, қўймагил озорларга,
Бу ер деб беш асрни Бобур кўмди зорларга,
Зор келур «Анж-о-о-н» деган ул ғарбий мозорлардан,
Тирикмиз-ку, биз бурчни солдикми бозорларга?
Бу ернинг ҳар мушкули сену менга танмасми,
Андижон жон оғритиб куйгудай ватанмасми?

Болангман, онам юртим, сен тўлишсанг, тўлойин,
Сенга мен соф ҳаволар, соғлом жонлар тилойин,
Юрагингга дилимнинг торларини улойин,
Хонишинг бўлай ўзим, ўзим қумринг бўлойин,
Дунё харитасида нуқтамсан — бир жаҳоний,
Анда бу жоним, деди Турсунхон Андижоний.

1989

СУРИЯ ЙЎЛЛАРИДА

(Шоир Эркин Самандар билан мушоира)

Шоир:

Ён қўшнингиз бўлдик дея, лутф этдингиз хандон бўлиб,
Ҳай, сиз бу ёнда бор экан, ухлабмиз-а нодон бўлиб.

Жавоб:

Мен аёл авлодиман, жисмим хавотирдан бино,
Соқчи — биз, сиз ухлангиз хон бўлиб, султон бўлиб.

Шоир:

Бизга тахтдир оқ кема, унда сизлар бор учун,
Оқ кема минган эмас, Чингиз ҳам хоқон бўлиб.

Жавоб:

Оқ кема хоқонима ҳаргиз муносиб тахт эмас,
Бердим фазодин мулкни — учсин шоҳи осмон бўлиб.

Шоир:

«ТУ» ни мен девдим висол кошонаси олий мақом,
Тўсди юзни, вах, ағёр пардаи ҳижрон бўлиб.

Жавоб:

Пардани ҳаргиз койиб ағёра озор бермангиз,
Парда боис биз азизроқ бўлдинг-о имкон бўлиб.

Шоир:

Парда ичра парда бордир, пардаларки қат-қат,
Бўлсаму тиф, йиртсам они кетсалар толон бўлиб.

Жавоб:

Қат-қати очилса гар, қатлам аламлар фош бўлур,
Ғунча қат очгач тўкилди, тўзғиди нолон бўлиб.

Шоир:

Очмаса қат ғунчами ул, сочмаса бўй гулми ул,
Ёнмаса, булбулми ул, гул кўриб гирён бўлиб?

Жавоб:

Гар, Самандар, гулга ихлос этсангиз ёдда тутинг,
Турсуной ашғори гулдир, бўй сочар девон бўлиб.

1989

ДАРС

Жуфт қалдирғоч уя қуради шошмай,
Унинг меъмор тилларида илм бор.
Ҳар йил буён келаверар адашмай,
Адашмаган феълларида илм бор.

Ана кўкка қаранг, қатор турналар
Тизимини бузмай ўтиб боради.
Чумолилар занжир бўлиб ўрмалар,
Карвонидан тўзмай кетиб боради.

Бир-бирини чумолича тушунмас
Китоб кўриб, ақл йиққан одамлар.

Чуғурчуқлар тўдасича бутунмас
Мадрасаю мактаб уққан одамлар.

Сирларингдан ўргилайин, Аллоҳим,
Мўъжизангни менга тушунтиргин-а!
Юрагимда йиғлаб ётар бир оҳим —
Нечун заиф қавмим менинг биргина?

Қалдирғочни устоз сайлаб олсамми,
Чумолига опа бўлиб қолсамми ...

1990

СИЗДАН КЕЙИН ...

Борсам онам: жонимга жон қўшгани
Турсунжоним келибди, деб яйрарди.
Мен эсам-чи, ташиб қўша-қўш ғамни,
Нукул болам ташвишидан сайрардим,
Жонингизга жон бўлмадим, онам-а!

Дер эдингиз: чўнлар ичра чўнгимсан —
«Турсунхон» деб атанг менинг боламни.
Салтанатим бугун синди чўпмисол,
Султонлиғим етимликка таланди,
Сиздан кейин Хон бўлмадим, онам-ў!

Тевараги тўкис болам, бой болам,
Турсун Бойим, дея алқаб ўтдингиз.
Минг бир камим теграмда чарх урса ҳам,
Юрагимда тоғлар бино этдингиз,
Сиздан кейин Бой бўлмадим, онам-эй!

Истарангни нурдан қилди худойим,
Турсун Ойим, Ой боламсан деддингиз.
Ул мартаба бугун қани, ойимим,
Нур узатгич Қуёшим Сиз эдингиз,
Сиздан кейин Ой бўлмадим, онам-о, онам-а!

1990

АРМОН

Азиз бўлдим азиз кишимга,
Бу ўт бахтни суюб ўлмадим.
Гоҳ тошларни босдим тишимга,
Ҳижрон ичра куйиб ўлмадим.

Оналикнинг жангоҳларида
Қодир Эгам қилди ҳимоят.
«Рўзғор» деганнинг чоҳларидан
Толиб, толиб, чиқдим ниҳоят!

Уф тортмасман ва суст кетмасман,
Юз оғриққа табиб ўзимман.
Аммо мени ҳеч тарк этмасдан
Бир хавотир қувлайди зимдан:

Онам мени шоир яратди,
Аёлликни берди Худованд.
Куйламасам, гуноҳга ботгум,
Куйлай десам, ақлу қўлим банд!

Бўғзимдаги муножотларнинг
Армонига тўларман бир кун.
Ўлсам, ёзилмаган байтларнинг
Вулқонидан ўларман бир кун!

1990

МУҲАММАД ЮСУФГА

Булбулларни куйлаб уйғотган укам,
Юлдузларни бўзлаб йиғлатган укам,
Юрагимни сўз-ла қулатган укам,
Мен сизни хушхоним дея асрайин.

Шеърингиздан битар жоним яраси,
Ўланларингиз-а куйлар сараси,

Анджоннинг қорамайиз боласи,
Қуёшда пишгоним дея асрайин.

Гўёлар тилида сўзлаётганим,
Элнинг ризолигин ҳалол тотганим,
Марҳамат томондан тонгдай отганим,
Ойлардан тушгоним дея асрайин.

Куйингиз куйса ҳам, кулиб жаранглар,
Кулиб туриб, дилни тилиб жаранглар,
Ҳеч ким билмагани билиб жаранглар,
Санъатдаги шоним дея асрайин,
Куйлари пишгоним дея асрайин,
Ойлардан тушгоним дея асрайин...

1990

ЎН ТЎҚҚИЗИМГА

Ўн тўққизим, оч бағрингни
Баҳоримни қайта кўрай.
Бир боғ беда сочларингни
Ўзим қайта майда ўрай.

Оддийгина бурма кўйлак
Кийган нозик-ниҳолим-а,
Зорим йўқдир сендан бўлак,
Сендан бўлак йўқ золим-а.

Ўн тўққизим, нозу адо
Хатоларинг кўп бўлди-ку!
Бир феълингда минг иддао,
Мағрурлигинг хўб бўлди-ку!

Сен куйдирган тоғлар нураб,
Баланд боши кумуш бўлди.
Бу тоғлардан узр сўраб
Яшаш менга юмуш бўлди.

Юмуш бўлди юрак ютмоқ,
Ишим пинҳон куйиш бўлди.
Отин айтмай, зотин айтмай,
Дод, бу қандоқ суйиш бўлди!

Ўн тўққизим, келсанг қани,
Бор ҳасратим тўкар эдим.
Қани бир бор кўрсам сани,
Изларингдан ўпар эдим.

Бир силкиниб, хумо бўлиб,
Эртакларни бошлаб келгин.
Сочларингни майда ўриб,
Белларингга ташлаб келгин...

1990

* * *

Андижоннинг ҳофизлари қўшиқ ёзинг дейдилар,
Ишқингизни ошиқона жўшиб ёзинг дейдилар.

У савдони ёзолмасман, қўшиқларга сифмагай,
Битта ишқим юз ошиғу маъшуқларга сифмагай.

Мен йўлиққан муҳаббатдан дунёга ўт кетгудай,
Жоним эса жиндаккина — бир шоирга етгудай.

Жонни аяб юрагимнинг эшикларин ёпдим-а,
Оҳ, бу оташ муҳаббатни қайлардан ҳам топтим-а!

Биз боқмагач, ул етим ишқ биздан тониб боради,
Ҳар томонга отиб ўзни ёниб-ёниб боради.

Ёниб кўмир бўлган ишқдан тоғлар бино бўлдилар,
Кўз ёшимдан унган гуллар фақат хино бўлдилар.

Қўлимдаги хино эмас, дилимдаги доғлардир,
Йўлларимни боғлаб ётган ҳижрон деган тоғлардир.

Дастимдан Ой куйиб кетди, Қуёш ёнди, йиғлар сув,
Муҳаббатнинг ҳасратига дунё тўлиб кетди-ю!

Танлай-танлай сайладим, лек чорлолмадим — тор келдим,
Бизга кўнгил қўйганлар ҳам бу дунёга хор келди.

Биздан айру — ошиқ ғариб, севги ғариб у ёнда,
Қалам ғариб, хонам ғариб, жон ҳам ғариб бу ёнда.

Андижоннинг ҳофизлари бизни маъзур тутсинлар,
Биздан кўра бағри бутун шоирдан сўз кутсинлар.

1990

ФИФОН

Икки баҳор, икки кузак аввали
Кетди онам — дунёимнинг сарвари.

Икки йилки сел қуйилар кўзимга,
Лек жон кирмас забонимга, сўзимга.

Йиғлаб келиб, йиғлаб кетди баҳорлар,
Қалдирғочлар йиғи солди наҳорлар.

Онам учун бўзламаган қолмади,
Фақат тилим соқов маним, лол маним!

Ўрик гуллар, кўзим уни кўрмайди,
Эшитгум йўқ на дуторни, на найни.

Онажоним, дунёларим торайди,
Ҳамма ранглар бир хил бўлди — қорайди ...

Кокил қўйиб боққан ёлғизингизман,
Фақат Сизга ёққан ёлғизингизман.

Сиз яширган хатоларим топилди,
Бутун армон дорларига тортилдим.

Узрларни кимга айтай энди-я!
Афсусларни қайга отай энди-я!...

Эргашхоним эди оти онамнинг,
Бардошданми эди зоти онамнинг.

Кўрган умри оташ бўлган онам-а,
Оташларда одош бўлган онам-а.

Икки йилки, дунё қаро кўзимга,
Тўзим бергин, Аллоҳ, келай ўзимга.

1991

АНДИЖОННИНГ АЁЛИ

Ки у водийда битган, ҳар лутфи ўт-оловдир,
Ҳай-ҳай, бу ўт тутошса, юз йилгача ёнодир,
Ошиқманг, ҳой ошиқлар, ишқи ёмон балодир,
Ногоҳ куйиб кетсангиз, кўтармасмиз уволин,
Ўтдан яралган суйсин Андижоннинг аёлин!

Ўтдан яралган қайда? Топсак, тумор атайлик,
Бизнинг йигитлар бундоқ деб элга кўрсатайлик,
Армонни кетса келмас томонларга сотайлик,
Юртимнинг марди ичра камайса гар ҳалоли,
Тўмарисдай орланур Андижоннинг аёли!

Орланмайин бўлурми, аёл озор ичинда,
Ҳам кўчаю, ҳам уй деб, ишу бозор ичинда.
Аёл аёл бўлолмай бўзлайдир ор ичинда,
Бу фоженинг эрларга келмай қолди малоли,
Аён Аллоҳга ҳоли Андижоннинг аёлин!

Ёраб, тулпор ўйнатиб, келар мардлар қайдадир,
От узра ўзлиги ҳам хўб баландлар қайдадир,
Нечун бугунгиларнинг феъли андак майдадир,
Тулпордин пастга тушгач, шундоқми йигит ҳоли?
Армон тўла саволи Андижоннинг аёлин.

Юртимнинг мардларини бўзлаб юриб уйғотай,
Ўз шуҳратин ўзига сўзлаб юриб уйғотай,
Удир ғоят керагим — «сиз»лаб юриб уйғотай,
Уйғонмаса, боғлаб бел чавандозлар мисоли,
Тулпорга ўзи мингай Андижоннинг аёли!

1993

АДАШГАНМАН

Қўлим қувватли бўлганда,
Дилим журъатга тўлганда,
Бу шаҳдимни сўраб олган
Отамлардан адашганман.

Ўғил-қизга хонам тўлди,
Бу ёлғиз бош ўнов бўлди,
Шу кунларни тилаб толган
Онамлардан адашганман.

Боғимдан наврўзим кетди,
Кузак жисмимни маҳв этди,
Кўнгилда гул каби қолган
Одамлардан адашганман.

Гоҳи ёлғонга эргашдим,
Гоҳи дўст ҳам ғанимлашди,
Садоқат йўлларин солган
Қадамлардан адашганман.

Адаштирма, худо, энди,
Сурур тинди, кўнгил синди,
Бугун хушнуд наво чалган
Қаламлардан адашганман.

1993

МЕНИНГ БАХИЛИМ

Менинг бахилимга тегинма, дўстим,
Койинма, кетингдан тошлар отар деб.
У тинмай қарғагач, мен тинмай ўсдим,
Кўргил, чўкиб борар ич-этини еб!

Раҳм эт бахилимга, ранжитма асло,
Гарчи у бизларни тинмай сотади.
Билмаски, у ҳасад қилгани асно
Уйига бир кулфат бориб ётади.

Қилни қирқ ёрар у, излаб чорасин
Мени синдирмоқлик учун чоғланар.
Шу замон энг яхши кўрган боласин
Қайдадир бир равон йўли боғланар.

Торга тор дунёдир бу асли, дўстим,
Унинг бундан бўлак қисмати йўқдир.
Бировга йўллаган ҳар битта қасди
Ўзининг кўксига отилган ўқдир!

Унга фақат Аллоҳ кела олар бас,
Аллоҳдан инсофин сўрайлик унинг.
Шўрликнинг кулфати бўлгайдир абас,
Кўксида бахиллик қолмаган куни!

1993

* * *

(Элик ёшга тўлган кундаги нутқ)

Андижонда хону моним ва номим Андижонийдир,
Бу феълим ичра не яхши, ёмоним Андижонийдир.
Бу эл менга оғо-сингил, ёру сирдошу ҳомийдир,
Чиним шу, қолғони ёлғон не топтим бари фонийдир,
Мени шу ерда бор этдинг, ўларда шунда ўлдирғил.

Асрнинг ярмига етдим, етиб кўп ўйга кетдим мен,
На бир мақтовга маст бўлдим, на бир кўкларга етдим мен,
Фақат бир бахт насиб бўлди, шу бахтни кўз-кўз этдим мен,
Ки шоир Эркину Абдуллага замондош ўтдим мен,
Буюк этма мени, аммо буюклар ичра бўлдирғил.

Қўқонда Моҳларой ўтди, элиги эрди қошинда,
Кетди эликка етганда Саида зор Шошинда,
Сал кам элик эрди Бобур, ўтди жон талошинда,
Ул Муҳаммад Юсуфларни чорлаб ол, юрса тошингда,
Андижон, пайванди жонсан, ўзинг жонларни тўлдирғил.

Дегайларки, бу дунёда шоир ўлғонлар ўлмайди,
Шоир ўлғонлар ўлмайди, деган ёлғонлар ўлмайди,
Ўлар шоир, фақат булбул бўлиб қолғонлар ўлмайди
Ва юрти имтиҳон айлаб, назар қилғонлар ўлмайди.
Мени булбул эту, халқим, куюк шохингга қўндирғил!

1994

* * *

Атиргуллар қимтиб турар дудофин,
Гунчаларга тўлмиш олма бутоғи,
Барг ёзиб қолибди ялпиз ҳам чоғи,
Ҳар ёғим гунчазор, ифор ҳар ёғим,
Кўнглимда игналар, кўнглим ингранар.

Қалдирғочлар қайтди «валфажри» айтиб,
Баҳорга етиндик қиш ажри қайтиб,
Қайтмаган онамдир, дил ҳажри қайтди,
Келмасим — отамни қумсайди байтим,
Кўнглимда игналар, кўнглим ингранар.

Бугун онам севган баҳор — юпанчим,
Отам эккан ёнғоқ — ёдгор, суянчим,
Энди хотиралар ягона ганжим,
Энди то кетгунча бағримда санчиқ,
Кўнглимда игналар, кўнглим ингранар.

1995

СҮРИДАГИ ҰЙЛАР

«Дилхирож»ни куйлар олисдаги тўй,
Соат ярим тунга бонг урди боя.
Намозшомгул тинмай уфуради бўй,
Гуларга бурканиб олган чорпоя.

«Дўп» этиб ёнимга ўрик тушади,
Атиргул мўралаб турар биқиндан.
Аста қўлим чўзиб баргин ушладим —
О, райҳон нақадар ширин бу тунда!

Қоп-қора осмонда юдузлар тиниқ,
Ой нақадар тиниқ юдузлар аро.
Тиниқликлар ичра юрагим синиқ,
Ойдинликлар аро таъбларим қаро.

Қаро қилгич сену, тинмай мен эсам,
Қоронғи дилингда ойларни солдим.
Кўнглингни олай деб дедим не десам,
Тилиминг учига мойларни солдим.

Ҳожати йўқ асло ризолик айтиб,
Қаршимда миннатдор сайрашларингнинг.
Фақат тураверма муздайин қотиб,
Фақат бироз сездир яйрашларингни!

Теграмга ёғилар Аллоҳ неъматини,
Битта дилозор деб ботмай турибди.
Оғриқларга тўлди кўнглимининг қати,
Кўксимда тонларим отмай турибди...

1995

АРСЛОНБОБ ТОҒЛАРИДА

(мансура)

Тоғларнинг бўйи хўб баланддир:
кўнгли ҳам ўзига ўхшайди.
Бу ерда яралган неки бор —
хоҳлаган жойида яшайди.
Дарахтлар истаган маконда
яйрашиб, юксакка бўйлашиб,
бир-бирин елкалаб ўсадир.
Булоқлар боладай қиқирлаб,
дуч келган аснода
йўлингни тўсадир.
Тоғларнинг феъли хўб баланддир:
бағрида неки бор —
эрки бор.
Эрк борки, гўзаллик устувор,
султондир покиза салтанат.
Тошлар-чи! Гоҳ якка,
гоҳ қат-қат,
онасин уйида ётгандай,
ёйилиб,
ястаниб ётарлар.
Навосоз қушлари тушмагур
бир-бирин хушлашиб,
энг ширин оҳангда сайроқ сўз қотарлар.
Тоғнинг ўт-ўлани
зумрадга беланиб,
жаннатий суратлар чизадир.
Тоғнинг ўт-ўлани
минг бир хил ифорда сўзлашиб,
кўнглингда сафолар тузадир.
Сиз кўриб ёқангиз ушлайсиз,
бу кенглик, бу тенглик ичинда
ҳаттоки тиконнинг
бахмалдай гуллашин.

Ва бирам атрофга ярашиб,
бир майин туришин тиллашиб.
Тоғларнинг феъли хўб баланддир:
қорларни бошида қишлатар.
Ҳамиша отадай,
онадай булутлар ғамини ушатар.
Булутлар биргина тоғларга сўзлайди,
тоғларнинг юзига юз қўйиб,
кўнгли бўшагунча бўзлайди.
Юпангач,
оқ ҳарир рўмолин
тоғларнинг бўйнига ўраб суяди.
Ва унинг бошидан
бир осмон дурларни сочади,
қуяди.
Биллурга чўмилар бу чоқда
тоғларнинг пойига қадарли.
Сал туртсанг,
дур тўкар бутоқлар.
Дурларки,
қуёшни бўлишиб,
талашиб,
ялтиллаб,
имлайди кўзингни, ўзингни.
Сен дарҳол имога қулоқ сол,
эгилгин тоғларнинг пойига.
Инжуга босгин-эй юзингни.
Изингни поклагин,
жисмингни
чечаклар бўйига ювиб ол!
Ў, мағрур тоғлар-эй,
яна бир
кенглигу улуғлик айлангиз,
яхши-ю ёмонга бирдайсиз:
мени ҳам ошино сайлангиз.
Сизларга ўхшайки, кўришсин,
бошимда қорларим турса-да,
пойимда гулларнинг унишин.

Ва ҳайрон бўлишсин, ҳаттоки,
кўксимга санчилган тиконнинг
гул очиб, беозор кулишин.
Боғлансам ботгувчи ойгамас,
майлига, қорларга бойланай,
бошимни эгмасин худойим,
айлансам, тоғларга айланай!

1995

* * *

Ки эркак қандайин эркак, юзида юзта ранг бўлса,
Ки у эр қандай эр, аҳли-аёлин ҳоли танг бўлса.
У қай зотки, номи эру сўзида қуввати йўқдир,
Қизу ўғлин ҳузуринда ибрату иззати йўқдир.
Гулни гулга, шерни шерга, йигитни эрга ўхшатғил,
Ватанни эркагин тикла, ўғли бор ерга ўхшатғил!

1995

* * *

Шоирмас у, сўзга устаси фаранг,
Гап билан атрофга ёқар, дермишлар.
Саҳнада санъат-ла туришин қаранг,
Ютуғи ўшанда, деган «миш-миш»лар.

Яна дермишларки, ёқиб келиши
Оқ шоҳи рўмолин ярашганидан...
Йиғлашим керакми ёки кулишим,
Мен ҳақда гапларнинг қалашганидан.

Мартабам — бир қуллик Аллоҳ қошида:
Дилга буюрганин ёздим рўйи рост.
Тож эмас, мирзолик эрур бошимда,
Ахир бори-йўғи котибман, холос!

1995

Ойижон, баҳорлар гуллайверади,
Мен эса Сиздан сўнг гулламай қўйдим.
Бағримга қамалган булбулларимнинг
«Чах-чах»лаб сайрашин тиламай қўйдим.

Ойижон, ҳаваслар ўчди мисли чўғ,
Керик қошларимдан ўсмалар ўчди.
Синоат юз берди — ўзимда мен йўқ,
Суврату жонингиз жонимга кўчди.

Юзим нақ ўзингиз — ҳамиша кулган,
Одамлар ичида тўлиб юраман.
Аммо дилда доим Сизни кемирган
Фариб ёлғизликни кўриб тураман!

Ўфил-қиз савдоси — тегирмон тоши,
Менинг ҳам қаддимни қилмоқда букр.
Аммо сўзингиздир сўзимнинг боши —
Неники кўряпмиз, барига шукр!

Шукр шу паришон туришимга ҳам,
Қайтарди ўзимга Сизни худойим —
Ойнакка қарасам, ўйчан мўлтирар
Оқ рўмол ўраган Эргашхон ойим!

Ўзи меҳрибондир бизга худойим,
Тошиб олдим Сизни Эргашхон ойим!

1995

Умр бўйи термулиб ой,
юдуз билан гаплашдим,
Кўнгил деган осмоний
бир сўз билан гаплашдим,

Кўкка етар эртагимни
тинглайдиган кишим йўқ,
Битта ўзим минг бир кеча-
кундуз билан гаплашдим.

Минг тарафда мингта тақдир
иқболини топдилар,
Айрилиқлар минг айланиб
висолини топдилар,
Гул излаган, бол излаган
гул, болини топдилар,
Фақат шўрга бошим босиб,
мен туз билан гаплашдим.

Гулламади ўн тўққизим,
армонларим гуллади,
Ўттизимнинг рангидаги
сомонлари гуллади,
«Мен бахтлиман» деган ширин
ёлфонларим гуллади,
Авжи баҳор, ёзларимда
мен куз билан гаплашдим.

Бу дунёнинг юмушларин
қўлларимга топширдим,
Шоирона демишларни
тиллеримга топширдим,
Фавфо умр савдоларин
йилларимга топширдим,
Девонадай холис, ёлғиз
мен Сиз билан гаплашдим,
фақат сиз-ла гаплашдим ...

1996

Мен бошимни бир бора ҳам елкангизга қўймадим,
Сизмас, мени исмингизу ҳижронингиз суяди.
Сарғайган ул мактубларни йиллаб ўқиб тўймадим,
Ҳануз хатлар қатларида нигоҳларим куяди.

Мен борурман, остонада эшик очсанг бир куни,
Бир умрга рўбарўйинг бўлурман, — деб ёздингиз.
«Келманг» дедим — келмадингиз, ичга тўлди тутуним,
Мен қайсарга қулоқ тутиб келар йўлдан оздингиз.

Бир пиёла чой тутмадим умрларим узайиб,
Кифтингизнинг ғуборини кафтим билан қоқмадим.
Бизлар борар остонани бегоналар безади,
Қўлингиздан бир бор олиб чаккамга гул тақмадим.

Ҳовлиларга сув сепмадим, ишдан келар пайтингиз,
Сизга атаб қуйиб-пишиб ёполмадим кулчалар.
Сизни биздай кутолмаган хоналарга қайтдингиз,
Чанг солди-ю, ютиб кетди бизни ҳам ёт кўчалар.

Шу кўчалар ичра гоҳо ўйим Сизга чопарлар,
Қаддингизни минг чиройда кўрмоқликни чоғлайман.
Ярашарми эди Сизга андижоний чопонлар,
Хаёл ичра белингизга шоҳи белбоғ боғлайман...

Шоҳи белбоғ боғлолмаган харидорим бўлдингиз,
Мен онамнинг тилаб олган дурдонаси эдим-а!
Армонларга тўлдирдингиз, армонларда сўлдингиз,
Сизнинг учунгина битган гул донаси эдим-а!

Ўз гулини танлолмаган харидорим бўлдингиз,
Бу дунёдан орттирганим — йўғу борим бўлдингиз ...

1996

* * *

Онажоним кетди-ю, қолди етим дил ўртада,
Онажонимсиз сағир ўтди неча йил ўртада.

Ҳар баҳордан излабон, ҳар кузакка юзланиб,
Топмайин ҳолсизланиб, бўлди кўнгил қил ўртада.

Осмонга етди-ку афсусларимнинг оҳлари,
Силкинар тавбам юкидин бул замин зил ўртада.

Кўз ёшим Нил ўртада, синдим-ку чил-чил ўртада,
Нелигим сўйлар «онам»лаб бўзлаган тил ўртада.

Яхшиям Ҳақ ёр эрур, тўлдиранар бағримга нур,
Тиккалар тинмай мени бардош деган фил ўртада.

Яхшиям Ҳақ бор эрур, кунда дилимни гуллатур —
Ўлгани қўймас, ажаб, фарзанд деган гул ўртада.

Гоҳи кўкка чоғланиб, гоҳо заминга боғланиб,
Турсуной исми билан сўзона булбул ўртада.

1996

* * *

Мени сўздин жудо қилма, сўзимдин ўзга божим йўқ,
Баётим сўз, қанотим сўз, усиз дасту қулочим йўқ.

Элни менга харидору мени элга яқин этган,
Ўшал нутқи иродимдир, ундан ўзга тилмочим йўқ.

Тилимнинг булбули кўнглинг қатида гулни уйғотса,
Муаттар оламин шулдир, менинг-чун ўзга очун йўқ.

Сўзим урғусида қадрим, сўзинг урғусидан қатлим,
Йўғу борим шу сўз асли, бўлак имкон-иложим йўқ.

Малол олма мени бу халқ сўзимга эътибор қилса,
Уни Аллоҳ ўзи берган, қўлимда бошқа ганжим йўқ.

Кел-эй тингла, ки мен сўзлай, сўзим жонингга жон бўлсин,
Ки мулким андижоний феъл, сўзимдан ўзга тожим йўқ.

1997

* * *

Зотимни зурриёдимга сифотин жойлагин, ё раб,
Отамнинг оти Раҳм эрди, шу отин жойлагин, ё раб,
Унинг сабру қаноатдай жиҳатин жойлагин, ё раб,
Каломиллоҳ деган ёлғиз бисотин жойлагин, ё раб,
Боламнинг дилида, Аллоҳ, отамни уйғотиб бергин!

Онам битта калом айтса, ки юз жонда баҳор эрди,
Онам лутфи жаранг берса, дутору тор хор эрди,
Қўшилса у, ҳамма бедор — ўтиб тун, тонг отор эрди,
Онамдай суҳбати дилкаш зотимда йўқми, бор энди?
Боламнинг феълида, Аллоҳ, онамни уйғотиб бергин!

Сурур бердинг, бу оламнинг ёмонин яхшидай суйдим,
Сурур бердинг, ҳар одамни гўзаллик нақшидай суйдим,
Бу дунё рангидан сармаст, қаландар бахшидай суйдим,
Камимдан-да самар топтим, самандар бахшидай суйдим,
Боламнинг жонида, Аллоҳ, сурурни уйғотиб бергин!

Менга қутлуғ мукофотинг фурурим бирла ор бўлди,
Менинг шоҳлиқ музофотим фурурим бирла ор бўлди,
Бу феълимдан ризо дўстлар, рақиб ҳайрон ва лол бўлди,
Зарим йўқдир, вале хўблиқ ва хўблар менга ёр бўлди,
Боламнинг қонида, Аллоҳ, фурурни уйғотиб бергин!

Боламнинг қонида, ё раб, зотимни уйғотиб бергин,
Ки номим Андижонийдир, отимни уйғотиб бергин!

1997

ДЎСТИ НОСОДИҚҚА

Менга обдон яқин эрдинг, бугун ағёра ёр бўлдинг,
Рақибга боқшинг гулгун, манга қовоғи қор бўлдинг.
Жавоб олмай саломим ҳам бугун хор бўлди, хор бўлди,
Бекор ўлғоч манга мансаб, санга дўстлик бекор бўлди.

Омон қолғил, кетай мен, дўст, гуноҳингдан кечиб қўйдим,
Сени бошга қўйиб эрдим, кулоҳ мисли ечиб қўйдим.

Сенга ҳатто эдим устоз, бошимни пойлара қўйдинг,
Ўзимни орлара қўйдинг, кўзимни сойлара қўйдинг.
Бу заҳмингни дилим ичра тузалмас жойлара қўйдинг,
Худо бор-ку, сен эй нодон, йўлингни лойлара қўйдинг.

Омон қолғил, кетар чоғи гуноҳингдан кечиб қўйдим,
Сени бошга қўйиб эрдим, кулоҳ мисли ечиб қўйдим!

1999

ПСКЕНТ ЙЎЛИДА

/Шарифа Салимова билан йўл мушоираси/

Ш.

— Нур бўлиб келдизми-ё, нурлар бўлиб келдизми-ё,

Т.

— Ёнгинамга жавҳари дурлар бўлиб келдизми-ё??

Ш.

— Сизга интиқ жон эдим, абр тўла осмон эдим,
Ё фалак пештоқидан ҳурлар бўлиб келдизми-ё??

Т.

— Мен қаро кўйлақдаман, Сиз эса оқ тонгдайин,
Кечани енгмоқ учун Кунлар бўлиб келдизми-ё??

Ш.

— Иккита ёғду аро кундуз ила ё тун талаш —
Ё фалак меҳробига Шамсу Қамар илдизми-ё??

Т.

— Тун либосин кийволиб, тегрангиздан жой олиб,
Сизни Ой сайлаб, ўзим бўлдим қаро билдизми-ё??

Ш.

— Фунчай пинҳон эдим, тоғ боласи жайрон эдим,
Бир ширин лутфлар қилиб, дарё каби тўлдизми-ё?

Т.

— Дарҳақиқат, Ой надир, Сиз чамансиз, Сиз атр,
Еру кўкни маст этиб, гуллар дилин тилдизми-ё?

Ш.

— Сиз-ку туркнинг Ойисиз, кўнгиллар ҳумойисиз,
Шеър баҳона мен учун жонимга жон бўлдизми-ё?

Т.

— Мен Турсуноий ғариб, Сиз шоири оқил, Шариф,
Шеър ишқида ким андалиб, ё Сизми-ё, ё бизми-ё?

1997

ЎҒЛИМ, СЕНГА АЙТАМАН!

Бадиалар

ЎҒЛИМ!

Бу катта дунёни иккитагина устун ушлаб туради — ЭРКАК ва АЁЛ! Гар бу устунларнинг бири сал оғса, дунё мувозанатини йўқотади, замин зириллайди. Дунёни тутиб туриш — демак, бу илм ва уни ҳар икки тоифага ўргатиб бориш эса ҳам қарз, ҳам фарздир.

Ўғлоним, бахт ва бахтиёрликнинг сони минг битта. Унинг туси ҳам, мазаси ҳам турфа ва сонсиздир. Дарвоқе, бахтиёрликнинг ўзи нима? Назаримда, унинг энг содда таърифи — ҚОНИҚИШ. Сенга тааллуқли бўлган инсонлар, муҳит ва ишларингдан кўнглинг тўлишидир. Аммо бу дунёнинг ҳисоб-китоби жуда қаттиқ; бермагунингча, ололмайсан! Ҳар бир инсон — иқлим яратувчи манба, нур узатсанг, атрофинг чаман бўлади, музлаб турсанг, баҳорни ҳам қишга айлантirasан. Демакки, бахтиёр бўлиш учун аввало ўзингни унга муносиб айла. Бошқача қилиб айтганда, *БАХТ СЕНГА ТУҲФА ҚИЛИБ БЕРИЛМАЙДИ, ЙЎЛ ТОПИБ, УНИНГ ҚОШИГА ЎЗИНГ БОРАСАН.*

Ўғлон болам, шу йўлингда кўмакчи бўлайлик деб, ушбу рисолани битяпмиз.

ЎҒИЛ ФАРЗАНД БЎЛИШ ИЛМИ

Бизнинг ўзгартириб бўлмайдиган, насл белгисига айланиб қолган феълларимиз бордир. Уни тил келиб айтмайдилар, қоғозга битмайдилар. Бу феъл қонимизда айланиб юради. Яъни: ота-онага, жигарларга садоқат

борасида қиз бола ўғил болага нисбатан бир неча бор устувор эса-да, гарчи унинг умр деган мураккаб юкни тортишдаги сабру қаноати, чидамлилиги йигитлардан кучли бўлса-да, ўзбек барибир ўғил фарзандни аъло кўради. Ўғил кўрган куни томирларининг жами чигали ёзилади, ўпирилиб турган кўкси тўлади. Ўғил кўрдим, энди номим ўчмайди, дейди у. Кун келиб, қазойим етса, мени ўз қўли билан жойимга қўядиган эгам келди, дея кўнгли тинчланади. Ўғилнинг қўлидан ейдиган нонини энг беминнат деб билади. Ўғил туғилиши ота-онанинг кўксига умид дарахтини экади — энди эшигим ёпилмайди, чироғим ўчмайди, энди қизларимнинг йўқловчиси, набираларимнинг ҳимоячиси бор деб жони яйрайди.

«Ўғил» деган сўзда умрбахш хосият борлиги ҳаққи рост: еттинчи синфдалигимдан бошлаб қўлимдан игна кириб, игна чиқиб, ота-онамни хурсанд қилишга интилардим. Бир оз улғайгач, умр йўлдошимнинг бақамтилигида уларга қўйлар сўйиб, тўйлар қилибу уйлар солиб берган пайтларимиз ҳам бўлди. Аммо ота-онам буни сукут билан, ҳазинлик билан қабул қилдилар. Мен кутгандай яйрамадилар. Лекин ўғил укагинамни дастлабки маошига олиб келган бир килогина гўштини дадам бир ой таърифлаганлари эсимда. Онамнинг юзларидан қуёш чиқиб кетгани, ўғилгинасини чаппар уриб эркалатганлари шундоққина эсимда! Демак, қиз боланинг минг сўмидан ўғил боланинг бир сўми баракалироқ ва татимлироқ бўларкан. Элнинг «ўғлим берганини ўйнаб ейман, қизим берганини ўйлаб» деганининг маъниси шу экан.

Бундай қарши олишлар сенга муборак бўлсин, ўғлоним! Ота-онанг ўғил сўраб, ўғилга етдилар, илоҳим, энди улар ўғилдан кутган ниятларига ҳам етсинлар!

* * *

Ёдингда бўлсинки, «ўғил» дегани «норғул» дегани! «Йигит» дегани «бургут» дегани ва «ўғлон» дегани

«полвон» деганидир! Бошқача бўлишга ҳаққинг йўқ, балки полвон бўлишинг қийиндир, аммо полвонликка интилишинг шарт, чунки сен ўзинг туғилган остонанинг бору йўғига жавоб берасан. Мўйлабинг сабза ургандан бошлаб, отанг четга чиқиб, ўртага сен тушасан. Энди посбон ўзинг, уйингдагилар бошига қор-ёмғир ёғдирмайдиган ёпинчиқ ўзинг, уларнинг кўча ишларини тенг бўлишадиган суянчиқ ўзингсан. Қоматингга, феълингга бир назар сол-чи, шу юмушларга ярайсанми ё йўқ? Ўғил боланинг ўзи ҳам, сўзи ҳам йирик бўлиши керак! Ҳамма онасидан бир парча эт бўлиб туғилади. Оилангга қўрғон бўлмоққа **БЎЛИМЛИ** бўлишинг керак — бунинг учун аввало мушакларингни етилтир. Аёлингга, болангга сорбонликка яраш учун **ИЛМЛИ** бўлишинг керак экан, демак, биринчи ишинг уйлангунча илми, ҳунарли бўлиб олишдир!

* * *

Ўғлоним, «шаън» деган қимматбаҳо сўз бор, уйда сен туриб, оиланинг жисмоний ишларига ота-онанинг бошқаларга юкинишлари ёки сен турганда болға, кетмон кўтариб юришлари «биз яроқсиз бола боқиб қўйдик, на қилайлик», дея сени эл ўртасида сазойи қилишлари билан тенгдир.

Сени бутунликка етаклайдиган нарса «йигитманми, йигитдай бўлишим шарт» деган **ОРИЯТ**дир! Ўғлоним, умринг бўйи ўзингни «сен»лаб, **ОРИЯТНИ «СИЗ»ЛАБ ЎТГИН!** Бўйингдан ориятинг баланд бўлсин! Ўғил боланинг биринчи ярашиғи шу!

* * *

Йигит киши кўча одамидир. Бу дунёнинг кўчада битадиган энг оғир ишларини эркак бажаради. Кўчада яхши-ю ёмон кўп. Йигит киши қадамига уларга рўбарўдир. Шунинг учун унинг тафаккури ҳамиша таҳлилда бўлиши керак. Бир кўзинг билан уйингни кузат, бир кўзинг билан кўчани. Отанг меҳнаткаш,

уйим-жойим дейдиган бўлса, андозасини астойдил ол. Аммо сустроқ бўлса, буни ўзига писанда қилма, лекин шу армон сенга куч берсин, кўчадаги яхшиларни синчковлик билан ўрган, ташқаридан ўрганганинг билан ичкарингни тузат. Бу ишинг ҳар тарафлама савоб бўлгуси: аввало отангнинг айбини ювасан, қолаверса, онангнинг армонини оласан! Ва шу тарзда ўзингни юксалтириб борасан. Луқмони Ҳакимдан «қандай қилиб бунчалик даражага эришдингиз?» десалар, «ёмон ишларнинг тескарисини қилиб» деб жавоб берган экан. Ота-онанинг хатоларини кўзга суртиб юриб тузатмоқ ҳам ўғил фарзанднинг ишидир. Сен оғринмай шундай қилавер, роҳатини ўғлингдан кўрасан...

* * *

Ўғлоним, ўнта бармоғинг ўнта шогирд болангдир — ҳар бирини ҳар хил ҳунарга ўргат. Отанг бойдир, камбағалдир — ҳунар ўрганишдан уялма. Ҳунарли йигит, қўли қадоқ йигит энг чиройли йигитдир ва қизларнинг энг бахтлиси ўшаларга тушади! Қунт билан атрофингга бир қара-я, ҳунари борки одам бекаму кўст яшайди. Дипломлилар маошни ойда бир олади, ҳунари борлар эса кунда! Сен шундай бўлиб олки, ҳам ҳунаринг бўлсин, ҳам дипломинг!

Ҳамма ота-онани ҳам бола тарбиясида тадбиркор ва пухталиқ билан иш юритади деб бўлмайди. Улар «бизнинг топганимиз сенга умр бўйи етади» деб овутсалар ҳам, қийин юмушлардан сени аягилари келиб турса ҳам, ҳушёр бўл, ўзингни тут: билгинки, сен 17-18 ёшга кирган заҳотинг ота-онангда ҳақинг қолмайди, бу — бир. Меҳнатга қобилиятинг расо бўла туриб, уйдагиларнинг ҳисобига қорин тўйдириб юришнинг ўзида йигитчилик йўқ, бу — икки. Қолаверса, бу — дунёйи бевафо, ота-онангни сенга боғлаб қўйган эмас. Қирққа кирган ота-она ҳам умрининг ярмини яшаб бўлган одам, уларнинг топганини еб эмас, уларга топганингни едиришга улгуриб қол! Қолдирган моллари

тоғ эса-да, баракоти бўлмас ва ҳамиша хомталашдир. Катталарингнинг борида белингни тиккала, албатта, бир касбнинг устаси бўлиб ол. Эҳ, болам-а, ота-онадан кейин ҳеч ким сенга уларчалик харидор бўлмас ва қисматинг учун жон куйдирмас, хоҳишлари бўлса-да, ўзларидан ортинолмаслар! Суягичларинг борида ғоз туришни билиб ол, болажон!

* * *

Ҳали пешонангда «фарзанд» деган ширин душманларга эга бўлиш қисмати бор. Ҳамиша қиндаги қиличдай ёнингда турадиган аёлинг бўлади ҳали! Ўшаларнинг олдида тилинг қисик, бошинг ҳам бўлмасин. Рўзғор деган ғор филни ҳам ютиб юборади. Ана шу қийинчиликларни даф қила оладиган бўлиб рўзғорга киргин. Рўзғор таваккалига ошиқ отиш ўйини ҳам эмас, оғзини очиб, ейман-ичаман деб турган бола-чақани бир оч, бир тўқ қолдириб бўлмайди. Қора қозонингни қайнатишга етадиган, соатнинг чиқиллашидай бир маромда ризқ келтирадиган тайинли машғулотинг бўлсин. Билиб қўйки, отинг сустлашган заҳоти аёлинг олдинга ўтиб кетади. ***Рўзғор тебратишда аёлига сорбонликни берган эркак эса бизнинг эмасдир! Аёли эвланган ишни угда қилолмай, ер чизиб ўтирган эркак бизнинг эмасдир!*** «Бўлар бола бошидан» деган нақл эсингда турсин. Айбингни ёпиб турган ота-онанг, аёлинг очғувчидир. Болаларинг эса оламга ёйғувчидир, ўғлоним, улар пайдо бўлгунча пухта бўлиб ол!

* * *

Атрофингга яхшилаб қара, тўрт тарафинг ўқувхонадир. Инсонни мактаб курсисигина эмас, ҳаётнинг ўзи доно қилади. Фақат берилиб кузат ва астойдил маънисини уқ! Карвонини бузмай дон орқалаб югурётган чумоли сенга меҳнаткашликни ўргатади. Аргимчоғини узмай учиб ўтаётган лайлақлар интизомдан дарс беради. Зилдай асфальтни кўтариб ташлаб, ниш

ураётган қилдай майса яшаш учун кураш қандай бўли-
шини кўрсатади! Ўзингни солиштир ва улардан минг
бора заифлигинг учун ҳар сафар уял, болам!

Одамларни кузат, ким ҳаммага ёқаётган бўлса, ўзинг
кимни ҳавас қилсанг, сездирмай ўшанга тақлид қила-
вер. Буюк янгиланишлар ҳамиша тақлиддан бошланган.
Кийинишу хатти-ҳаракат, яшаш тарзигача яхши
одамлардан зимдан ўғирлагин-да, ўзингга юқдириб
боравер, кимдан ўрганганинг эсингдан чиққан кундан
ўша билим ўз-ўзингники ҳисобланади.

* * *

Ўғлоним, ҳамиша ақли ва феъли ўзингдан кучли-
ларга яқин юр. Товонларингни кўтариб бўлса-да, уларга
тенглашмоққа интил, худодан астойдил тилаб интил,
сен ҳозир бир покиза вужудсан — ихлос билан сўра-
санг, албатта беради! Халқнинг яхши гапи бор ва у
айнан сенга тааллуқди: «Юзта аҳмоқнинг ичида ақлиги
бўлиб юргандан кўра, ўнта ақлининг аҳмофи бўлиб
юр». Шунда ютасан, болажон!

* * *

Ўн бешдан ошган ўғлоним, чимилдиққача бўлган
босиб ўтгич йўлинг энг нозик даврингдир. Шу оралиқ-
даги қилдай хатоинг катталаша-катталаша охири фил-
дай зиёнингга айланади. Умрингнинг бошқа бекат-
ларидаги адашишлар тавба-тазарру, тузатишлар билан
балки ювилиб кетар, аммо ёзилмаган оппоқ қоғоздай
ёшликка туширилган доғ ўнлаб йиллар ювса кетмагай.

Шайтон бор нарса ва у ёнингда эмас, қонингда
айланади. Одамлар кўрса уят бўладиганки нарсани,
билгинки, шайтон буюради! Ҳазрати Навоийда шундай
гап бор: *бировнинг олдида айтиш мумкин бўлмаган
гапларни, қилиш мумкин бўлмаган ишларни кимса
йўғида ҳам айтмаса, қилмаса, ўша одам донодир.*
Айни ёлғиз қолганингда ўзингни қаттиқ пойла, жило-

вингни маҳкам тут. Ўзингга подшоҳ ўзингсан, буюр вужудингга, айтганингни қилсин! Агар айб ишдан тийилсанг, демак, ўзингни бошқаряпсан. Аммо хато қилсанг, билгинки, шайтонга хизмат қияпсан! Шайтонга хизмат қилдингми, шўринг қайнагани шу — энди ютқизишларинг бошланади! Ютқизишларга учради деган гап **бахтли бўлмагад**и деганидир.

Ота-онанг эса сени фақат бахт учун, бахтга атаб дунёга келтирганлар. Сени сувда эмас, дуоларда чўмилтирганлар, исмингни ҳам Бахтиёр, Комрон, Зафар, Дилшод, Хушнуд, Омад, Мақсуд, Умид деб қўйдилар! Шу исмларга муносиб умр кўришингни худойимдан туну тонг йиғлаб тилайдилар. Илинж ила эҳсонлар қилиб, элдан дуо йиғадилар. Ўқитадилар, хунарманда қиладилар. Сени бахтли кўрай деб, сочлари оқариб, тишлари тўкилгунча куймаланиб ўтадилар... Ўзингни йиғиштир, уларни ноумид қилма, **шу икки буюк харидоринг учун бахтли яшаб бергин, ўғломим!** Агар астойдил хоҳласанг, бу сенинг қўлингдан келади, чунки буйруқ ўзингдан, ижро ўзингда!

* * *

Бахт пок дил ва пок баданга насиб бўлгуси. Тўғрироғи, булбул чаманни излагани каби, бахт қуши ҳам шабнами тўкилмаган, тоза, муаттар феълли кишиларни қидиради.

Қолаверса, ўғломим, эътибор бериб, атрофингдаги ота-болаларни бир-бирига солиштир, ҳар бир авлодда қанда бўлмай такрорланаётган мўъжизани кўр — ота-сининг қошу кўзи, қомати, ҳаттоки овози, юришигача, қўй-чи, холигача боласига кўчиб ўтган. Бу нима дегани? Бу — кўзингни оч ва ўзингни кузат, сендаги сен эмас, эртага туғиладиган боланг, индинга келадиган набирангдир дегани. Сен дарахтсан, боланг сенинг меванг дегани.

Шуни ёдда тутки, сен бугунги ўн беш ёшингда туриб, йигирма бешингда, ўттизингда, ўттиз бешингда...

туғиладиган болангга таъм ва сифат йиғяпсан. Фарзанд ота-онанинг томирлари, суяклари, кўзлари, сўзларидан ўсиб чиқади. Ота-она бола учун замин — қатига яширган неки яхши-ёмони боласида куртак очади. Меваси аччиқ ёки сифатсиз дарахтни кесиб ташлайдилар, мевасини ташлаб юборадилар. Аммо сифатсиз туғилган одамзод яшайверади! Уларни дунёга келтирганлар ҳам юз йилгача яшайверади! Улардан атрофга зарар етаверади, зараркаш бола туғиб қўйганлари учун ота-оналари қон-зардоб ютаверади! **Бу болалаётган бахтсизликдир.**

Гапнинг индаллоси шуки, вужудингни ва руҳингни бошидан покиза тут! **Тамакига ружу қўйсанг, хужайраларингдан тутунда куйган бола унади! Ароқ билан суюрилган томирларинг берган мева аччиқ бўлади!** Хулласи, олманинг тагига олма, тиконнинг тагига тикон тушади. «Ўзимдан чиққан балога, қайга борай давога» деб йиғлаб ўтаётганлар ёшлик пайтларида хато кетиб, жавобини олаётган шўрликлардир...

* * *

Дилозорлик билан сен бировнинг дилини куйдирасан, унинг оҳи эса сенинг уйингни куйдиради! Ноннинг ушоғини ҳам кўзга суртамиз, уволидан қаттиқ қўрқамиз. Чунки инсонга хизмат қилган ҳар бир нарса Аллоҳга азиз. Инсоннинг ўзини аямаганлар эса аллақачон унинг қаҳрига учрагай! Ҳар бир одам — бир неъмат. Инсоннинг жони кўнглида. Уволига қолмай десанг, ўша жойини асра. Улуф Навоий айтадилар: Каъбатуллоҳ Аллоҳнинг уйидир, одамлар учун унинг қадри қандайлигини биласиз. Аммо худони ёд этиб юрадиганки кишининг кўнгли ҳам Каъбадир, уни вайрон қилсанг, жавоби хунук келади...

Ўғлоним, болалигинг ўтди, бўйинг эшик билан тенглашиб, овозинг дўриллаб қолди. Ойнакка қараб, ўзингни тузай бошладингми, улғайганинг шу. Сен бировга ёқишни қизлардан эмас, бошқалардан бошла.

Билгил, яхши қизлар кимни ёқтирсалар, уни атрофга муносабатига қараб хуш кўрадилар. Ёқимли бўлиб олишнинг йўли битта — одамларни хафа қилмаслик! Атрофдагиларнинг кайфиятига, феълига қараб гап топ. Ўзингнинг кайфиятинг носозроқ бўлса, ёзилгунингча яхшиси овлоқда тур, токи ёнингдагиларга ҳам сачраб, иқлимларини бўғма. Боғбонга эътибор қил, қўлида ҳамиди қайчи, нокерак шохларни аямай кеса-кеса, дарахтни дуркун мева конига айлантиради. Тилингда, қўлингга ва феълингга ана шундай мардлик билан ишлов беришдан чарчама, шу машғулотни унутган заҳотинг билгинки, хунуқлаша бошлайсан...

* * *

Рўбарў келган воқеа-ҳодисотга нисбатан калланга биринчи уриладиган, яъни, «ие, бу уят-ку» ёки «бу ёмон иш» деган фикрни маҳкам ушла, чунки уни юрагинга худо солади. Аммо орқасиданоқ тўнтарилиб келадиган иккинчиси, яъни «уят бўлса бўлар, мен хоҳладимми, қилавераман» ёки «бу ишни бошқалар қияпти-ку, нега менга мумкин эмас» деган сас шайтонникидир! Хато устига хато қилиб, уни тўғрилай олмай бели синиб ўтаётганлар иблисга қулоқ тутганлардир...

* * *

Кўриб турибман. Вужудингда ғалаён — бировни ёқтириб қолдинг. Аммо, ўғлоним, сўзимни яхшилаб тингла: бутун туйғуларингни ичинга димлаб, рангингни ўзгартирмай, кўзингни ўша томонга аланглатмай тур. Уч кун, бир ҳафта сабр қил. Яна қаттиқ чида-да, бир ойни ўтказиб ол! Инсончиликда эҳтирос бамисли оловга ўхшайди. Аввал гур-р этиб ёнади, бора-бора пасаяди. Қолаверса, ҳар бир кун ҳакам, сарани сарага, пучакни пучакка ажратиб беради. Эҳтирос бўрони тинчигач, тафаккуринг билан обдон маслаҳат қил. Ўша ёқтирганингни ҳар хил вазиятларда кузат, бошқаларга солиштир. Ёдингда қолсинки, ёқтириш саноқсиз бўли-

ши мумкин. Ўн бешингда биров, ўн олтингда бошқаси, ўн еттингда яна биттаси юрагингда ғулу солса, ўзингни бетайинлиқда айблама. Чунки бу ҳали муҳаббат эмас, бу ёқтириш, холос. Дилингда бунақа ёқтиришдан йигирматаси кечса ҳам майли, айб эмас, аммо ҳаргиз тилингда чиқарма! Оҳорингни тўкма! Ўн саккиз ёшгача оғзингни маҳкам юмиб етиб олсанг бўлди, у ёғига ўзингни бошқарадиган бўлиб қоласан! Кўнгли тусанганки киши билан қўл ушлашиб кетавериш бу НАФС-дир. Нафс бор жойда муҳаббат бўлмас! Шайтоннинг гапи билан нафсга ружу қўйиб, жаннатдан қувилган Одам Ато қисматини ҳамиша ёдингда тут. Навоий ҳазратлари айтадилар:

*Беша шерни гар забун қилсанг шижоатдин эмас,
Нафс итин этсанг забун оламга йўқ сендай шужо.*

Бешта шер ҳамласи нима бўпти, уни енгиш ҳеч гап эмас, аммо нафс ити энг қўрқинчли ва зиёнлироқдир, сен ўшани енга ол! Шундагина шижоатли саналасан, дейди шоир.

* * *

Олис вилоятдан қўнғироқ бўляпти:

— Опажон, мен ёнингизга бориб гаплашишим керак!

— Нима хусусида?

— Ўғлимнинг уйланиши ҳақида.

— Ўзининг айтганига уйланмоқчимиз ёки топишиб бўлибдимиз?

— Ҳа, — дейди титроқ овоз билан эркак.

Ўҳ, дейман ичимда. Унга энди Аллоҳнинг раҳми келсин! Инсонни нафс синдиргани шу. Ўзи пиширган бу бемаслаҳат оши бир жойидан тешиб чиққунча бу боланинг кўргани кўргулик, егани захар энди. Унинг ота-онасини ҳам оппоқ деб бўлмайти, қачонлардир уларнинг ҳам шайтонга озгина қулоқ солиб қўйган жойлари борки, шунинг жавобига болалари бугун иблис билан топишиб турибди...

Ёшлиқдаги кичик хатоинг болаларингнинг қисматида катталашиб, албатта ўзинга қайтади, ўғлоним.

* * *

Ёқтириш билан муҳаббатни фарқла. Муҳаббат битта бўлади ва кишининг жисмида инқилоб ясаб келади.

Бировни ёқтирдинг дейлик, шу лаҳзадан бошлаб ўзинг ўзингдан кўнглинг тўлмайд қолади, бирдан жами айбинг юзага чиқади-да, қаттиқ уялишга тушасан, билки, бу — муҳаббат! Ҳамма хатоингни у қиз кўриб турганга ўхшаб, жон аччиғида ўнглиниш заруратини сезасан, шу — муҳаббат! Ишларингда, ўқишларингда, уйдаги тутумларингда афзаллик, саранжомлик кўрина бошласа, феълинг ҳалимлашса, бу ўша қутлуғ ишқидир! Бундай покланишлар муҳаббатнинг қадамларидир!

Илоҳо, у сенга хуш келсин, муборак келсин, ўғлоним!

* * *

Муҳаббат кўнгил мулкидир. Кўнгил қўйган кишининг оёқларига осилиб, мен билан қол дейилмайди ёки орқасидан эргашиб кетилмайди! Бу таъмадир, бу — нафсдир! Юракка ишқ тушишининг ўзи катта бахт! Сен энди ҳеч қачон ёлғиз қолмайсан, доимо бағрининг қоқ ўртасида сен билан ширин суҳбатлар қурадиган дардкашинг, маҳрами жон — муҳаббат бор! У ҳамиша сени назорат қилади, ҳамиша унга ҳисоб берасан, унга муносиб бўлишга бир умр уриниб ўтасан. У бировни соғиниш, биров учун афғон чекиш, йиғлаш ҳам, ҳатто айрилиқ ҳам ҳаётингни тўлдириб турадиган *БУТУНЛИК* эканини исботлайди.

Ҳақиқий муҳаббатга йўлиққан киши суйганига олислардан тинимсиз яхшиликлар тилаб, унинг таърифларини юрагининг осмонларига кўтариб яшайди.

Ҳақиқий ошиқ ёрга сен меники бўлишинг шарт демайди, сенга муносиб бўлишга менга йўл бўлсин, дея ўзини тупроқларга тенг қўяди.

Муҳаббат кўксингга ботган қуёш — на фақат сени, бутун умрингни иситиб туради. Асло рўзгорингга, бола-чақангга халақит бермайди, аксинча, уларга бўладиган муносабатларингга афзаллик қўшиб, уйингни файзиёб қилади.

Шундай буюк, баланд руҳий покликларга элтувчи муҳаббат келсин сенга, ўғлоним!

* * *

Ўғлоним, муҳаббат бошқа, рўзгор бошқа нарса. Муҳаббат эркин — истасанг заминий, истасанг осмоний малакни сев! Чунки у ҳеч кимга халақит бермай, юрагингда яшайди. Аммо умр йўлдошлик ғоят жиддий ҳисоб-китоб билан тузилиши шарт. Чунки бу ўзинггача бўлган сулолани давом эттириш ва ўзингдан авлод қолдиришдай масъул, жавобгарлик ишидир. «Тенг тенги билан» деган нақлга бўш қарама. Зот суриш, аслига тортиш деган гап бор, олманинг тагига олма, беҳининг тагига беҳи тушади, ўғлоним. Имкон борича яхши авлоднинг, яъни ҳалол, тоза луқма еган, ота-онасининг келиб чиқиши тайинли, айниқса, онаси яхши қизга боғланиш насиб этсин. Дадам раҳматликнинг бир гаплари қулоғимга зирак бўлиб қолган: «Отаси ёмон — биттаси ёмон, онаси ёмон — ҳаммаси ёмон» дердилар. Агар сенинг болаларингдан бошлаб сифат белгиси тушиб кетса, билгинки, энди ота-буваларингнинг руҳи сени таъқиб қилади, қолаверса, ноқис феъли фарзандлар қолдираётганинг учун икки дунёинг мотамсародир.

* * *

Рўзгор ҳинд фильмларидаги каби чиройли кийиниб, қиру адирларда чопқиллаб юриш, қўл ушлашиб қўшиқ куйлаб, ҳамду санолар айтиш эмас. ***Бир-бирини тушунишни эплаш, бола деган бир парча гўштдан инсон яшаш, умрни ўтин қилиб, қора қозонни қайнатиб демақдир.*** Яъни, эл айтгандай, қўш ҳўкиз бўлиб, рўзгорни тортиш, демақдир. Эркак зотининг эса бир

заифлиги бор — у ўта самимий, ишонувчан. Таъсирга осон берилади. Унга энг кучли таъсир ўтказиши мумкин бўлган одам унинг аёлидир. «Эрни эр қиладиган ҳам, ер қиладиган ҳам — аёл» деган нақлни куйганлар айтган! Шу боис, ўғлоним, ўзидан кўра ақли чиройли бўлган жуфт тилагин. «Рўзфор» деган зимистон горда ёнингда юрагини ёқиб, йўлингни ёритиб турадиган садоқатли, сабрли, эпли-шудли ёр тилагин!

* * *

Йигирмагина ёшингда инсон саралашни сен қайдан биласан? Рўзфорнинг сен билмаган, ота-онанг тилга чиқариб айтмаган, айтиб бўлмайдиган талай нозиклик-лари бор, шундай синовларни кўтарадиган одам танлашни бу гўргина бошинг қандай эпласин? Айниқса, бошингга муҳаббат савдоси тушганда шайтон малъун юрагингнинг қатига кириб олади ва фақат тескари йўлга ундаб туради, кўзингни кўр, қулофингни кар қилиб қўяди! Мана шу исканжадан ор-номусингни сақлаб, покиза чиқиб кетолсанг, сен ҳақиқий фарзандсан, имонли фарзандсан. Иншооллоҳ, сенинг фарзандларинг ўзингдан-да аъло бўладилар!

Бир йилгина киядиган кийим, ўн йилгина минадиган машина олишда, уч-тўрт йил муддатли ўқишга киришда ота-она билан чандон маслаҳат қиласану, умрингнинг охиригача ҳамроҳ бўладиган жуфт танлашни наҳот гўргина бошингнинг битта ўзи ҳал қилиб юборса?! Ўғил боланинг маъзи пуч ёки тўқ эканлиги мана шу масалада билинади! «Ўғлим, ўзингнинг тақдирингни ўзинг ҳал қил, жуфтингни ўзинг танла» деган ота-она ҳам қаттиқ хато кетади. Бу масалада фарзандни ўртада кўмаксиз қолдириш, унинг тажрибасизлигидан хавотирланмаслик унга нисбатан номехрибонликдир! Ёки ота-оналик илмини билмасликдир! Агар уйингдагилар шундай десалар, кўпни кўрган, мулоҳазали амаки-тоғанг ёки амма-холанг ва ёки устоз-қадрдонларингга маслаҳат сол.

Сифатсиз чиққан кийимни ташлаб юборишинг, ёқмаган машинани алмаштиришинг мумкин. Аммо орада гўдак пайдо бўлгандан сўнг, орқага қайтиш йўқ — жонинг болангга жойлашиб олади, ташлаб кетолмайсан! Қарабсанки, оҳинг ичингда, армон билан ўтиш қисматингга айланади...

* * *

Ўғлоним, «Ҳазрати аёл» китобимда шундай дегандим:

Албатта, ўз шаҳринг, ўз туманинг, иложи бўлса, ўз қишлоғингдан уйлан! Кейин хурсанд бўласан! Эшит: дейлик, сен «ошиқ-маъшуқ» бўлиб бошқа жойдан, масалан, самарқандликсан-у, Хоразмдан уйландинг. Уйчилик, оилачилик — бу чумолидай жон билан филни тортиш деган гап. Ёшингга ёш қўшилган сари қаторга қўшилиб, ишинг, инсоний қарзларинг ортиб боради. Битта жонинг мингга бўлина бошлайди. Ўзинг-ку шундай таранг тортиб турибсан, уйланишдаги хатоинг аҳволингни янада абгор қилади: ён-верингдаги келинлар онасиникига эрталаб кетса, кечқурун қайтиб келади. Сенинг аёлинг эса ҳар кетганда, бир ҳафтасиз келмайди! Ва йиллар давомида шундай бўлаверади.

Ҳамманикига келган меҳмон тонгда муштдеккина келиб, тунга қолмай, қушдеккина қайтади. Аёлингнинг уруғлари узоқдан келади, камида уч кун ётмасдан кетмайди! Бу ҳол йил бўйи давом этаверса, чўнтагинг кўтарса ҳам, кайфиятинг кўтарармикин?

Аёлингнинг ҳали у, ҳали бу ака-укаси тўй қилаверади, амма-холаси оламдан ўтаверади, иссиқ жон — гоҳ дадаси оғриси, гоҳ онаси касалхонага тушади. Аёлинг — фарзанд, жигар. Юраги тинмай ўша ёққа тортиб туради, яна бир томондан хабар олиш унинг бурчи, қарзидир. Аммо биргина ойлигинг оилангни боқсинми, болаларингнинг харажатини қопласинми, йўлқирага етсинми?!

Қўлинг юпқалик қилиб, бирор лозимандасига юбора олмасанг, ўнлаб йиллар давомида «сиз деб, фалончимнинг тўйида бўлолмаганман» деган таънадан қутулмайсан. Димоғ-симоғ, иддаони-ку қўявер!

Банданинг бошида ҳар иш бор, фалончи оғирлашиб қолди, деган хабар келади, ўша заҳоти аёлингни жўнатасан. Аммо етгунича бемор узилиб қолди дейлик. Ўқдай учиб ортидан сен ҳам етасан. Бундай пайтда яқин жойга тушганлар индамайгина йиғлаб кўришса, аёлинг эса «узоққа тегмай мен ўлай, сени деб онамнинг совуқ дийдорини ҳам кўролмай қолдим» дея фарёд солади!

Ўттиздан ошганда ҳар иккалангизда ҳам ўзингиз томондаги урф-одатларни қумсаш, ўша ергагина хос бўлган таомларни соғиниш бошланади. Энди ора кунда мана шундан ҳам жанжал чиқаверади. Ўғлоним, қани айт-чи, шунча олатасир, гап-сўз, бўғилишларнинг ичида муҳаббат қоладими?!

* * *

Ота-онанг мағзини сенга бериб, ўзлари пўчоққа айланади. Уларни бахтли қиладиган ҳам, бахтсиз қиладиган ҳам сен. Албатта, уларни рози қилиб иш тут. Ота-она норизолиги сендан қадамига қурбонлик сўрайди, худо кўрсатмасин! Отабекнинг қисматини эсла, ота-онасини, Зайнабни ва бошқаларни норози қилгани учун, Кумуш унга буюрмади...

Турмушидан кўнгли тўлмай ўтаётганларнинг кўпчилиги севишиб рўзғор қурганлардир. Холис баҳолаганда, уларнинг ҳаёти балки яхшидир. Аммо муҳаббатга таъма аралаштирганлари, ота-она розилигини ҳисобга олмаганлари учун, Аллоҳ ширин ҳаётларини ҳам татитмайди. Бахт ичра бахтсизлик туяверадилар. Диллари тўла армон ва тавба. Бундан вазмин кун йўқ, ўғлим...

Йигитчиликнинг ҳеч қаерда ёзилмаган, аммо ҳар бир эркакнинг имонида яшайдиган яна бир бурч бордир: *ЎФИЛ БОЛА ОТА ҲОВЛИСИНИ СОТМАЙДИ!* Нафақат ўфил бола, қиз фарзанд учун ҳам бу ғоят ориятлидир! Майли, ишинг орқага кетсин, майли, молингдан айру туш, аммо отангнинг манглай тери, онангнинг умри тўкилган, болалигингга бешик бўлган, руҳлар сендан дуо сўраб йиғиладиган муборак остонангни ҳеч қачон сотма! Руҳлар тирик ва ҳамиша яхши ишингдан қувониб, хатоингдан қақшаб ёнингда туради!

КУЁВ БЎЛИШ ИЛМИ

Сен куёв бўлдинг. Чимилдиқлар насиб этгани муборак бўлсин, ўғлим! Ёдда тутки, жуфтлик қоғозига сен заминда имзо чекапсан-у никоҳинг аслида осмонда ўқилади. Никоҳ муқаддасдир, никоҳ илоҳий! Шунинг учун бу иккиликни «жуфти ҳалол» дейдилар.

Энди қанотинг қўш бўлди, ота-онангнинг бағридан учиб чиқдинг, гўшанг, томинг алоҳида энди. Оила деган мамлакатнинг султонидирсан, амрингни таъзим билан эшитаётган анови ойим эса вазирингдир.

Уйландингми, тамом, сўзингда, ўзингда, тутумларингда кунда бир етуклик, улуғлик аломатларини кўрсинлар. Қанотинг қўш бўлиб, ойдан узилган бир сулув сенга маҳрами жон сайланиб, ўнгу сўлинг шойи-адрасларга бурканганда гуркираб ўсмасанг, шифил гулламасанг, сени қуршаб турган жаннатий имконларнинг уволи тутгай!

Ишинг зўр бўлиб, мартабанг чандон кўтарилиб, ташқарида ҳамма сенга таъзимда бўлса-ю, уйингда тинчлик, тотувлик бўлмаса, бари бекор! Ер куррасида ёмирлаб юрганки одам уйим, болам-чақам деб юради. Кўчадаги ишларини жадаллик билан бажариб, хона-

донига югургани югурган. Қизиғи шуки, инсон яхши уйига ҳам, ёмон уйига ҳам талпинаверади. Шунисига қараб, бу уйдан ё бахтли, ё бахтсиз, ё бутун, ё ярим одамлар чиқадилар: **«Оила» деб аталган паноҳистонда яхши иқлим яратиш учун эса аёлга аёллик, эркакка эркаклик илми сув, ҳаво қағар зарур!**

Ўғлоним, ҳозирги сенга етказадиганим — дастлабки жуда нозик илм, ёдингда тут: **эркак кишини асосан қулоғи етаклайди ва уни кўп балоларга гирифторм қилади.** Келинчакка чимилдиқда айтадигин биринчи гапинг шу бўлсин:

— «Илоҳим, сиз билан бирга ҳаммамизга саодатли кунлар келаётган бўлсин. Аммо айтиб қўяй, мен оила аъзоларимсиз бир бўлакман, бутунлигим улар билан. Мени дунёга келтирган муаллифларим, тумшуғида сув, дон бериб вояга етказган халоскорим — шу оиламдагилар. Уларнинг пасту баланд феъллари ўзимга аён. Балки биридан севиниб, биридан куйиб юрарман, аммо қандайлигидан қатъи назар, улар менинг мулким, менинг қисматим, маҳримга тушган, ёқмай қолса, кечиб юборолмайман! Ўртага қўядиган биринчи шартим шу: ҳеч қачон жигар-бағирларимни менга ёмонламанг. Сиз туфайли ҳеч биридан кўнглим қолмасин! Қўлингиздан келса, уларни менга иссиқ кўрсатинг, ёмонларимни яхши қилиб беринг! Агар бу илтимосимни бажармасангиз, сиздан икки дунё рози эмасман!»

Мана шу гапни айтиш қўлингдан келсин, ўғлоним!

* * *

Ҳали улғайгунигча ўзинг гувоҳ бўласан, аёл зоти ҳақида «фалончи турмушга чиққандан кейин яқинларидан кечиб кетибди» деган гапни ҳеч ким эшитган эмас. Аммо уйлангандан кейин ака-укаси, амма-холаси, ҳатто ота-онасидан нари бўлиб кетган эркакни қадамда учратиб бораверасан! Бунини **УЯТ** деб билгин, эр учун қаро ер бўлиш шу, ўғлоним!

Яратган сенга бошинг тўла тафаккур берди, қуло-
фингга тушган гапни аввал унга узат, таҳлил қил! Атро-
фингдаги сенга тааллуқли бўлган жами мавжудлик
сендан бирдай баҳра олсин ва баҳра олиши шарт! Чунки
улар доим сенга ниманидир ўтказиб, узлуксиз нима
биландир таъминлаб туради ёки бир пайтлар таъмин-
лаган! Уларнинг баридан қарздорсан. Аллоҳгаки берган
неъматлари учун тинмай шукрона айтиш вожиб экан,
бандаларининг — у отанг бўладими, онанг бўладими,
жигаргўшангми, барибир, ҳамма яхшилиги — қарз!
Уларга орқа ўгириб кетиб бўлмас, кетсанг-да йўлинг
унмас, ниятинг ушалмас!..

* * *

Ўғлоним, ота-онангдан кўрган меҳр-муҳаббатингга
гап йўқ, аммо ҳаётингда энг юксак иззат-ҳурматни
куёв бўлганингда қайнона-қайнотангдан кўрасан.
Миллатимизнинг таомили шундай, боласига, ҳатто
ўзига илинмаган ҳурматни, мукофотни куёвигга тутуди.
Сочларининг оқи билан куёви қошида таъзимда туради.
Хулласи, уни боласидан аъло кўради.

Ўғлоним, сен бу муҳаббатлардан роҳатлан ва шу
билан бирга бир ўктамлик қил: улар ўфилларига кўрсат-
маган яхшиликларини сенга беряптиларми, сен ҳам
гоҳ-гоҳида уларга ўфиллари қилолмаган мурувватлар
кўрсат, қадрларини кўтариб қўй. Аввало куёвдан ҳаргиз
умидвор бўлинмайди, аслида эса улардан сенинг қарз-
дорлигинг катта! Гулдай қизларини жонларидан узиб,
умрбодга сенга бериб қўйдилар, унинг устига бир уй
мол ҳам қўшиб бердилар, бу ҳам етмагандай, топган-
ларини остонангга ташиганлари ташиган. Устига-устак
сени кафтларида тутишларини қара!

Ўғлоним, сенинг ҳам уларга мурувватпеша бўлишинг
йигитчиликдандир!

* * *

«Улфатинг қарға бўлса, емишинг гўнг» деган гап бор. Куёв бўлган заҳотинг кўчадаги жойингни бил, арзон жўраларни йиғиштир. Уйланиш — кўп қатори рисолага тушиш дегани, шу кунгача сен фақат ўз уруғ-авлодинг назари остида юрган бўлсанг, куёв бўлгач, энди сени кузатувчилар бутун бир авлодга кўпаяди. Юрт орасидаги юриш-туришинг билан на фақат ўзингнинг, балки қайнота-қайнонанг, қайинбўйинларинг шаънини ҳам ҳимоя қилиб юрасан ёки тескариси!

Шундай бўлиб олки, сенга улангач, қудаларнинг обрўсига обрў қўшилсин. Ҳаттоки, сенинг андишангни қилиб, ўзларининг айрим қусурларига чек қўйсинлар.

Бу — шарофатли куёв бўлганинг, ўғлоним!

* * *

Куёв бўлиш қаторга кириш демақдир. Энди маслаҳат овозига эгасан. Қуда тарафларнинг тўриси сеники. Укасингилларинг тақдири ҳақидаги маслаҳатлар сенинг иштирокингсиз ўтказилмайди. Энди маҳалладаги, қариндош-уруғ орасидаги фотиҳа лозим жойларга, жаноно маросимларига ўз номингдан қатнашишинг шарт. Тўйларга-ю, беморларни йўқлашга ота-онангдан ташқари, алоҳида соврин ва ўз тугунинг билан борасан. Таомил шундай.

* * *

Оила аъзоларинг олдида аёлингга ҳа деганда эътибор бераверма. Сўз қотаверма. Ташқарида, дўсту қадрдорларингнинг орасида жуфтингни таърифлама, у ҳақда гапиргинг келавермасин! Боиси, бир савол пайдо бўлади: тегрангга аёлингдан бошқа азизроқ одам йўқми? Улар таърифланишга арзимабдими? Ва ҳоказо... Оила мустаҳкамлигига қачон дарз кетади? Бошқаларни бир томонга суриб, ҳадеб бир кишини мақтайверишдан! Қолаверса, аёлинг парда ортида асраганинг, ориятингга

ўраган гавҳарингдир. Ўз асраганини эса рисоладаги эркак ўртага солавермайди!

* * *

Ўғлоним, келин келгунча уйингдагилар учун бола эдинг, унча-мунчага сендан гина қилмасдилар. Куёв бўлган заҳотинг катта кишига қандай қарасалар, сени шундай тафтиш эта бошлайдилар: энди сен учун энг қалтис жой — оиланг, яқинларинг! «Рўзфор» деган хил-қатнинг ҳеч қаерда ёзилмаган қонунлари, ҳукм ва жазолари бор. Кўпинча сенинг хатоларинг учун аёлинг жавоб беради. Эҳтиётсизлигинг боис, битта ўзинг бир неча кишига зиён етказасан. Бир жон сенга турмушга чиқиб фароғат кўрмоқчи эди, кўрсин! Ота-онанг сени уйлантириб орзу-ҳавасга эришмоқчи эдилар, эришсинлар! Ҳар бир ҳаракатинг ҳисоб-китобда, кўзингни оч, ўғлоним!

• Кўчадан кираркансан, сўзинг билан ҳам, кўзинг билан ҳам аввал онангни изла, отангни зиёрат қил, аҳволларини сўра, сўнггина аёлингни кўр ва болангга эътибор қил. Билгинки, ота-онангнинг битта иши қолган, у ҳам бўлса, кунда сенинг эсон-омон ишдан келишингни кутиш! Сен эса кела солиб, аёлингни сўрадинг ёки болаларингни алқашга тушдинг. Шугина хатоингнинг касрини кўр: кўзим тегмасин деб, сени ҳатто ўзидан ҳам қизганиб ўтган она сени бутунлай эғаллаб олган келиндан қизганмайдимини!? Мувозанат бундан таранг тортади, қайнона-келин можаролари бошланади.

Оналар ҳам икки хил бўлади. Бағри кенги айтади: «Худога шукр, болам кўчадан келса, кутиб оладиган аҳли аёли, овунтирадиган болалари бор, энди хавотир олмасам ҳам бўлади. Ҳузуримга унча югурмаяптими, демак, болам менсиз яшай олади, энди менинг тирговчилигимга эҳтиёжи қолмабди», — деб ўзини овунтирган бўлади. Болам мени камроқ ўйлаб қолди деган даҳшатли фикрни ўзидан ҳайдашга уринади. Ва ғаш

кўнглига: «Ҳадеганда касал бўлиб, уни ҳам чиқимдор, ҳам безовта қиялман. Бу боламга жабр, аста кетиб қўя қолсам, унга енгилроқ бўлармиди», — деган дилгир ўйлар келади! Бола-чақаси билан ўралашиб, онадай фаниматидан четлаб қолган ўғлоним, кўряпсанми, волиданг минг ризолик билан ўзига ўлим сўрай бошлади...

Бағри тор она айтадики: «Бу келиннинг иши! Кеча келиб, бугун ўғлимни ҳушидан жудо қилди-я, ўғлимнинг оғзидан оти тушмайди-я, бола туғиб бердим деб, боламни эгаллади қўйди!»... ва ҳоказо. Қарабсизки, келиннинг ҳамма иши ёмонга чиқаверади. Бу ҳолатни туғдирган сен бўлдинг, сенинг бепарволигинг бўлди!

- Уйланганидан кейин эгачи-сингил, ака-укаларингга кўпроқ мулозаматда бўл. Кўрар кўзга ўзингни аёлингга эътибор бермаётгандай тут.

- Ҳайит-арафаларда сахармардондан биринчи онангни йўқла, кейингина қайнонанг ва бошқаларга бор. Чўнтагинг кўтарган энг яхши нарсани ота-онангга тортиқ қил. Онанг асло совға сўрамаса ҳам, совға келтирмасликни тайинласа ҳам, ҳеч қачон ҳузурига қуруқ борма! Боланинг қўли узатган неъмат ота-онага жаннатий роҳат беради.

- Ота-онанг қай аҳволотда бўлишидан қатъи назар, атрофдагилардан орийат қилма, бағрингга бос. Бемор бўлса, ҳеч кимга ишонма, ўзинг емак бер, ўзинг покизала! Қўлларингда кўтариб юр, кулиб гапир, кулиб эшит. Уларнинг бу дунёда фарзандларидан, яъни сендан бошқа харидори йўқ! Дуо қилишни билмайдиган ота-онага ҳам муҳаббат кўрсатавер, сени Яратганининг ўзи кўкларга кўтаради. Кимки кам бўлмапти, кимки азизу мукаррамдир — ота-онасидан дуо олган инсонлардир. Ота-онангни кафтингда тутганингни болаларинг кўриб турсин, жавобига, ўғлоним, улар сени бошларида кўтарадилар!

ЖУФТЛИК МАСЪУЛИЯТИ

Эру аёлга нисбатан эл орасида «икки ёрти — бир бутун», «узукка кўз солгандай», «юлдузи юлдузига тўғри» деган иборалар ишлатилади. Бу гаплар бари нисбий. Аслида, эркак ва аёл мусбат ва манфий воқелиқдир. Улар мижозларидан бошлаб дидларигача, руҳий дунёларидан тортиб овозларигача бир-бирига мутлақо номутаносиблар ва ҳамиша ораларидан ўт чиқиб туради! Эр ҳам, аёл ҳам шу қарама-қаршилиқлар ичра умргузаронлик қилади, ақлдилар жуфтидан чатнаётган ўтда жони куйиб кетмаслиги ва ўзи ҳам ёнидаги ҳамроҳини яралаб қўймаслиги учун, қилнинг устида юргандай яшаб борадилар. Булар уй тутишда тадбиркорлардир. Оила дўкон эмас, истироҳат боғи эмаски, зерикиб қолсанг қайтиб чиқавергани! Ўғлон болам, сен бу ҳолатдан ҳайратланма, аксинча, унга тайёр тур.

Тўй ният қилган ота-она, одатда, «ўғлимизнинг бошини иккита қилиб қўйсак» деган гапни ишлатади. Эътибор бердингми, жуфтлик бир тану бир жон бўлмоқликдир. Аммо унинг боши иккита! Бирликка айланган бу қарама-қаршилиқнинг оти энди — рўзғор! Рўзғорнинг ҳаёт-мамоти шу иккала бошга боғлиқ.

«Оилада эрнинг гапи ўтиши керакми ёки аёлнинг гапи?» деган баҳс мантиқсизликдир! Рўзғор кимнинг қайси гапи билан ривож топса, ўшанга амал қилинади.

* * *

Ўғлоним, умр йўлдошларни ҳеч қачон «жуфт атиргул», «қўш булбул» ва ё «икки юлдуз» демайдилар — «қўш ҳўкиз» дейдилар! Ва бу энг ҳақ таъриф!

Қўш ҳўкиздай ёнма-ён, зўриқиб меҳнат қилсанггина рўзғор деган зил юк жойидан жилади. Эру аёл бир томонга қайишсагина, умумий тил топа олсагина битта кучга айланади. Оилада тил бирлиги, кайфият бирлиги сувдир, ҳаводир! Икки яхши бирлашган тақдирда ҳам, жуфтига мослашиш учун ўзини, албатта,

Ўзгартириши керак! Шундай дейиш мумкинки, ҳаётда ҳеч ким оила остонасига рўзғор учун тўла-тўқис тайёр бўлиб қирмайди. Унинг сир-асрорини ичига кирсанггина билиб ўрганасан. Ҳар бир оила, ҳар бир инсон — бир мамлакат, ўз иқлими, ўзига хос яшаш қонунлари бор ва у билан ҳисоблашмоқ ва ўрни келса, сабру қаноат билан ўзингга кўндирмоқ керак бўлади.

Ўғлон болам, шундан хулоса қилки, сенинг кўнглингга, оилангга юз фоиз тўғри келадиган жуфт ҳеч қачон топилмайди, дидингга эллик фоиз мос келса бўлди, фақат асли тоза, фаҳм-фаросатли, зийрак бўлса бўлди, тенг ярим феълени ўзингга мослаб ўзинг ясаб оласан.

* * *

Инсоннинг бир мўртлиги бор: муддаосига етгунча жониқиб кетади, етган заҳоти хотиржам тортиб, эришган нарсасига талпиниши тугайди. Эру аёл ўртасида ўзаро интилиш бўлмаса, яшашнинг қизиғи қолмайди. Жуфт бўлиш дегани бир-бирига кўнглидаги борини шағал машинадай тўкиб солиш эмас. Ўғлоним, қулоққинангда туг, аёлингни ёқтиришингни ҳеч қачон ўзига айтма! Шу масалада бир умр ўқилмаган китоб бўл. Ўшандагина у атрофингда айланаверади, жуфтимга ёқаманми, йўқми деган савол уни безовта қилаверади ва фақат сенга ёқиш учун афзаллашишга тушади, қарабсанки, ҳаётинг гўзаллашади...

Эркак учун ҳам, аёл учун ҳам туйғусини сир тутган жуфт мафтункорроқдир.

* * *

Энди сўз *РАШК* ҳақида! Умр йўлдошинг — муқаддас никоҳдан топган ҳалолу покинг! То охирги йўлингача сенга елкадош бўладиган ҳамроҳинг шу. Ҳеч кимга айтилмайдиган гапларингни айтадиган маҳраминг шу. Дуру гавҳар фарзандлар берадиган хазинаи ягонанг — шу аёлинг!

Аввалги китобларимда ҳам рашк ҳақида одамзоднинг шу борадаги заифлигига афсуслар чекиб ёзганман! Эрнингдир, аёлнингдир зоти суюқ-қуюқлиги, маъни дунёсининг кенгу торлиги рашк масаласида очилиб қолади. Дунёда энг кир, жирканч нафс шаҳвоний нафсдир! Жуфтига хиёнат қилган ёки шунга мойил одам ўша нафсга йўлиққан бад инсондир! «Муҳаббат» деган табаррук сўзни бу ерга аралаштирма! Муҳаббат юракда бўлади, томирларингнинг толаларида бўлади, ёнида жуфти туриб, ўзгага жисмонан талпиниш бу нафс, шаҳвоний нафс, ҳайвоний нафсдир!

Эй, ўғлон! Жуфтни қизғанишни ҳам сен муҳаббат деб уқтирма! Бу-да нафс! Тўғри, рашк — яхши кўришдан туғиладиган туйғу. Аммо у тилга чиқмай, кўнгилларнинг тубида симиллаб оғриқ бериб турадиган ширин бир туйғу. Қулоғингда қолсин, шаръий эр-хотинликнинг қондаси шу — умрдошдай бебаҳо кишингни рашк қилиб, бадхулқларнинг рўйхатига ёзиш учун гувоҳ керак, мусулмончиликнинг талабида ҳатто тўртта гувоҳ керак! Кўзлар кўриб, қўллар тасдиқлаган ҳужжат керак, исбот керак! Аммо бугун сену мен кўриб турган рашкларнинг тўқсон фоизи — *ГУМОН!* Қуръони Каримда гумон қилгувчиларга энг оғир жазо битилгандир! Қандай қилиб, оппоқ никоҳингга ўраб, енгларингнинг ичига яшириб юрган гавҳарингни гумон билан минг ифлослик ичра тасаввур қиласан?! Ўз ҳалолингни, қандай қилиб, хаёлан бўлса-да, ҳаромларга қўшиб санайсан! Бу аёлингга хиёнатинг-ку ахир?! Хоҳлаган пайтида айниб кетиши мумкин деб ҳисоблаган кишинг билан бир уйда қандай яшайсан, бола-чақа орттирасан?! Халқда «ўғри ҳаммани ўзига ўртоқ, фар ҳаммани фардек санайди» деган гап бор. Ўзи суюқ ёки суюқликка мойиллиги бору, қулай шароит бўлмагани учун ҳозирча айнимай турган одамлар жуфтини асоссиз тарзда рашк қилаверади. Сен ўзингни шарманда қилма, болажон!

Рўзгордаги *ЭНГ КАТТА БАХТ ЭР-ХОТИННИНГ БИР-БИРИГА ИШОНЧИДИР!*

* * *

Рўзгор — бамисли биллур гўша. Уни эҳтиётлаб, ярақлатиб, жаранглатиб, кўзингни, ўзингни яйратиб яшайдиган ҳам — сен! Хомлик қилиб чил-чил синдириб, синиқларида умрбод товонларингни қонатиб юрадиган ҳам — сен!

Ўғлоним, аёлинг ёнингдаги доимий халоскоринг, уйингнинг устунни, шириндан-ширин фарзандлар берувчи мевали боғинг, пешонангга худо қўндирган бахт қушидир! Унга айтиладиган биринчи ножўя гапдан тилингни тий! Қўлингнинг биринчи югуришини тўхта-тиб қол! Хатар шуки, бир марта югурган қўл югура-веради, бир марта сўккан тил сўкаверади, бундан эса оиланг бефаришта, болаларинг беибо бўлади...

* * *

Муқаддас никоҳ ўқиладиганда «жуфтими бемору соғ пайтида боқаман, хавфу хатардан қўриқлайман, фарзандларимга раҳнамолик қиламан» дея Аллоҳга қасам ичгансан. Ўғлоним, йигитнинг ўзи синса ҳам, ОРИЯТИ синмасин! Йигит боридан айру тушса тушсин, лекин лабзидан чекинмасин, ўғил болани мард қилиб турадиган унинг ичган қасамидир — тўрт мучанг соғ туриб, аёлингнинг қўлига мўлтирама, тупроққа чумолидай қоришсанг қориш, аммо аҳли аёлингни ўзинг боқ, аёлинг топганига қозон қайнатиш сен учун уят бўлсин!

* * *

Бир танишим қиз узатди. Куёвнинг касби-кори, кўринишлари бинойидай. Йигит келини бир марта ҳам чертмади, ҳақорат қилмади, аммо икки йил ўтар-ўтмас, қизларини ажратиб олдилар. Сабаби, уч ака-ука қачон қараманг, ишдан келгач, суҳбатлашиб ё телевизор кўриб ўтиришаверар, икки келин ва бўйига етган сингиллари маҳалланинг нариги бошидан қўш пақирлаб сув ташир экан. Ва яна бир сабаб: электр

ҳақини вақтида бориб тўламагани учун куёв боланинг келинчакни қаттиқ койиганини эшитиб қолибдилар. Бори айбнома шу!

Ўғлоним, «шугинага шунчами?» дейишинг мумкин. Муқаддас никоҳни бузиб, балки қизнинг ота-онаси хато қилгандир! Аммо шу куёвнинг ўрнига ўзингни қўйиб кўр: ўзбек маҳаллари маълум, ёшу қари эркаклар ҳали у, ҳали бу дарвозанинг тагида гапни майдалаб ўтиришни яхши кўрадилар. Уларнинг пасту баланд феъллиги бор, шуларнинг назари олдидан парда остидаги маъсумаларингнинг ҳадеганда у ёқдан-бу ёққа ўтаверишлари дурустми? Унинг устига сен тирик бўлсанг-у, уйда айғирдай ағанаб ётсанг-у, аёлинг томошабин эркаклар ёнидан икки пақир юк билан қийшайиб-майшайиб ўтаверса! Ориятинг шуни кўтарса! Унинг мушаклари узилай деб ташиб келган сувини уялмай, хотиржам ичаверсанг?!.

Шу куёвнинг онаси элик ёшдан сал ўтибоқ вафот этди. Жигари ириб бўлган экан. Айтишларича, бу аёл келинлигидан бошлаб, пахсани ҳам ўзи уриб, гувалани ҳам ўзи қуяр экан... Ношуд эркаги эса, аёлидан кейин ҳеч йўқ тирик юришни ҳам уддаламади, кўп ўтмай қазо қилди, 19, 17, 10 ёшли болалар уйланмай, жойланмай саргардон қолиб кетдилар...

* * *

Ота-буваларимизнинг маънавияти қандай бўлганини эшит: эркак киши кўчадан ўтиб бораркан, бирор дарвоза олдида пақир кўрдими, дарҳол бу кўчанинг анҳорини топиб, сув келтириб қўйиб ўтар экан. Эшик олдидаги бўш пақир бу хонадонда дастёр йўқ деган ишорани бераркан. Танишми, нотанишми, аёл кишига оғир юк кўтартириш миллатнинг эркаги учун орият бўлган.

Ўғлоним, аёлингни бозор, лой ишларидан, молхона тозалаш, сув келтириш, куннинг тиғи, совуқнинг захридан асра! Сен уни аяшга қасам ичгансан! Ва бу қа-

самнинг ижроси, аввало, ўзингга керак — аёлингни аясанг, авлодинг бутун бўлади!

* * *

Гап яна *ОРИЯТ* ҳақида. Бир шаҳарнинг ҳокими койиниб: «Бир куни ўнга яқин аёл шикоят билан келибди. Бири газ, бири сув ва яна бошқа-бошқа масалаларда. Овозларининг жаранги хонани кўтариб юборай дейди. Кузатиб турарканман, менга уларнинг жангу жадали эмас, бошқа нарса таъсир қилди — буларнинг эркаклари қани дейман! Суриштирсам, ҳаммаси эрлик экан! «Опажонлар, эртага эрларингиз келсин, ўшалар билан гаплашай» деб кузатиб юбордим. Эртасига азаматдай-азаматдай бўлишиб эрлари келишди. Хонани ичидан беркиттим-да... айтадиганимни эркакчасига айтиб олдим», — деган эди.

«Сен мендан кўра гапга чечанроқсан», — деб номаҳрамларнинг ҳузурига аёлини иш битиришга юбораётган эркакнинг ҳамияти неча пулик? «Мен чаққонроқман, сиз уйда болаларга қараб туринг, фалон юртдан мол олиб келай» деса, аёлини ўғрию тўғри, ёмону яхшига қўшиб юборган, йўлда-чўлда халта-халта юкни ортмоқлаб, уриниб-суриниб юрган жуфти учун виждони қийналмаган, орияти йиғламаган эркак қанақа эркак бўлди?!

Ўғлоним, булар шоир айтган каби «тирикликда ўлик» кишилардир! Бу йўл сенга *ОР* бўлсин! Ҳунаринг бўлса, меҳнатдан қочмасанг, муомалани билсанг, эр эмас, шер бўласан, бошинг ҳамиша баланд, хонадонинг обод бўлади, ишон, болажон!

* * *

Аёлингнинг жисми-жони — фарзандларинг униб чиқадиган замин. Чарчаган томир, чарчаган жон, чарчаган асабдан ҳеч қачон бутун мағизли бола унмайди! «Аёл кишининг жони қирқта» деган нақлни

сен ёмон кўр, ўғлоним. Аёлнинг жони битта, у шу бир жонини қирққа бўлиб яшайди. Унинг ёнида ён-босари қанча кам бўлса, жуфти қанча шудсиз ёки эътиборсиз чиқса, жони ўшанча кўп бўлакка бўлинади. Хонанда куйлаб, созанда соз чертиб яйрайди. Аёл эса уй бекаликни, аёлликни, оналикни жойига қўйса, етмиш икки томири ёзилади. Уйда, кўчада ўзи-ю эркагининг ўрнига югураётган аёл — зўриқаётган, аёлчасига яшашга ошина олмай, сиқилаётган жондир. Энди унинг тилига зўр келади — инжиқ, заҳар бўлиб қолади. Қарабсанки, бундан бола-чақанг зиён кўради, ўзинг асабийлашасан, оилада мувозанат бузилади!

Аёлнинг жони мингта ҳам бўлиши мумкин ва мингта бўлинса ҳам, аёл ўлмай юриши мумкин. «Ана у, ўлмай юрибди-ю» деб ғафлатда қолма! Энди сенинг тинчинг ўлади, оилангнинг сифати ўлади, шаклинг бору мазмунинг ўлади... Аёлингни асра, ўғлоним!

* * *

Аёли нима деса, дарров «хўп» деяверадиган эркак аёллар баҳосида энг беобрў эркакдир! Аёлингнинг таклифи тўғри бўлса ҳам, дарров кўнма, ўйлаб кўришингни айт. Керақдан нокеракни ажрат, фақат жуда зарурига кўн. Бу, биринчидан, аёлингни гапни айтишдан олдин мулоҳаза қилишга ўргатади, қолаверса, сени кўндириш учун атрофингда гирдикапалак бўлади, яна қолаверса, «ҳа» жавобингни интиқиб кутган аёлга ҳар кўнишинг бир байрамдир!

* * *

Аёлингнинг юклик бўлиши, кўз ёриши ёки иссиқ жон — бемор бўлиши бор. Бундай пайтларда бошқа дастёр бўлмаса, яна қайтариб айтаман, сендан бошқа ҳеч ким қолмаса, унинг қийин ишларига ёрдам беришинг — бурчинг! Унга айнан шу кунларида асқот. Болангга парвона бўлган каби авайла!

Аммо уйингда ўрни келса-келмаса, аёллар бажара-
диган ишларга аралашиб кетаверма. Чегарангни бил.
Айниқса, аёлингнинг сенга иш буюришига асло, асло
йўл қўйма. Эрга фармонбардорлик бизнинг одобда йўқ!
Аёлидан чўчиб, елкасини қисиб турадиган эркак биздан
эмасдир!

* * *

Жуфти кўримсиз аёл бахтсиз эмас, яхши едириб,
яхши кийдиrolмайдиган эркакка йўлиққан аёл ҳам
бахтсиз эмас. Ҳатто фарзандсизлик доғини тортаётган
аёл ҳам унчалик бетоле эмас. Аммо, ўғлим, қулоққи-
нангда шу сўзим жаранглаб турсинки, эри ичкиликка
берилган аёл дунёда энг бахтсиз, энг ғамгин, энг бечора
аёлдир!

* * *

Ўғлоним, аёлингнинг саришта ёки саришта эмаслиги
оиланг тақдирини ё равнаққа ва ё инқирозга олиб
боради. Чунки яхши тозаланмаган идиш, чала ювилган
қўл билан тайёрланган таом, чала супурилган уйда
ётиб-туриш кишининг луқмасини ҳаром қилади.
Дидини, ниятларини чирик босади. Ҳаром луқма ара-
лашган жойда фалокат бўлади, носоғ болалар туғи-
лади, ишлар орқага кетади!

Айтиб қўяй, аёлнинг чиройи унинг тутумида!
Ивирсиқ аёл дунёда энг хунук аёлдир! Нопокизалик
камчилик эмас, у қондан ўтадиган ёмон касал, сурун-
кали касал! Уни қаттиқ туриб даволамасанг, бу дард
сенга ҳам юқади, кирлик ичра яшашга кўникиб кета-
сан! Жуфтингнинг шу феълени сездингми, тўйдан
кейиноқ бонг ур! Яъни, масалани шундай қўйки, агар
у саранжомликни одат қилмаса, турмушидан ажраб
қолишини ҳис қилсин. Аёлингни очиқ муҳокамага
қўйма, онасига камчилигини дастурхон қилма, қай-
нона-келиннинг, қуда-анданинг ораси бузилмасин.
Жуфт сеники, ўзинг қайғур. Ёстикдошликнинг савоби
шунда. Талабчанлигинг (Эркак талабчанликни удаллаши

шарт!) унинг бошида қиличдай турсин, яхши гап, наси-ҳатлар билан бундайлар тузалмайди. **Улар фақат кимдандир қаттиқ қўрқсаларгина ва назорат доимий бўлсагина рисолага тушадилар!** Аёлинг сен йўқ пайтда ҳам, назоратчи қолмаса-да, оқ йиғиниб, оқ таранадиган бўлгунча вазоҳатингдан тушма.

Бундай феъли аёлга учраган айрим эркаклар армонларини кўчада ушатмоқчи бўладилар. Улар «жуфтлик» дегани биринчи навбатда бир-бирини тарбиялаш эканлигини, бу рўзгорчиликнинг қарзи эканлигини билмаганлардир. Билсалар-да, бу ишга ихлос билан киришмайдилар ёки улар жуфт тутиш борасида худо урган шудсиз кишилардир!

Ёқимсиз аёлдан қочиб, покизасини топиб олиш энг осон иш! Аммо ўзинг қочганинг билан болаларинг ўша кир этакда қоляпти-ку! Болаларингни фалокат ўраб боряпти-ку! Қизинг онасини нақ ўзи бўлиб, ўғлинг ҳаром-ҳалолнинг фарқини билолмай қоляпти-ку! Уларнинг ғамини ким ейди?!

Ўғлим, онангга айтгин, аввал онасини ва унинг тутумини обдон кўриб, кейингина қизини танласин. Ҳамма бало аёлинг чиққан инда!

* * *

Аёлинг сенга қараб шанғиллаган заҳоти уйингдан фаришта кетди деявер. Агар бу ҳол такрорланаверса ва бунга сен кўниксанг, энди сен эр киши эмас, бамисли мушукка айландинг — хоҳласалар бошингни силайдилар, йўқса, тегиб ўйнайдилар. Ўғломим, бундай эркакнинг боридан йўғи маъқул!

Аёлинг нафақат сенга, сенинг олдинда болангга ҳам бақриб гапирмасин! Ҳурматингни сақласа, ёнингда овоз кўтармайди. Шарқона таомил шундай.

Яна шуни билки, аёлдан одоб сўрашдан аввал, ўзингни имтиҳон қил, нон ейдиган, илм ўқийдиган оғзингга ҳаром сўзларни солма. Баъзан уйдан одобли келган аёл беодоб эр туфайли, андишасизликка кўни-

киб қолиши мумкин. Яхши жуфт, яхши фарзанд хоҳлаган эркак аввал ўзи ибратли бўлиб олсин!

* * *

Жуфтга хиёнат — никоҳга хиёнатдир. Буни ҳаром қадам, шаҳвоний нафс дейдилар! Ўғлоним, бу зино! Уни йигитчиликнинг ўтиб кетадиган ишқибозлиги деб билма! Бир куни тийиламан ва савоб ишларни кўпайтириб, айбимни юваман деб ўйлама! Инсон тинмай ўзидан яхши-ёмон нур тарқатиб туради, бунинг номи шарофат ва касофат! Пок юрсанг, ўзинг ҳам, аҳли аёлинг ҳам шарофатли, яъни тинчликда, роҳат-фароғатда бўлади. Акси бўлса, билгинки, ҳар куни сен билан уйингга бало кириб келади. Жонингга жазо кириб келади! Ҳамма иш орқага кетади, қўлинг нимага тегинса, ўшанга касринг ураверади. Пулинг кўпайгани, молу давлатинг зиёдалиги бир пул! Бисёрликлар яйратмайди, чунки уни худо дилингда сиғдирмай қўяди. Ҳамиша омбир билан юрагингни бураб турадиган ташвишлар бир-бир келаверади.

Сен ўлиб-тирилиб, тавбага юзланишинг, тийилишинг мумкин. Аммо аллақачон поезд жилиб кетган бўлади: ўғлинг жиноятга қўл урган, қизинг гап-сўз бўлиб бўлган, табобатнинг кучи етмайдиган дардлар баданингда жойлашиб улгурган бўлади!

Кўзингни оч, ўғлон! Аёл қиёфасидаги чиройли шайтон хонадонингга шунча кўргулик олиб келмоқда. Энг ёмони шуки, бу хонавайронликни у сенинг қўлинг билан содир этади!

* * *

Ўғлоним, оила раҳбари эркакдир. Бу унга Аллоҳ буюрган вазифа. Хонадоннинг иссиқ-совуғи, очинтўқинлиги, муҳофазаси сенинг қўлингда! Ўттизга кирмай ўтин бўлган аёллар, эркакшода ёки тирикчилик орқасида дардманд бўлиб қолган аёллар номехрибон, ношуд ва рўзғорбошилиқ бурчини унутган эрларга учраб, шундай ҳолга тушганлар.

Тўрт фаслнинг иқлимини оилага эркак олиб киради: ердан нимаики янги униб бозорга чиқса, дарҳол намуна-насидадан уйингга келтир, аҳли аёлингни баҳраманд қил. Аёлингга ҳам ота, ҳам она ўрнидасан, бу томнинг тагида сендан бошқа ҳомийси йўқ, доим ненидир унга илиниб тургин. Ранги сарғайса, ҳушёр тур, керакли чораларни ихлос билан қидир. Саломатлик учун зарур бўлган емак-ичмакларни ҳамиша раста қил ва кетини узма. Аёлинг сўрамаса ҳам ёки келтирсанг, севишишни билмаса ҳам шундай қил! Киши яхшиликни аввало Аллоҳнинг розилиги учун қилади, бандалик бурчини аъло бажариш ҳам йигитчиликдан!

Ўғлоним, аёлликнинг ғалати дунёси бор: бошқаларнинг туяга ортулик мукофотидан унинг учун умр йўлдоши совға қилган битта тароқ минг бора азиздир! Аёлки бор, юракларининг таг-тагида жуфтидан совға олишни орзулаб яшайди. Сен ҳеч қачон бойман, камбағалман дема, арзондир, қимматдир, вақти-вақти билан аёлингга ё емак, ё киймак шаклида тортиқ келтиришни унутма! У кутмаган, сўрамаган нарсаларни олиб келиб севинтир. Байрамларда, унинг учун муборак сайланган кунларда шундай эъзоз кўрсатки, ота-онаси тирилиб келгандай бўлсин! Сен бу ишларни оғринмай бажар, аёлинг бундай мурувватни сенга кунда қилади-ку, адолат юзасидан ҳам, ҳеч йўқ ора-орада қарзни қайтариш керак, ўғлим!

* * *

Рўзғорда раҳбар эканлигинг доим эсингда турсин. Раҳбар ҳимоячи, раҳбар жавобгар шахсдир. Аёлинг овқат тайёрлайдиган, кир ювадиган, дазмол қиладиган жойларда қулайлик ярат. Унга қўша-қўша кийимлар олиб бермасанг ҳам, дам олиш уйларига олиб бориб яйратмасанг ҳам майли, аммо рўзғорга кетадиган буюмларини тўқис қил, қўшнидан нарса сўраттирма!

Яқинда бир эркакнинг гапини эшитиб қолдим: «Ўн олти йилдирки, мен рўзғорга гугурт, чой, совун, туз

харид қилмайман», — деди. Ҳавасим келди. Ўғлоним, худо кафтингга барака берсин ва сен шу нарсаларнинг ҳеч йўқ бир йиллигини ғамлаб қўй, аввало ўзингнинг жонинг тинади.

Ғайратли ва жонсарак бўл! Ҳар фаслга бир фасл илгари тайёрлан. Қор ёққанда кўмир қидирадиган, сабзи-пиёзи битта ҳам қолмагандагина бозорга борадиган нотавон бўлма! Режали, саранжом, ғайратли эркак ҳеч қачон ризқсиз қолмайди, камбағал бўлмайди.

* * *

Мен шундай кунларни орзу қиламан: биз ёшларга оила илмини фан сифатида ўргатайлик. Ҳатто рўзғор сирларини ўқитмай туриб, қизларимизни узатишга, ўғилларимизни уйлантиришга қўрқайлик. Ҳар ким бир умр яшайдиган ўз уйини обод қилишни билиши лозим.

Аммо ҳаётда оиласининг катталигидан, ёрдамчи йўқлигидан, қозон-товоқ, сигир-бузоқнинг ичида ёш туриб қариб бораётган аёлларни кўрсам, ҳам кўчанинг иши, ҳам уйнинг ишига улгуролмай, ичидан сиқилиб, қуриб бораётган гулдек ойимларни учратсам, эркакларимизнинг беғам, беҳафсалалигидан ўксинаман, ўғлим. Эрлари, оталари, акалари эътибор қилмаётган бу аёллар эртага миллатнинг боласини — миллатнинг келажагини туғиб берадиган оналардир. Ўғлоним, қани айт-чи, шу ҳорфинлик ичра улардан қандай бутун бола туғилсин?! Армонларимни сен ол: худо топиш-тутишингга барака берсину, тўрт танга ошинсанг, ҳеч йўқ ҳафтада бир келиб, аёлингнинг оғир ишларига кўмаклашадиган ёрдамчи ёлла! Уни тинкаси қуригунча уринишга қўйма, жонига дам бер. Бу жуфтликнинг юзи, жуфтликнинг қарзидир!

* * *

«Эру хотин бир-бирига дўстлик-муҳаббат назари билан қараса, Аллоҳ уларга раҳмат назари билан қарар.

Агар эр аёлининг қўлидан тутса, гуноҳлари бармоқлари орасидан тўкилиб кетар» дейилади Ҳадиси шарифда. Ўғлоним, бу муборак каломнинг «агар эр аёлининг қўлидан тутса, гуноҳлари бармоқлари орасидан тўкилиб кетар...» деган жойига эътибор бер! Икки инсоннинг қовушиши бу қисмат! Пешонангга шу аёл ёзилдими, тамом, яхши кўрасанми, ёмон кўрасанми, раҳнамолик қилишинг шарт! Чунки сен умр йўлдошсан, Аллоҳнинг олдида қасам ичгансан. Қолаверса, у ўғил-қизингнинг онаси, сулолангнинг умрбод боғбонидир! Икки умр мурувват қилсанг ҳам, аёлингдан қарзинг тугамайди. Ўғлоним, Яратганнинг аёлга эътиборини, мурувватини қара, ўзига ёққану ёқмаган жуфтнинг қўлидан тутиб, меҳр кўргазган эркакка жаннат ваъда қилаётир. Аёлга мурувватпешаликни сенга Аллоҳнинг ўзи буюраётир, жуфтлик муқаддасдир, болажон!

ОТА БЎЛИШ ШАРТЛАРИ

— «Ували-жували бўлсин, ўзидан кўпайсин!»

Чақалоққа дунёга келган заҳоти бериладиган биринчи дуо шу! Бандаки бор, бағир бериб тилагани — фарзанд. У туғилган заҳоти оёғинг заминга маҳкам жойлашгандай бўлади. Дарвоқе, кишини бу дунёга боғлаб турадиган жон риштаси ҳам у. Унда ўз ҳидингни туясан, нақ ўзингнинг такрорингни кўрасан, у сенинг давоминг, инсоният занжири узилиб қолмаслиги учун, жонингдан ясаб, исмингни ёзиб қўшаётган ҳалқанг! Болангга кўзинг тушган заҳоти кўнглингга ишқ тушади. Ота-она учун бола жами борлиқдан ортиқдир. Дунёнинг ҳамма ранги, ҳамма таъмини унга илина бошлайсан. Бамисли бўғзидаги емакни боласига тутган қуш каби, ўз нафсинг, манфаатинг четга сурилиб, шу бир парча эт биринчи ўринга чиқади ва бор-будингни унга тасаддуқ қилишга тайёр турасан!

Боланинг шарофатини кўрдингми, ўғлоним! Шугина гўдак туфайли, сен биров учун куйишдай буюк

фазилатга эга бўлмоқдасан, сенда фидойилик бино бўлмоқда, бу юксалишдир, бу улуғланишдир, болажон!

Сени улуғлик сари йўллаган шу оталигинг муборак бўлсин! Фарзанд туфайли вужудга келаётган янги сулолага сардорлигинг муборак бўлсин!

* * *

«Ҳамма нарса ниятга боғлиқдир» дейилади Қуръони Каримда. Ота бўлган заҳотинг ниятни баланд ол! Ўғлоним, ният қилишни билиш ҳам одамийлик! Яхши тилак сендан таралаётган шарофатли нур. Бу нур ўзингни ҳам, болангни ҳам нурлантиради, хужайраларида қутлуғ амаллар уна бошлайди. «Ният кетганда!» деган гапни эшитгансан. Ота-она тилаги, дуоси боланинг қисмат йўлларини белгилаши мумкин.

Тоғларга қараб Яратгандан болангга тоғлардай орият тила! Боғларга қараб феълларига саховат тила! Ҳаётнинг энг чиройли томонларини топ ва болангнинг қисматига ўшаларни илин! Яхшиларни зиёрат қил, исмларини кўчириб, болангга қўй, фотиҳаларини ол. Тулпорларга қараб ўғлим чавандоз бўлади дегин! Осмонларга боқиб қизим ойдайд тўлади дегин! Яхшиларни қидириб қол, болангни қўшгани! Атрофингни тузашга туш, кўзларини қувонтиргани! Теракларни экиб ташла, иморатлар солгани! Ўғлоним, боланг — сенинг исминг билан туғилган бир янги мамлакат, созлан, яхшилан, кучлан, дунё бўлиб уни кутиб олгани!

* * *

Фарзанд кўрган заҳотинг Яратгандан ихлос билан сўрагин, сени оталикка муносиб этсин! Ота бўлмоқ учун сенга маънавий ҳуқуқ берсин! Боланг ҳам сенинг мисолингда ҳақиқий отани топсин! Туғилган ҳар бир гўдак бу кўҳна дунёнинг янги бир бўлаги, сен эсаннинг сифатига жавоб берадиган эгасисан. Агар эгалликни ўрнига қўя олсанг, дунёнинг шу бўлаги яшнаб-

ярқирайди, одамларнинг розилигини оласан. Аммо оталикни уддалай олмасанг, боланг жамиятга касаллик бўлиб кириб боради. Бир бетарбия одам туфайли, дунёнинг бир парчаси зиён кўради. Унда сен зараркунанда насл берган шумқадам сифатида назардан қоласан. У кундан худонинг ўзи асрасин!

Ўғлоним, қўлингдаги гўдакни сенга ишониб топширилган *ЖАМИЯТ* деб билгин, *ДУНЁ* деб эҳтиётини қил!

* * *

Онам ҳикоя қилгандилар: бир аёл боласи олти ойлик пайтида қўлидаги узугини йўқотиб қўяди. Бола тўрт-беш ёш бўлгач, гап оралаб, ўша узук яна эсланади. Шунда бола зийрак тортади-да, «узук мана бу ерда» деб обрезни (тошкентликлар «ханик» дейдилар) кўрсатади. Ковлаб, узукни ўша ердан топадилар. Қадимда обрез ҳамманинг уйида бўлган, пойгакнинг бир четидан ўра қазилиб, тангадай кўзи қолгунча чиройли суваб беркитилган ва у ердан бет-қўл ювиш учун фойдаланилган. Таажжубки, бола олти ойлик чақалоқ пайтида ўйнаб отиб юборган нарсасини қаерга тушганини эслаб қолган!

Ўғлоним, ота бўлдингми, ҳушёр бўл! Рўпарангдаги бола эмас, ёқимтой душман — ҳамма яхши-ёмонингни хотира тасмасига беҳато ёзиб боради!

* * *

Тўнглик, бақириб-чақириб гапириш кўпроқ эркакларга хосдир. Билиб қўйки, болани «ҳа, бу бола-да, нимани биларди?» деб бўлмайди, ҳатто муштдек болада ҳам таҳдил-тафаккур ва кайфият бор. Эътибор берсанг, қўл чўзилгани билан бола ҳаммага ҳам боравермайди, хуш кўринсанггина кулиб қарайди. Унинг йиғиси, инжиқликлари — бари сенга, атрофга бўлган эътирозларидир. Кайфиятинг қандай турса, болага шундай юзланишга асло ҳаққинг йўқ. Олдин ўзингни мажбур-

лаб бўлса-да рисолага солиб, унга ботмайдиган тарзда муомала қилиш зарур.

Ўғлоним, ўзинг холис айт, сенда қачон сиқиладиган, уйга киргинг келмайдиган, ота-онангни бот-бот ёмон кўрадиган ҳолатларинг бўлган? Қачонки, ўрни келса-келмаса, жаҳл билан сенга бақирганларида, эр-хотин уришиб туриб, сени ҳам силтаб юборганларида, ҳолатинг билан ҳисоблашмай танбеҳ берганларида! Шундай эмасми? Ўшаларни эсла ва болангга билиб муомала қил. Қулофингда қолсин, ота-онасидан чиройли муомала кўрмай ўсган бола катта бўлса жоҳил, бемехр одамга айланади, бундайлардан фақат бахтсизлик тарқайди, ўғлим!

* * *

Ўзини тутолмай аёлига қўл кўтараётган ёки офзидан боди кириб-шоди чиқиб сўкинаётган эркакни яхшилаб кузат. Ундан озор еяётганнинг аҳволини кўр. Атрофдан олаётган қарғишларига гувоҳ бўл! Ва унинг ўрнига бир зум ўзингни қўй, тасаввур қилки, шу сен! Ҳамда бу кепатангни боланг кўриб турибди дейлик!

Ўғлоним, агар болангнинг рўпарасида шу кўйга бир марта тушган бўлсанг ҳам, кези келиб, унга насихат қилолмай қоласан! Айбини айтдинг дегунча, ичида устингдан кулаверади. Кўзлари «ўзинг-чи?» деб тураверади! Сени ҳурмат қилмай қўйдими, унга насихатинг — тошга сув сепгандай гап! Қани айт-чи, ўзингнинг болангни ўзинг етаклай олмасанг, ким бўлдинг энди?!

* * *

Бизда оталарининг ишини кўрсатиб, болаларини тарбиялаб келганлар. Бу она учун, айниқса, фахр бўлган. Боланг ҳақида ҳавас билан «ота ўғил» десалар, ота учун ҳам ҳар қандай мукофотдан юқоридир! «Отлар ўрнини тойлар боссин» дейди халқ. Илоҳим, ҳамиша шундай бўлсин!

Атрофдаги ҳамма яхши одамлар яхши инсонларнинг фарзандларидир. Аммо гоҳида туппа-тузук оила ва дуруст ҳисобланган кишиларнинг болаларини номаъқул йўлларда кўриб қоламиз. Нега шундай?

Масалан, ўзлари хўп яхши инсону, аммо ичкиликка ружу қўйганлар хусусида: маст ҳолатда, ҳатто кекса онаси-ю боласига беодоб бақираётган, идиш-товоқ синдираётган эркакни, ўзини йўқотиб, жўралари ўликдай кўтариб кираётган ёки уйида ҳам, меҳмондорчиликда ҳам беўлчов ичганидан ҳар гал беҳузур бўлиб, бошини пақирдан кўтаролмай қоладиган эркакни бир зум ўзинг деб бил ва болаларим кўриб турибди деб фараз қил! Ўғлоним, қани айт-чи, эрта-индин яхши кўрган ўғлинг рўпарангда, элнинг олдида шу башарада турса, изтироб чекмайсанми? Ёки шу туришдаги одамга киприкларингга қўйиб ўстирган қизинг йўлиқишини истармидинг?

Фарзандли бўлиш азиятли бўлиш демақдир! Яъни: минг феълинг яхши бўлиб, биттаси чатоқ бўлса ҳам кунинг қалтис! Қалтислиги шуки, сени кузатиб, измаиз ўсиб келаётган боланг талай фазлинг бир четда қолиб, ўша биргина хатоингни илиб олиши мумкин. Сенинг мингта яхши томонинг унутулиб, биргина хатоинг болангга кўчиб турса, биргина ичиб қўйишинг бир умр йиққан илму тажрибанг ва ҳусни камолингни беобрў қилса, аҳли аёлингга едираётган бисёр ризқу, кийдираётган кимхобу атласингни татитгирмаса, алам қилмайдими?!

Ота бўлган ўғлон, қўрқ, битта хато иш қилишдан ҳам қўрқ, боланг кўриб турибди!

* * *

Болаларингга фақат ҳалол луқмани едир! Меҳнатингга розилик билан берилган ҳақнигина ол. Билгил, бировнинг ҳақи, норози қилиб олинган мол ўзингга зиён келтирмайди, аммо болангнинг биттасини ўғри қилади, каззоб қилади ёки яхши бир болангни фожиага йўлиқтиради! Фарзандларингга раҳм қил, ўғлоним!

Ўғил боланинг жавобгарлиги отанинг бўйнида. Ёшлиқда қилган хатоларингни болангда такрорланишига асло йўл қўйма, отанг сенга ўргатмагани сен болангга ўргат. Бу бир томондан отанг иккингиinning гуноҳларингизни ювади. Қолаверса, болангдан бошлаб сулоланг яхшиланади.

Ўғилнинг биринчи синфга борган заҳоти мактабдан ташқари вақтларини бўш ўтказма. Номинг миллионер бўлса ҳам, болангга ҳунар ўргат. Ўрта мактабни битиргунча, маҳаллангдаги ҳунармандларга шогирд тушир. Новвойлик, сартарошлик, қассоблик, косиблик, дурадгорлик, ошпазлик илмларини икки йил-икки йилдан кузатса ҳам, бола пишади. Аввало, одамлар билан муомалани ўрганади, меҳнат азият эканлигини, пулнинг қадрини билади. Эркакнинг бошига нималар тушмайди дейсан, ҳунарга қўли келиб қолса, тақдир — палахмон тоши, уни қаерга отса, оч қолмайди, аҳли аёлини ҳам хорликка қўймайди. Вақти келиб, уй тутиб, эшик очганда, болға-косов ушлашни, игна, капкир тутишни билиб олса ҳам ҳарна! Боласининг сочини ўзи текислаб қўйса ҳам қанча яхши! Муҳими, рўзфорнинг ҳамма қорига ярайдиган эпли эркак бўлади!

Ўғлоним, ният қилиб қўй, худо ҳамёнингга барака берсин ва боланг боғчадан чиқмай туриб, унинг қобилиятига қараб, махсус тарбиячи-ўқитувчилар ёллагин. Сен буюк Шарқнинг боласи эканлигинг, дунёни тебратиб турган илмлар асосан Шарқдан таралгани ёдингда турсин! Шунга ишонки, сенинг боланг ҳужайраларида ҳам бу улўф замин хосияtlари мудраб ётади. Ота-онанинг Аллоҳни-ю бандаларининг олдидаги муқаддас бурчи шу истеъдодларни уйғотмоқ, тиккаламоқдир. Ота-буваларимиз интиқлик билан, яхши муаллимларни шаҳарма-шаҳар юриб дараклаб, бола-

ларини муштдеклигида уларнинг этагига солганлар. Устоз-шогирдлик муносабатлари бизда муқаддас саналган. Устозларнинг обрўси шогирдлардаги ҳосилага қараб белгиланган. Шу боис, муаллимлар фидойилик билан таҳсил берганлар. Шарқ шу тарзда равнақ топган. Халқ шу боис, устоз деган зотни бошига қўйган ва ҳануз «устоз — отангдан улуғ» деган гапни фарзандларига уқтириб келади.

Разм солдингми, ўғлоним, оталикнинг масъулияти боласига номи жаранглаган диплом олиб бериш эмас, уни ҳақиқий илми, ҳунарли қилиб қўйишдир.

* * *

Шарқнинг қизлари ҳатто от минганлар, камон отишни, сувда сузиш, дарахтма-дарахт юришнинг устаси бўлганлар. Чавгон асосан қизлар ўйини бўлган. Ўғлоним, ўғлинг билан баб-баравар қизингни ҳам жисмонан пишитиш пайида бўл. Эртанги авлоднинг сифати бугунги қизларнинг аҳволотига боғлиқ.

Ўзининг ҳимоясига ярайдиган одам бола-чақага келган хатарни даф қила олади, ўз остонасини асрай олсагина, ватан ҳимоясига ярайди. Болаларингни жуда ёшлигидан спорт турларига қатнаштир. Хонадонингда ҳам бир қатор спорт анжомлари ва шуғулланиш имконлари бўлсин.

Айнан шу ишлар отанинг вазифасидир.

* * *

Ўғлоним, ўғлонингни мактабга кирган заҳоти ҳар бозор борарда ёнингда олиб юр. Нарса танлаш, савдолашиш илмини, бозор муомаласини ўргансин. Қишнинг ғамини ёзда ейиш йўларини тушунтириб бор, захирадаги сабзи-пиёз, ун-гуручларни сақлаш сирларини ёшлигидан уқдир.

Ҳар баҳор, ҳар кузда кўчат бозорларини айлантир. Боғбонларнинг сўзларига қулоқ тутдир, токи боғ

ишига ишқи тушсин. Ўфлон болам, юрагингга тугиб қўй, *ЙИГИТНИНГ САРАСИ БОҒПАРАСТ БЎЛАДИ ВА ИМОРАТ СОЛАДИ!* Кўчат экканларингни, ҳовлингнинг ҳали у ерини текислаб, ҳали бу ерини оқлаб, бўяб юришларингни боланг кўриб турсин. Шундагина сен яшаган жойлар сендан кейин вайронага айланиб кетмайди!

* * *

Оға-инилар бир-бирини қачон суймай қолади, ҳатто бир-бирига душманга айланишгача боради?! Қачонки, ўртага аёллар тушгач ва яна, ота-оналарнинг болаларга нотўғри муносабатларидан сўнг! Бандасини гўрида ҳам тинч қўймайдиган нарса ўзидан тарқаганларнинг ўзаро ноиттифоқлигидир!

Ўфлоним, ота-оналик — заргарликдан ҳам нозик иш. Ҳеч қачон укасининг олдида акасини сўкма. Сўкиш эшитиш — уятли ҳолат. Шу ҳолатига гувоҳ бўлиб қолгани учун, укасини ёмон кўриб қолади. «Уканг ё аканг сендан минг марта яхши, ишни фалончилардан ўрган» қабилдаги танбехларни асло айтма! Болада ўша жигарларига нисбатан ғайирлик пайдо бўлади! Ҳеч қачон фарзандларингни бирини биридан ортиқ кўрма ва алоҳида ажратиб мақтайверма. Бошқаларида ўксиниш пайдо бўлади. Ўксиниш маълум даражада синишдир. Бу ҳам болалар орасида зимдан низо туғдиради.

Ҳадиси шарифда: «Болаларингизга хурмо совға қилсангиз ҳам, тенг тақсимланг. Агар бировига битта ортиқ берган бўлсангиз, қайтиб олинг ва уни яна тенг бўлиб тақсимланг», дейилади.

Фарзандлар ўзидан-ўзи ёмон-яхши бўлиб қолмайди. Уларнинг феъли ота-оналар қилган савоб-гунноҳлар ёки улар бераётган тарбиянинг тўғри-нотўғрилиги натижасидир! Болаларни бирини бирига ёмонламайлик, бирига қандай танбех берганимизни иккинчиси эшитмасин. Улардаги камчиликлар бизнинг касримиз туфайли пайдо бўлгани учун ҳам, айбларини

уялиб юриб, ичимизда узрлар сўраб юриб, оғриқсиз бартараф қилишнинг пайида бўлайлик.

* * *

Ўғлоним, фарзандларинг ибрат олсин учун ҳам (аслида-ку бурчинг!) оға-иниларингга оқибатли бўл. Улар учун безовта бўлаётганингни, қай тарзда ҳол сўрашларингни болаларинг кўриб туришсин. Айниқса, эгачи-сингилларга оталик қилиш эркак жигарнинг бўйнида эканлигини ўғилларингга уқдириб бор.

Болаларинг бир-бирига совға-салом илинса, ўзаро меҳрибонлик кўрсатса, рағбат бер, оилавий қувонч деб баҳола. Кучлисини заифроғига посбон сайла. Ишинг фарзандларингни бир-бирига иситиш бўлсин!

* * *

Ҳеч қачон иш жойинг ташвишларини биринчи ўринга қўйма. Аввал оила! Ишлашдан мақсад ҳам рўзғор тебратиш. Жамиятни ташкил этадиган инсоният оилада шаклланади, уйдан бағри, кайфияти бутун чиққан одам кўча ишини ҳам бутун қилади. Акси бўлса, зиёни яна одамларга! Болаларига шоҳона кийиш, шоҳона ейишларни бисёр қилиб, даста-даста пул тут-қазиб, аммо ишга шўнғиб кетиб, улар билан ҳафталаб юз кўришмайдиган отанинг болалари тирик етимлардир!

Ўғлоним, амалингда, ишинг кўп-озлигидан қатъи назар, боланг билан суҳбатлашишга, унга оталик меҳрингни беришга кунда ҳеч йўқ беш-ўн минут вақт топ! Ахир сен тириксан-ку, уларнинг нигоҳларини тўлдириб тур, отаси бордай яшасинлар! Меҳр-муҳаббат деган буюк мўъжизани бола дастлаб ота-онадан туяди, ўшаларда танийди. Меҳр — бамисли қуёш, ўсиш учун, улғайиш учун у кунда керак. Мен боланинг маъни дунёсини, кўнгил ўсишини назарда тутяпман. Бола билан гаплашиб юриб, мулоқотга киришиб юрибгина

умумий тил топиш мумкин. Алқисса, ота-бола умр бўйи бир-бирини кўрса, гапи тугаб, суҳбати қовушмай, бегонадай яшаб ўтавериши мумкин.

Бундан биринчи хатар шуки, дунёни энди таниб келаётган, юрагига минг бир савол, кўзига минг ҳайрат тўлиб турган бола уни эътибор билан тинглаб, унга эътибор билан гапирадиган суҳбатдошни уйидан топмагач, кўчадан қидира бошлайди.

Қолаверса, ота меҳрини кам кўрган бола улғайиб ўзи ота бўлгач, боласига тошдай қотиб тураверади, шу тарзда меҳрга зор мунғайган болалар кўпаяверади...

* * *

Ҳазрати Навоийда шундай гап бор: «Бировларнинг сенга қилган яхшилигини, ўзингнинг бировларга қилган ёмонлигингни унутма. Ўзингнинг бировларга қилган яхшилигингни, ўзгаларнинг сенга қилган ёмонлигини унут, унут!» Ўғлон болам, оталикнинг ҳамма савобини, фарзандларнинг ота-онага муҳаббатини йўқ қиладиган нарса *МИННАТДИР!* Нафақат йигитнинг, аёл кишининг ҳам миннат қилаверадигани инсонларнинг пасткашидир! Айниқса, ота-она шундай қилса, боласидан меҳру вафо кутмасин! Миннатингни эшиттаётган одам сенга нисбатан ғазабга тўлиб бораётган ва ёғийга айланаётган яқинингдир! Илоҳим, у кунни ҳеч кимнинг бошига солмасин! Илоҳим, фарзандлар ортимиздан «беминнатим» деб йиғлаб қолсинлар...

* * *

Ўғлоним, ҳали сочинг оқариб, асабинг чарчамай туриб, бир армонли ўғитни сенга айтиб олай. Эркак тоифасининг бир заифлиги бор: у ўз феълени кексаликка тайёрлай билмайди. Аёллар ёшларига ёш қўшилган сари феъллари кенгайиб, ҳар нега жизилмайдиган, кечирувчи, келиштирувчи бўлиб боради. Аммо эллиқдан ошган эркакнинг феълда торлик,

Ўзига эътибор талаб қилиш, оила аъзоларининг икир-чикирларига аралашавериш, майдагаплик, гинахонлик кучайгандан кучайиб боради.

Йигирма ёшли ўғлоним, балки сенинг ҳам отангда шундай ўзгаришлар пайдо бўлаётгандир, ўзингдан ўтганини ўзинг билиб юргандирсан. Шу изтиробларинг эсингда турсин ва улғайиш навбати ўзингга келганда, шайтонни енгишни, феълингни жиловлашни уддала, бола! Ҳозир биз ранжиб турган одамлар ўттиз ёшларидан эликларигача не-не ихтиролар қилган, не-не обрўлар олган, қанчадан-қанча инсонларнинг дуосига эришган кишилардир. Ўз вақтида кимлар уларни ҳавас қилмаган дейсан! Лекин фарзандлари уларнинг у салобатларини тасаввур қилолмайдилар, унда гўдак эдилар. Менга энг алам қилгани, бугун улғайиб қолган у болалар оталарининг ҳозирги туришига қараб: «отамиз мунча майда феълли, ёқимсиз бўлмаса» деган хулосага келишларидир! Нафсиламрини айтганда, бу хулоса ҳақ! Чунки оталари инжиқ, дилозор бўлиб қолган. Битта эмас, мингга ўғилга фахр бўладиган ишлар қилган оталарнинг болалари зада бўладиган ҳолатга тушиб қолишлари ғоят аламли! Бемор, тўшакка миҳланиб қолган одам шундай бўлса, кечириш мумкин. Аммо тани-жони соғ туриб, шу йўлни тутса, ғоят малолли! Айтгин-чи, отанг аёлингнинг олдида сени ерга уриб турса, келиннинг олдида онангни ҳақорат қилса, ҳатто норасида набираларига ичи торлик қилиб кун бермаса, малол эмасми? Ҳамманинг муаммоси ўзига етиб турганда, эшикнинг фирчиллаши, телевизорнинг овози ёки кимнингдир кийинишидан бир кунда бир неча бор жанжал чиқараверса, ҳатто гўдаккача малол эмасми? Ўғлоним, сен ўзингни шу бахтсизликкача олиб борма!

Мен бир китобимда айтган эдим: оталар-оналар юзга кирсинлар. Юзга кирганларида ҳам болалари уларнинг дийдорига тўйиб қонмасин! Кетар бўлсак, ортимизда «дод» деб ёниб қолсинлар, «тилида бол берганим, дилимни авайлаганим, ҳаммадан аълойим, ҳаммадан керагим кетди» деб бўзлаб қолсинлар!

ОҒА-ИНИЛИК ҚАРЗЛАРИ

Ўғлон болам, ака-уканинг қадрини ёлғиз фарзандлардан сўра! Банданинг тақдирида иссиқ бор, совуқ бор. Жигарбанд қадрини кези келиб, ёлғиз бошини қайга уришни билмай қолган, суянишга одам тополмай толган, эшигидан соғиниб кириб келадигани йўқлигига кўйиб ўтганлардан сўра!

Ака-укаси борнинг ҳеч қачон отаси ўлмайдди, эгачисинглиси борларнинг ҳаммиша онаси тирик! Жигарларинг онангнинг қобирғаларидан, онангнинг жони, томири, қонидан биргаллашиб ёриб чиқиб, ота-она жонининг энг ширин жойини тенг тақсимлаб олган жондошинг, қондошинг, суяқдошинг, томирдошингдир!

Орага аёлинг тушиб улардан нари бўлсанг, отинг — хиёнат!

Орага пул-мол тушиб, жигаринг билан уришсанг, отинг — номард!

Айниқса, мерос таллашиб, юзкўрмас бўлиб кетган ака-укалар ўғил фарзанд эмаслар! Улар ота-онаси ўлгунча одам қиёфасида туриб, уларнинг ўлимини пойлаб, мерос қоладиган молу жонни хомталаш қилишга шай турган йиртқич бўрилардир! Бир парча ер учун бир-бирини судга беришгача бораётган, бир кўрпада катта бўлган жигарини етти қозига ошна қилаётганлар қайси бўридан кам?! Улар иймонни таниса, Аллоҳнинг борлиги, руҳларнинг тириклигига ишонса, шундай қилармиди?!

Ўғлоним, бундайларни Ҳақу халқнинг норозилиги уриб қўяди! Улар ҳеч ўсмайдилар! Асло барака топмайдилар!

* * *

«Берган худога ёқибди» деган нақл бор. Авваллари бу гап ансамни қотирар эди. Буни таъма ё порага ишора деб билардим шекилли. Кейин ўйлаб кўрсам, унда хосият бор экан, шунинг учун халқ бу гапни ёддан

чиқармас экан. Қуръони Каримда ўзингга илинган ҳамма яхши нарсаларни бошқаларга ҳам илин дейилади. Яратган ўз бандасидан, ҳар доим ҳаммага яхши нарсаларни фийсабилло илинишни сўраб турар экан. Бегоналар олдидаки шунча бурчдор бўлсанг, ўзингникиларга, демак, оғзингдагини узиб беришга буюрилгансан, ўғлоним!

Қайтимини ўйламай, бировга, айниқса, жигарга ненидир бериш бу меҳр изҳори, уни бахтиёр қилиш истаги экан. Йўқловингдан кимсанинг қувониши Аллоҳнинг сендан рози бўлишидир.

* * *

Аммо ҳар борада инсоф ва адолат билан иш тутмоқ ҳам маънавий бутунлиқдир. Муруватпешалик бу — улуглик, лекин эсингда бўлсинки, у бир томонлама бўлиб қолмаслиги керак. Яъни биров фақат берувчи, биров эса фақат олувчи бўлиб қолмасин! Сенга аканг ё уканг самимий яхшилик қилдими, биринчидан, дарҳол унга қувонганингни сездир, ўзи ҳам бир маза қилсин! Иккинчидан, дилингда «эй худо, мени ҳам қодир қилу, жавобини икки-уч баравар ортиғи билан қайтарай» деб ният қилиб қўй!

Билгил, ҳеч кимнинг бола-чақасидан ҳеч қачон ҳеч нарса ортмайди, иложини топибки, бировга бир нарса илиниш марднинг ишидир! Бунинг қадрига ет ва жигаринг қайтим кутмаса ҳам, унга эътиборли бўл ва имконинг етганча сен ҳам йўқлаб тур.

* * *

Дадам илми эдилар. Ҳаётимиз одмигина, ҳадеганда кўтариниб бориб бировни севинтириш имконимиз йўққина эди, аммо дадам умрларининг охиригача, гарчи тўқсонга яқинлашиб қолган бўлсалар ҳам, аммаларимни йўқлашни тарк қилмадилар. Тугунлари ҳам одми: бир килогина новвот, бир килогина оқ қанд ва нон бўлар-

ди! Лекин сингиллари буни бир сандиқ мол каби қабул қилардилар. Хосиятхон аммам, айниқса, нозик табиатли эди. Ора-орада дадамга оқ сурпдан кўйлак ёки лозим тикиб, келиб қоларди. Ана ўшанда дадамнинг яйрашини кўрсангиз! Юзи ҳам, кўзи ҳам, овози ҳам бошқача яшнаб кетарди. Одатда, биз қиммат-қиммат совғалар келтирсак ҳам, бир суюниб, дарровгина тиниб қолгувчи дадам аммам келтирган совғани бот-бот мақтар, ҳадеганда «Хосият тиккан кўйлакни кияй!» деяверарди...

Ўғлоним, аммамнинг иши — оқибат! Дадамнинг ўша туриши эса жигарининг йўқловидан бахтиёр ҳолатидир!

* * *

Йўқланган одам, ҳақиқатда, энг бахтиёр одам! Тўрт тарафи олтинга беланиб қолса-да, инсон ўзини излашларини, кўнглини овлашларини жуда-жуда хоҳлаб яшайди!

Бир оилани биламан. Эр-хотин обрўли, ўта меҳнаткаш ва ўзига тинч. Уларнинг эгачи-сингилларига қилган оқибатларига ҳамини қойил қоламан. Ҳали унисини касалхонага жойлаган, ҳали бунисига дори қидирган, бировига иш топган, бировининг уйини таъмирлаб берган, бирови қарз бўлса, узган, милицияга тушса, чиқариб олган ва ҳоказо! Жўнатилган тугун-тугун кийимлар, бўхча-бўхча буюмларни қўяверинг! Аммо бу оиланинг ўзида катта йиғинлар бўладиган бўлса, ўртада ўзини кабоб қилиб турадиган бир дона жигарини кўрмайсиз. Бу хонадоннинг мурувватини соғиб ичган жигарларда оғирликнинг бир четини кўтарайлик дейиш йўқ, ҳеч йўқ супур-сидирга ёрдамлашиш йўқ. Қирғийдай пайт пойлаб, бир четда томошабин бўлиб турадилар, йиғин тугаган заҳоти қўлга тушганини йиғиштирадилару тугунларини дўппайтириб жўнаб қоладилар...

Яқинда бир суҳбат ичида гап меҳр-оқибат ҳақида кетди. Ногаҳонда шу дўстимизга қараб қолдим, кўзларида мўлтираган ёш эди. Не гаплигини сўрайман. У

чуқур хомуза тортди-да, ўксук-ўксук овозда деди: «Мени худо ярлақан — жигарларим кўп, аммо... меҳрибоним йўқ. Ҳозир-ку имконим дуруст, аммо ночор кунларимда ҳам уларга тинмай илинар эдим, илингим келаверар эди. Назаримда, мен уларни жуда яхши кўрардим, ҳар гал уларнинг мушкулини осон қилганимда (бунинг учун гоҳо бошимни неча тошларга урардим, изтироб чекардим!) ўзим ғоят енгил тортардим. Бугунга келиб, ёшимга ёш қўшилдими, ҳар қалай, қадримга йиғлаб қолдим. Оғир хасталикларни кечирдим, ёнимдан одам аримайди, лекин жигарларим йўқ. Наҳотки хавотир олишмайди деб ўқсийман. «Ўз қўлим билан мана бу овқатни қилдим, едириб кейин кетаман» дейишларини, «кел, жигарим, бошингни бир уқалаб қўяй» дея алқашларини, ишим, муаммоларим билан қизиқишларини, юрагимга юраklarини босиб, ҳол сўрашларини дил-дилимдан тиланаман. Шу кунгача улардан ҳеч йўқ «илингинг иссиқ турсин, мана бу пайпоқни атаб олиб келдим ё оддий бўлса ҳам, мана бу чойшабни солиб ётгин» деган ҳимматни кўрмаганман. Аксинча, шундоқ гаплар бўладики, олдин кўтарсам ҳам, энди кўтаролмай қолдим! Мана бу гапларни қаранг:

— Ука, сен албатта тузал, шу қизимни ҳам чиқариб бермасанг, бўлмайди!

— Опамиз боласига шунча катта иморат солди-я, биз катакдай ҳовлиларда ўтиб кетаверамизми, ўша иморатга кетган пулини бизга бўлиб берса бўлмасмиди?

— Бизга берган бўлса, бойиб-битиби кетгани учун берган. Йўқловимизга у зор эмас! Жигар бўлиб, еб кетсак, кетибмиз-да!

— Боламни ўқишга киритиб бермасангиз, қанақа жигарсиз?!.

Эшитдингизми, сиз шундай муносабатларда ўзингизни қандай тутган бўлардингиз? Мен эса музлаб бўлдим...» Унинг кўз ёшлари ёмғирдай қуйиларди.

У йиғламай ким йиғласин?! Одамзод нега болам кўпайсин деб тиланади? Кейинчалик бири бирига

оталик, оналик қилади, бири бирини ўқситгани, камситгани қўймайди деб! Анови акани қаранг, «шундай укам ўлиб кетса, доғига қандай чидайман» деб эмас, «бунга бир гап бўлса, қизимни узатолмай қоламан» дея васвасага тушмоқда!

Ўғлоним, илоҳим, авлоду аждодингга бундай бадхулқ, худобехабарларни рўбарў қилмасин! Бундайларнинг боридан йўғи яхши!

* * *

Шуни билки, ит ҳам, бит ҳам ўз боласини уддалаб боқиб олади. Инсоннинг улардан фарқи тафаккури ва кўнгили деган хазинасида. Ота-онага садоқат, қариндош-уруғларга куюмлилик, ўтган аждодларига ихлос, она тупроғига меҳр инсонликнинг шартлари, амалларидир.

Ўғлоним, агар ака-укаларинг ёки уларнинг фарзандлари ичида феъли чатоғи, ичувчиси ё саёғи бўладиган бўлса, якка ўзингнинг донолигинг, мартабанг, ўғилқизингнинг бебаҳолиги, хунук қилиб айтганда, бир пул! Бугун бўлмаса, эртага барибир эл назаридан қоласан! Чунки сен худбинсан! Фақат ўз оиласини ипакка ўраб ётган пилла қуртсан! Ака-ука, амаки-тоғалик бурчинг, ҳимматинг қани? Жигарларинг иснод келтириб юрган бўлса, ота-бувангнинг арвоҳи гўрида тикка туришини, руҳларнинг норозилиги сени-ю болаларингни уриб қўйиши мумкинлигини наҳот билмайсан? Сен, эр жигар, бор туриб, жиянинг қаердадир ё ўзини, ё имонини сотиб юрса, элга қайси бет билан қўшилиб юрасану, томоғингдан овқат қандай ўтади? Ахир сулолангнинг ори, шаъни топталаяпти-ку?! Уларнинг ота-онаси ўлган бўлса ё ота-оналик эпи-шудини худо уриб қўйган бўлса, сен тириксан-ку? Бола тарбиялашни билмай, шарманда бўлган шу жигарингни ахир сенинг онанг туққан-ку?! Онаизорингнинг йиғилари эшитилмаяптими қулоғингга? Онанг ўрнига куйсанг, боласини иснодлардан, балолардан асрасанг, ярашмабдими? Авлод сеники-ю, бегоналар тозалаб берсинми?

Болангга қандай безовта бўлсанг, жиян учун ҳам шундай орийат қил! Опа-укангнинг уйидаги кўргилик сеники ҳамдир! Аслида, ота-она бола тарбиясида хато кетса ёки ўзи оға-иниларига бевафо ўтган бўлса, болалари шу кўйга тушади. Ўғлоним, ота-онангнинг айбини юв, улар жигарларига қилмаган меҳрибонликни сен оғаларингга қил! Бу билан, иншооллоҳ, ҳам ота-она гуноҳи енгиллашади, ҳам болаларинг бир-бирига кутганингдан кўра меҳрибонроқ бўладилар!

Хотима ўрнида

ЎҒЛОН БОЛАМ!

Рисолани бошлашда, ўн бетгина сўз ёзсам керак дегандим, аммо ҳар «болам» деганимда бўғзимдаги нолам бир булоқ бўлди! Инсоннинг ўз боласига айтадигани кўп экан, болам! Қаламимга илинганини айтдим, холос. Юрагимнинг таг-тагида милдираган талай дардлари пичирлаганча қолди! Кўзларимнинг мўлтираган ноалари сўзга айланолмай, қорачиғимга чўкканча қолди!

Ўғлоним, сенгина қондирадиган чанқоқларимни ёздим! Фақат сенинг қўлингга битадиган эҳтиёжларимни ёздим! Сен менинг ўзимдан ясаган ўзимсан! Инсон ўзи қилолмаган яхши ишларни ҳам фарзандидан умид қилади, уни ўзидан афзал, ўзидан аъло бўлишини истайди. Илоҳим, ғалабам бўлгин! Юзимнинг ёруғлиги бўлгин!

* * *

Умримиз ўтар жой — одамлар ораси. Одамзоднинг ҳамма иши одамзодга тушади. Кишиларнинг бир-бирига муносабати ё бахт келтиради, ёки бахтсизлик. Кун келиб, қўлига сени ишониб топширадиганим ҳам шу халқ, уларга маъқул келсанггина, эл «болам» деб бағрига боссагина, яхши боламсан, болам!

Элга беписанд бўлма, ҳаргиз ундан ортиқ бўламан дема! Миллат ажратма, элат ажратма, шу ишга қўл урганлар ё ақли норасолар, ё халққа дўст бўлмаган кишилардир! Бундайлардан нари бўл! Бундайлардан Аллоҳ рози бўлмас! Ер юзидаги жами инсоният Одам Ато, Момо Ҳаводан яралганмиз! Миллатнинг, элатнинг катта-кичиги, яхши-ёмони бўлмайди, одамларнинг торкенг феъллиги бўлади. Бундай курмаклар эса ҳамма миллатда топилади.

«Мукофотларингни ҳаммага бер, ўшаларнинг қаторида менга ҳам бер»деб тилаб ўтди оталаримиз. «Ҳаммани бало-қазодан асра, ўшалар билан бирга менинг хонадонимни ҳам асра!» дея юкинади оналаримиз. Худодан тилайманки, сенинг ҳам тилингда шу дуолар яшаб қолсин, дилингда, феъллингда шу дуолар барқарор бўлсин!

* * *

Ўғлим, бола она қобирғалари остида бино бўладиган, унинг жон ичра жойлашган жонидир. Она ўз томирини узган каби вужудидан боласини ажратиб, иккинчи она — Ватаннинг кафтига қўяди. Ватан учун бой-камбағал, яхши-ёмон баробар — товонларимизга елкасини тутиб тураверади! Савоб-гуноҳларингни ҳам индамай кўтарaveraди. Ва инсон ошини ошаб, ёшини яшаб, дунёдан толиққан куни Ватан худди она каби уни ўз қобирғалари остига олади-да, мангуга бағрига босади!

СЕНГА ҚОЛДИРАДИГАН ЯГОНА МЕРОСИМ ШУ ВАТАН! Сенга асраганим, ўлмаслиги, йўқолмаслиги, топталмаслиги керак бўлган, фарзандларингга омон-омон етказишинг шарт бўлган муқаддас омонатим, аввали-ю охир маконим — шу Ватан, онам-Ўзбекистон! Ватаннинг катта-кичиги, хунук-чиройлиги бўлмайди! Унинг каму кўстини юзига солмайдилар, тарозуга қўймайдилар! Уни тишларида тишлаб ўтадилар! Йўғини бор қилмоққа умрларини сарфлаб ўтадилар!

Жонларини қўрғон қилиб, тупроқларига димоғларини босиб ўтадилар! Нега шундай қиладилар? Ахир, нега шундай қилмасинлар ки, сенга исм қўйган, туғилишингни суюнчилар сочиб, дастурхонлар ёзиб кутиб олган тупроқ бу! Биринчи бор онангни таниган, бешингиз излари муҳрланган макон бу! Онанга айтилган «ёр-ёр»ларга, отангнинг норғул ёшликларига гувоҳ бўлган кўчалар бу! Авлоду аждодинг қабрларини кўксига босиб, момоларинг тилида баётлар айтиб ётади-ю, бу заминни демай бўладими? Бағир бериб севмай бўладими?

Ўғлоним, кўриб турибсан, ичу тошим шу макон билан тўлиқ, асраб бер уни! Рози қил бу Ватанни, токи сени дунёга келтирганлардан у ҳам рози бўлсин!

* * *

«Йигит», «эркак» деган ном унвондир, болам. Эркаги бор дарвозага ёмон йўламайди, эркаклик уйнинг аёлларига қинғирлар яқин келмайди! «Отам бор», «акам бор, иним бор» деганларнинг бўйи ҳамиша бир газ баланд! Шу боис, бу буюк курраи замин муҳофазасини фақат унга ишонадилар. Дунёга дармон бўладиган эркак оиладан ўсиб чиқади. Ўз уйининг шаъни, ориятини сақлаган ўғлон қўшнисидан, маҳалласидан ҳам уятли иш чиқишидан номус қилади. Бориб-бориб шаҳри, вилояти ва миллатидан номардлар чиқса, виждони оғрийдиган, ҳамияти йиғлайдиган бўлиб қолади. Сен шу — ори қаттиқларнинг қаторида бўлгин!

Ўғлоним, қатордаги норим эканлигингга шукрлар айтай! Ортимда қолаётган очиқ дарвозам, ўчмайдиган чироғим, нурамайдиган иморатим бўласан деб умидлар қилай!

2002 йил

ҚИЗЛАРГА АТАЛГАН СЎЗЛАР

ҚИЗИМ, ДИЛБАНДИМ!

Гапни «Ҳазрати аёл» китобимда сенга келтирган таърифимдан бошлай: «Камолга етган қиз мукамал санъат асаридир. Гўзал асардир. У — бойчечак. У — муаттар қатлари энди ёзилиб келаётган гунча. Ҳозиргина ёмғир ювиб ўтган, оқи оқ, қизили қизил бўлиб яшнаган чаманзор у! У устига кўйлак эмас, бодом гулларини кийиб олган, йўқса, ёнлаб ўтсангиз, шунча сархуш қилармиди? Унинг кўзларида ўғриси бор — хаёлингизни олади. Овозида қумриси бор — оҳанги юрагингизга ин солади. Бутун дунёнинг армони шу — камолга етган қиз! Муҳаббат унинг пойига бош уриб, йиғлаб ҳалак! Шоирларнинг дастидан Ер шарининг очиқ жойи қолмаган — қизларни таърифлаб шеърга тўлдириб юборганлар! Рўйи замин шу камолга етган қизга қасида айтиб яшайди»...

Яратганнинг шундай буюк ижоди, неъматини бўлган қизойим, ассалому алайкум!

МЎЪЖИЗА ЗОТ

«Туғиладиган бола қиз бўлса, тўлроғи аччиқ бўлади», дердилар онам. Дунёга инқилобий жараён билан келаётганининг ўзи бу зот оддий эмаслиги, унда бир гап борлигига ишора. Буни қарангки, ўфил болага қараганда, қиз бола жисмонан пишиқ туғилади ва осон катта бўлади, бу ҳам бир сир! Қолаверса, аёл зоти нисбатан узоқроқ яшайди, бу ҳам синоат! Яна: ё ўқиганман, ё эшитганман — агар эркак йиллабмас,

ақалли бир неча кун давомида бир аёл ўтайдиган юмушни сурункали бажариб кўрса, чарчабгина ё касал бўлибгина эмас, ҳатто ўлиб қолиши мумкин экан! Аёл эса узиламан деб турган қилдай бели, гулдай нозик жуссаси билан бу дунёнинг эркаклар кўтаролмаган зил юкларини кўтариб ўтади! Унинг ҳаракатлари бамисли асфальтни ёриб чиқаётган майсадай! Яна бунинг устига бирдай яшнаб тураверишини айтмайсизми! Эсимни танибманки, ўз тоифамни ҳайрат билан кузатишдан чарчамадим! Аёл — асрорхона! Аёл — мўъжиза!

* * *

Гул қизлар юзига ўхшайман деса, гунча ёр дудоғи кабиман дейди. Менинг суратимни худди жононнинг кўзлари сингари чизинг дер чарос. Йўқ, аввал, ёр лабин худди ўзи деб, бизни шеърга солинг дейди қўш гилос. Дилдор кокилига қачон ўхшарман, дея сув ичинда бўзлайди сунбул, гоҳ наргис, гоҳ лола, нилуфарман деб, исмини талашар чаманда минг гул...

Дунёда неки бор, таърифи бордир. Фақат «Аёл — ким у?» деган саволга бугунгача бирорта заминий шоир, мусаввир ёинки доно файласуф жавоб беролмади мукамал, бекам. У осмонзодадир, унинг таърифин фақат Ўзи билар яратган Эгам!

Мўъжиза ойим, билки, сендаги бу синоатга сенинг алоқанг йўқ, у Яратганнинг қудрати! Агар у аралашмаса, ушоқдай жонинг билан бу ёруғ дунёнинг жами арслонфеъл йигитларини ўзингга бош эгдирармидинг?! Ўзи асрамаса, этингни узиб, суягингни синдириб бола ясаганинга омон қолармидинг?!

Нафис ойим, бори йўғи бир туп райҳон каби қаддинг бор, холос! Аммо Аллоҳ шугина туришинг билан Ер куррасининг ҳамма камини сен билан тўлдираётир. Унинг бор жароҳатига сени малҳам сайлаётир. Мақомингни бу даражага етказмоқ учун қонингга нима қўшгану жонингни нимадан ясаганини билгувчи бир Ҳақнинг ўзидир!

Мўътабар ойим, Дунё сени шундай интиқлик билан қабул этди, сени Ўзи азиз қилди, аммо бу билан фахрланмагайсан, аксинча, елкангга қўйилаётган юк жуда оғир, уни кўтара олиш, торга олиш мушкулоти бор. Ҳамма мўъжиза сендаги ўша юқда! Атрофдагиларга балогардон бўладиган ва уларни саодатманд қиладиган неъмат бор сенда! Сен уни одамларга тилинг билан, қўлинг билан, дилинг билан улашиб яшайсан. Илоҳим, шу йўлда адаштирмасин!

Бибаракот рўзгорлар, эрларнинг ўз уйларида безиб қолишлари, қўйди-чиқдилар, болалардаги бадфеъллик, оға-инилар ўртасидаги узилишлар, фарзандларнинг бошига тушадиган кулфат, асосан, аёл зотининг хатолари туфайлидир! Билиб қўй, сендан, яъни аёл зотидан, фақат яхшилик тарқалиши керак! Чунки жисминг тўла хосият! Сени Аллоҳнинг олий неъматини атадилар! Шу буюк неъматни, бу бебаҳо имкониятни исроф қилиб қўйма, уволига қолма!

ИСМИНГ ВА ЖИСМИНГ

Сени гулга менгзадилар. Гулда гулнинг ифори бўлиши керак. Ой қизим, сочларинг бинафшазор, вужудинг навбаҳордир! Уни шу муаттарликда асра! Ўзингни ўзингдай асраш учун сувни сев, сувни ошно тут, сувпараст бўл! «Қиз бола» деб аталган гулгун чаманни ҳаргиз ғубор қоламасин, нопок либос ёпмасин. Бир кунда неча бор ювинсанг, ўшанча кам! Нопоклик нохушлик келтиради. Кир ювгиси, ювингиси келаверадиган қиз хонадон бахти ва у яшайдиган жой атиристондир...

Сен гулга қара-я, тор жойда ҳам, кенг жойда ҳам, атрофи чиройлими, хунукми, унинг ёнида кулиб турибдиларми ё хўмрайиб, барибир, бирдай ифор

тарқатиб, яшнаб тураверади, чунки унинг иқлими шундай! Чунки у — гул! Шу сенга ибрат бўлмай! Қандай шароит ва қандай кайфиятда бўлишингдан қатъи назар, қиз бола отинг борки, аёл зотисанки, зотингдай бўл — яшнаб, ғуборсиз ва муаттар тур!

* * *

Инсон гувоҳ йўқ жойда ҳам бурчларини ҳалол адо этсагина, Аллоҳнинг розилигига муяссар бўлади, яъни ниятларига етади. Қиз болаликнинг, аёлликнинг асосий шартин жисмонан покликдир ва ёдингда бўлсин:

- Эрталабқидан кўра, тунги уйқудан олдинги ювинишинг мукамалроқ бўлсин.

- Тоза баданга тоза кийим кий ва тоза чойшаб ёпин.

- Кўйлакни эмас, ички кийимни кўпайтир ва уларнинг кундузгиси ва тунгиси алоҳида бўлсин. Пастки ич кийимни ҳар тонг ва ҳар тунда, албатта, тозасига алмаштир!

- Ечган ички кийимингни ўша заҳоти ювиб қўй ва биров кўрмайдиган жойда қурит!

- Умуман, кир тўплама, кир кийимлар турган сари ўзидан ёмон бўй чиқаради. Ва бу бад ҳид матоларнинг қат-қатига сингиб қолади. Бундай уйда яхши қиз яшмайди.

- Яхши қизнинг ювмоқчи бўлган кийимларидан ҳам ёқимли ис келади.

- Қизойим, ўз баҳонингни бил, сен қатига шабнам қўнган гул каби оҳорлисан, ҳар ер сенга муносиб эмас, ювинишдан аввал ванналарни обдон тозала, сочиқларинг, совун ва бошқа ювиниш анжомларинг алоҳида бўлсин.

- Фарида исмли дугонадан бир ибрат ўргангандим: у ҳар куни ўқишдан қайтгач, дарҳол кўча кўйлагини қоқиб-силкиб ташқарига илиб қўяр, қарабсизки, кўйлак шабадада ғубори кетиб, мусаффолашиб қоларди...

Ўз таъбининг равшанлигини ўйлаган ва бундан ўзи яйраган одам ҳақиқий покиза одамдир.

БИР БАХТИНГ — СУРАТИНГ!

Ҳар бир юртнинг ўз тош-торозуси, диди, орзу-истаклари ва кўникмалари бор. Мана шу ўзига хосликни биз миллийлик деймиз ва уни авлоддан авлодга асосан аёллар ташийдилар, ўз фарзандларининг руҳига, юрагига сингдирадидлар. Ва буни омон қолган миллий қадрият дейилади.

* * *

Сен разм солгин, дунё халқлари энг катта минбарларда, қаддини жаҳон кўрадиган жойларда, ўзининг муборак кунларида миллий тили, миллий кийимлари ва миллий маданий меросларини намоиш этиб ўртага тушади. Бу уларнинг «менинг наслу насабим бор, зотим, тарихим тайин» деганларидир. Миллий гурур шу, болажон.

* * *

Дунё — барҳаёт жаранглаётган бир куй, ҳар миллат унинг бир пардаси. Дунё — яшнаб турган анвойи гулдаста, миллатлар унинг бетакрор гуллари! Дунё — камалак, ҳар миллат унинг бир ранги! Қизим, дилбандим, сенга илтижойим шу — тархи тоза наслимиз ҳаққи қасам ич ва мени ишонтир: ки сен ва сендан тарқалганлар шу элнинг асл боласи бўласиз! Қай оҳанггадир эргашиб кетмайсиз, қай бир ранггадир сингишиб кетмайсиз, «дунё» деган куйнинг, «дунё» деган гулдаста, «дунё» деган камалакнинг соф ўзбекча пардаси, ўзбекча гули, ўзбекча ранги бўлиб яшайсиз, иншооллоҳ!

* * *

Бу борада, қизим-жонсарагим, сен энг огоҳ ва вафодор бўлишингга юрақдан ишонаман ва яна бир бор қулоқларингга айтиб қўяй:

*Удда қилсанг, ўнта тилни ёдлагил булбулдайин,
Аввало ўз тилгинангнинг хизматин қил қулдайин,*

*Сўйласанг ўзбекчада, бўйлар таратсин гулдайин,
Нозик ўлсин қилдайин изҳор этарга дилдагин,
Ўзлингни аввал уқ, ўзбеккинамнинг боласи!*

Шу шеърнинг яна бир жойида «дўппилар армон бу кун, эҳ, беқасам тўнлар қани?» дея оҳ урибман! Оҳларим етсин сенга!

* * *

Дунёга келиб, боши ироқи дўппи кўрмай ўтаётган қиз ўзбекнинг боласиман дейдими?

* * *

Қиз бўлиб камолга етиб, сочини бирор марта майда ўрдирмаган ойим ҳам ўзбекликни даъво қиладими?

* * *

Сен кийимларига ихлос қўйган ўша европаликлар ўз юртларида бизнинг миллий либосларимиз, осори атиқаларимиздан кўрғазмалар тузиб, шаънимизга олқишлар айтаётган бир пайтда, ораларингда бу либосларни кийишга, тақишга уяладиган, дўппини, сочларни қирқ кокил ўришни «эскича», ўтган замоннинг қолдиғи» дея бурун жийирадиганлар бор! Айрим илмсиз ёшларнинг бу гапини бегоналар эшитиб қолишидан музтарлик тортасан киши. Қадриятларимиз, улуғ аждодларимиз номини тиклаш учун ялпи уриниб турган пайтимизда бу гаплар кони илмсизлик бўлмай, нима? Ўз миллати қиёфасида кўриниш, унга ўхшаб кийинишдан оранган фарзанднинг оти — хиёнат!

* * *

Зуваласи шариф ойим, қани айт-чи, ҳатто ўғил болалар кийишга уяладиган калта майка, тору танқис шимларда юрган, ўзини «замонавий» атаган ўша қизни ҳавас қилиб бўладими? Ҳар қандай янгилик инсонга наф келтириши керак! Тафаккурли одам тобора

афзаллашиб бориши лозим. Хўш, тумонат халқнинг ичида ярим-яланғоч кетаётган ҳалиги қиз шу туришида нима демоқчи?

Аёнки, либос танлашдан мақсад — атрофга маъқул келиш. Сен бир гапимга ишонавер: агар бели очиқ, елкаси очиқ, сақич чайнаб, бурнини осмонга қадаб кетиб бораётган ўша «замонавий» қизу рисоладагидай кўйлак, ярақлаган ироқи дўппи кийган, узун сочларини иккита ё майда ўриб ташлаб, кўзларини ерга тикиб бораётган «эскича» қизни кўрикка қўйсанг, ҳамма ошиқ дўппилик қизнинг орқасидан кетиши аниқ!

* * *

Бутун дунё эркаклари шарқ аёлларини сал кам афсонавий пари тарзида тасаввур этадилар. Фарбнинг ман-ман деган шоирлари ҳам уларга дилбар мисралар бағишлаб ўтгани ҳақиқат. Турган гапки, оламда чиройи ҳушни оладиган гўзаллар кўп, аммо бизнинг қизлар бундай машҳурликка, асосан, юксак *ИЗЗАТ-НАФС-ЛАРИ*, *ИБОЛАРИ* билан сазовор бўлганлар. Миллий кўйлаklar гўёки муборак парда, қадду қоматларни ёмон кўздан асраб туради. ***Қизларимизнинг энг катта ютуғи сирү малоҳатларини яширин тутишларида!***

Маҳбуба ўзини ва туйғусини қанча пинҳон сақласа, ошиқ унга шунча интилаверади! Қизойим, фаҳм этдингми, жисму жонни либос аталган парда остига олмоқ бу — илм! Бу — ўз қадрини кўтариш, азиз бўлиш илми! Момолардан қолган аёллик илми!

* * *

Ҳа, шарму ҳаё ҳам — илм! Агарки инсонларни гуноҳлардан, хунукликлар содир этишдан сақлаяптими, унинг илмлиги шу!

Масалан, сен кўчага калта юбка ва елкалари очиқ майка кийиб чиқдинг. Иймони бутун эркак бундай кўринишдаги қизга, нафақат унга, умуман, ҳеч бир аёлга синчиклаб қарамайди. Аммо турфа дунё бу,

феъллар ҳам пасту баланд, зоти энгилроқ киши ҳамиша шайтонга қулликка шай туради! Кимдир сенга нафс кўзи, беҳаё нигоҳ билан қараб қўйиши мумкин. Энг ёмони — сенга ғайри тикилиб қўйиб унинг гуноҳкор бўлиши! Ундан ҳам ёмони, унинг гуноҳкор бўлишига сен сабабчи бўлишингдир! Иккалангиздан ҳам Ҳақ рози бўлмагай!

«Ҳадеб у дунёни пеш қилиб, қўрқитаверманг» дейдиган бўлсанг, бу дунёлигини айтай: яхшидан яхши, ёмондан ёмон нур, яъни электрон узатилади. Ёмоннинг нигоҳи сенга юк бўлиб тушади, руҳингни, вужудингни захарлайди: ё соғлигингни ёмонлаштиради, ё ишингни ортга кетказди, ҳеч бўлмаганда, кайфиятингни ланж қилади!

Халққа беписанд бўлма. Халқнинг норизолиги ёмон, унга сингмайдиган ишдан қўрқ. У сенга «пардозингиз ҳаддан ошиб кетибди ё кийимингиз уятли-ку» демайди. Ичида «э, аттанг!» деб қўяди, холос. Мана шугина гап сени уриб қўяди! Буни назардан қолиш дейдилар! Назардан қолган одам ўлмай юраверади, аммо кун кўрмайди, болажон!

* * *

Дарвоқе, пардоз ҳақида. Ҳар бир халқнинг удумида қоғозга ёзилмайдиган тақиқ ва тавсиялари бор. Бизда ҳам шу. Масалан, пардоз фақат келин бўлгандан бошлаб буюрилади. Қош фақат келин бўлганда терилади. Оналаримиз ҳам: «Қиз боланинг ўз хусни ўзига етади, менинг остонамда одми юр. Эсон-омон бош эганга топшириб олай, ҳамма ясан-тусанингни ўша ерда қилаверасан!» — деган гапни тинмай айтардилар. Ва шу гапга бизни бўйсундирардилар! Ўзига тўқ хонадон қизлари ҳам турли-туман кийинавермас, қиммат матоларни-ку қиз бола зоти устига олмас эди. Ҳамма орзу-ҳавас келинликка қолдирилари.

Ёшлигимизда кўз таниш қизларни бирдан пардозу башангликда кўриб қолсак, дарров «ие, тўйи бўлипти-

да!» дея пичирлашардик. Келинлик кумушдеккина қизларни мисли олтиндай ярақлатиб юборар, назаримизда, куёвнинг ҳовлисига оддийгина бўлиб кирган қиз у ердан эртақлардаги парига айланиб чиқарди! Бу бир мўъжиза эди! Томларга чиқиб, дарахтларга тирмашиб, келинчак бор ҳовлига мўралар, баҳона топиб кириб, келинсаломлардан ҳузурланардик! Келинлик умрда бир келадиган ороланиш фасли! Ойланиш, куёшланиш фаслидир! Шунинг учун ҳам баҳорни унга қиёс этадилар. Шунинг учун ҳам унга кўзи тушган заҳоти кекса-ю ёшнинг юзи нурланади. Ҳатто қўғирчоқ кўтарган қизалоқдан «катта бўлсанг, ким бўласан?»деб сўрасангиз, «келинчак бўламан!»дея жавоб беради...

* * *

Қизларнинг ихлос қўйган «пардоз» ўсма қўйиш эди. Фалончиниқида яхши учадиган ўсма бор деса, нариги маҳалларга ҳам ўтиб кетардик! Ҳайит-арафаларда завқу шавқ билан қўлларимизга хина кўярдик. Юзимизга кечқурунлари қатиқ суртиб, тут пишиғида тут билан оқартирар, аммо ҳаргиз упу-элик ишлатмасдик. Суртгимиз келарди, лекин уялардик. Талаба бўлгач, бебошлик қилиб, қоидани озгина буздик, лекин ўшанда ҳам билинмасин деб, олдин ўсма қўйиб, қаламни унинг устидан юргизардик. Лаб бўёғини эса қўлимизга олмаганмиз! Қиз бола учун лаб бўяш уят иш ҳисобланган. Мабодо, сафимизда битта-яримта ошириб пардоз қиладигани чиқиб қолса, дарҳол унинг шаънига «келин бўлгиси келибди-да!» деган писанда илинарди. Бу жуда оғир гап эди! Юрагининг тубида турган келинликка етиш илинжини сездириб қўйиш қиз бола учун жуда уятли эди, ғоят уятли эди!

* * *

Қизойим, фарзандларни поклигу камтарликка ўргатадиган ўша қадриятларимиз бугун ҳам тирик.

Халқимизнинг диди ҳам ҳали-ҳануз ўшандай! Эсингда бўлсинки:

- Юзни расм дафтарни бўягандай бўяб юриш атрофдагиларни ўзига қаратиш дегани! Бу қиз бола учун жуда айб!

- Қиз боланинг қош териши мумкин эмас!

- Турмушга чиқмаган қизнинг, айниқса, ёш қизларнинг, қип-қизартириб лаб бўяб юриши одобдан эмас!

- Турмуш қурмай туриб, сочларига турфа ранг бериш ҳам қиз боланинг иқлими эмас! Ва ҳоказо...

- Ота-онанг, буви-буванг камолга етиб қолганинг учун ҳам, хавотирингни еб турадилар. Сенинг кийимга, ясантусанга ружу қўймаганинг, «менинг андишам, ориятим жойида, бировга ёққим келаётгани йўқ, турмуш қуришга ҳам шошилмаяпман» деган одобинг бўлади!

Сен ота-онангнинг оқ кўнгли, оқ дуолари, оқ ювибтарашларидан бино бўлган, қафтларига омонат қўниб турган оппоқ кабутарисан! Шу аслингдай тура тур! Эртага ўз-ўзингга аталган боғларга қўнарсан, ўшанда товусга айланасанми, тўрғайга айланасанми, бу сенинг хоҳишинг, шунгача сабр қил, қизойим!

* * *

Фақатгина келин бўлиш учун эмас, зотинг аёл бўлгани учун ҳам суратинг ҳамиша чиройли турсин. Чунки сен бу дунёнинг оҳанрабосисан — ким «жуфтим ё севгилим» деб, ким «онам» деб, «опам, синглим» деб, кимдир эса «қизим» деб, сенга интилгани интилган! Аёл киши ўша ихлос, ўша интилишларга муносиб, арзийдиган кўринишда бўлиши шарт!

* * *

Аёлсиз умр — бўш. Аёлсиз рўзвор йўқ! Эрак зоти бунни тан олади ва дунё яралибдики, шу зотга суяниб, тақдирини шу зотга топшириб ўтади. Аммо, қизойим, юз ёшингача эсингда турсинки, «турмушга чиқиб

бўлдим, болаларим бир этак-ку, бежаниб юришим шарт эмас», деган заҳотинг ичингдаги ёмонинг, яъни дидсизлигинг ё ялқовлигинг юзага чиққан бўлади! Ҳеч қачон қаровсиз кўринишингга атрофни ЧИДАШГА мажбур қилма! Эракнинг аёли бўлса-ю, унга қараб юраги яйрамаса! Боланинг онаси бўлса-ю, бошқаларнинг ораста онасини зимдан ҳавас қилиб, ўзиникидан ўқиб юрса! Кунда сенинг бетартиб сочинг, палапартиш кийинишингни кўраверсалар, кўзлари кунда тинаверса! Билиб қўй, уйдан бешишлар шундан бошланади! Болаларнинг дидсизликка кўниши шундай пайдо бўлади!

Қолаверса, ўзида турган ўз жисмига қарамайдиган аёлнинг масофадаги боласи-ю рўзгорини саранжом тутишига ҳеч ишонч йўқ!

* * *

Қулоқларингда бўлсин, ойим:

- Оёқларинг остини жаннат деб баҳолайдилар, кийинишларингда, кўринишларингда унинг ҳиди анқиб турсин. Умрингнинг поёнигача уйда юрсанг ҳам, кўзларингга сурма тортиғлиқ, қошларингда ўсма, чакканга райҳон қистириғлиқ бўлсин!

- Атрофдагиларнинг кўзини зериктириб, бир кийимни кунда кияверма.

- Қиммати баланд бўлса-да, рангингга мос тушмаса, у либосни харид қилма.

- Оёқ, бош, устки кийимларнинг рангида бири-бирига мутаносиблиги бўлсин.

- Этаги ёки кийимининг чоки сўкилиб юрадиган аёл — эпсиз ва завқсиз аёл, унинг қўлидан келадигани — борни йўқ қилиш!

- Матонинг ёки кийимнинг ярашмайдигани йўқ, у шудсиз, зеҳнсиз аёлнинг қўлига тушсагина хунуқлашади!

- «Моданинг орқасидан қувламанг, унинг ўзи қайтиб келади» деган гап бор. Кийиб зериккан кийим-

ларингни тозалаб, игна билан расолаб, узилган тугмаларини қайта қадаб, сув қоғозларга жойлаб, силаб-сийпаб олиб қўй — сандиқнинг бир четида ёта турсин, хашпаш дегунча модаси яна қайтиб келади, биров совға қилгандеккина бўлади, жонинг киради!

* * *

- Соч турмаклаш ҳам санъат: очиқ қулоқ камдан-кам аёлга ярашади, яхшиси, қулоқнинг тепа қисмини соч тагига қистириб олган маъқул.

- Сочни битта қилиб ўриш бизнинг миллий одати-мизда йўқ. Ва разм сол, битта соч ярашимли бўлмайди.

- Қиз боланинг елкалари таранг, орқалари тахтакачдай туриши керак. Нигоҳинг ерда бўлсин, аммо роз юр! Агар қаддингни шундай асрашни билолмаган бўлсанг, курак суякларинг чиққанроқ бўлса, аммо сочинг яхши бўлса, майда ёки иккита ўриб ташлаб ол. Айбинг беркилади.

- Бўйнингнинг ўта нозиклиги ва ё қулоқларингнинг шаклидан тортинсанг, сочингни иккита ўриб ол — кам жойларингни тўлдириб туради.

- Қиз болалик ҳам эртақ бўлиб қоладиган бир давр, дунёдан армонда кетмаслик учун, сочларинг узун ва қалин бўлса, кунда бўлмаса ҳам, кун ора иккита ёки майдалаб ташлаб юр, токи қўнғироқлари этакларингни ўпиб турсин! Токи ҳар силкинганигда белларингда дарёлар тўлғонсин!

Қизлар дўппи киймай қўйгандан бери бозорларда асл ироқи дўппилар сотилмай қолди. Ҳозирча, шу чеварларнинг борлигида, «қулинг ўргилсин» нусхаларидан буюртириб кий, бошингда Ўзбекистон ярақлаб кетсин! Миллатнинг бўлажак онаси сифатида «дўппи» деб аталган дурдонамизни фақат саҳналарда қолаётганидан безовта бўл! Биз аёл сифатида шу қадриятларимизни болаларга сингдириб кетмасак, миллатнинг ҳақиқа хиёнат қилган бўламиз! Оналикни эплолмаган бўламиз!

- Агар қош-кўзинг қуюқ бўлмаса, кўринишингдан кўнглинг тўлмай юрса, аммо сочинг яхши бўлса, гўзал қилиб ўрдир-да, дўппи кий, етмаган чиройингни ўша беради!

- Ҳуснинг тўкис бўлмай, унинг устига сочинг ҳам кам бўлса-чи? Ҳечқиси йўқ. Сочингни бир оз шишириб, орқанга европача чиройли турмаклаб, дўппи кийиб олсанг, ойдайд бўласан! Тожикча зар дўппилар барчага, айниқса, буғдойи юзлиларга бирдай ярашавермайди. Бизнинг ироқи дўппиларимиз чаман рангида бўлгани боис, ҳамма юзни очади.

- Менинг сочим узун эмас, белимдан эди-ю, аммо қалин эди. Ташлаб олсам, ўрими ёзилиб кетавергани учун, дўппининг устидан чамбарак қилиб олардим. Ўша пайтдаги суратларимга қараб туриб, ҳавасларим келади...

- Андижонда қизлар келин бўлса, сепига ўнтагача дўппи солинар эди. Тошкентда эса энг катта ва гавжум бозор дўппи бозори бўлар, қиз бола оти борки, дўппи тикишни билар ва албатта, дўппилик юрарди. Ёши 25-30 га кириб қолган қизлар ҳам дўппи киярди, дўппи турмушга чиқмаганликнинг белгиси эди.

Болалигимдаги байрамларни эслайман, қизлар кўчаларни тўлдириб, турли-туман кўйлаklarига дўппи рангларини мослаб кийиб ўтиб қолишса, уларга кўзи тушганнинг юрагида бодомлар гуллаб кетарди!

БИР БАХТИНГ — ДИЛИНГ, НИЯТИНГ!

Ёшлик бегуноҳлиқдир, шу даврда гўзал ниятлар қилишни бил. Инсон қисматининг илдизи унинг ниятида. Ҳаётининг яхши-ёмон бўлиши ҳам шундан. Кўзу қулоқ, қўлу тилни дил — ният бошқаради. Худбин одам, хасис одам, бахил одам ҳам катта ният қилади, аммо нияти худбинона, хасисона, бахилона бўлади. «Ўғри ҳам худо дейди, тўғри ҳам» деган гап бор. Ёмоннинг ҳам тилаги ижро бўлиши мумкин. Қуръони

Каримда бундайлар ҳақида дейиладики: «Бу дунёингиз учун нима сўрасангиз, берурмиз. Аммо у дунёда жойингизни кофирларнинг қаторидан кўрсатурмиз».

Болам-жоним, сен худодан аввало «мени ўзинг рози бўладиган ниятлар тилашга қодир қилгин» деб сўра! Бу билан ўзингга иймон, инсоф тилаган бўласан.

* * *

Авалло, ҳамма яхши нарсаларни барчага тила, кейингина ўшаларнинг қаторида ўзингга сўра. Боиси, Яратган ҳамма бандаларини бирдай севади, сен аввал ўзгалар учун куйишни билгин, сен учун эса унинг Ўзи қайғуради.

...Болалигимни эслайман. Биз яшайдиган ҳовлида яна бир оила ижарада турар эди. Эри ўзбек, аёли рус — «Вера опа» дердик, Россиянинг Куйбишев тарафидан эди. Мен ёлғиз бола, укаларим кетма-кет қазо қилган пайтлар. Онажоним бу ўрис келинга (онам уни шундай атарди) эринмай гоҳ ўзбекча гапиришни машқ қилдирар, гоҳ чопон қавишни ўргатар, гоҳида юртини, онасини соғиниб йиғлаб қолса, у тушунса, тушунмаса, астойдил сўзлаб, юпатишга тушар, гоҳо ўзи ҳам биргалашиб йиғлаб ўтирарди.

Вера опа ўғил кўрди. Дадам унга «Баҳодир»деб исм қўйдилар. Шу болачага чилласи чиқар-чиқмас бир яра тошдики, баданининг соғ жойи қолмади. Агар елкасидан сиқсангиз, тирсагидан йиринг чиқар, тирсагидан ушласангиз, билагининг пастидан яна шундай бўларди. Ёш она шўрликнинг боласини қўлга олишга қўрқаётгани, тепасида юм-юм йиғлаётганини кўрган онам болани шартта кўтарди-да, «болангга мен қарайман, деразани тақиллатсам, эмизгани чиқиб турасан» деб бизникига олиб чиқди. Оҳ, онажоним-а! Ўша ҳаракатларини ҳозир кўриб тургандай эслаяпман. «Художон, шу мусофиргинага раҳм қил, боласини асра, фарзанд ўтини мен кўряпман, бошқалар кўрмасин-ей!» — деб

бўзлаганлари қулоғимга шундоққина эшитилиб турибди!

Онам ярага беланиб ётган боланинг ҳали у ёғини, ҳали бу ёғини сесканмай ушлаб, қандайдир сувларда чўмилтирар, нималардир сепар, суртар ва ўраб-чирмаб, ёстиққа ётқизиб, оёқларида эрталабгача тебратиб чиқарди. Онаси ҳадеганда деразадан мўралайверса, «бор уйингга, ухла!» дея ҳайдаб берарди. Шу тарзда онам Вера опанинг Рустам, Аҳмаджон, Раҳматжон исмли болаларини ҳам ёнида туриб, катта қилиб берган...

Бошпанасиз қолган Зайнаб опа исмли нўғой аёлни уйимизга олиб келиб раҳнамолик қилганлари, «сизни ҳунарли қиламан, йўлингизни топиб кетасиз» деб чопон тикишни ўргатганлари, кейин лойиқ-қобил одам топиб, турмушга берганлари, «опам-опам»деб, топганини унинг орқасидан ташиб юрганларини эслайман.

Мавжуда исмли бир тошкентлик аёл бўларди. Ўзи бева бўлиб, боласи ҳам йўқ эди. Бизникига тез-тез келар, у келганда онам негадир ҳазилкаш, ҳангамачи бўлиб қолар, «Мавжудахон, Мавжудахон»лаб, ўтқизгани жой топмас, албатта ётиб қолишга ундар, унга ёқадиган бир нарсаларни пишириб-куйдиришга тушарди. Гоҳида, у кетгандан кейин маъюс тортиб қолар, «дунёга келиб, нима кўрди шу шўрлик» дея кўз ёш қилар эди...

Онамнинг бу феълларида ҳикмат бор экан. Сен ўйламаки, гўё бизникида тўқинлик эди ва ошиб-тошиб кетганлари учун шундай ҳиммат қилар эди деб! Аксинча, уйимизда энг мўл нарса эҳтиёж эди. «Эплаб бугунни ўтказиб олайлик, эртага ё Раззоқ!» деган шиор ота-онамнинг бир умрлик ҳамроҳи бўлди! Менгача ва мендан кейин туғилган қатор болалари ўлган онамга Аллоҳ шу феъллари учунми, 43, 45 ёшида икки ўғлон берди. Минг шукрки, улар омон қолдилар. Уларнинг роҳатларини кўриш ота-онамга ҳар қалай насиб этди.

Ҳикмат шуки, бу болалар бирор марта ҳам касалхонага тушмай, онамни қийнамай катта бўлдилар.

Феъллари ҳам мақбул бўлди. Ота-онам кета-кетгунларича улардан фахр ва ризолик билан ўтдилар. Буни онамга Аллоҳнинг қайтими деб биламан. Мен ҳам бугун биргина даврага маъқул келиб, бир тўпгина китобхондан дуо ололган бўлсам, бу онамнинг оппоқ дили, одамларга кўрсатган ҳимматлари жавоби эканлигини уқиб тураман...

* * *

Ота-онанг, яқинларинг, ҳаттоки бола-чақангдан ҳам хоҳлаган нарсангни сўролмайсан, ҳаммаси ҳисоб-китобли. Фақат Яратгандангина истаганингча тилашинг мумкин. Унинг даргоҳи кенг ва угина беминнат мурувватга қодирдир! Шунинг учун, НИЯТНИ УЛУФ ҚИЛ. Ниятинг қанча баланд бўлса, ҳаётинг ўшанча дуркун бўлади, жисмингга ўша гаражада фаолият уйғонади.

Ният — нозик нарса. Оғзингдан нима чиқса, ижобат бўлиши мумкин. Дилингга тугаётган гапингга ҳам эҳтиёт бўл! Ҳақ эшитгувчидир ва билгувчидир.

Ўзимдан сўрасанг, ёшлик ғўрлик-да, тилимга чиқармай, дилимда ният қилибман: шундай одамга учрасамки, мен боргандан кейин ҳаёти тамоман ўзгариб кетса, яримта бўлса, бутун қилсам деб! Ниятнинг чатоқлигини кўрдингми!? Ва шу ниятим нақ ижобат бўлди — етимхонада катта бўлган ўксук бир инсонга умр йўлдош бўлдим. Орзулаганим каби жуфтимнинг ҳаётига баҳорлар олиб кира олдим, аммо унинг юрагини-ю қаддини бутун қилгунча, ўзим яримта бўлдим!..

* * *

Ният — қалтис! Аввалги бир китобимда ҳам келтирган эдим, онам-жоним етти йилгача фарзанд кўрмайди. Табиийки, жигарлари дадамнинг бефарзанд ўтишини истамайдилар ва оилада яхши-ёмон маслаҳатлар бошланади. Ниҳоятда азият тортган онаи зорим ўт устида бир номақбул ният қилиб қўяди. «Эй худо, шу «туғмас» деган номдан қутқар, бола берсанг бўлди,

кейин қайтиб олсанг ҳам майли!» дея бўзлашга туради. Ва қисмати айнан шундай бўлади: олти нафар ўғил-қиз кўради, аммо улар бирин-кетин ўлаверади!

Онажоним умрининг охиригача: ҳар қадамда ҳар биримизга «ниятни бутун қил, фарзанд сўрасанг, умри билан, ризқи билан, ҳусну чиройи, эс-ақли билан, ота-онаси, жигар-бағирларининг бикрлиги, бахту тахти билан бер деб тилагин» дея надомат билан бўзлаб ўтди.

* * *

Ниятинг — қисматингдир. Бир аёлни ёшлигидан биламан, жуда сулув қиз бўлган. У эрқароқмиди ё феъли асли тормиди, негадир ёш болани ёмон кўрарди. Бировнинг боласини асло эрқалатмас, бола ҳақида гап кетса, қоши чимирилар, кексалар ували-жували бўлишини тилаб дуо қилсалар, силтаб ташлар эди. Ҳаётда бу аёл бадавлат умр кечирди, лекин фарзанд кўрмади. Тўкис яшади-ю, аммо бағри нотўкис ўтди...

* * *

Ниятинг — давлатингдир. Бир чиройли таниш жувонга: «Нега боланг иккита, холос. Бундай сифатли болалардан кўпроқ туғмайсанми, жамият ҳам гўзаллашади!» — дея луқма ташлайман. У кўзларини катта-катта очиб, ташвиш билан дейди: «Вой, опажон, буларни катта қилиш, уйлаб-жойлаш осон бўлибтими? Шу икковини эпласак ҳам катта гап!»

Мана шу фалсафа сенда бўлмасин, қизойим! Болани берган худо ризқини ҳам қўшиб беради. Яратган сенга ақлу ирода бериб қўйибди, тилу қўл бериб қўйибди, одамларга тинмай яхшилик қил, савоб йиғ ва Ўзига ёқ, Ўзига таваккал қил ва баланд тилаклар сўра! Ана ўшанда Унинг марҳаматларини кўраверасан! Пиллақуртдай ипакни фақат ўзингга ўраб, боламга мен мол йиғмасам, ким йиғади, уни оёққа турғазадиган мен-да деб, атрофингни-ю худони унутсанг, қаҳрига олса, шу

иккитагина, ҳатто биттагина болангни ҳам боқолмай қолишинг ҳеч гап эмас!

* * *

Айрим келинлар оналикнинг ташвишлари, меҳнатларидан қочиб ҳам бола кўпайтирмайдилар. Қизойим, бу ўй ҳам сенга бегона бўлсин, «мен ўзим ёлғиз кўчатман, боққа айланиб кетай» деб **ният қил**. Бизнинг миллат оқибатли. Ота-онадан кейин ҳам бир-бирини ташламайди. Шу гапимни юрагингга қадаб қўйки, боланг, албатта, тўртта ё бешта бўлсин (ундан ортиғи ортиқ), ана ўшанда ҳар бир болангнинг тўрт томони зич қўрғон бўлади, бири бирини шамоллатгани, йиқилгани қўймайди! Бири анқов бўлса, бири ҳушёр бўлади, бирининг камини бири тўлдириб, изингни обод қилиб яшайверадилар.

* * *

Ҳали тувақда ўтирган боласини «буларни қайси уйга жойлайман, қандоқ уйлантираман» дея минғирловчилар сафида бўлма! Боланг улғайиб, йигирмага киргунча балки сен ҳозиргидан йигирма баравар ортиқроқ бойиб кетарсан! Сен фақат бугунингга шукур қилиб, эртанга таваккал қилиб яша, қайдан биласан, балки сен ўзингдан ортиниб, бошқаларнинг боласигача уйлаб-жойлашга қодир бўларсан! **Ниятни қўрқмасдан баланг ол!**

Ўзимдан бир мисол айтай: ота-онамнинг бағирлари кабоб бўлиб тилаб етишгани — катта укам эндигина ўн саккизга кирган. Бу пайтда онам олтмиш, дадам етмиш беш ёшга бориб қолгандилар. Ҳали укам ёш, тўйга тайёрлик тугул, сандиқда бир кийим мато йўқ, аммо онам ҳадеганда «боламини уйлантирамыз» дея веради. Бу ҳам етмагандай, совчиликка номи баланд хонадонларнинг отини айтаверади! Тўй қиладиган дастёр эса мен. Ҳолим ўзимга маълум! «Она, тўйни нима билан қиламиз, шошилмай туринг», — дейман.

«Сен тўй қиламан деб ният қилавер, у ёғини Аллоҳ беради», — дея ғазабига олади онам! Менинг эса юракларим йиғлайди: «Аллоҳ осмондан ташлаб берармиди, буларнинг бундай соддалигига яраша қўлим ҳам узунроқ бўлмади-да», — дейман ўксиниб. Аммо гумроҳлик қилган эканман, онам ҳар сафаргидай ҳақ чиқди. **Ният** астойдил бўлса, чигилларинг ўз-ўзидан ечилаверар, у ёғини Ўзи ўнглар экан. Ширингина тўй, мазаси офизда қоладигангина қудачилик бўлди...

* * *

Ҳеч ким рўзғор ишларига тап-тайёр бўлиб бормади. Аммо бўйинг кўрингандан бошлаб астойдил **ният қилавер**: «Бир жойга келин бўлсам, зеҳним билан ғайратимни астойдил ишга соламан, худо мадад беради, иншооллоҳ, ҳамма ишнинг устаси бўлиб кетаман» дегин! Бунинг оти — ихлос! Эътибор берганмисан, ўз уйида сезилмайгина юрган, ҳатто дангасагина бўлган айрим қизлар келин бўлганда, таърифлари тилга тушиб кетади. Инсон қилган ишни инсон албатта удалайди, фақат астойдиллик керак! Рўзғорнинг қайси буюмини ушласанг, муҳаббат билан ушла. Овқат тайёрлар пайтингда қозонга меҳр билан эгил. Ҳар ишни бошлашдан аввал «уни албатта аъло даражада бажараман» деб **ният қил** ва шундай қилишингга ишон, мана кўрасан, шундай бўлади ҳам!

* * *

Қизойим, одамлар ҳам рангли қалам каби хилма-хил. Қандай аёлга келин бўласан, худо билади! Астойдил **тилаб борки**, истарангни иссиқ кўрсатсин. Чунки ҳамма ишинг шу ҳовлига тушиб турибди — сен бу ерга кўчингни эмас, умрингни кўчириб келяпсан. Чаманзорми, тиконзорми, то юзга киргунингча шу ер энди сенга ватан! Қиз боланинг борган жойида тинчини берсин худойим! Бировнинг уйига сингиб кетиш

жуда оғир жараён. Келин бўлиб борар экансан, ўзингни яхши-ёмон ҳолатларга сошлаб боргин. Феъли текис бўлмаган қайнонани ҳам ёмон кўрмайман, эритиб оламан, шу уйга албатта кўникиб кетаман деб **ният қилгин!** Бу ният сенга кечиримлилик, сабр ва кўнгили топишда изланувчанлик беради.

* * *

Кўчада ҳамма текис кўринади, ҳамма яхши инсон ролини ўйнашга ҳаракат қилади. Кимнинг қандай-лигини уйида кўринг. Турган гапки, тўйдан кейин куёвнинг сен кутмаган айблари чиқиб қолар. Шунда дарҳол унинг хатоларини санашга ёки афсусланишга тушма. Энди орқага йўл йўқ, пешонангнинг ёзиғи шу. Қайтага вақтни ютқазмасдан ишга кириш: рўпарангдаги шугина эркақдан шу оила учун, ўзинг ва бўлажак фарзандларинг учун яхши ўғил, яхши жуфт ва яхши ота ясаб оламан, деб **ният қил**. Ўз фойдангни астойдил ўйласанг, шу ниятни амалга оширасан. Чунки жуфтинг ота-онаси, ака-сингиллари билан яхши бўлмаса, сенга кун йўқ. Қолаверса, яхши келин оила аъзоларини келиштиргани, қовуштиргани келади. Жуфтинг ота-онаси билан яхши бўлиб, сени тушунмаса, яна бир балло! Болаларинг яхши бўлсин учун, аввал отасини рисолага солиш керак! Аммо қўрқма, бу ишлар унчалик мушкул эмас. Биринчидан, сенинг ниятинг яхши, йўлингни худо ўзи очади. Иккинчидан, эркак одам самимий, ташвиқотга тез берилади. Учинчидан, сендан кўп нарса кетмайди, фақат МЕҲР, МЕҲР ва яна МЕҲР, холос!

* * *

Ҳеч қачон жуфтимни эгиб оламан деб ният қилма! Бу — ёмон аёлнинг иши! Эрни ҳаммага маъқул бўладиган, хайрли ишларга етаклаш бошқа, бу ҳаракатнинг номи дўсти содиқлик! Аммо уни фақат ўзининг яхши-ю ёмон истакларини ижро этадиган лақмага

айлантириб олиш олчоқлик, хиёнатдир! Бундай аёл қайтимни фарзандларидан олади: яъни, куни келиб ўғлонлари унга терс қараб кетадилар, қариганда ғариб бўлади...

* * *

Қизим-жоним, дейлик, сен қайинэгачи ёки қайин-сингилсан. Агар онангни астойдил яхши кўрсанг, келинга ёқиб олишни **ният қил!** Борди-ю онангнинг феъли чатоқроқ, келинга ботадиганроқ бўлса, келиннинг кўнглини икки баравар кўпроқ овла! Сен уни хуш кўрасанми, хуш кўрмайсанми, барибир, унга ёқиб олишинг шарт! Сабаби, сен бу ҳовлига омонатсан. Ҳамиша онангнинг рўпарасида турадиган — мана шу келин. Онанг эса кундан кунга чарчаб бораётган жондир. Унга бир парвона керак. Келин сени яхши кўрса, онангдан дили оғриси ҳам, сенинг ҳурматинг учун, унинг хизматини қилиб, илиқ гапириб туради.

Ишинг қайнона-келин орасини иситиш бўлсин. Эътибор — инсон учун жуда қимматли нарса! Ҳар келганигда ҳеч йўқ иккита тош олма бўлса-да, ёнингга солиб кел. «Оғзингизга ёқармикин деб атойи олиб келдим», де! Йўқлов ҳар қандай кўнглини ўстиради. Қарабсанки, келиннинг кўксидан ранж кўчади...

* * *

Келинойингга ёқишни астойдил **ният қил!** Чунки акангнинг биринчи маслаҳатчиси шу. Атрофни бир кузат — аёли кимга эътибор қилса, эркаги ҳам ўшанга марҳаматли бўлади. **АКАНГНИ ЙЎҚОТИБ ҚЎЙИШДАН ҚЎРҚСАНГ, КЕЛИНОЙИНГНИНГ ЭТАГИДАН МАҲКАМ ТУТ!**

* * *

Халқда «янга кўрган қизни келин қил» деган нақл бор. Бу ҳам ният. Зийрак қиз учун келинойи — тайёр дорилфунун. Ёқимли ишларини дарров кўчирасан, ёқимсизини борган жойингда асло қила кўрмайсан.

Ўзинг қизлари бор ҳовлига келин бўлсанг, янада ҳушёрроқ яшашинг керак бўлади. Улар сендан андаза олаётгани учун ҳам нотўғри иш қилишга ҳеч ҳаққинг йўқ! Қайинсинглинг бир жойга қўнғач, танбех эшитиб қолса, «онам-ку билмабди, келинойим нега шу нарсани менга ўргатмади?» — деб сенга даъвогар бўлади.

Қизойим, отинг «Зийракойим» бўлсину, илоҳим, фақат «яхши келин бўлай деб эмас, шарофатим юқиб, мен борган хонадондаги қизлар ҳам яхши келин бўладилар» деб НИЯТ қилгин!

* * *

Кўнглинг кўзи очиқ бўлишини, дунё гўзалликларини кўра олишингни насиб этсин. Чунки, яхши одамлар, инсонпарвар муносабатлар, табиат инъомлари — бари осмоний неъматлардир, бу яхшиликларни таниган саринг ўзинг ҳам яхшиланиб борасан.

Авалло, ўзинг ҳам Аллоҳ яратган неъматларнинг бирисан. Демак, аввало, ўзингдан инсонларга буюриши, яъни, сен билан кимнингдир ками битиши, кимдир сен туфайли тиккаланиши, кимлардир сенинг борлигинг учун шукроналар айтиб яшаши керак. Ўшандагина «инсон» деган шариф номга муносиб бўласан.

Аёлнинг дил кўзи очиқ бўлмаса, у аралашган авлоднинг куни кўргуликдир! Бағри гўзал одамгина атрофдаги неъматларни кўра олади, завқлана олади, уларни асрашга уринади, бу завқу шавқни фарзандларига ҳам сингдиради.

«Чўли ироқ» янграётганда сақич чайнаб ўтирган аёл, бир қулоч ерга гул экишни орзуламаган, покизаликни одат қилмаган, кулиб чарақлаб турган инсонни қалампир сўзи билан йиғлатадиган аёл дунёда энг хунук аёлдир! Унга йўлиққанлар эса шўрликлардир!

* * *

«Ёнингдаги бахт» китобимдан бир мисол келтирай: бир хонадоннинг қизига дурустгина жойдан қизгин

совчи чиқади, қиз томон рози бўладиган тараддудда эди. Битимга келган куёвнинг онаси кетишга отланар экан, ҳовлида бир парча жойга экилган райҳонга кўзи тушди. «Вой, райҳонингиз униб қолибди-я, — деди ва эндигина икки кулоқ чиқарган райҳонни бўғзидан чирт узди! У райҳонни узиши билан юрагимда ҳам бир нарса чирт этиб узилди, — дейди қизнинг онаси, — меҳмонни кузатиб кирарканмиз, дадаси, бу аёлга қиз бермаймиз, норасида райҳонга раҳм қилмади, кўнглининг кўзи ожиз экан дедим!»... Шундай қилиб, қудачилик бўлмади. Эҳтимол, шу йигит-қиз бир-бирига гоят муносиб эди. Эҳтимол, қовушиб кетганларида балки тақдирлари ҳозиргидан чиройлироқ бўлар эди. Аммо бевақт ўлдирилган бир гўзалликнинг уволи, яъни норасида райҳоннинг охи тутди, уларни топишгани қўймади!

* * *

Дунёда дилингни кўзи очиқ бўлсин. Сени биров хурсанд қилдими, суюнганингни дарҳол сездир. Киши сени қувонтириш учун қалб кўрини, вақтини, кучини, ҳатто пулини сарфлайди. Ўзига керак нарсасидан кечиб, сенга илинади. Сен ҳам мард бўл: у туфайли қулфи дилинг очилганини кўрсат! Бегонага раҳмат айтишни ҳамма билади, сен биринчи ўринда, ўзингникиларга миннатдорлик билдиришни бил! Ўзига эшиттириб туриб, унинг борлиги учун, Яратганга шукроналар айт! Токи мурувватига рози бўлсин. «Жигар бўлгандан кейин қилади-да!» деган номаъқул гапни ҳаргиз ўйинга келтирма, ҳар бир жигарнинг оғриб турган ўз жони, тортолмай турган ўз араваси бор!

Сенга кимдир яхшилик қияптими, демак, сени кўнгли тортяпти, сени яхши одам деб бияпти. Сени «яхши» деган номга сазовор қилаётгани учун ҳам, унга меҳр қайтар! Бу, аввало, инсонийлик йўсини, қолаверса, «сиз ҳам қадрлашга муносиб, сара инсонсиз» дея берган баҳойинг бўлади. Бу унга рағбат беради, қарабсанки, яна сенга, нафақат сенга, сендан бошқа-

ларга ҳам мурувват қилишга чоғланади. Бу кўнгилдир, бу — кўнгил, болажон!

* * *

Бир аёлни биламан, болалари неча йил боғчага қатнаган бўлса, бирор марта ҳам уларни боғча байрамларига қатнаштирмаган. «Кийимларини тайёрлашга тоқатим йўқ», — дерди зарда билан. Байрам кунлари болалар шўрлик устларидан қулф осилиб, уйда қолардилар. Бу қандай бедодлик! Ахир бола учун дунёдаги энг гўзал байрам боғчадаги байрамлар-ку! Болалари ойлар давомида шу кунга атаб шеър уқўшиқ, рақсларни интиқлик билан ўрганган-ку! Бола ҳам катта шахс, катта юрак. Ҳақиқий қувончни фақат гўдақда кўриш мумкин. Наҳот она бўла туриб, «байрам» аталган хурсандчиликни боласига илинмаса?! Мунғайганига раҳми келмаса?!

Бу аёлда болаларининг туғилган кунларида табриклаш, уларга атаб бирор нарса пишириб-куйдириш ҳам йўқ эди. Ҳеч йўқ шу болангни не-не азият билан дунёга келтирганингни бир бор эслаб туриб, бошини бағринга босиб қўймайсанми?

Бу аёлда бойлик етарли эди, дипломи ҳам бор эди. Фақат юрагининг кўзи ожиз эди! Унинг шу тарзда тарбия қилган болалари ким бўлади энди? Онасининг феъли уларга ҳам ўтиб қолса-я? Энг фожиали томони шу!

* * *

Уйингдаги, ташқи оламингдаги, жисми жонингдаги мавжуд имкониятлар учун тинмай, дилдан шукрона айтишни одат қил ва бу амални юрагиндан ўчирмаслигини Яратгандан ёлбориб сўра! «Уним йўқ, буним йўқ» деб ўксий бошлаган заҳотинг, қўлингдаги нақдлардан битта-битта айрила бошлашинг мумкин, худо кўрсатмасин!

Бир китобимда айтибман: инсон юксакларни кўзлайверади, олисларга интилаверади. Қўлдан кетиб,

узоқлашган омадини-ю ҳадеганда келавермаётган бахтини қўмсаб, бўзлаб бетоқат бўлаверади! Унинг ҳамма хатоси шунда! Аслида одамзод ҳамиша бахт ичра яшайди! Бахтга туртиниб, бахт билан қўл ушлашиб, бахтдан нафас олиб турган бўлади. Аммо буни ўзи билмайди! Орага айрилиқ тушгандагина, бори йўқ бўлгандагина ёнини ўймалаб қолади. Ҳатто ўша айрилдим деб, фарёд солаётганда ҳам, турфа толе атрофини ўраб туради, инсон яна кўрмайди!

Қизойим, шукр қилишни билмаган одам бахтни танимайди!

* * *

Қўлинг буюрган ишингни ижро қияпти, тилинг хоҳлаган кишингни эритиб беряпти, оёқларинг истаган жойингга олиб боряти! Бунинг шукронасини туну тонг айтсанг арзийди!

* * *

Бу дунёда сенинг хунук-чиройлигингни малолсиз қабул қиладиган фақат онангдир, фақат отангдир. Улардан кейин эса Яратганнинг меҳрибончилиги билан эрга аёл, аёлга эр берилади. Жами мушкулотда уларнинг бир-бирига ҳадди сифади. Умрларининг охиригача улар бир-бири учун мукофотдирлар. Аммо аксари ҳолатда ёнларидаги бу неъматни англамайдилар, қадрламайдилар. Дунёнинг қизиқ ишларига бир разм солгин, иноқ, шовқинсиз яшаганларга нисбатан ҳамиша «жангу жадал», димоқ-фироқ билан кексайганларнинг орасида бири қазо қилса, иккинчисининг ҳам эргашиб кетиб қолиш ҳоллари тез-тез учрайди. Тинмай бировни кузатиб, фикру хаёлингни унга боғлаб яшайверсанг ҳам, умринг у билан тўлиб туради. Ундан айру тушиш етим қолиш билан баравардир! «Ёмоннинг ўти ёмон бўлади» деганлари шу!

Яхшими, ёмонми атрофингга сенга қарашли одамларнинг бўлгани бахтдир! Кимгадир чарчаб хизмат қилиб, кимнингдир фамида югуриб юриш ҳам — бахт! Бунга шукр жоиз.

* * *

Аввало, шуни билки, қандай аҳволда бўлсанг, даражанг қаергача етган бўлса, ўзингдан кўр, ҳаракатинг, феълинг шунга яраша бўлган. Бу дунёнинг фалсафаси — қилмиш-қидирмиш! «Ҳаракатим кўпу омадим нега келмайди?» деган нолишинг ўринсиз! Баъзан қўлингнинг меҳнатини дилозор, ёлфончи ё мақтанчоқ тилинг ювиб кетади. Гоҳида эса ҳасадга, адоватга мойил дилинг ювиб кетади. Баъзан филдай меҳнат қилишинг мумкин, аммо уни ҳаром-ҳалолни ажратмаган феълинг ювиб кетади! Тавба ҳамиша тилингда бўлсин. Ҳазрати Навоийнинг бир гапини такрорлайверишни яхши кўраман. «Бировларни сенга қилган ёмонлигини, ўзингнинг ўзгаларга қилган яхшилигингни УНУТ. Аммо ўзгаларнинг сенга қилган яхшилигини, ўзингнинг бировларга қилган ёмонлигингни УНУТМА». Агар шу таҳлил ҳамиша биз билан бўлса эди, ҳеч кимда қисматидан нолиш бўлмас эди.

* * *

Ҳеч кимга ҳасад қилмайман, деб ният қил! Бахилликдан нари бўлишни сўра! Бу ёмон бало! Бу сен учун ажал кўланкаси! Ўзинг хоҳламасанг-да, баъзан бу иллат сенга бирон-бир авлодингдан ўтаётган бўлиши мумкин. Буни сезган заҳотинг ҳаёт-мамот учун қандай курашсанг, юрагингдан ҳасадни шундай ситиб чиқар! Қотилларнинг ичида энг даҳшатлиси бахилдир, чунки у ўзини ўзи ўлдиради! Яна шуни билки, сен қанча ҳасад қилсанг, ёмон кўраётган одамнинг шунча гуркираб ўсаверади!

* * *

Емакка, мол-давлатга, шон-шуҳратга, шаҳвоний туйғуларга баднафс бўлмайин деб ният қилгин. Бу йўлдан кетиб ҳеч ким камол топган эмас, болажон!

1. Нафс ҳақида

МЕЪЁР бузилган заҳоти мувозанат йўқолади. Ё у ёққа, ё бу ёққа оға бошлайсан. Демак, йиқилиш хавфи туғилади. Сени шу кўйга солаётган — нафсинг!

Касалланишнинг аксарияти ненидир ортиқча тановул қилишдан келиб чиққани каби, **молу давлатга ружу** кўнглинг кўзини кўр қилади. Нафс сени бойликка интиштириб, унинг ишқибозига айлантиради. Тегрангда сочилиб ётган минг бир ранг, минг бир таъмли неъматларни кўрмай қўясан! Феруза осмону тоза ҳаво, товонларингни ўпиб турган ватан тупроғиyo тўрт мучангнинг соғлиги, ёнингда сени деб яшаётганларнинг борлиги, этагингдаги полапонларингу уларга ўзинг яраб турганингдан яйрамайсан. Лотореяга арзимаган пул ютиб олган одам дўпписини осмонга отиб қувонади, лекин ҳаддан ортиқ молу давлат ичида яшаётган — сенда бундай сурур йўқ, шунча имкониятлар ичра ҳам, кўринишнинг иштиёқсиз, зерикканнамо. Худонинг ҳисоб-китобини кўр: бойлик бераётир, аммо қувончингни олаётир. Сен бадавлат бўлдингу бахтиёр бўлолмадинг!

* * *

Шон-шуҳратга интилиш худбинликдир. Бундай одам уни тинмай мақташларини ва ҳаммадан ажратиб кўрсатишларини, ҳамма ерда қолиб, уни томга олиб чиқиб қўйишларини хоҳлайверади. Мана шу хоҳишнинг ўзи унинг маъни дунёси бўшлиги, шон-шуҳратга номуносиб эканлигидир. Балки, муносиб бўлиши мумкин эди, аммо бу дунё тарозулик — дилида мақтов-парастлик пайдо бўлган заҳоти Яратган унинг қувватини камайтиради. Инсон ҳақиқий юксакликка танишбилиш, пул-мол билан эриша олмагай! Эришиши мумкин, фақат сузувчилар кўтариладиган баландликка! Фарқи шуки, сузувчи сувга калла ташлайди, шуҳрат-параст ерга! Юқорилаш иштиёқида куч ва молни қанча

кўп сарфласа, ўшанча баландроқ кўтарилади ва йиқилишда ерга ўшанча қаттиқроқ урилади! Нафснинг етаклаб келган жойи шу!

Ҳақиқий шон-шуҳратга қувиб етилмайди, у эгасини қидириб ўзи келади! Ва кетмайдиган бўлиб келади. Чунки уни бандасининг дилига, ниятига қараб худо юборади!

2. Зино ҳақида

Ойқизим, ўз уйининг, авлодининг, миллатнинг шаъни, юзи, буни юрагининг *ОРИЯТ* деган жойига ўйиб ёзиб қўй: **шаҳвоний нафс**, айниқса, аёл зоти учун энг уятли, ғоят уятли гуноҳдир! Бу муҳаббат эмас, бу ёқтириш эмас, бу шайтоннинг чақириғи, тафаккурнинг чекиниши, инсон қисматининг булғанишидир! Бу — зино! Бу — ҳаром амал! Нафсларнинг энг хунуги! Астойдил тилаш керакки, эркагу аёлнинг шу нафсини тийилтирсин! Шу жиҳатдан ўзини тўхтатган одам яхши зотнинг боласи ёки ундан бошлаб энди тоза палак бошлангусидир!

Ҳали умринг давомида кўриб, обдон тан бериб борасан: кимки шаҳвоний нафсга эрк берибди, бориб-бориб бахти қаро бўлади, аниқроғи, туну куни, еган-ичгани қаро бўлади! Бунга мисоллар сонмингта, аммо ўзи куйиб турганнинг ярасини яна тирнамай қўя қолай! Чунки бу хил одам сиртдан ҳамма қатори кўринса ҳам, кўрган кунини ўзи билади-ю худо билади! Даҳшатлиси шуки, бундайларнинг касофати фақат боласига ва яна боласига уради!

* * *

Яна **шаҳвоний нафс** хусусида. Ҳаётда енгилтак эркаклар сони шу хилдаги аёллар сонидан кўпроқдир балки! Аммо, қизойим, бизнинг зот учун энг ориятлиси шуки, ахлоқий чатоқлик биринчи бўлиб аёллардан бошланади, ҳа, ҳаммиша шундай! Чунки аёл изн бермаса,

имконият яратмаса, энг суюқ эркак ҳам чегарадан чиқолмайди. Нияти ушалмай қолаверади.

* * *

Яна шу нафс хусусида. Фалакнинг гардиши билан бир неча ашаддий саёқ эркакка бир оқила аёл ҳамроҳ бўлди дейлик. Аёл кишида шундай қудрат борки, агар унинг нияти, феъли покдомон бўлса, ўзига ҳам гард юқтирмай, ёнидаги чатоқ эркакки бор — барини шайтондан халос қилиб, инсофу виждонини алифдай тиккалаб қўяди.

Аксинча, шу кунгача бирор марта хиёнат қилмаган, ҳалолу пок бир гуруҳ эркак бир энгилтак аёлга синов учун ҳамроҳ этиб қўйилса, аёлда шундай бир макр борки, кўп ўтмай у доно эрларнинг ҳаммасини эътиқодидан тондириб, эс-ҳушидан айириб, бир тўп гуноҳкорга айлантириб қўя олади.

Хулоса: «Фалончи эркак авраб, мени ёмон йўлга бошлади» — деган аёл ёлғон гапиради!

Жаннат ҳам, дўзах ҳам аёл тоифасидан бошланади!

* * *

Яна шу хусусда. Зино нима? Бу — эркагу аёлнинг ўзининг ё ўзганинг никоҳига хиёнати, хуфиёна гуноҳи, ахлоқсизлик. Бу хунук гуноҳ жуда катта талафот ва касофатлар келтиргани учун бир замонлар зинокашларга ўлим жазоси берилган. Демак, бу энг оғир жиноят ҳисобланган! Зинонинг асорати бугунги кунда ҳам худди ўшандай залворли!

Зино бировнинг жуфти билан хуфиёна яшашгина эмас: дейлик, бирга ўқувчи ёки бирга ишловчи бир эр киши сенга суқ назари билан қараб юради. Бир куни у атойи эшиттириб, қайсидир қўйлагинг ёки рўмолингни жуда ярашгани хусусида луқма ташлади. Сен одобли қизсан, бунга эътибор қилмадинг ва унинг устига, мазкур йигит сенинг дидингдагидай эмас. Аммо

шу луқма эсингда қолди. Бир сафар ўша йигит ёқтира-
диган кийимингни кийиб келдинг ва «бир куйдирай»
дединг-да, ҳалиги йигит ўтирадиган жойдан атайлаб
ўтдинг. Шу, холос! Аммо шугинанинг ўзи ҳам зино!
Бировнинг никоҳини бузиш билан тенг зино! Чунки
у атай ўтганингни балки фаҳмлади, дилида сўнган
илинж яна ғимирлади! Атай қилганингни фаҳмамаса
ҳам, яраси янгиланди. Узилай деб турган хаёллари яна
сенга илашди, оиласидан яна бир қадар совиди. Сен
яхши қизсан, унга қарамай кетаверасан, уйини бузиш
хаёлингда ҳам йўқ. Аммо, эр-хотиннинг орасидан тафт
кетди! Энди қанча вақт унинг кўнглида зилзила бўлади!
Бу бузғунчилик бўлмай нима?

Буни-ку қўявер, сенга талпиниб турган, аммо ҳаётда
бирга бўлиши мумкин бўлмаган кишининг ҳовлиси
ёнидан ўтаётиб, атойти йўталиб ё томоқ қириб, унинг
этиборини тортишинг, туйғуларини қўзғотишинг ҳам
зино!

Ҳаттоки, сенга қизиқиб турган оилалик эркакка ноз
билан қараш, ҳа, биргина қараб қўйиш ҳам зино!

Юзингни-ю ўзингни мутлақо кўрсатмай, минг ча-
қирим наридан туриб, бировнинг хасмига кўнгили
бузадиган хат юбориш ҳам зино!

Хулласи, қай йўл билан бўлса-да, бировнинг эри,
бировнинг отасини ўзига жалб қилиш ёки қизу йигит-
нинг боши очик бўлса-да, ота-она ризолгисиз, никоҳ-
сиз жисмонан яқин бўлиши зинойи азимдир! Зино-
кашлик болокашлиқдир!

Бу балолиғ феъллардан сени Ўзи асрасин, болажон!

* * *

Яна шу ҳақда. Айримлар ўзларидаги шаҳвоний
нафсни хаспўшлайдилар: «Фалончининг шаръий нико-
ҳига ўтдим» деб гуноҳларини оқламоқчи бўладилар.
Бир мулла-ю бир калла қандни ўртага қўйиб, овлоқда
никоҳ ўқитиб қўявериш ҳали бу эру хотинчилик эмас!
Бу барибир зино! Никоҳ бировнинг бахтини, биров-

нинг отасини, бир хонадоннинг ризқини ҳеч кимга билдирмай қайириб олиш эмас. Бу ҳолатнинг оти фақат зиномас, *ЎФРИЛИК* ҳамдир!

Никоҳ муқаддасдир. Дейлик, эркак биринчи никоҳида Аллоҳга берган қасамларини ҳали адо этгани йўқ, яъни болаларини уйлаб-жойлагани йўқ, жуфтининг соғлиги-ю моддиятини таъминлагани йўқ, рўзғори ҳали расо эмас! Демак, ҳали у бундай ўлда-жўлда ишлари билан юзи ёруғ бўлолмай турибди!

Хўш, эркакнинг бу чала ишлари устига яна янги никоҳга киришидан Яратган рози бўладими? Бу ҳолдан умр йўлдоши хабардорми? Хабардор эса-да, рози бўлганми ё йўқ? Эркакка ҳақдор бўлган ота-онаси ёки ота-она ўрнидаги катталари, ҳомию устозлари бу ишга розими? Улардан яширинча бўлган ҳар қандай ҳаракат эса зиодир! Ва бу зиокашлар аввали Худо, қолаверса, бандаларининг қарғишига нишондирлар!!

* * *

Такрор шу хусусга. Яқинда телевидениеда бир адашган аёл билан суҳбат кетяпти. У иқтисодий қийналиб қолгани туфайли шу йўлга кирганини таъкидлар эди. Бу ёмоннинг ёлғон даъвосидир! Бировга ёққудай соғлом жисми жонинг бор экан, тирикчиликнинг бошқа ҳалол йўли йўқми? Эҳтиёжи борки одам шу йўлга кираверса, дунёда соғ одам қолмас эди! БУ — **ШАҲВОНИЙ НАФС!** Уят, андиша, ор тугаган жойда шу нафс ўртага чиқади! Ёки акси, шу нафс бор жойда инсонийлик ўлади! Бу аёл миллионер эрнинг қанотида турса ҳам, барибир шу ишни қиларди! Қилмаса ҳам, шу ишнинг орзусида юрар эди.

Биз буюк Шарқмиз. Аёлларининг шарму ҳаёси, собит садоқати, вафодорлиги билан машҳур бўлган тархи тоза Шарқмиз! Эл бошига нималар тушмайди дейсиз! Уруш йиллари кунжара еб одамлар кўчаларда тиришиб ўлаётган пайтда ҳам, аёлларимиз эрларидан келган қора хатларни бафирларига босиб, сабрни тишлаб

ўтирганлар. Етимлари нон бер деб, этагига тирмашиб турса ҳам, номаҳрам билан дон олишмаганлар! Айниб кетмаганлар, ўзларини ёқмаганлар, бошларини ҳар деворга урмаганлар! Ориятни сақлаганлари учун, ҳаёни асраганлари учун, ниятлари пок бўлгани учун, уларни-ю болаларини худонинг ўзи омон сақлаган.

3. Муҳаббат нима?

Баъзан икки тоифа ўртасидаги бу савдоларни муҳаббатга ҳам йўядилар. **Муҳаббат — Яратганнинг энг юксак неъматини! Фақат унга кўтарила олиш керак, унга муносиб бўлиш гаражасига етишмоқ керак!**

Мен шу ўринда аввалги китобларимда битилган шу мавзудаги сўзларимни айнан келтиришни лозим деб топдим.

...Газетада «Севги нима?» деган кафтдай мақолачани-ю унинг сўнгида ўз исмиمنى ўқиб ажабландим. Фикр меники, аммо баён бегона эди. Эмишки, қайсидир туман газетасидан бир мухбир қизгина кўчириб босибди, азбаройи мухлис бўлса керак!

Бу мақолача бир шеъримнинг насрий ифодаси эди. Ранжиган жойим мухбир қизгинанинг мендан сўрамай, менинг номим билан нарса чоп этгани эмас, шеърни насрга айлантирган кишининг «сўз» деган неъматга ўта эътиборсизлиги бўлди! Бу ёғини сўрасангиз, бир парча матнда «севги» сўзи бир неча бор такрорланган. Ваҳоланки, у сўз шеърнинг ўзида мутлақо тилга олинмайди. Наҳот дейман, «севги», «муҳаббат» дейиш, деб юбориш шунчалар осон бўлса! Бунинг устига ошиқ кишига тикка қараб туриб-а! Ахир у сўз вужудга ўт туширган чўғ-ку! Бу оловни қандоқ тилга олиб бўлади?

* * *

Дунёдаги жами мавжудот ҳароратга талпиниб яшайди. Муҳаббат ҳам мисли Қуёш каби нур манбаидир...

Кунлардан бир кун мўъжиза рўй беради. Одамлар орасидаги бир кишидан сизга нур тушаётганини туясиз. У бутун жисму жонингизга ёйилади ва шу нур ичида умрингизда биринчи бора ўзингизни ўзингиз кўра бошлайсиз. Бу валати нур, бу муборак нур жами каму кўстингизни титкилаб, юзага олиб чиқади. Жонингизда қаттиқ уят туйғуси уйғонади. Жон-жаҳдингиз билан ўзингизни созлашга тушасиз. Биров билмаган айбларингиз, яширин хатоларингизни ювишга тушасиз. Табиатингиз ҳалим тортади. Ичу ташингизда Яхшиликка мойиллик содир бўлади. Ҳалиги нур сизни тинмай таъқиб этаверади, дилингни ёритгандан-ёритаверади. Бора-бора ҳаётингизда *ИНҚИЛОБ* юз беради! Одамлар сизда шу кунгача бўлмаган янги фаслни кўра бошлайдилар, энди сиз атрофга ҳам ёқа бошлайсиз!

У муборак нур *МУҲАББАТДИР!*

Сиздаги содир бўлаётган ўзгариш эса *ПОКЛАНИШДИР!*

Ҳақиқий ишққа йўлиққан кишигина поғонама-поғона покланиб боради. Ва у покланган сари заминга қараб эгилиб боради. Эгилган сари эса атрофда ўзидан кўра минг марта аълороқ неъматлар борлиги, ўзидаги фазл уларнинг олдида ҳеч нарса эмаслигини англаб боради...

* * *

Инсоннинг иқлими шундай, кўнгил қўйган одамани аслидан кўра ортиқроқ баҳолайди, тинмай унда афзалликлар кашф этади, ҳар бир сўзи ва ишидан мўъжиза қидиради ва топади ҳам. Кўнгил қўйган кишисини чўққига ўзи олиб чиқиб қўйиб, ўзи унинг пойига хокисор йиқилади, унга нолойиқман деган андиша кўнглига келаверади. Ана ўшандан кейин зўр бериб ўзини олиб қочишга тушади. Рўпара келса, мувозанатини йўқотади, ўз вужудини сочилиб, майдаланиб бораётгандай ҳис этади. Бу ҳаргиз камчиликларим ошкор бўлаверса, ёқмай қоламан деган қўрқув эмас! Шундоқ буюкликни

меники бўлсин деб, даъво қиялпманми деган андиша бу! У — Қуёш, мен зарраман, яқин келса, эриб йўқ бўлиб кетаман деган хавотир бу! Мана шу ҳолат муҳаббат содир этган *БУЮКЛИҚДИР!*

*Ҳали ишқнинг баҳосини топмади гунё,
Сиз ишқдан-га баланд, ишқдан покиза бир тахт!
Кимман ахир, асли сизга буюклар раво,
Ушоққина елкам узра сиз кўп оғир бахт, —
Деган юрак ПОКЛАНГАН ЮРАҚДИР!*

* * *

Дейлик, «севдим» деган кимса гуноҳлар содир этса, дилозорлик ёки хиёнат қилса, мен шу қизга уйланишим ёхуд шу йигитга турмушга чиқишим шарт деса, тамом, у муҳаббат эмас! У — шунчаки ёқтириш! Ёқтиришнинг эса сони кўп. Муҳаббат бетакрор, муҳаббат биттадир!

Муҳаббатга етишган юрак таъма қилмайди, сен ҳам мени сев демайди. Бу йўлда бору йўғини, ҳатто жонини ҳам ҳада этишга тайёр туради:

*Сиз мен учун илоҳийсиз, юксаксиз,
Сизни минг бор баланд қўйдим ўзимдан.
Бола-чақа ташвиши жўн сўз, шаксиз,
Сиз баландсиз рўзғор деган тузумдан —
Ул ишларни сизга раво кўрмадим —*

дейди ишққа учраган юрак. Яна дейдики, неча йиллаб кутганим — шундоқ улуғ кишимни ўтин-кўмирга аралаштирайми? Ўзимдан-да ортиқ кўрганим — шу зотни рўзғорнинг яхши-ёмон ишлари билан уринтирайми? Йўқ, мен уни юрагимнинг тўрига ўтқизиб, ўлгунимча бағримда кўтариб юрай! Яхшиямки, Аллоҳ юрак исмли хилқатни яратган! Ва мен:

*Бу вафодор юрагимни
Асраб ағёр қасдидан,
Яширдим жон оғриси-га,
Суюқларим остига!*

Муҳаббат ёруғ дунёдан орттирган энг муборак хазиангиз, суйган кишингиз эса энг, энг асраганингиздир. Муҳаббатнинг азиятини ўзингиз тортганингиз учун, суйган кишингиздан кўнглингизни яширин тутасиз. Уни суйишимни билиб қолса, ўтига ўт қўшилмасин дейсиз:

*Сизга эшик ёндим, йиғлаб ёпилди,
Остонамга девор урдим, чигадим.
Сиз тилаган туйғуларим ўт тилли —
Сизни ўтга отолмадим мен дадил,
Куйишларни сизга раво билмадим.*

Бу дунёни кўзингизга камалак рангида кўрсатадиган, ҳар куни ҳар хил эртақлар айтиб, сизни улфайтирган шу **МУҲАББАТДИР!** Уни орзу қилиш, унга хаёлан эргашиш ва у билан хаёлан гаплашишдай бахт йўқ!

Муҳаббатни моддий нарсага айлантирмаслик жоиз. Уни умр деб аталган карвоннинг бошига маёқ қилмоқ, рўзғор деган маконнинг тепасига чироқ этиб илмоқ даркор. У шундай озорсиз нурки, бутун ҳаётингни холисона ёритиб, унга илиқлик ва тўлиқлик бахш этиб туради.

Рўзғорингизга ҳам халақит бермайди. Ҳа, худди шундай! Ҳаётингиз текис кечса, яхши тутум ва яхши рўзғор эгаси бўлиб, атрофдан яхши баҳо олсангиз, юракларингизнинг яширин жойлари билан: «Шу жиҳатларимни ўша одам кўрсайди» деб, олис бировга илинасиз. Ҳар хато қилганингизда: «Яхши ҳам шу ҳолатимни ўша одам кўриб қолмади» дея, иззалик ичра ўзингизни ростлашга тушасиз. Фарзандларингизнинг энг чиройлигини унга кўрсатганингиз, энг тотли тайёрлаган таомларингизни хаёлан унинг олдига қўйгингиз келади. Жуфтингизнинг ҳурматини ҳар бора жойига қўйганингизда, жуфтингиз сиздан мамнун бўлган

пайтларни ҳам ўша олис биров кўришини хоҳлайсиз. «Мана, атрофим мендан рози, менга қўйган меҳр ва ихлосингни бир умр оқлаб яшайпман», дегингиз келади ва деб яшаб борасиз...

* * *

Ҳақиқий ишқ холисонадир. Сиз кўнгил қўйган кишингизга бир умр бахт тилайсиз. Унга азиз бўлган нарсалар сиз учун ҳам муқаддасдир.

...

*Муҳаббатин юта олган
Бир денгизман, ёр-ёр.
Сизни ўзга қўлга берган
Мардингизман, ёр-ёр.
Майли, сиз деб бағрим ёниб,
Тамом бўлсин, ёр-ёр.
Сизни олган ўша қўллар
Омон бўлсин, ёр-ёр.
Тўйингизда тилайдирман
Толеган тахт, ёр-ёр.
Бор бўлсангиз бу дунёда,
Шу бизга бахт, ёр-ёр, —*

деган лирик қаҳрамоннинг самимиятини қаранг. Суйган кишисини ўзга билан ял-ял ёниб ўтиришини кулиб туриб қутлай олган, ёрни бой бериб, муҳаббатга суюниб яшаб ўтишни бахт деб билганлар ҳақиқий бахтиёрлардир.

* * *

Инсонни бутун ушлаб турадиган ҳаргиз топишув, висол эмас, у айрилиқдир, у ҳижрондир! Кўнгил қўйган кишингни бир кўриш умиди, овозини бир эшитиш илинжи, ҳеч йўқ унинг хаёллари билан яшаш лаззати сени ўлдирмай сақлайди, ўлгани қўймайди!

Заминни асраётган нарса ҳам шу: унинг минг тарафидан минг айланиб, қайларгадир отланган интизор йўллар, фақат бировни биров билан топиштириш

учунгина яралган, софинч, муҳаббат ташиб, излаб, бўзлаб бораётган сўқмоқлар Ер куррасини ўраб, чирмаб, сочилиб кетгани қўймай, бутун асраб туради.

Ҳар кимга ҳам шундай ҳаётбахш **МУҲАББАТ** насиб этсин!

4. Рўзгор хусусида

Қизойим, рўзгор — чумолини филга, филни чумолига айлантирадиган, Аллоҳ яратган бир хилқат. Инсонларнинг сарасини сарага, пучагини пучакка ажратиб берадиган синов хонаси! Рўзгор на овози, на кўриниши, на кийиниши бир-бирига мутлақо мос келмайдиган икки тоифа — эр ва аёл бирлигидан иборат. Улар мусбат ва манфий ҳодисадирлар. Демак, улар шундай бирликки, ораларидан доимо ўт чиқиб туради! Бу икки феъл бир-бирини ўргангунча, бири иккинчисига мослашгунча эр ва аёлнинг бошида неча бор озиб, неча бор тўзиш савдолари бор. Мазкур мослашувга қадар, бу бесуюяк тил нималар деб юбормайди! Шайтон алайҳилаъна не беодобликларга ундамайди дейсан!

Эътибор бер, мослашув барибир содир бўлади. Аммо кимдир бунга сабр, ақл ва тадбиркорлик билан эришади. Кимдир эса том бошида ноғора қоқиб, юзсизчилик, шармандачилик билан етиб келади. Шу жараён эру аёлнинг зоти, мағзи, фаҳму фаросати қандай эканлигини ошкор қилиб қўяди.

* * *

Орада бир фарзанд бино бўлдимиз, тамом, рўзгор бузилмаслиги шарт. Ақлан заиф одамнинг иши қийин, аммо бошқа ҳолатларда эру хотин хода ютган бўлса ҳам, жуфтини ер, ўзини осмон ҳисоблаётган бўлса ҳам, ўзининг жонидан яралган шу одамча учун эгилиши, **ота-она бутунлигини** ҳосил этиши, албатта, бири бирига мослашиши шарт!

Қатор фарзандлик бўлганда «феълимиз тўғри келмади» деб ажрашмоқчи бўлганлар ақлли одамлар эмас! Феълинг тўғри келмаган бўлса, тўғри келтиришга нега уринмадинг?! Қайдадир айтган эдим: бир беданани қўлга ўргатиш учун неча кунлар енг ичида сақлаб, оғзи билан сув бериб юриб ҳаракат қилади киши. Биргина итнинг тарбиясига қанча оворагарчилик кетади. Аммо ўша бедана ёхуд ўша ит сен билан неча йил яшайди?! Ўтар-кетар ҳайвонот учун шунча уринасану, умрингнинг охиригача ёнингда борувчи жуфтингга нега куюнмайсан?! Сенга яхши жуфт керакми, керак! Аммо одам дўконда сотилмайди-ку! Буюртма берсанг, ясаб берадиган жойи йўқ-ку! Бунисидан ажраб, яхшисини топаман деясанми? Бандасининг беҳатоси йўқ! Бир онадан бино бўлган ака-сингиллар ўзаро хит бўлиб юради-ю, ҳар қандай бегонанинг сенга кўринмаган, яшаб кўрсанггина ошкор бўладиган камчиликлари сон мингта!

Хулоса шу: никоҳ ўқилдими, бир рўзғорга кирдингми, мослашишинг керак. Бу ичувчи, урувчи ё лапашанг эрга ёки бўлмаса, ивирсиқ, шаллақи хотинга кўниб яшаш дегани эмас! Ширин рўзғор яратиш учун, болаларинг армон қилмайдиган ота-она бўлиш учун, тинмай ўзингни қайта ишлашинг шарт! Ва жуда эҳтиёткорлик билан, дилини оғритмайдиган қилиб, жуфтингни ҳам ўзгартириб боришинг бурчингдир!

* * *

«Қандай бўлсам, шундай туравераман, керак бўлса, жуфтимнинг ўзи менга мослашсин» дейдиган аёл ҳам, эркак ҳам ақлли эмас! Улар бир умр бирга яшайдиган, ҳали қанчадан-қанча юкини ёнида бирга кўтаришадиган, маҳрами жонига **ўжарлик, такаббурлик, беписанглик** кўрсатмоқда!

Мослашиш нимага керак? Яшашга, болаларга мўътадил шароит яратиш учун! Тинч яшашдан, азиз фарзандлардан ўзининг такаббурлигини устун қўяётган одамни соғ деб бўладими?

Қизойим, инсон — бамисли лой. Унинг ақли билан иродаси эса кулол, ўзингдан хоҳлаган нарсангни ясаб олишинг мумкин. Фақат ихлос билан, астойдил урин!

* * *

Руҳий хаста одамгагина яқинлари чидайдилар, чунки у — бемор. Аммо ўзидаги ёмон феълларга жуфтини чидашга мажбур қилиш ҳам жинниликдир!

Қизойим, сен соғ одамнинг тутумини тутгин...

* * *

Ой қизим, сен тадбиркор бўлгин, жуфтинг ёнинг-даги чексиз давлатинг ва чексиз лашкарингдир. Сендан кетадигани фақат — сўз! Ўрнини топиб рағбат бер, ўрнини топиб кўнглини яйратадиган гап айт. Тилаб турган таомини олдига қўй, дилига хуш келадиган хабарлар еткиз. Шу йўсинда эритиб, болангни боқдириб ол, камингни битириб ол. Эритиб, уйлар солдир, тўйлар қилдир ва қандингни уриб яшайвер!

* * *

Эгилиб эркакнинг қўлига сув қуйиш, эгилиб салом бериш, уни тўрга ўтқизиб ҳурматлаш *МУТЕЛИК* эмас! Эркақдан бир қадам орқада юриш, ўзни шогирд, эрни устоз санаш *ҚЎРҚИШ* ёки *ИРОДАСИЗЛИК* эмас! Бу илм! Шарқона аёллик илми! Бу — одоб билан рўзгорнинг ишини битириш: «сизнинг гапингиз маъқул» деб туриб, ўз фикрини маъқуллаштириш, «қулингизман» деб туриб, айрим ўйинқароқ, бепарво эрларни оилапарварга айлантириб олиш илмидир.

* * *

Шарқ аёллари ўзларининг ақллилиги, ишбилармонлигини жуфтларига мунозара ва даҳанаки жанглар билан кўрсатмайдилар. Нафсиламрини айтганда, рўзгор деган зил юкни тортишдай юмуш турганда, эру аёл-

нинг «сен зўрми, менми?» дея баҳс қилишида не ман-тиқ бор?! Аксинча, бизнинг миллатда жуфтидан ўзиб кетган аёл ич-этини еб юради! Биз гоҳо ўзимизда тўмарисларнинг салоҳияти борлигини сезсак-да, юракларимизнинг тагида бир зум заиф тортишни, забардаст эрларимизнинг паноҳида, ҳимоясида бўлишни жуда-жуда истаймиз! Шунинг учун, доим ўзимизни орқага суриб, эрларни олдинга ўтказганимиз-ўтказган.

БИР БАХТИНГ ТИЛИНГДАНДИР!

* * *

Ой қизим, эътибор бер: тиш аталган тошдан қўрғон ясаб, лаблардан дарвоза қуриб, тилни қамаб, бу ҳам етмагандай, ақлни унга пойлоқчи қилиб қўйилмишдир! Бу чандон эҳтиёткорлик сени ҳушёрликка чорласин! Тилинг дилингдагини сотиб қўйгувчидир. Огоҳ турмасанг, у битта сўз билан бирор кимсани отиб қўйгувчидир. Ногаҳонда хавфу хатардан қутқариб қоладиган ҳам, аксинча, бошингга балолар соладиган ҳам шу тилингдир! Бой бўлмасанг, сени бой қиладиган, ой бўлмасанг-да, сени ойдай кўрсатадиган — шу тил. Дунёда ким севимли бўлиб яшабди, тили туфайлидир.

Тилинг омадингдир, қизим!

* * *

Сознинг, хонанданинг овозига қараб хуш кўрадилар, шундайми? Сен ҳам кишилар билан гаплашганда, аввало, овозингнинг энг чиройли пардасини топиб гапир.

* * *

Сен одам танламагин, сўз танла. Топиб айтилган сўз душманни ҳам дўстга айлантира олади.

* * *

Кишини ўзига чорлайдиган — ҳусн, итарадиган эса СЎЗдир! Дунёда сўзинг ёқимли бўлсин.

* * *

Телефон жиринглади. Гўшакка «Алло!» ёки «Эшитаман!» ва ё ўрисча усулда «Да!» эмас, «Лаббай!» дегин, жаҳд билан турган одам ҳам мумдай эрийди.

* * *

Сўзинг оғзинг тўла жавоҳирингдир. Уни учраган жойга сочиб, увол қилма. Аммо керак жойда қизғониб, ютиб ҳам кетма, яна уволига қоласан!

* * *

Жаҳлинг чиқиб турганда, яхшиси, сўз айтма. Бу пайтда феълинг чиқиндилари юзага кўтарилган бўлади, сўзинг унга булғониб чиқиб, атрофни кир қилади!

* * *

Рўпарангдаги одамга лутф қил, яъни кийими ёки иши ва ёки унга тегишли нарса ҳақида ёқимли фикр билдир. Аммо савол бераверма! Сўралмаган нарса ҳақида ҳикоя қилаверма! Қиз боланинг яхшиси — кам гапириб, кўпроқ тинглайдигани!

* * *

Сени ўзидай кўрадиган кишиларинг санокли. Шу боис ҳар кимга ҳам битган ишларинг, ютуқларинг, баланд режаларинг ҳақида гапираверма. Биринчидан, бу — лақмалик! Иккинчидан, суҳбатдошингнинг бошида не хаёл, кўнглига сиғасанми ё йўқ!

Қолаверса, кўҳна ҳаётнинг нозик сабоқлари бор: Яратган ҳар бир инсонга дунёларни сиғдирса бўладиган бағир берган. Ҳамма дардинг, ўй-саноларинг ўзингга сиғади. Уни бировга ағдариб тўкавериш, пардани очаверишнинг асло кераги йўқ! Ёнингдаги одам сенда яширин фазилатлар кўп деб билсин, сирли сандиқдай турсанггина у сенга интилади. Яқин кишим деб, сир-

асрорингни тинмай айтаверсанг, биринчидан, унга қизинг қолмай қолади. Иккинчидан, инсончилик — нуқсончилик, унинг қонида заифлиги бўлса, астараврангдан обдон воқиф бўлгач, сенга бўлган ҳаваси ҳасадага, ҳатто рақибликка айланиб кетиши мумкин.

* * *

Атрофингдагиларни синчковлик билан кузат. Кимга ким азиз ва нима азизлигини дарров фаҳмлайсан. Ўрнини топиб, ўша яхши кўрган кишиси ва нарсаси ҳақида эшитган ёки билган яхши гапларинг бўлса, айт, кўнгли сув ичади. Уни яйратганинг учун кўзига оловдай кўринасан!

* * *

Аммо ёмон гап ташувчи бўлма! Ёқимсиз ахборотни сендан эшитмасинлар! Ҳар сени кўрганда, ўша дилгир гапни эслаб нохушланган киши сендан итарилаверади.

* * *

Юқори қаватда бир ёш оила яшайди. Беш ёшли Ҳасан-Ҳусан фарзандлари бор. Бола эмас, бамисли олов дейсиз! Кўп қаватли уйларнинг девори пиёзнинг пардасидай гап — йўталсанг, эшитилади. Аммо шу келиннинг бирор марта асабий овозини ёки болаларини қарғгани, овоз кўтариб тергаганини эшитмадик. Унга тил одобини ўргатган онасига раҳмат дейман!

Қизойим, кўрдингми, дастлаб у онасига раҳмат олиб берди. Иккинчидан, уйдагиларнинг асаби аялиб туради. Қолаверса, унинг катта ютуғи шуки, қўниқўшнилар бу келинни жуда ҳавас қиладилар ва ҳурматлайдилар.

* * *

Ой қизим, овозингни кўтарган заҳотинг уйингдан файз кўтарилади. Юзингдан ҳусн кўтарилади. Жуф-

тингнинг сенга бўлган ихлоси ҳам бир қадар кўтарилади. Болангнинг юзида кулиб турган офтоби сўнади, бу хунук кўринишингни қабул қилолмай юраги йиғлайди!

Шанғиллаб танбеҳ берадиган, шанғиллаб қарғанадиган аёл ўзи вайрон қилган кўнгилар ичра севимли бўламан деб умид қилмасин!

* * *

Билгин, тил қишни баҳорга айлантира олади. Бир муаллим билан бирга ишлагандим (Аллоҳ раҳмат қилсин!). Уруш қатнашчиси эди, шунинг асоратими, бу одам жуда тажанг юрарди. Ўзи ғоят ҳалол, ўта покиза кийинадиган, саранжом феълли эди. Аммо озгина ноҳақликни ҳам кўтаролмас, лаҳзада чатнаб, гувиллаб кетарди. Разм солсам, у киши кириб келса, айримлар секин туриб кетишга чоғланар, суҳбат ҳам совигандай бўлар, кайфиятлари бузилиб қолишидан қўрқаётганлари шундоққина кўриниб турарди. Бу одам ўзини жабр-лаяпти деган ўйга келдим ва унга таъсир ўтказишни ният қилдим!

«Домлажон, ерда юриб келасизми ё учиб келасизми, оёқ кийимингиз ҳеч чанг бўлмайти-я», — дея лутф қилдим бир кун. Бир зум кайфияти дуруст бўлгандай туйилди. У ҳар куни ишга келгач, шляпасини авайлаб ечар, сумкасида ҳамиша турадиган қоғоз рўмолчага унинг қирғоқларини астойдил артар ва илиб қўйиб, дўппи кийиб оларди. Дарсдан чиққач, дўппи четларини ҳам яна шундай ихлос билан артиб, сумкага жойларди. Менинг завқим келарди. «Ростини айтинг, сумкангизга қоғоз рўмолчаларни кеннойим солиб қўядиларми ё ўзингизми, бирор сафар унутмаганингизга доғманда!» — дея гап соламан яна. Домланинг чеҳралари очилиб кетади. Авваллари у кишини чойга таклиф қилсангиз, ҳаргиз кўнмас, четроққа ўтирволиб, хўм-райганча ёзув-чизувини қилаверар эди. Бир куни янги дамланган чойнинг устига домла дарсдан чиқиб қолди.

«Зап чиқдингиз-да, домлажон, мана шу чойни атайлаб сизга дамлаб турибман», — дея астойдил мулозамат кўрсатдим. «Э, ундоқ бўлса, ичамиз-да, қизим», — дея яйраб-яшнаб дастурхонга яқинлашди...

Орада у киши бетобланиб, бир-икки кун ишга келмади. Ортидан кўплашиб, ҳол сўрагани бордик, ғоят қувониб кетди. Мен аста домланинг рўзфордаги эркакча тутумларига назар солдим ва ҳавасим ортди. Узум новдалари сўртакка моҳирона боғланган, гилос, олма дарахтининг шакллари кўрсангиз, зўр саргарошнинг қўлидан чиққандай! Кафтдаккина ҳовлининг ҳар қарич ерига муҳаббат билан қаралган, деразаларнинг раҳидаги оқ тунукаларни ҳам домла ўзи бошқачасига ўрнатган экан. Ҳаммасини хотирамга туғиб қўйдим.

Шундан кейин ўрнини топиб, ҳали у даврада, ҳали бу даврада домланинг юриш-туришлари, уйдаги гўзал тутумлари ҳақида одамларга завқ-шавқ билан гапирадиган бўлдим, сўртагини бир таърифласам, гилосининг мазасини икки таърифлардим. Мен у гапларни атай ўзига эшиттириб айтардим. Ва бунинг таъсири шундоққина билинарди. Бора-бора домла шундай ҳалимлашдики, дарси тугаса ҳам, биз билан суҳбатлашиб ўтирадиган, ҳатто бўш кунлари ҳам «азизларим, ўзингиз билган ўша гилосдан аянгиз шарбат пишириб берди, шунинг баҳонасида бир зум суҳбатлашай деб келдим-да», — дея кириб келадиган бўлди. «Ўз қўлим билан бир шўрва пишириб берай», — деб ҳадеганда меҳмонга чақиришини айтмай-сизми?..

Ой қизим, инсон кўнгил билан тирик. Инсон билан *МЕҲР ШЕВАСИГА* гаплашмоқ керак. Шу хаста одам сўз билан қайта жонланди. Унинг кайфиятида ҳаёт кўнғироқлари жаранглай бошлади. Юрагидаги ҳамма яхши фазилатлари бодроқдай очилди. Бу одамнинг ғубори тарқаганини кўриб, жамоа ҳам яйради. Қишлари ёз бўлди...

Буғдой сўзингни ҳеч кимдан ҳеч қачон аяма!

Эринг хиёнат қилди, нега?

Эринг бу билан хато қилди, дўст бўлсанг уни шу йўлдан қутқар!

Эр сендан кетиб боряпти, сенинг ҳар кунги газакли кесатикларинг уни янада узоқлаштиради!

Сен эрга зорлигинг учун, шахсинг топталгани учун эмас, асосан болаларингга отасини қайтариш учун уринасан, куясан.

Хонадонингни обод қилавер, аёллик санъатини ўрганавер, яъни сўзлаш, кийиниш, овқат қилиш, мағрур бўлиш каби... Эрнинг ўзи сенга зор бўлиб қайтиб келади.

Эркакка дил ёрма, ялинма, тергов қилма, у билан қизиқмаётгандай тут ўзингни, ўзи сенга яқин кела бошлайди.

У шохдан бу шохга қўнаверадиган бўлса, у эркак жувонмарг бўлсин. Чунки у авлоднинг ва жамиятнинг айнитувчисидир! Аммо рисоладагидай юриб, маълум давр ўтгач, хиёнат қилган бўлса, гап сенда. Сени ва тутумингни кўчадагиларга солиштира бошлади. Унда ўксиниш туғилди ва сендан дурустрофига шайтон етаклади.

Билиб қўй: сен ҳамма айбни эрингдан кўрма, эркак биринчи бўлиб айнамайди, унда хоҳиш бўлиши мумкин, аммо аёл шароит яратмагунча гуноҳ содир бўлмайди.

Эркак кишининг заифлиги унинг самимийлигида, таъсирга тез берилади. У кимгадир илакишиб қолган бўлса, сендан кўнгли қолгани учун эмас, ташқи таъсирнинг ўткирлиги туфайли ҳам шундай бўлади. Аммо кўнглинг бир жиҳатдан тўқ бўлсинки, эркак бировга қандай тез берилган бўлса, шундай тез қайтиши ҳам мумкин. Шундай пайтда сендан жуда зийраклик керак бўлади. Тилингга эҳтиёт бўласан, зарда қилмайсан, жанжал қўзғамайсан. Унга ёйилиб илжаймайсан ҳам.

Аммо унга кўрсатиб туриб, энг яхши уй тутумларини намоиш қилаверасан.

«Бир этак болали бўлсам, уйда фалонча юмуш менга қараб турган бўлса, бир эрга ёқиш учун, ойнакка қараб бежанишим ёки уйимга ўзгартишлар киритишим бачканалик эмасми, мен бундан орият қиламан» дема! Эринг — сенга худо берган муқаддас мулкинг. Мулкингга эса ўғри тушиб турибди, эҳтиётини қиласанда! Агар у йўқолиб қолса, қўл силтаб қолаверсанг, майли эди. Қовжираб куйишинг тайин! Демак, ўзингни асраш учун ҳам, жуфтингнинг эҳтиётини қил.

Сендан узоқлашган эркакни қўрқитиш, жанжал, аризабозлик билан, эл ўртасида шарманда қилиш билан қайтариб бўлмайди! Бу ишлар унга ҳаддан зиёд оғриқ беради ва бу оғриқларни сен ташкил қилаётганинг учун, унга янада хунукроқ кўринасан. Ва у нариги томонга аввалгидан баттарроқ интила бошлайди! Нариги аёл эса бундай пайтда янада ҳалимроқ бўлиб олади. Ҳамма ёқдан урилиб-сурилган жуфтингга у халоскор бўлиб туюлади ва унинг меҳридан паноҳ топади.

2002 йил

БАХТ НИМА?

Сиз юлдузларни бир, икки, уч тўрт ... дея ҳисоблаб кўринг, бир дақиқанинг ичида 70, 80 гача санаб қўясиз. Юлдузлар эса беҳисобдир ... Бир, икки, уч ... дея одимлаб кўринг: бир дақиқада 70, 80 қадамни юриб қўясиз — йўллар чексиз, қадамларнинг эса сон-саноғи йўқдир! Фақат инсон умригина ғоят қисқа. 60, 70, 80 ... дейсиз-у, таққа тўхтайсиз — у ёғига йўл ҳам, саноғингиз ҳам тугайди! Бир айланиб етмишга бориб қолибман-а, дейди етмиш ёшлилар. Етмиш йил етмиш қадамча бўлмади-я, дейишади яна надомат билан.

* * *

Мен кечагина ўн уч ёшда эдим. Онам сочларимни қирқ, қирқ бешта ўриб, учларини оқ ип билан маҳкам чатиб, «қулоч-қулоч ўссин» дея пичирлаб, ўримларнинг устидан аста шапатилаб қўярди.

Кечагина ўн саккизда эдим, сочларимни гилам дўппининг устига чамбар қилиб, дорилфунун пиллапояларида бир гапириб, ўн кулиб, учиб-қўниб юрардим... Бугун эса олтмиш! Ахир синфдошларим, курсдошларим билан хайрлашганим куни кеча эди-ю! Умрнинг ўтиш тезлиги нақадар шитоб! Гўё мен осмонга қараб олтмиш юлдузни санагунимча, заминда олтмиш йил ўтиб кетибди! Нақадар ғофиллик! Ўттизим, қирқим, эллигим қўлимдан қачон учди? Воҳ, уларнинг бағрида қанча азиз чехралар бор эди, тўёлмай қолибман-ку! Не-не муқаддас оstonаларга боролмай қолибман-ку!

Мени ҳам излаганлар бор эди ўшаларнинг ичида, мен деб бўзлаганлар бор эди! Нечун уларни ғанимат билмадим, нечун шод этмадим, қувонтирмадим?!

* * *

Энди билсам, ота-онамиз бор — бойвачча пайтларимиз, ўз оғирлигимиздан бошқа юк йўқ, ҳаводай елиб, парпираб юрган даврларимиз, харидорлар кокилларимизнинг саноғидан ҳам кўп, аммо уларни кўриб кўрмаганга солиб, куйдириб-ёндириб, мағрур димоғимизни кўкка қадаб юрган бебош кезларимиз ҳам энг бахтиёр кунларимиз экан! Воҳ, ўша чах-чах урган хонишларимиз қани?! Ах, ўша бир даста гулдай туришларимиз қани?!

* * *

Бой бера-бера мунғайиб қолган кўнглимга қараб, надомат чекаман: нега ёшлигимнинг наволарига, хуш ҳаволарига тўйиб-тўйиб қолмадим! Атиргулдай ўртоқларимнинг дийдорига нега чўмиб кетмадим! Рўзноларда гоҳо чиқиб қоладиган бугунги ҳорғин суратимга қараб туриб, бир зум тини-и-иб қоламан ва нечун ўша пайтлар кўзгуларга термулиб, ғанимат ўн тўққиз ёшли, лола ранг либосли, қадди нозик, кўзи жайрон, қора майиз қизга — ўз-ўзимга астойдил термилиб, суратларини қорачиғларимга ёзиб қолмадим дея воҳасрато ўқийман!

* * *

Ота-онамнинг норғул, қарсиллаган пайтларини хотирамнинг жонли лавҳаларига ёзиб, асраб қолмаганим армон. Уларни узоқ-узоқ гапиртирмаганим, ҳикояларини обдон эшитиб қолмаганим армон. Ўзбекистонда бормаган шаҳрим қолмади, минглаб одамларнинг ғамларини кунлаб, ойлаб эшитиб юрдим. Аммо отам билан онамнинг ёнида бир соат ўтиришга ҳеч сабрим етмади! Онам «Бир гаплашайлик, болам» деса, ҳамиша шошилиб турдим. Дадам «ёшлигимизда бундоғ ишлар бўлар эди» деб гап бошласа, жоҳиллик билан «буни аввал ҳам айтгандингиз-ку» дея, сўзларини

бўғзида тўхтатдим! Юраклари оқиб, ота-оналари, ёшликлари ҳақида ўт босди қилиб, бир гапириб ёзилай деса, яйрагани қўймаган мен ақлсизни қандай кечирай?! Ваҳ, энди наслу насабим ҳақида кимдан сўрай, мен ғофил кимдан суриштирай?! Нега улар тириклигида шажарамни ёдлаб олмадим?! Нега ота-онамининг армонларини ёзиб қолмадим?! Насихатларини қулоғимга қуйиб қолмадим?! Энг бахтли кунларим ўша кунлар экан билсам, э воҳ, э воҳ ...

* * *

Бундоқ ўйлаб қарасам, мен биринчи даражали неъматларимни тинмай бой бериб, унча зарур бўлмаган юмушлар билан умримни ўтказиб келаверибман. Бугунга келиб, қўлга киритган энг катта ўлжам *АРМОН*, *АРМОН* бўлиб турибди. Қанчадан-қанча нодир китоблар ўқилмай қолганини айтмайсизми! Армонингиз борми, деб савол берган мухбирга айтган эдим: менинг чўнг армоним ўзим ўзбек бўла туриб, яна шоир бўла туриб, Ҳазрат Навоийни луғат билан ўқиётганимдир!

Не бир дилбар дамлар бағрида яшаб, талай буюк инсонларни кўрганда, жаннатий суҳбатлар қурилганда уларни ўшандай тафти билан дафтарларга ёзиб қўймаганим, қанчадан-қанча шеърлар битилмай қолгани армон!

* * *

Ҳар бир даврнинг неъматлари ўзгача азиз. Аммо бағринг бутун пайтидаги фароғатинг бошқача олам экан. Мана атрофимни фарзандлар ўраб, чинордай ўғлонларим, товусдай келинларим, қизларимни кўз-кўз қилай десам, Онам йўқ! Қўлимга пул тушиб, бозорга дадил кириб, кўтарганимча харид қилиб, олиб келиб едирай-ичирай десам, Отам йўқ!

Муҳаббат ҳақида ёзмишларим тиниқлашганда, муҳаббат нелигини роса уққанимда, қадрлаганимда муҳаббатни берган ўша йигирма ёшим ва йигирма ёшлилар йўқ...

* * *

Баҳор билан баҳорнинг фарқини айтмайсизми? Олдинлари баҳор келса, қалдирғочлар баёт айтар, шамол най чалар, ғунча ним пушти ранг қўшиққа тўлар, ёмғир гул ғунчаларини боладай қиқирлатиб чўмилтирар, тўрт тараф шодиёна умр сура бошлар эди. Онам вафотидан кейин эса баҳорлар баҳордай келмади: энди қалдирғочлар мени йиғлаб уйғотардилар, шамол эса уларга қўшилиб ув тортарди. Жами ўт-ўланларнинг кипригида ёш, бағри қон бўлган ғунчаларнинг ёноғида ёш. Баҳор ёмғирларидан юрагим ивиб, увишиб дейманки, онамдан кейин бу фасл ҳам йиғлаб келиб, йиғлаб кетаётгандай ...

* * *

Тунов куни бир мухбир: «Сиз ўзингизни бахтли деб ҳисоблайсизми?» — деб сўраб қолди. Шу заҳоти дедим: «Биз доимо ё у, ё бу бахтнинг қуршовида бўламиз. Фақат уни таний олиш ва туя билиш керак. Мана, масалан, сиз мени Фарғонаи азимдан йўқлаб келибсиз, мени деб йўл юриб келганингиз, кимгадир керак бўлаётганимнинг ўзи — катта *БАХТ!*»

* * *

Чарақлаб турган офтобга қаранг, бу мўъжизани кўриб турган кўзимизнинг борлиги, ялпиз ҳидини туя билаётганимиз, менинг эса астойдил бўлсам, гоҳида сизни андижонча лутф билан эритиш имконимнинг борлиги, бармоқларимнинг дўст кафтини тутишга яраётгани — яна битта *БАХТ!*

* * *

Икки қизим икки гулгун оламим эканлиги, бири биридан маъқул, кириб келса дарвозалар тўлғудай ўғлонларимнинг борлиги, Аллоҳ берган иниларимнинг хизматимга шай туришлари, тилидан дилингиз эриб, қўлларидан умрингиз узаядиган келинларим, кайфия-

тимни ҳамиша лозазорга айлантирувчи бир тўп наби-
раларим катта Бахтимдир!

Уйимнинг хотиржамлиги, атрофнинг мени тушу-
наётганлиги, қўни-қўшниларнинг тамизлиги, Ватан-
нинг тинчлиги, тунлари хавотирсиз ухлаётганим минг
карра Бахтдир! Мен бундан ортиқ бахтни орзу қилол-
майман...

Отам эккан ёнғоқ бу йил илк мевага киради. Демак,
энди отам тирилажак, болаларим новдалардан эмас,
бобосининг қўлидан насиба олажаклар. Бу энтикти-
рувчи Бахтдир мен учун!

* * *

Отам улғайган анҳор бўйларини ҳар бор кўрганда,
онам келин бўлиб тушган йўллардан ҳар сафар ўтга-
нимда юрак-юрагимда ифтихор туяман: ота-онамнинг
изларига изларим уланди, демак, улар ўлмайди. Энди
эса болам ҳам боласини шу йўлдан етаклаб ўтмоқда.
Демакки, тўрт авлоднинг излари кўзларим гувоҳлигида
бир-бирига улашди. Бу ҳам Толедир. Бу бахтнинг
қадрини ватансизлардан сўрангиз.

* * *

Сиз ҳар куни остона ҳатлаб кўчага чиққанингизда,
сизни кўтариб турган оёқларингиз учун шукрона
айтинг.

Сув омборида сув ухлайди, қавакларга кирволиб қуш
ухлайди, кўзингиз, ҳатто тушлар кўриб бошингиз ух-
лайди, аммо тан берингки, фидойилик билан неча йил
яшасангиз, ўшанча йил уйғоқ турадиган юрагингизни
кунда бир тавоб қилинг.

Райҳонлар ҳидини олиб келаётган димоғингиздир!
Дилбар мусиқани чалиб бераётган бастакор эмас,
қулоғингиздир, шукр айтинг, шукр айтинг улар учун...

* * *

Анови шафтоли сизга аталиб гуллаб турибди. Чул-
дираган булоқлар сизни излаб келаётир. Деҳқон сиз

учун дон сепаетир, атиргул куртаклари сиз учун бўй йиғаётир. Қаранг, камалак рангли бу ярақлаган олам сизники. Фақат сизникидир! Олинг, бағрингизга босинг, бу қутлуғ Бахтингиз муборак бўлсин!

1993 йил

АНДИША НИМА?

Андиша... киши руҳиятининг минг жилосини шу биргина сўзда беролган она тилимдан ҳозир жуда хушнуд бўлдим. Ўйлаб кўрсам, жами яхшиликларнинг яратувчиси андиша экан. Масъуллик, бурч, уят, меҳрибонлик, фидойилик, вафо... Ҳамма-ҳаммасининг замирида андиша бор. Дейлик, кийимларимизни авайлаб киямиз, чойнак-пиёламизни оҳиста ишлатамиз, китобларимизни оёқ остига қўймаймиз. Чунки улар керагимиз, эртага ҳам ярайди. Аямаслик, яна пул сарфлаб бошқасини олмоқ керак, шундай қилиб ўша жонсиз эшигингизни оҳистагина ёпдингиз-да, кўчага чиқдингиз. Йўлақда сизга қўшнингиз йўлиқди. Кўрдингиз пальтоси янги. Беихтиёр: «Вой, қидириб юрган пальтоингиз шумиди, фалон жойда ҳеч ким олмай турибди-я, эссиз, роса овора бўлдингиз», — дедингиз. Янги кийим билан кўчага яйраб чиққан аёл уйга нохуш кирди. Эрталаб силаб-сийпаб кийган пальтони хушламайгина қозикқа илди.

* * *

Яна дейлик, иш жойингизга келдингиз, бир аёл шеригингиз хомуш ўтирарди. Сиз ҳол сўраган бўлдингиз: «Ичиб келиб, хафа қилди дейсизми? Вой, сиз бечора-ей, ўзи бўшашгангина, топишининг ҳам мазаси йўқ шекилли, доим камини тўлдириб юрасиз, қадрингизга етмас экан-да!»... Уйда бўғилиб чарчаган аёл ишга келиб, ўзини босган ҳолда эрининг яхши томонларини бирма-бир эслаб, тарозига солганича овунмоққа тутинган пайтда сизнинг «тифингиз» ярасига такрор туз сецди.

Дейлик, ўқитувчисиз, танаффусда бир йигит билан бир қиз — синфдошлар хушнуд сўзлашиб ёнингиздан ўтишди. Шу куни уларга дарсга кириб қолдингиз. Ҳалиги қиздан уй вазифасининг ижросини сўрадингиз. Тайёрланмабди (ўтган гал ҳам шундай бўлган эди). Сиз ўттиз ўқувчининг олдида: «Ҳа? Йигитлар билан ҳиринглашгани вақт топасан, дарс тайёрлаш кўнглингга сизмай қолдимиз?!» — деб юбордингиз. Синф музади, йигит бир газ чўкиб кетди. Қиз эса титроқ қўлларини қўйгани жой тополмайди, ё йиғлолмайди, ё кулолмайди. Вужудда жизиллаган олов югуради... Ҳар қайси ҳолатда ҳам сиз ўзингизни ҳақ деб биласиз. Нафсиламрини айтганда, ҳақлигингиз рост: ёлфон қўшмадингиз, кўрганингизни, борини айтдингиз. Фақат... орада андиша синди. Сиз тўғри гапни айтдингиз, аммо андишани синдириб туриб айтдингиз! Шундай тоифа одамлар бор: «Мен гапга уста эмасман, тўғриси айтман-қўяман», дейдиган. Бундай «ҳақгўй»ликни асло «ҳазм» қилиб бўлмайди.

Биринчи аёл ойлар давомида рўзфорнинг ризқидан тежаб юриб ўша пальтони олган эди. Олмай турибоқ неча бор хаёлан кийиб кўрган, интиқ бўла-бўла етишган эди. Татитмадингиз, олган буюмидан кўнглини совитдингиз.

Иккинчи аёл суҳбатингиздан кейин уйига ғазабноклик билан қайтади. Кечаги гуноҳидан хижолат эр кўзлари тўла узр билан аёлини кутиб олди. Аммо аёлнинг юрагига сиз тўлдириб қўйган керосин бирдан «лоп» этди. Айтишув бошланди. Сиз туфайли таранг тортган асаблардан тўсатдан «сен билан яшаб нима кўрдим?!» деган портлаш эшитилди. Шу пайт уйдаги ҳамма яхшиликлар, ҳамдамлик, иноқлик... ҳаммаси карахт қотди (Ахир, яхши кунлар бор эди-да! Рўзфорларининг ярми аччиқ бўлса, ярми ширин эди-ку). Сиз тўғриси айтдингиз, аммо «рўзфор» деб аталмиш улуф ва мураккаб бирликнинг андишасини қилмадингиз.

Уйнинг, ишнинг, эрнинг, боланинг, рўзғордаги борлик-нинг, йўқликнинг, хуллас, у турфа ташвишларнинг сонсиз иплари аёл қалбида таранг тортилган бўлади. Шу таранг торларга тегдингиз — оиланинг ҳамма жаб-ҳаси бараварига зириллаб кетди...

Анави 16—17 га тўлмаган қиз-чи? У йигит-қиз муносабатини ғоят нозик ва шаффоф деб биларди. Туйғуларини ўзидан ҳам яшириб сақлагиси келарди. Сиз у яратган хаёлий, ярқироқ, яширин дунёни кўпнинг ўртасида чил-чил синдирдингиз. Андишанинг юзидаги ҳарир парда кўтарилди. Агар у ҳаёли, ғурурли қиз бўлса, алақачон аламзада бўлиб бўлди... Енгил табиатроқ бўлса, у энди бу борада яширин, хавфли йўлга ўтади... Чунки оддий, очиқ самимиятни ҳам сиз гуноҳ деб бўйнига илдингиз!

* * *

Биз жонсиз идиш-товоқ, янгисини олса бўладиган кийимимизни, янгисини қурса бўладиган эшигимизни аяймиз. Лекин рўпарамиздаги тирик инсонлар-чи! Ахир улар бир синса, қайта бутун бўлмайди, бир сўлса қайтиб очилмайди, бир кетса, қайтиб келмайди! Ҳар бир одам ўз хонадонининг боғбони. Кўнгли абгор боғбоннинг боғи қандай гуркирасин? Ҳар бир боққа зиён етаверса, жамиятимизнинг саломатлигини бир ўйланг...

* * *

Бир тарих юрагимда қадоқ бўлиб туради.

У ота-онасининг ёлғиз боласи эди. Ақлли қиз бўлди. Институтга кирди. Ўша ерда бошқа шаҳарлик бир йигитга кўнгили қўйди. Ота-она монелик қилмади. У Андижонга келин бўлди. Вақт ўтгач, ота кексайиб, хасталанди. Қизи тинмай қатнади, куёви ҳам йўл берди. Андижонга олиб келиб, астойдил даволатиб ҳам кетишди, бўлмади.

Сўнгра она билан ҳам шундай ҳол бошланди. Қиз бир ой ўзиникида, бир ой онасиникида бўларди. Кўчириб кетай деса, она: «Қўй, бу ердан отам ўтган, онам ўтган. Оға-инимнинг, фарзандларимнинг изи бор, қолаверса, отангнинг хоки шу ерда», — деб кўнмади. Охири, «бир гап бўлса, албатта, қайтариб олиб келаман» деган ваъда билан Андижонга олиб кетди. Она икки йил жойидан жилмай ётди. Қизи чақалоққа қандай қараса, онани шундай парвариш қилди. Она ундан рози, бирор марта ҳам «сени деб шу ерларда ётибман» демади...

Шу онахонни баъзан кўргани кирардим. У доим: «Биз томонга борсанг, ақалли автобусда менинг кўчамдан бир ўтиб қўй, деворларимни, қўни-қўшнилариمنى ақалли остоналарини кўриб кел, жон болам», деб ўкинарди. Мен илтимосини бажарардим, ҳар янги хабардан сўнг, бир неча кун тетик ётар эди. яна шундай дерди: «Кучим етса-ю секин томга чиқсам, том ҳам эртаклардагидай баланд-баланд бўлса! Шундоқ қарасам, уйимнинг томи, орқасидаги бир туп ўригим кўринса, ваҳ, қандоқ бўлиб кетардим-а!»... У кулиб ҳикоя қилардию кўзларидан ёш оқарди...

Шу аёл қазо қилди. Ўлимидан аввал қизига: «Мени бу ердан олиб кетмай қўяқол. Шу шаҳардаги ўзингга энг яқин қабристонга қўйдир. Ҳарна яқинингда бўлай. Сен ҳам катта бўлдинг, қувватинг кетди, ўлганларнинг орқасидан шаҳарма-шаҳар саргардон бўлиб юраверма», дебди.

Она-Ватан деймиз! Инсонлар онасининг, отасининг, гулдай ёшлигининг изи қолгани учун, ёруғ дунё билан илк бор ўша ерда топишгани учун ватанларини тишларида тишлаб ўтадилар.

Она Ватандай улуғ. Биргина фарзанд бўла туриб, кўнгилнинг бир хоҳиши йўлида кўзларидан кўзини, жисмидан вужудини, юрагидан юрагини узиб жон ато этган ота-онани ташлаб, бошқа шаҳарга кетаётган пайтда фарзандлик андишаси нега ғафлатда қолди?!

Фарзандига асло озор бермай, «агар бахтинг шу билан бўлса, жон деб узатай» деб, қонталаш кўксини қўллари билан тўсиб, боласига таъзим қилиб турган ота-онага бир эмас, ўнта муҳаббатни садқа қилса арзимасмиди?! «Ёшлиқда хато бўлади» дейишади. Аммо бу хато бутун умрингни пароканда қилиб юборса-чи?! Ёшлиқда йўл қўйилган хато энг қалтис хатодир. Унинг зарби энг оғир: ёшингга ёш қўшилгани сари оғриғи зўрайиб бораверади.

Бизнинг шу тирик вужудимизда нафақат ота-онанинг, балки атрофимиздаги барча жонли-жонсиз мавжудотнинг ҳаққи бор. Улардан нур, шуур, жон... олиш ҳисобига яшаб юрибмиз. Биз уларнинг баридан қарздормиз. Шу боисдан ҳар гал ўзимизнинг фойда-зиёнимизни ўйлаётганимизда, аввало, атрофни назарда тутмоғимиз, қилаётган ишимиз кимга хуш, кимга нохуш келаётганини, атрофдагилар биздан розими ё йўқми, ҳисобга олишимиз лозим. Бу худбинликдан қутулишдир. Бу андишадир.

* * *

Ота-боланинг суҳбатини эшитиб қоламан:

— Дада, менга соат олиб беринг.

— Синфдошларинг тақишяптими?

— Йўқ, ҳали.

— Ўшалар таққанда олиб бераман, ўғлим!

Шу билан қайсидир камхарж оиланинг андишаси сақланди.

* * *

Қўшниникига чиқаётган онам устидаги янги кўйлагини эскисига алмаштира бошлайди: «Бошига ўлим тушиб, дунёси қоронғу бўлиб ўтирибди шўрлик, бежаниб чиқмайин», — дейди. Бир ўксук кўнгилнинг андишаси бу.

* * *

Бир ҳамкасбимнинг мактаб директорига айтган гапининг гувоҳи бўламан: «Менга тақсимланган битта синфнинг соатини фалончига ўтказиб қўйсангиз, бу йил тўй қилади, сарфи кўп». Сафдошликнинг андишаси бу...

* * *

Фазилатга ниҳоятда бой халқимиз бор. Ота-онадан кейин болалар талтайиб кетмайди. Ака-укани, ука-опани жуда қўллайди. Акадан ё опадан қолган болаларни уйлаб-жойламагунча тинчимайди, умрининг охиригача илинжи ўшаларда бўлади. Буни меҳр-оқибат деймиз. Аслида бу оға-ини, эл-юрт, қолаверса, ота-она руҳи олдида қаттиқ андишадир.

* * *

Биз томонларда ёлғиз яшайдиган кексаларни жуда кам учратасиз. Уларни ё у қариндоши, ё бу қариндоши бағрига олади ёки бирор боласини фарзандликка беради. Мабодо, ёлғиз яшаса, ҳамма топганини ўша ёққа ташийди. У ўзига тинч бўлса ҳам барибир, «Отамни кўрган, онамни кўрган» деб гурунглашгани чиқади, кўнглини олади. Бу ҳам тирикнинг, ҳам ўлганларнинг андишасидир...

* * *

Бир нарсадан қаттиқ ранжиб, икки-уч кун жуфтимизга кулиб гапиролмай турган пайтларимиз бўлади. Аммо киши билмас, унинг кийим-кечакларини рослаб қўямиз. Йўлини топиб вақтида еб-ичишларининг пайига тушамиз. Фарзандларни отасининг хизматига шай қилиб қўямиз. Бу «рўзғор» деган машаққатли йўлда ҳамроҳлик андишасидир.

* * *

Хўш, андишасиз бўлдик, унда-чи? Атрофдаги бад-жаҳллар, қон босими ошганлар, инфарктлар, асабийлар,

ошқозон касалликлари билан жабр тортаётганларнинг барчаси андишасизликнинг зарбасига учраган кишилардир. Андишадан кечиб, шахсан ўзингиз нимага эришдингиз? Бировни аямадингиз — йўлингиз очилди, ишингиз тезроқ битди. Ниятингиз пул-мол йиғиш эди, етдингиз. Бўйингиз паст эканлигини ҳамма кўриб турса ҳам, стулга чиқиб олиб «мен баландман» деддингиз. Чапга қараб тулки бўлдингиз, ўннга қараб буқаламун! Бировни хўп ёмонлаган эдингиз — ўрни сизга қолди... Ҳоказо ва ҳоказо. Аммо бу зафарли юришларингиз қалбингизга шамча ёруғлик бермайди. Юрагингизда ўқирган инграш жами шон-шуҳратингиз овозини босиб ётади. Сабаб: турмушингизда тахирлик, фарзандларингиз бетгачопар, доимо қандайдир бир хавфни кутиб яшайсиз, пулингизни эмас, ўзингизни соғинадиган сирдошингиз йўқ. Қизингиз уйида тинчимайди, ўғлингизда қўним йўқ! Кўчада юртнинг назаридан, уйда ҳаловатдан маҳрумсиз. Марҳамат, булар бари андишаси йўқ муҳитнинг мевалари...

Андиша — бу ўзгаларни бутун асраш йўлидаги фидойилиқдир. Андиша — бу яхшилик дунёсини оғиб кетишдан сақлайдиган мувозанат.

1986 йил

ЮРАК ВА АҚЛ БИРЛИҚДА БЎЛСИН

Менинг «Саодат» журналида «Андиша» номли мақолам босилгач, бир шоир укам «андиша» деган сўзни бир оз ёмон олиб ёзибди. Севган қизининг бир пайтлар унга, «Юринг, қочиб кетайлик» дегани, ўзининг эса андиша қилганини ва бу унга умр бўйи армон эканлигини ёзибди. Нега андиша қилдим, нега кетавермадим дея, хуноб бўлибди...

Шу мақола боис кўнглимдан кўп мулоҳазалар кечди. Бу ўзаро фикрлашувни овоз чиқариб айтсак, ёш дўстимизнинг айрим саволларига жавоб бўлармикан, деган мақсадда ушбу сатрларни битмоқдаман...

Укагинам, у қизни-ку ғўрлик қилибди дерман. Сизнинг пушаймонингиз шу кунгача келибди экан, нима учун қочиб кетавермадингиз ўшанда? Мен асло қўлимни пахса қилиб насихатга тушмоқчи эмасман. Аммо «ўлимдан бошқа ҳамма нарсанинг иложи бор», дегувчиларга юз фоиз қўшиламан. Сиз қўлингиз ва ақлингиздаги бор имкониятлардан фойдаланмаган кўринасиз. Ораларингиздаги ўша ҳолатни муҳаббат деган бўлсангиз, унинг қошида бунча бераҳм, бунча суст бўлдингиз? Атрофингиздаги одамларнинг ҳаммаси тош-юрак бўлмагандир? Ахир уларнинг орасида яқин сирдошларингиз, сизни ёқтирган муаллимларингиз, оқибатли момо ёки амакилар, куйинчак янгалар бордир? Отангиз қаҳрли бўлса, онангиз меҳрли бўлгандир? Иложини ана ўшалардан излаш керакмиди?..

Инсон ўзини қачон муҳаббатга ҳақдор сезади? Менимча, у ошиқ ёки маъшуқа учунгина эмас, балки ҳамма учун ўзини яхшиликларга мойил сезса, оёқ остидаги тошдан тортиб, бўғотдаги майсагача кўзига тўтиё кўрина бошласа, феъллари тозарса, ҳалимлашса, ўзгалар учун фидойиликка, мурувватга ўзида тайёргарлик, эҳтиёж ҳис этса ва ундаги бу фазлу камол атрофдагиларга ҳам кўрина бошласа... у севиш, севилишга муносибдир. Ҳақиқий муҳаббат мана шундай фазилат эгаларидагина ватан топади. Сиз муҳаббатингизни чин деб билган экансиз, нима учун ўзингиздаги зако ва уқув билан сизга қарши тураётган катталарнинг кўнглига йўл топмадингиз? Агар улар ота-онангиз бўлса, уларга тушунтира билмадингиз? Қочиб кетишга чоғланишдан кўра, уларга маъқул юмушларни бажариш, кўнгилларига кириб бориш хайрли эмасмиди? Ҳар бир ота-онанинг яхши томони ҳам, заиф томони ҳам ҳаммадан кўра фарзандларга аён. Озгина сабр-бардош қилинса, «қорнинг ҳам қаловини топса бўларди». Ўз тақдири учун заҳмат билан йўл очиш шу эмасми, иним? Иккиламчи, сизга шундай савол бермоқчиман: нафсиламрини айтганда, «Юринг, қочиб кетайлик»

деган қизга уйланиб бўладими? Бу гап сизга ғайрироқ эшитилар, шу боис келинг бир ўйлаб кўрайлик. Қочиб кетиш ўқишга кириш ёки бирор хайрли ишни бажариш учун бўлса, бошқа гап. Шунда ҳам энг машаққатсиз ва энгил йўл танланган бўларди. Аммо суйганига етишиш учунгина қилинган бу ҳаракат жасорат ҳам, вафодорлик ҳам эмас. Қизнинг бу иши балки сизга нисбатангина вафодир. Аммо дунё унинг учун сиздангина иборатми? У атрофидаги ўзига дахлдор бўлган жамики мавжудликка нисбатан хиёнатга чоғланди. Қиз болани вояга етказиб, эгасига топширгунча ота-онанинг жони симобдай титраб туради. Ноқобил ўғил туфайли келадиган исноддан қизнинг орқасидан келадиган дашном юз чандон азоблироқдир. Қизнинг шаънига берилган баҳо унинг зотига, ота-онасининг маънавий маъзига берилган баҳодир. Оиланинг яхши-ю ёмон томони фарзандлари улғайиб, кўчага чиққанда ошкор бўлади. Шарқона феълимиздаги қондан-қонга ўтиб келаётган орият туйғуси, авлодларнинг шаънини пок сақлаш йўлидаги андиша бизнинг жавоҳирларга алмашгусиз фазлимиздир...

Ўн саккизга кирган қиз ўз онасидан ўн саккиз минг оламча қарздормасми? Уриб турган юраги ҳаққи, исми-шарифи ҳаққи, отасининг бошини ҳам қилмаслик учун дунё тургунча масъул эмасми? У қочиб кетса, ғоз юрган акаларининг ҳоли не кечади? Сингиллари-чи? «Опаси қочиб кетган» деган гап ўзгаларда «бунисининг тарбияси қандай экан», деган гумонга олиб бормайдими? Юраги қонга тўлган, қақшатқич уятдан забун бўлган онанинг заволи кимни тутсин?! Яна такрор айтаманки, фақат сизга етишиш учунгина шунча қарздорликдан, шунча масъуллик ва бурчдан кечган, ўз хоҳишини ҳамиша бирламчи қўйган қизга суяниб бўладими? Шу қадар муқаддас туйғулардан тонган қиз, вақти келса, биргина сиздан тонолмайдими? Озгина ёқмай қолсангиз бас, ўн саккиз йиллик дунёни икки-уч йиллик таниш — сизга алмаштирмақчи бўлган зот,

сизни сиздан яхшироғига алмаштириб юбориши ҳам ҳеч гап эмас. Чунки унда ўзингиз айтгандай, ўз хоҳиши учун интилиш «журъати» бор...у қиз ўйламасданми, ғўрлик қилибми, қочиб кетмоқчи бўлганида, сизнинг андиша қилганингиз кўп маъқул бўлган. Сиз ақл билан иш тутгансиз.

Мана қаранг, Оролни ичдилар, ҳали у, ҳали бу томонга юлқидилар — хомталаш қилдилар. Аммо унга бирор марта биздан ҳам бирор нарса истайсанми, демадилар. Кўриб турибсизки, денгиз шўрлик ўлим тўшагида ётибди... Шунга ўхшаб кўнгилнинг кўчасига кириб, ота-она, ёр-биродарларнинг юзига оёқ қўйиб бугун мен кетсам, эртага яна бири кетса... бу тузлуққа тупуриш бўлмайдими?!

Шундай, укагинам, бу дунё қайтимлик — олмоқнинг албатта, бермоғи бор. Агар ўша таклифни сиз айтганингизда ҳам, у ақлли бўлса, «Бизни боққанлар, бизга термулганлар нима бўлади?» деб шаштингиздан қайтарган бўларди. Бу гапларни айтган қиз, кафиллик бераманки, сиз учун янада севимлироқ, ардоқлироқ бўларди.

Яна бир фикр шуки, сиз ҳозир ҳам нега ўша пайтда шартта кетавермадим деб афсус қиляпсизми, демак, йўлингизга тўғаноқ бўлган андиша эмас экан! У туйғунинг номи бошқадир балки? Қиз боланинг ўз ғурурини ўйламай ўшандай таклифга журъат этиши, менимча, ўзингиз билмаган ҳолда, сиздаги унга бўлган ўтли интилишни бир қадар кесган кўринади. Инсоннинг табиати қизиқ; у ҳамиша ўзида йўқ, номаълум, сирли бўлган нарсаларга талпинади. Унга эришган заҳоти қандайдир хотиржамликка тушади. Қизга ёқаётганингиз аниқ бўлиб қолгач, сизда бошланган ўша хотиржамлик ҳовурингиздан туширган ва бир зум ўйланиб қолган бўлишингиз мумкин. Андиша — мулоҳаза билан иш юритиш дегани. Андиша — «инсоний»лик деб аталган ўлчамдан чиқмаслик, инсонийлик эътиқодларида собит туриш дегани. Шарм, ҳаё, ибо эса

андишанинг шартларидан биридир. Бизнинг одатимизда ақлли саналган қизнинг, йигитнинг «қочиб кетиши» уят ҳисобланган, шундай бўлиб қолгани маъқул. Киши ўз бахти учун имконлар ичра имкон яратмоғи керак (биз айтган андишаю, сиз айтган журъатни ишга солган ҳолда!). Қочиб кетиш бу кураш эмас, журъат ҳам эмас!

Қишлоғингиздаги халқимизнинг удумларидан койинибсиз. Сиз ҳар ҳолда бу билан эски удумларнинг ҳаммасидан кечиш керак демагандирсиз. Чунки анъаналаримизнинг ёмонидан кўра яхшиси кўпроқ. Биз тараққиётни, янги фикрлашларни тан оламиз. Фақатгина миллий афзалликларимизни сақлаган ҳолда, албатта. Халқимизнинг ўзига хос миллий эътиқодларини, ўхшаши йўқ фазилатларини фарзандларимизга ҳам оҳорини тўкмай қолдириб кетиш бизнинг бурчимиздир. Расул Ҳамзатовнинг «Доғистоним»и ёдингиздами? Шоир мўъжазгина халқнинг урф-одатлари, эътиқодларига барчада баравар меҳр уйғотди. Шу асар сабаб, ўша юртга ажиб бир меҳр билан, ихлос билан қарайдиган бўлдим. Бизнинг удумларда ҳам кўз-кўз қиладиган томонлари оз дейсизми? Мисол учун, республикадаги қариялар уйларига бир назар солсангиз, унда ўзбекларни жуда кам учратасиз. Бу ҳам ўша қадим замондан қолган ота-оналик бурчи, оға-инилик, қариндошлик меҳр-оқибати, шу эътиқодларга масъуллик ҳисси бизда кучли эканини кўрсатади.

«Қиз билан йигит бир-бирига изҳори дил этмоққа ҳар доим ҳам журъат қилавермайди. Андиша бошимизга эгилиб келган толени ҳайдаб юборади»... дебсиз. Тўғри айтасиз, изҳори дилда журъатли бўлган яхши. Аммо бунда, албатта, йигитлар бошловчи бўлсинлар. Сирлилик, туйғуларини ибто пардаларига яшириш азали-азал аёл тоифасида бўлиб келган, бизнинг бу муқаддас эътиқодимизга асло тегинмангиз, бу шундайлигича қолсин!

*Яна мағрур, тошюрак деб, исм қўйманг бизларга,
Шарму ҳаё бизга бўлди, ошкор ёнмоқ сизларга.
Ўша мағрур турган қўйи сизлар дея, мисли хас,
Ёна-ёна кул бўлсак ҳам айтиш бизга расм эмас.*

*Мағрур туриб севилдик биз, мағрур туриб севдик биз,
Гоҳо сизни бой берар чоқ мағрур тура билдик биз.
Шул ўринда табиатдан қилгум келар ўғитлар,
Беарвороқ яралдингиз, беғамроқсиз йигитлар!*

Ҳа, бу борада журъатни, дадилликни сизларга бера-
версин, йигитларжон!

Ошиқларни оҳанрабодай ўзига чорлаган ҳам,
шоирларни минглаб йиллар куйлатиб қўйган ҳам,
бизни муҳаббат шоҳсупасига олиб чиққан ҳам туй-
гуларимиздаги ўша яширин дунёларимиздир. Ҳисла-
римизни бошқаришдаги бу андишадан биз ҳатто ман-
фаатдормиз: андиша бизни ўзимиздан кўра гўзалроқ
кўрсатади. Ҳусни камолимиз етмаган ўринларда ҳам
шу парда, шу ибодилан суюмли бўлиб келганмиз.

...Ёши ўттиз-қирқ атрофида бўлган, аммо ҳали тур-
муш қурмаган қизларнинг тақдиридан Сиз каби безов-
таман. Уларнинг орасида нақадар бебаҳо, нақадар юк-
сак инсонлар талайлигини айтмайсизми? Шундай
пайтларда ҳақиқатан ҳам бахтнинг кўзи кўр, деб
юборасан киши!

Иккинчи томондан, бу маълум даражада тақдирнинг
сабоғига ҳам ўхшайди. Бу қизларнинг қисматига ташқи
муҳитнинг таъсири ҳам бўлгандир. Аммо ўзларига
ўзлари сабаб бўлганлари эса кўпчиликни ташкил этади.
Жуфт танлашда «ўлчовни» жуда юқори қўйишлик,
айниқса, турмуш ташвишларининг керагидан ноке-
рагини ажрата билмаслик, феълнинг торлиги ёки
аёллик андишасидан узоқроқлиги кўп тақдирларга заво
бўлади. Аёл шу нарсани ҳеч қачон унутмаслиги керак-
ки, у дунёга инсоният занжирининг узилиб қолмас-
лиги учун ўз ҳалқаларини қўшгани келади. У аёллик
учун, шу улкан ҳаётнинг шамчироғи бўлиш учун дунё-

га келади. Гоҳо ўзининг биринчи муҳаббатига садоқат сақлаб, шундай ўтаётганлар ҳам учрайди. Бу, менимча бирёқлама ўйлашдир. Аввало, муҳаббат, энг холис, энг тоза, энг беминнат туйғудир. Кимнидир ёниб севишнинг ўзи бахт! Севилмоқ — яна бахт! Аммо у билан қовушмагани учун ўзини бахтсиз деб эълон қилишнинг, тақдирдан нолийверишнинг, ҳаётга беҳафсала қарашнинг бир чеккаси худбинликдир, тор ўйлашдир. Бу муҳаббатдан таъма қилишдир. Ҳақиқий муҳаббатга эса таъма бегонадир.

Муҳаббат кишининг ўзлигидан-да юқори турувчи умр маёғидир. Унга талпиниб яшашнинг ўзиёқ бахт! У юракнинг тўрида, орзулардан ясалган тахтларда, ҳаётингга ҳеч халақит бермай, унинг ҳамма жабҳаларига нурини узлуксиз сочиб тураверади...

Шоир укам, сиз жуда тўғри айтибсиз, «журъат бирламчи бўлсин». Андиша эса унга эшдошдир. Мундоқ ўйлаб қарасак, юрак — *ЖУРЪАТ*, ақл эса — *АНДИША*!

Юрак билан ақлнинг ҳамкорлиги ҳеч қачон бузилмасин!

1986 йил

НИЯТ НИМА?

Яхшидан — яхши, ёмондан — ёмон ният чиқади. Аввало яхшилигингизнинг исботи учун ҳам энг гўзал ниятлар қилинг. Биринчидан, оғзингиздан чиққан гапга фаришталар омин дейиши рост. Иккинчидан, ҳар ниятингиздан юрак уйғонади, дил ўзига ёзиб олади, ақлга истак-буйруқ кетади, қарабсизки феъл-атворингиз ўзгаради.

Балки, ҳамма ниятига етаверса, фоний дунёнинг ўзидаёқ жаннат бўларди-ку дерсиз. Тўғри, агар худбин бўлса, бировнинг бахтсизлиги устига тахт қурмоқчи бўлса «Олтин балиқ» эртагидаги кампирдай «энди олтин балиғинг келиб хизматимни қилсин» дейдиган, беш бармоғини оғзига суққанлардан бўлса, ундайлар ниятига етмаслар. Улар тавбани қуюқ қилсинлар...

Фаришталар пойлаб турар экан, оғзимиздан чиққанга омин деб юбориши ҳеч гап эмас экан. Дорилфунунни битириб янги ишга келган пайтимиз. Муаллим қизлар тўпланиб ўқув хоналарини жиҳозлаймиз. Орамизда шайтонларимиз кўп, ҳазил-ҳузул авжида. «Мен қиз кўрсам, мана бундоқ, ўғил кўрсам мана бундоқ исмлар қўяман» деб ҳали туғилмаган болаларига жамики ярқираган исмларни санаб чиқишади. Навбат менга келади, мен ҳам ўзимга етарли қитмир эдим. «Хўш, — дейман қувлик билан, — биринчим қиз бўлади — Аширхон қўяман, иккинчиси ҳам қиз бўлади — Баширхон қўяман, учинчиси Худоберди, тўртинчиси Оллоберди бўлади», дейман. Аслида бу гапларни уларни қуддириш учун айтаман. Аммо ният кетди-да! Аллоҳнинг қудратини қаранг, дастлаб қизларим — Ирода, Иқбол, кейин ўғилларим Илҳом, Баҳром дунёга келишди.

Вояга ета бошлаганимдан тортиб, ниҳоятда хуфиёна орзу қилардим: мен шундай одамга йўлиқсамки, мен билан унинг дунёси бутунлай ўзгарса, унга бошқаларда йўқ ҳаёт тортиқ этсам, яримта бўлса, бутун қилсам дердим. Шундай бўлди, болалар уйда тарбияланган, ота-она меҳрини кўрмаган, болаликни ўксиклик билан ўтказган, кўнгли ярим инсон учради. Бу одам ғоят билимли, меҳри дарё, самимий инсон эди, аммо шарқона одатларга ўргангунча, кўпчиликка аралашишга кўниккунча кўп қийинчиликлар бўлди. Онаси ўрнида камини яшириб, яхшисини ошириб, отаси ўрнида раҳнамо бўлишга чираниб, жигарлари ўрнида ёнида тирак бўлишга уриниб яшадим ва мингдан-минг розиман. Бир одамнинг тобора яхшиланиб боришида сабаб бўлишинг савоб, ҳам ғоят мароқли. Аммо бу ярим кўнгилни бутун қиламан деб ўзим яримта бўлаёздим. Ният кетган-да!

* * *

Яна мисол. Ўша қиз ўртоқларимнинг бири тинмай ҳазиллашарди: «Шаҳарнинг тор ҳовлиларида ўлларинг сиқилиб, мен қишлоққа тушаман, кенг ҳовли, кўпчилик бўлиб яшаймиз, нон ёпиб, сигирларни соғиб, мазза қилиб юраман» дерди. Худди шундай бўлди. Қишлоққа, ўн болали, баракотли оилага келин бўлди. Қўш сигир соғиб, қўш тандир қуриб, умри тўйлар билан ўтиб боряпти!

* * *

Яна бир хомуш мисол. Бир қариндошимиз бор, ёшлигида жуда кўҳлик, аммо феъли тезгина эди. У «мен ёш болани ёмон кўраман» деган гапни кўп қайтарар ва гўдакларни қўлига олмас, ёнига ҳеч йўлатмасди. У жуда яхши одамга тушди, бадавлат яшади, аммо... Аллоҳ унга фарзанд бермади. Ният — қалтис нарса. Уни кўнгилга туғишда бағоят эҳтиёт ва яна эҳтиёт бўлмоқ даркор!

* * *

Муҳтарам олим Файбулла ас-Салом айтганларидай, «деворнинг ҳам қулоғи бор, яхши гапларни соғиниб туради». Болаларни ҳам баланд ва гўзал ниятлар билан овоз чиқариб эркаламоқ жоиз. Раҳматли дадам укаларимни «ўғлонимнинг ўнта ўғли бўлади, ўнта ўғлини ўнта оти бўлади», деб алқардилар.

Гап уқиб қолганки бола бўлса, кўчадаю экранда нимаики яхши нарса бўлса, ният билан қулоғига қуявериш керак: «Ўғлим, иншооллоҳ, мана шунақа полвон бўладур, мени мана бундай машиналарга солиб юради, катта бўлса, мана бундоқ уйлар қуриб беради, қўралар тўла қўй боқади, укаларига уни олиб беради опаларига буни олиб беради...» каби сўзлар боланинг қулоқларига, идрокларига ёзилиб борсин. Шу ниятлар такрорланаверса, бора-бора боланинг режасига, интилишларига айланиб боради.

Яратганга ёқишнинг энг яқин йўли ўзгаларга яхшилик илинаверишдир. Тонгдаёқ, уйдан ниятни поклаб чиқмоқ керак — «худойим, мени кишиларнинг мушкулани осон қилишга яроқли қилгин, одамларнинг ризолигини олишни насиб этгин» дея ният қилсангиз, одамларга озор бермасликнинг йўлидан бораверсангиз, ўзингизнинг мушкулларингиз ечилаверади.

Кўксингизда гўзал ниятлар гулласин, биродар!

1997 йил

ШУКРОНА НИМА?

Қўлингдан кетган ҳар бир яхши нарса армондир. Дунё деганлари тинмай бой беришдан иборат. Йиғлайман десанг, йиғи кўп. Аммо ўрнингдан тур, атрофга боқ, бағрингни тўлдириб турган бу рангин дунё эртага яна йўқликка кетади. Кўриб қолмоқ керак, тўйиб қолмоқ керак. Эндиги келадиган дақиқаларни орзулаб, соғинчларга суяниб тиккаланмоқ керак. Инсонлик қисмати шу — бу ёқдан ғилдираб кириб, у ёқдан ғилдираб чиқиб кетасан, бир дам тўхташ йўқ. Шугина умрга тутаб кириб, ҳамманинг кўзини ачиштириб кетиш қаёқда-ю, баҳордай келиб, кўнгилларга чечаклар экиб кетиш қаёқда?

Армонлар ичра бутун яшаш мумкинлигини ўзида намоиш қилиб, бошқаларга ўргатиб кетиш ҳам аёллар қисмати дир.

Ўзидаги Аллоҳ берган имкониятларни неъмат билганлар шукронаси бор инсонлардир. Шукр келтиришни билган киши Яратганнинг ҳар бир мукофотини Ҳайрат билан қаршилайди. Ҳар бир қулайликни байрамдай қадрлайди.

Тўрт мучамнинг соғлиги — бахт. Ўғил-қизларга эга бўлганим — беқиёс бахт. Мени тушунадиган жуфтимнинг ёнимдалиги, ўғлимнинг орқасидан келин, қизимнинг ортидан куёв ўғлимнинг кириб келишлари жону

жаҳонимни тўлдирадиган бахт. Оғзимни очишимга чолғудай жаранглайдиган тилимнинг борлиги, иси ўзбекча, таъми ўзбекча тупроққа товонимни қўйиб яшаётганим — суратини чизиш мумкин бўлмаган Ҳайрат, вазнини ўлчаш мумкин бўлмаган Бахтдир. Ҳайратнинг калити *ШУКРОНАДИР*.

Биродар, сен Аллоҳдан эртадан-кечгача нималарнидир сўрайсан, яна бу илтижоларинг йил — ўн икки ой давом этади. Бу тинимсиз сўрашларингдан бирор марта андиша ҳам қилмайсан. Яратганга раҳмат ҳам айтиб қўяй демайсан, шукрона келтирмайсан.

Ахир Аллоҳ ўз неъматларини бошингдан қўйиб, атрофингни тўлдириб ташлабди-ку!

Инсонни буюк зот дейдилар. Мен гоҳо шак келтириб, тирик мавжудотлар ичида инсон энг нотавони ва мажруҳи дегим келади. Биринчи нотавонлиги шуки, у ўзида нима неъмат борлигини билмай, дунёга шер бўлиб келиб, тошбақадай судралиб ўтади! Иккинчиси, бир нарсани йўқотгандан кейингина унинг қадрига етади. Масалан, инсон зотининг тўқсон фоизи ота-онасининг қазосидан сўнг меҳр изҳор қилади. «Агар тирилсангиз мана бу тахтга ўтқазардим» мана бу бахтни тутқазардим», деб мазорларда бўзлаб юради!

Учинчидан, дунёда мусича мусичани, кабутар кабутарни, қўй қўйни еган эмас, фақат инсон бири-бирини еб, қувиб, куйдириб адо қилади! Шунинг учун ҳам Аллоҳ инсоннинг кўргулигини кўп яратгандир, эҳтимол.

* * *

Атрофимиздаги неъматларни танимаганимиз, шукрона айтишни билмаганимиз йўлимизни тобора боғлаб бораверади. Ҳар биримизда кунда ўн бор байрам қилишга ярашиқли афзалликлар бор — оёғингиз оғриётгани ёки қулоғингиз эшитмаётганини айтиб йиғлайверасиз. Айтинг-чи, кўзингиз кўряпти, томоғингиздан овқат ўтяпти, ҳазм бўляпти, юрагингиз соғ. Унинг шукронаси қани?

Бир бемор болангиз бор. Эзилаверасиз, Аллоҳдан ўртаниб тиланаверасиз — қолган уч болангиз лочиндай учиб юрибди-ку, унинг раҳмати, шукронаси қани? Ахир улар ҳам ногирон бўлса қандоқ қилган бўлардингиз!

* * *

Иморатим битмайди деб, тутаб ёнасиз, болам ўқишга киролмади деб тўлғонасиз, мана бу мансабдан айру тушдим деб сарғайиб, нега пулим кўпаймайди деб кичрайиб борасиз — тўхтанг, биродар, ёнингиздан лопиллаб ўтиб бораётган тобутга қаранг! Оёфингиз тагидан шамол ўтиб турибди, иншооллоҳ, битади у бино! Ўқишга киролмаса, шу ҳам фожиами? Болангизнинг боши тошдан бўлсин! Ота-оналикнинг ширин ташвишлари бу! Бунга етган бор, етмаган бор ва ҳоказо... Муомаласи қўрсроқ ёки хасисроқ бўлса-да, болаларингизнинг эшикдан кириб келадиган отаси борлигига шукр. Жавраса ҳам, асабларингизни тордай чалиб турса ҳам, қозоннинг тагига ўт ёқиб, болаларингизни қаноти остида иситиб ўтирадиган аёлингиз омонлигига шукр!

* * *

Эшигингизни тақиллатиб, сизни соғиниб келадиган одамларингиз борлиги, ота-она бўлиш насиб этгани, келинлик, кувёлик бўлиб уй тўрига ўтганингиз, болачақа учун кўчага чиқиб, нон-чой топиб келишга яроқли бўлганингиз — сизнинг бойваччалигингиз, толеингиз борлигидир — шукр, шукр ва яна шукр айтиш керак.

* * *

Жуфтингиз қурол ушламай, ўғлонимиз қон кечмай, хонадонимиз қаҳатчилик кўрмай буюк инқилоб ясадик — Ватан озод бўлди. Мачитлардан хотиржам азон овози эшитиляпти, она тилида нутқ сўзлаб, ўзбекча муҳр босяпмиз, юртнинг болалари дала ҳовлига чиқиб

келгандай осонлик билан дунёнинг тўрт тарафига чиқиб илму ижтимоиятда музокара ва муомала қилиб келяптилар. Содир бўлаётган қийинчилик ожизга ҳам кўриниб турибдики — бари ўткинчидир. Ўтиш даврининг шунчалик заҳматига тоб бермаса, киши худонинг қаҳрига учрайди. Бу — тобланиш қийинчиликлари, яратиш, бунёд этиш йўлида чекилган заҳматлардир. Бу таланган ўлканинг Ҳуррият ичра қайта тикланиш азиятларидир. Бу қийинчилик, бу азиятлар кўзларимизга сурма, бошимизга дурра бўлмоғи лозим. Минг шукр озодлик учун! Аллоҳдан бизга кўз тегмаслигини илтижо қилмоғимиз жоиз. Берганига шукр қилмасанг, бераридан қисади. Шукрона ёрингиз бўлсин, биродар!

1997 йил

БАХИЛЛИК ХУСУСИДА

Аллоҳ асрасин, асрасин, инсонни шу балодан асрасин-да! Бахилга йўлиққанга бир қийин, унинг ўзига эса минг бир қийиндир. Бахилга раҳм даркор. Шўрлик дунёга бир келиб, ўзи учун яшай олмай кетади. Ўйлагани, пойлагани — сиз! Бахилнинг бегонаси жуда кам бўлади, у сизга энг яқин жойлашиб олади. Қай балолиқ кун келади-ю, сизга гашлиги пайдо бўлади: афзаллик жиҳатингизни кўрди дегунча, оқара-кўкара бошлайди. Бировни сиз деб безовта бўлиши кишини нохуш қилади, сиз ўзингизни ундан нарироқ оласиз, битган ишларингизни яшириб, ютуқларингизни қаерга беркитишни билмай мустарлик тортасиз. У эса изингиздан тушиб олади, ўзингиз айтмаган нарсаларни бировлардан суриштириб, ҳидлаб-искаб юриб билиб олади, яна дарди офирлашади, қитмирлик билан бундан кейинги режаларингизни билмоқ истайди. Кўнгил-бўшлик қилиб айтиб қўйсангиз, ҳали бошланмаган, ё бор, ё йўқ ишлар учун ҳам касал бўла бошлайди шўрлик! Ё Аллоҳ, у ўзи учун қачон яшайди, дейсиз! Кўнглига солгин, мендан нари бўлсин, мен ҳам меҳнатимнинг гаштини ўзим кўрай, дейсиз! Ўшани ўйлаб

ишга боргингиз келмайди. Юрган йўлингизда у билан гаплашадиган, уни ўйлайверадиган бўлиб қоласиз...

Яна бир жиҳатдан қараганда, бахил ҳам Аллоҳ томонидан юборилган хосиятли тортиққа ўхшайди. Ҳа, ҳа, ўрни келганда дунёда бахиллар борлиги учун шукрона келтириш жоиз: яхши одамларнинг энг яхши насихатларини ҳам қулоғингизга олмаслигингиз ёки уларнинг мақтовларидан ҳаволаниб, ўзингизга талабчанликни сусайтириб қўйишингиз мумкин. Бахил бор жойда эса ҳамиша ҳушёрсиз, ўзингизни текшираверасиз, «шу қилганингга ҳам мана буни қойиллатай, мана бу ишни охирига етказай», деб басма-басига ҳаракат қиласиз, кучингизга куч қўшилади.

Инсон камолотга етиши учун яхши-ёмон, оқ-қора, хунук-чиройли мавжудликлараро яшаши самарали экан. Луқмони Ҳакимдан қандай қилиб бу қадар яхши бўлишга эришдингиз дейишса, «ёмон ишларнинг тескарисини қилиб», деб жавоб берган эканлар. Шу боис ҳам бахилларни қарғамаслик, ёмон кўрмаслик керак. Аллоҳнинг ҳамма қилгани яхшиликка дейишади-ку! Бундай бадфеъл одамлар баъзан душман бўлиб дўстнинг ишини қилади: масалан, сиз чумоли эдингиз, бир бахилга ўчакишиб шерга айландингиз. Сизни шер даражасига олиб чиққан шу **БАХИЛ!**

* * *

Бахилжон, сен бировни ёмон кўриб эдинг, Аллоҳ ёмонлигингни яхшиликка айлантирди. Бировга қилган диққат-эътиборингни ўзинг учун сарфлаганингда ундан бир неча бор зўр бўлиб кетардинг. Ўзингга раҳминг келсин, бахилжон, бировларга қуйма!

Сен яратмаган бирор гўзалликни бошқа яратса иччингдан ҳавас қил! Бориб этагини ўп! «Биродар, менку шуни яратолмадим, агар сен ҳам шуни уддалаганингда бир гўзаллик кам бўларди», дея рағбат бер! Ҳавас қил, бировнинг ютуғига астойдил ҳавас қилсанг, худойим ҳатто ундан юксакроққа олиб чиқади сени!

Умр жараёнида шу нарса такрор ва такрор исбот бўлдики, модомики кимдадир истеъдод бўлиб, бахилликни ҳам касб қилса, шу офат унинг бошига етаркан. Худо унга элнинг муҳаббатини насиб этмас экан. Тавба дейсан киши, у истеъдод — яратаверади, қўлга олиб кўрсанг — олий меҳнат, аммо халқ уни тан олмайди, орқага ўтирилиб кетаверади, буюргани — шу! Бахилнинг боғи кўкармайди дегани — шу! Тавба жоиз, тавба!

1997 йил

КИБР

Нафсламрни айтганда, кибр ландавур, зеҳнсиз, заиф кишиларда бўлмайди. Аксинча, озми-кўпми салоҳиятли, қўлидан бирмунча иш келадиган одамларда туп қўяди. Улар зукко бўлмайди-ю, аммо ақллари бисёр бўлишини жуда-жуда хоҳлайди ва билимдонларга ўхшаб кўриниш учун чиранаверади, чиранаверади. Ҳали у «улуғ» кишига, ҳали бу «зўр»га тақлид қилади. Бўйи паст бўлса ҳам димоғини томга қўйиб гапиради. Ҳатто кулишлари-ю, гап ташлашлари ҳам қайсидир «аллома»ники!

Мен бир ҳақиқатни англадимки, вагонлаб китоб ўқиб, уни ёдлагани билан киши олим бўлмас экан, маъни деган нарса унча-мунча кишида ватан қурмас экан ва қиссалардан ҳисса чиқаришни худо буюрганга буюраркан.

Бир одамни биламан, ҳали унинг, ҳали бунинг этагини тутиб, уларга ёқишга уриниб юради ва гоҳида уларнинг қаторида ўтиришга муяссар ҳам бўлади. У кўп китоб кўргани, «фалонийлар»ни танигани учун шу қадар ҳаволанадики, ўзи тўртта ғўрани ўриқка айлантирмай туриб, жами мевали боғларга тош отаверади — ҳар гапида ўнта китобдан кўчирма келтиради, «билимларини» шағалдай қаршингизга тўкиб, уюб ташлайди. Даврада кимдир биров ҳақида ижобий гапирса, у ё бу хусусда мулоҳаза билдирса, гапингиз оғзингиздан узилмай туриб, шартта қайчи солади-да,

«э, у олим эмас», «э, унинг ихтироси омонат», «унинг савияси паст» деб ўзининг ўта «зукко»лигини пеш қилаверади. Аввалига мен унга ихлос қўйиб, унинг олимликка интилиши, китобсеварлигини жуда ҳурмат қилардим. Айрим ўринсиз «бурроликлар»ини ҳам билими кўп одам дарвеш бўлади-да деб кечирардим... Яхшироқ кузатсам, у бировнинг елкаси, бировнинг юзига оёқ қўйиб тепага ўрлайдиган, кўнгли тусаса, ҳатто ўзининг энг яқинларини ҳам эзфилаб ўтадиган, китоб тутган қўлини ҳалолу ҳаромга бирдай ураверадиган баттол экан. Шайтонлик худди шу эмасми! Чексиз билим тўплаб, уни фақат ёмонлик учун ишлатиш шайтоннинг қўлидан келади, холос! .. Аллоҳнинг ҳукмини қаранг, илмга адолатли бўлганга камол, илмга кибр, ҳаром аралаштирса, *ИБЛИСЛИК* насиб этиб турибди-я!

Шу бола элнинг назаридан қолди, биров унинг йўлини тўсмади, рақибга йўлиқмади, аммо кундан-кунга баҳоси пасайиб, ўрни йўқолиб бораверди. Уни илм урди, ўқиб амал қилмаган китобларининг уволига қолди!

Ўзингни эр билсанг, ўзгани шер бил, деган фалсафани ҳар бир ютуғимизнинг муқовасига ёзиб қўйишимиз керак экан. Атрофимизда мавжуд бўлган катта-ю кичик неъматнинг барига таъзимда турмоқ лозим экан. Мана шу хокисорлик йўлимизни очиб боради, элнинг дуосига сазовор этади. Кишини бор қиладиган ҳам, йўқ қиладиган ҳам элнинг назаридир!

1997 йил

РАШК ХУСУСИДА

Оилага кушанда бўладиган хавфларнинг бири рашқдир. Рашк — асли муҳаббатдан туғилмаган ширин бир туйғу. У ҳаргиз тилга кўчмайдиган, ҳатто юзу кўзга балқимай, юракнинг тубида зинфилаб турадиган, инсоннинг гўзал, руҳий ҳолатидир. Кимнинг маънавий дунёси бой бўлса, рашки шунча пинҳона бўлажак. Кимларнингдир эса жами қусурлари рашк туфайли фош бўлади.

Қиз бола ота-онанинг бағридан, ёруғ дунёни таниган остонасидан воз кечиб, ҳамма яхши ниятларини куёвнинг хонадонига атаб, таъзим ила бир умр сизларники бўлдим деб кириб келади. Куёв ҳам уни бир умрга кутиб олаётгани, уйнинг тўрини-ю, қалбининг қўрини фақат унга атаётганини карнай-сурнайлар билан тўрт тарафга овоза қилади, нурлар ёғилган бир куни улар бир-бирларига оталик ва оналик мартабасини инъом этадилар. Хонадонларини бахт қўнғироқлари тўлдириб юборади.

Айт-чи, биродар, шу қадар қиммат кишингни, ёнингдаги бир умрлик ҳамдамнинг, яхши-ёмон кунларингда тиргак бўлгучинг, беғубор кунларда топган покиза жуфтингни хаёлан, алақандай поку нопокларга қўшиб тасаввур қилишга ҳамиятинг қандай чидайди?

Ёниб-куйиб, рашк ғавғосини кўтармасдан аввал эътибор бер: борди-ю жуфтинг сенга бефарқ бўлса, дарров эсла, унга қай вақтлар кўпроқ ёқардинг. У қай фазилатингни қадрларди: қай вақт, қай хислатингдан завқланарди? Ўша ишларнинг қайси бири сенда қанда бўлибди, нимани унутибсан, дарҳол тикла! Ойнакка қара-чи, ҳамма нарсанг ярашимли турибдими? Қай кўйга тушсанг туш, унинг ихлосини қозон! Бунинг орият қиладиган жойи йўқ, ҳамма-ҳамма юмушдан ҳам аввал мана шу бир умр керагингнинг кўнглини олинг. Кам-кўсти кўп дейсизми? Ҳаргиз ундай деманг, тақдир сизларни бир-бирларингизга камида ярим асрга топширган. Одам бир йил тутадиган буюмини ҳам неча бор созлайди. Инсон эса тинмай ўзгариб турувчи мавжудот. Сизга бахтли ҳаёт керак бўлса, сабр билан жуфтингизни ўзингизбоп қилиб тарбиялаб оласиз. Бу — сизнинг бурчингиз, бу — қарзингиздир!

Борди-ю, эркак суюқоёқ чиқса нима қилиш керак? Аввало, уни уйга тортадиган жами яхши тутумларни қўллаб кўринг. Зеро, самимият билан кечириш ҳам бахтнинг гаровидир, яъни бир бора кечиринг, икки бора ҳам. Шунда ҳам ўзгармаса, азизам, бир тутуриқсиз эркак учун бўладиган можарони ўзингизга эп билманг. Атрофдан мадад сўраб ёлворманг, боласига атаганини берса берсин, бўлмаса суднинг ҳукми билан илинар. Кўксингизга тош босинг-да, унинг баҳридан ўтинг. Сиз баланд ҳамиятингизни ул майда эркакнинг қошида букманг, бола бевафо ота қўлидан нон егандан кўра, мағрур онанинг қўлида тош тишлаб, ориятли бўлиб улғайгани маъқул!

Рашкчилар қулоғига бир гап айтай: аввало жуфтингизнинг кўнглини эҳтиёт қилинг. Агар у сингудай бўлса, сиз ҳам бутун бўлмайсиз. Яна шуни сўзлайки, кимнингки ўзида ўғриликка мойиллик бўлса, бошқалардан ҳам гумонсираб юради. Ўзи бузуққа дунёда тўғри одам йўққа ўхшаб кўринади. Ҳушёр бўлинг, ўринсиз тергашларингиз билан шахсий қусурларингизни фош этиб қўйманг тагин!

1993 йил

ХОКИСОРЛИК ФАЗИЛАТМИ?

Бир жонсарақ синглим қўнғироқ қилди-да: «Хокисорлик фазилатми? Шу ҳақда бир мақола ёзмайсизми», — деди. Жавобга энди оғиз жуфтлаган эдим, бетоқатлик билан гап бошлаб, хокисорлик қилаверсангиз, оёқ остида топталиб кетиш ҳам ҳеч гап эмаслиги хусусида куюна кетди...

Ҳўш, хокисорлик нима ўзи?! Аввало, уни бундай малоллик билан тилга олмагин! Уни Аллоҳ ҳар кимга эмас, танлаганига, сайлаганига беради. Ҳосили ҳаддан зиёд, ларзон-ларзон мевали дарахтни кўрганмисан ва ёки оғир юк ортмоқлаган йўловчини бир хотирла! Хокисор одамнинг кўриниши худди шундай — заминга

эгилган бўлади! Хокисорликнинг онаси — *ИЛМ!* У мураккаблиқдан оддийликка етиб келган *БУЮКЛИҚДИР!* Инсоннинг илми ортар экан, Яратганнинг мўъжизаларини таниб, ҳайрати зиёда бўлиб боради. Ҳаётга, одамларга муҳаббат боғлайди. Чунки атрофда ва ҳар инсонда ғиж-ғиж неъмат жам эканлиги, ҳар нуқтада минг бир мураккаб жараёнлар кечаётганини туйган сари уларга ихлоси ортади. Инсон билими ортган сари ўзини билимсиз санай бошлайди, кичрайиб, ўзининг бу ушоқ туришидан уялишга тушади. Қарабсанки, кўринганки катта-кичikka мўъжизага йўлиққандай тавозе кўрсатадиган, кичик кўнгил бўлиб қолади. Мана шу кўринишдаги одам покланган одамдир, чунки ундан «мен дономан» деган такаббурлик кетди, бошқаларга нисбатан «сен ким бўлиб қолибсан» дейдиган кибр кетди. Кибр, такаббурлик атрофга озордир. Бандаларни ранжитиш эса Аллоҳга қарши юрмақдир.

Биз асл маънодаги хокисорлик ҳақида гапиряпмиз. Уни айрим заифликлар билан аралаштириб юбормаслик керак. Масалан, бир майда мисол: иш жойингдаги ҳамхонанг ноқулай жойда ўтиради. Кўрдингики, эшик очиқ қолибди, уни елвизак урмасин деб, жойингдан туриб эшикни ёпиб келдинг. Иккинчи, учинчи бора ҳам шу одамгарчиликни такрорладинг. Аммо шеригинг яна сендан умидвор бўлиб, ўзи жойидан жилмай ё очиқчасига сенга ишора қилса-ю, сен яна бу дастёрликни қилаверсанг, бу хокисорлик эмас, сенинг *ОРИЯТ-СИЗЛИГИНИГ* бўлади! Аслида сен кўрсатган ҳурмат сафдошинг учун мукофот эди, унинг сенга жавоби эса юзсизлиқдир! Бундай одам давомли иззатга муносиб эмас, шу ўринда мурувватдан ўзингни тийганинг маъқул!

Айниқса, моддиюни, мансаби сендан баледроқ бўлганлар билан ҳушёр муомала қил. Ҳаракатларинг хушомадга ўхшаб кетмаяптими? Сенинг мурувват-йўқловларингга у беписанд қарамаяптими? Ҳадеб сен ҳол сўраяпсанми ё у ҳам сен билан қизиқаяптими, унга қайишганинг каби, у ҳам сен деб безовта бўляптими?

Қадрингни йўқотиб қўйма, азизим. Чунки сендаги сен сеники эмас, Яратганнинг омонатидир, уни исроф қилишга ҳаққинг йўқ!

Кеча бир олим одамнинг телевизор орқали чиқиб-шини кўриб, афсусдан хомуш тортдим! Мен унинг ғоят меҳнаткашлигини биламан ва дилимда ихлос туярдим. Аммо кеча у кишини гафлат босди: фалон китоби ўз даврида ўша соҳа бўйича энг катта ва энг машҳур китоб бўлгани ва қандай шов-шувлар билан тақдирлангани ҳақида сурур билан сўзларди. Киши хокисорлиқдан чиқдим, унинг мағзи енгиллашгани, илми пучайгани шу. Инсонлар «илм» дебки, «яхшилиқ» дебки номлаган амалларини шуҳрат топмоқ учун эмас, аввало Аллоҳ розилиги учун адо этишлари керак. Сал ҳаволандингми, тамом, савобдан айрилинг! Нафс кўйига кирдинг демақдир!

Имом Фаззолийнинг «Ихёу улумид-дин» китобида фикҳ илми (диннинг йўл-йўриқлари, қоидалари тўғрисидаги ҳуқуқ илми, бу илми билувчиларни эса фақиҳлар дейилган) пешволари ва ахлоқ-одоб намояндалари бўлмиш Имом Шофеъий (р.а.), Имом Молик (р.а.) каби олимларнинг шахсий сифатларидан мисоллар келтиради. Имом Шофеъий бир жойда: «Агар уламолар зикр қилинса, улар ичида Молик учар юлдузидр. Мен учун Моликдан кўра ишончлироқ одам йўқ» деса, бир жойда «Моликдан қирқ саккизта савол сўраганимда, ўттиз иккитасига «билмайман», деб жавоб берди» деган гапни келтиради. Имом Моликда у саволларга жавоб йўқмиди дейсан? Ахир у киши ўз даврида тан олиниб турган «дин илмининг учар юлдузи» эди-ку! У бор илмини ўртага ташлаб, талашиб, тортишиб, мунозарада беллашиши мумкин эди. Бу билан у қай даражада мукамал илмдор эканлигини исботлаган ҳам бўларди. Аммо бандаларининг ҳайрати, мақтовларига сазовор бўлиш, рўйхатнинг тепароғига ёзилиш, мукофотга даъвогарлик каби илинжлар бу буюк шахслар учун ёт бўлган. Имом Фаззолий айтадиларки, Имом Молик илми билан Аллоҳ-

нинг ризолигидан бошқа нарсани хоҳламас эди. Бошқа нарсани хоҳлаганда эди унинг нафси «билмайман» деган иқрорни айттирмасди. У киши ўзидаги филдай илмнинг гар қилдай жойига гумони бўлган бўлса, сукут сақлашни фарз билган. Ва бу унинг хокисор кўринишидир...

Синглим, сим қоққанингда шундай важоҳатда эдингки, хокисор инсонларни босиб ўтадиганларни таъзирини бериш керак деган хоҳишинг бордай эди. Қўйгил, бу фикрингдан қайтгил, бизни камситаётган кишидан кам эмаслигимизни билдириш учун, баҳсга киришиб, фазлу ютуғимизни бир-бир санашимиз керакми энди? Бу кибр-ку ахир! Ёки унинг қусурларини бетига айтиб, юрагини абгор қилишимиз керакми? Бу тошбағирлик-ку! Аллоҳ кўриб, билиб турган ўзимизнинг қанчадан-қанча гуноҳларимиз бор! Қандай қилиб «мен яхшиман» дея оламиз! Яратгандан уялмаймизми?

Яна бир ибратни қара: Имом Шофеъий (р.а.): «Мен ҳеч кимса билан унинг хато қилиб қолишини истаб баҳс-мунозара қилмадим» дейди. Кўрдингми, бировни «тузлаб» қўйишни қўй, ҳатто унинг хато қилишини ишанинг ўзи гуноҳ, чунки ниятингда унга нисбатан зулм кетди! У муборак зот яна: «Мен ким билан суҳбатлашган бўлсам, унинг илмга муваффақ бўлишини, тўғри йўлда юришини, Аллоҳдан ёрдам олишини ва Аллоҳ таолонинг ҳифзу ҳимоясида бўлишини хоҳладим. Ким билан суҳбатлашмайин, Аллоҳ таоло ҳақни менинг тилим билан юзага чиқарадими ёки унинг тили биланми, менга ҳеч фарқи йўқ» дейди. Шу гапни айтган одамнинг ўзи комилликка етишган кишидир! Қаерда ҳақ юзага чиқибди, ўша ерда инсонлар нафланди, деган гап. Яхшилик болалади, деган гап. Ҳақ ишни ким амалга оширгани эмас, амалга ошгани муҳимдир. Юрагида худоси бор кишининг дунёқарашини шундай бўлмай.

Худо сенинг бўғзингга оҳанг тўлдирди — хонанда бўлдинг, ақлингни бикр қилди — олим бўлдинг, дилингни нурлантириб, тилингга булбул қўндирди —

воизлик мақомидасан. Аммо бу билан бурун кўтариб мақтанолмайсан, наинки, бу неъматларини Ўзи сенга ижарага омонат қўйган, ногоҳ қайтариб олиш ҳам Унинг қўлида! Ва бу ҳар дақиқада содир бўлиши мумкин.

Имом Фаззолий улуғларнинг илм офати — шухратдан сақланишлари, обрў-мартабадан юз ўгиришлари, қалбни қандай тоза тутишлари ҳақида фикр юритиб, Имом Шофеъийнинг яна бир гапини келтиради. «Одамлар ушбу фикҳ илмидан фойдаланишлари, аммо ундан бирор нарсани менга нисбат бермасликларини хоҳлар эдим», дейди у зот. Ана сенга хокисорлик! Менинг илмимни эҳтиёжларига ишлатсинлар, аммо мени мақтамасинлар, исмимни ибрат қилиб келтиравермасинлар. Бу илмни бергувчи Аллоҳдир, мен фақат дастёрман холос, вазифам Ундан олиб бандаларига бериш. Ҳамма ҳамду санони Бергувчига айтсинлар, демоқда... Эҳтимол, мана шу хокисорлик эвазига бугун биз уларни буюк санаб, гапларини бағримизга босиб ўтирибмиз...

Сингилжоним, *ХОКИСОРЛИК МАҚОМИДАН ЧИҚМА*, агар қўллари билан елкангдан эзиб, сени пасайтириб, ўзлари осмонга ўрлайдиганларга учраб қолсанг, сабр билан андак сукут қил. Яна бир оз учадилар-да, шардай паққа-паққа ёриладилар. Уларнинг қисмати шундай, чунки ичлари бўш...

2004 йил

МЕРОС ҚАДРИЯТЛАР

Қишнинг поёнидан баҳор топилгунча соғинчларинг дилдираб бўзлайди. Саратон тандирида куз етилгунича жисму жонинг ҳароратдан толади. Хайриятки, куз ҳар гал қайтади, баҳор қайтади. Аммо умр чексиз йўқотишлардан, йўқотиш бўлганда ҳам мутлақ қайтмас йўқотишлардан иборат. Қарангки, бу оғриқли айрилиқлар ажиб бир шарофат ҳам келтиради. Яъни, қўлингиздаги бор неъматларни қадрлайдиган, уларни асраб-авайлай-

диган бўлиб қоласиз. Кўнглингизга шукрона тушади ва бу шукрона ақлингизга, ўтаётган кунингизга тўлиқлик бахш этади.

Мана, авлодлар бормоқда. Улар қайтмас бўлиб кетаётир, бизга мерос бўлиб уларнинг ишлари-ю, айтмишлари қолмоқда, холос. Мен миллий урф-одатларимизни кўрганим сари, эл қалбини шундоққина кўриб тургандай, кузатишда ичкарилаган сарим, жавоҳир топаётгандай бўламан. Удумларимиз авлодларимизнинг армонлари, орзуларидан, нозик таъби ва самимиятидан, кенг феъли ва саховатидан бунёд бўлгандир.

Отамни йўқотгач, отам севган одат-удумларни эслаб юриб топдим бу бойликни!

Онамдан айрилгач, онам амал қилган расм-русумларни хотирлаб юриб рўбарў келдим ва таҳлил этиб кўргач, севиб қолдим бу одатларимизни!

Мен андижонча удумларнинг таъриф-тавсифини, уларнинг келиб чиқиш сабабларини тарих китобларидан қидирмадим, бировдан сўрамадим, суриштирмадим. Кузатишларим асносида юрагимга нимаики нозикроқ тегинган бўлса, шоирона шаклу шамойилда талқин этдим, холос.

НЕГА КАРНАЙ ЧАЛАДИЛАР?

Рўзғор муқаддас уюшма бўлгани учун ҳам, карнай-сурнай, тароналар билан унинг бошланишига ишора берадилар. Рўзғор мушкул бир фаолият бўлгани боис кўплашиб дуо бериб, мадад тилайдилар. Илоҳо, бу дуолар ижобат бўлсин!

Андижон тўйларига ҳақиқий тантанаворликни карнай бағишлайди. Шунини ҳам айтиш керакки, андижонча карнай усуллари гоят ўзига хос ва бўлакчадир.

Хўш, нечун чаладилар карнайни?

Назаримда шундай: икки дилнинг, икки авлод тақдирининг боғланиши улкан ҳодисотдир. Карнай янги бир авлод пойдевори қурилаётганини тўрт томонга овоза қилади, бу қутлуғ маросимга гувоҳлар йиғади.

Карнай шавқ билан наъра тортади, фалончининг қизига харидор бўлиб келдик, дея келиннинг атроф маҳалласини оёққа турғазади. Ҳовлию тор кўча, айвону том одамга тўлади. Қизи чиқиб кетар экан, шу уйнинг улуғи титроқ овоз билан дуо беради, ёшу қари «Омин» дея қўшилишади.

Келинни олиб қайтган карнайлар энди куёв масканида бонг урадилар: «Ҳой яхшилар, эшитмадим деманглар, бир покиза гавҳарни олиб келяпмиз, у сизларга фарзанд бўлажак! Чиқа қолинг, яхши ният билан қарши олинг», дея ҳаммани қўзғатиб, ҳаяжонга солади. Бу кун карнаю сурнай, нофоранинг гижбакабангидан бутун маҳалла жами ҳасрат, надоматлардан чекинади, ҳамма шу икки ёшга бахт тилаш билан машғул бўлади...

Азиз ўғлон ва муҳтарам қизойим! Эл дуо бердими, тамом, шу заҳоти чўнг масъуллиқ елкангизга тушади. Бу масъуллиқ сизни ҳамиша рўзғорни асраб-авайлашга ундаб туриши лозим. Эл дуоси элнинг назари демақдир. Рўзғорни эҳтиёт қилмаслик назардан қочмоқликдир. Бу эса улкан фожиадир — назардан қолганларнинг оиласи ҳам, авлоди ҳам ҳеч қачон унган эмас, ўсган эмас.

НЕГА КЕЛИНЧАКНИ КЎТАРИБ ОЛАДИЛАР?

Карнай садолари ила келин, куёв дарвозаси олдида катта гулхан ёқилади. Дарвоқе, нечун ёқадилар оловни?! «Келинчак, сени оловдай муҳаббат билан кутяпмиз» деганларими бу? Яна: «Келинчак куёвнинг хонадонига оловдай меҳр билан кириб келсин» деган орзуларими? Ёки: «Жами нохушлиқлар ичкари ораламай, янги рўзғорнинг остонасида куйиб битсин», деган маъноларда олов ёқилар балки.

Олов тинмай чарсиллайди, унинг атрофида чарх уриб рақс тушаётган Андижон йигитларининг товонлари чандон гурсиллайди. Шу ораликда бир неча йигитлар куёвга тўн кийдириб, шоҳи қийиқ билан белини сириб

боғлаб, келинни кўтариб олмоққа созлайдилар, сўнгра келин ўтирган машинадан уй остонасигача бир-бирларига қўл беришиб, куёв муҳофазаси учун занжирсифат жонли йўлак ҳосил қиладилар. Карнай эса «Мард бўл, шер бўл, бўл, бўл, бўл, бўл!» каби зарб усулларни бошлаб юборади. Куёв шу аснода келин томон йўналади. Карнайнинг бетоқат, тезоб ҳайқириғи, йигитларнинг мадад берувчи қийқириқлари остида куёв келинни даст кўтариб чимилдиққа олиб келиб қўяди. Бу Андижон тўйларининг энг кўримли, ҳаяжонли манзараларидан биридир.

...Куёв қўлларини чўзганича келин томон одимлар экан, менинг хаёлимга бир ўй урилади. Шоир қалбим билан куёв ўйларини ўқиётганга ўхшайман, мана куёвнинг кўнглидан кечаётган гаплар:

*Юлдузлар ичига ой сайлаганим, келдингми-я!
Қизларнинг орасидан ҳур сайлаганим, келдингми-я!
Тушларимни ростга айлантириб келасану,
Сени кўтармай кимни кўтарай!
Дуоларимни чинга айлантириб келасану,
Сени кўтармай кимни кўтарай!
Отамнинг ушалган армони бўлиб келаётганим,
Кел, кафтларимга қўн!
Онамнинг дардига дармон бўлгучим,
Сени кўтармай кимни кўтарай!
Опа-синглимни топиштирувчи бўлиб келаётганим,
Оғаларимни келиштирувчи бўлиб келаётганим,
Кел, кафтларимда олиб кирай сени!
Рўзғоримнинг баракаси, кел,
Хонадонимнинг истараси, кел!
Менинг номимда боғлар яратасану,
Сени кўтармай кимни кўтарай!
Яхшимни оширарим, ёмонимни яширарим,
посбоним кел,
Қўлларимга қўн,
Эл олдида табаррук қилиб олиб кирай сени!*

Шундай юксак умидворлик билан куёв келинчакни қўлларида тутиб бормоқда... Мен эса безовталиқ билан келинни сўроқ қила кетаман:

Ой деб сайланган келинчак, кун деб танланган келинчак, сенга берилаётган баҳоларга муносиблиқ ҳақида ўйладингми?

Қуръонни, нонни, фарзандни кафтда кўтарадилар. Бунинг боиси аёндир. Аммо сени не учун кўтармоқдалар? Мағзини уқдингми буни? Рўзғор Тоҳир-Зуҳролик, Лайли-Мажнунлик эмаслигини, рўзғор чеки йўқ кураш, ютиш-ютқазилар майдони эканлигини ёд этиб юр! Огоҳ бўл, бу остонада сенинг қўлинг билан тузалувчи беморлар, сўзингдан яшарувчи умрлар, эпинг, удданг билан ечилувчи мушкуллар, сенинг меҳр ва маҳоратинг билан улангувчи узилганлар изларингга зор бўлиб турибди. Шунинг учун ҳам кўтариб юрибдилар сени! Сен бу хонадонга халоскор бўлиб кирмоқдасан.

...Ичкарида эса янгаларинг «Ёр-ёр»и эшитилади:

*Келин деманг боғингизга
Қумри келди, ёр-ёр,
Ота-онангиз гармони,
Умри келди, ёр-ёр,
Келинчакнинг ҳар сўзидан
Райҳон унур, ёр-ёр...*

Илоҳо, қадамларинг қутлуғ, нафасларинг иссиқ келсин қизойим!

1990 йил

ЁНИНГДАГИ БАХТ

Инсон юксакларни кўзлайверади, олисларга интилаверади. Қўлдан кетиб, узоқлашган омадини-ю, ҳа деганда келавермаётган бахтини қўмсаб, бўзлаб, бетоқат бўлаверади! Унинг ҳамма хатоси шунда! Аслида одамзод ҳамиша бахт ичра яшайди! Бахтга туртиниб, бахт билан қўл ушлашиб, бахтдан нафас олиб турган бўлади!

Аmmo буни ўзи билмайди, гафлат босади уни. Орага айрилиқ тушгандагина, бори йўқ бўлгандагина ёнини ўймалаб қолади. Ҳатто ўша айрилдим деб, фарёд солаётганда ҳам, турфа толе атрофини ўраб туради, инсон яна кўрмайди!

Раҳматлик Асқад Мухторнинг бир шеъри бор эди, тахминан шундай: «Атроф тун қўйнида. Тўрт тараф-фингдан зулмат қўйилади. Сукунат. Шу тобда қайсидир девор қавагида бир қушча «чирқ» этди. Шу «чирқ» этган товушдан олам шаклланди, олам шаклланди!» Қаранг-а, шу зилдай тунни жимжилоқдай қушча қувиб юборди ёки шу «чирқ» этган товуш тонгнинг эшигини очиб юборди! Ёки порлоқ тонгни шугина товуш уйғота олди! Фақат бу мўъжизани, яратганнинг бу синоатини туя билган бахтли! Ҳаммага керак тонгни шу жиндак-кина қуш етаклаб келади-ю, мазза қилмайсанми, жонларинг эриб кетмайдими?! Анови боғлар ортида какку сайрай бошлади, юзларидан шарму ҳаёси қуйилиб турадиган бир шоира синглимнинг босиқ, одобли овозига ўхшайди унинг саси. Одобли овозингдан айланай, қушим! Бу муяссарликни бизга бераётган қулоқларимиздир. Бу ҳам битта бахт, шукр қилайлик!

Атрофга муҳаббат кўзи билан термилгин, биродар! Ҳабибинг ҳам, табибинг ҳам ёнгинангда, уларни юрагинг билан қидириб топ! Дилинг дунёсини қурум босиб ётганди, шундоқ ташқарига чиқсанг, беҳиларнинг ям-яшил баргларига бир осмон капалак қўниб олибди! Беҳи гуллади эмас, сен капалакзорга тушиб қолдинг, ишонавер! Ёнингга назар сол:

*Зилдай замин дарз кетибди
Қилдай майса гасуиган.
Еру кўкни маст этибди
Ялпиз қай хас остиган.*

*Ҳар куртакда бир тугун сир
Ечилмоққа ошиқар.
Ғунча лиммо-лим тўлибдир
Ним пушти ранг қўшиққа.*

Бу гўзалликни сенга нигоҳларинг, димоқларинг
етказаётир, бу ҳам битта бахт, улар учун шукр қил!

Қўлинг буюрган ишингни ижро қиляпти, тилинг
хоҳлаган кишингни эритиб беряпти, оёқларинг истаган
жойингга олиб боряпти! Бу мислсиз бахт, туну тонг
шукроналар айтсанг арзийди!

Бу дунёда сенинг хунук-чиройлигингни малолсиз
қабул қиладиган фақат онангдир, фақат отангдир.
Улардан кейин эса Яратганнинг меҳрибончилиги билан
эрга аёл, аёлга эр бериладир. Жами мушкулотда
уларнинг бир-бирига ҳадди сифади. Умрларининг
охиригача улар бир-бирлари учун мукофотдирлар.
Аммо аксари ҳолатда ёнларидаги бу неъматни англа-
майдилар, қадрламайдилар. Дунёнинг ишлари жуда
қизиқлиги рост! Разм солсангиз, иноқ, шовқинсиз яша-
ганларга нисбатан ҳамиша «жангу жадал», димоқ-
фироқ билан кексайганларнинг орасида бир-бирига
эргашиб кетиб қолиш кўпроқ учрайди. Тинмай бировни
кузатиб, фикру хаёлингни унга боғлаб яшайверсанг
ҳам, дунёнинг ўша билан тўлиб қолади. Ундан айру
тушиш етим қолиш билан баравардир! «Ёмоннинг ўти
ёмон» деганлари шу! Яхшими, ёмонми атрофингда
сенга қарашли одамларнинг бўлгани — бахт! Кимгадир
чарчаб хизмат қилиб, кимнингдир гамида югуриб
юриш ҳам — бахт! Бунга ҳам шукр жоиз.

Янги уй олдик. Бир қўшнимиз «бу ердан поезд
овози келиб турар экан» деб кўчиб кетди. Менга эса
худди шу овоз ҳаёт шарпаси бўлиб туюлади. Қанча
одам шаҳарма-шаҳар юриб иш битиряпти, бир-бирини
йўқлаб бориб келяпти, энг муҳими, ёнгинамдан талай
одам тинмай ўтиб турибди, деган фикр ҳар гал мени
тирилтиради, ғайрат бағишлайди. Одамлар орасида
юриш, айниқса, сенинг она тилингда гаплашадиганлар
ичида умргузаронлик қилиш инсон боласи учун сао-
датдир!

Инсон яратилганда унинг билан бирга талай ризқу
рўз, неъмат-мукофотлар ҳам яратилганини, улар атро-
фимизда сочилиб, бизга мунтазир бўлиб турганини

эслатгимиз келди. Ўзингизга аталган бу илоҳий тортиқларга ўзингиз эга бўлинг дегимиз келди.

Биродар, ёнингдагини кўриш, қўлингда бори билан мазза қилиш ҳам *ЎЗ-ЎЗИНИ ТАНИШ*дир.

1999 йил

БИЗНИНГ МИЛЛИЙ ФЕЪЛИМИЗ

Дадам бир ҳикоятни хўб таъсирланиб, такрор-такрор айтардилар: бир одам дарвоза олдида чуқур қайғуда ўтирибди эмиш. Ҳол сўрасалар, «эй биродар, хонадонимга бир бало ораламасайди, фалон муддатки, уйимизга меҳмон келмаяпти» дебди... Бировга дастурхон ёзишни орзулаб яшайди ўзбек. Худо сийлаган хонадонга меҳмон келади, дейди у. Чиройли кўрпача, ёстиқлар қопланади меҳмонга атаб. Буюмларнинг, сочиқ-дастурхонларнинг энг сараси уларга ажратилади. Меҳмонга деб алоҳида меҳмонхоналар қурилади, унинг оёғига қўйлар сўйилади. Меҳмонга атаганини, бу ёғини сўрасангиз, жондан суйган боласига ҳам едирмайди ўзбек.

Водий қишлоқларини эслайман. Қўшни қўшнининг меҳмони учун ҳалак бўлади. Мезбоннинг чойгуми қайнагунча, қўшнидан дамланган чой чиқади. Кимдир янги узилган нон, кимдир косада қатиқ, кимдир мева илинади. Қўшни ошларни айтмайсизми, косалар эшик санаб юради. Ҳатто меҳмоннинг кўнглини олиш ҳақида китоблар ёзади бу халқ.

Бозорда деҳқон ўз моли учун сиз билан обдон савдолашиши мумкин. Аммо уйига бориб қолсангиз, жами неъматини пойингизга тўшайди, қувониб юриб едириб, ортганини мажбурлаб қўлингизга тугиб беради. «Бобурнома»нинг бир жойида «Андижонда полиз бошида қовун пулга сотилмайди» дейилган. Полиз бошига келган одам меҳмон-да ахир!

Болам катта бўлсин, уйига меҳмон тўлсин деб дуо қилиб, авлоддан-авлодга қўли очиқликни васият қилиб боради бу миллат.

Бу миллат киндик қони тўкилган ерга илдиз қўяди. Товонини ота-боболари кўмилган ер кўтариб турмаса, мувозанати қийинлашади ўзбекнинг! Ватандан айри қилма деб ёлворади тангрига.

Омадлар чорлаб, даромадлар имлаган томонларга кетгиси келар гоҳо, бориб ҳам кўрар баъзан. Аммо ортидан унинг ўзигина эшитадиган сирли бир овоз чорлайверади. Отасининг юзини, онасининг исини кўмсаб қайтаверади. Улар ўтгач, улардан ёдгор оғаниларига уланиб, боғланиб яшайди ўзбек. Улар ҳам бўлмаса, аждодидан қолганлардан, ота-онасини таниганлардан узилолмай юради. Ҳеч ким топилмаса, отасидан қолган далаларга, онасининг тилида гаплашувчиларнинг лаҳжаларига мубтало бўлиб ватандан жилмайди ўзбек.

Халқимиз нима учун ўғил кўрса хурсанд бўлади?? Чироғимни ёқадиганим келди дейди у. Энди менинг уйим ватан ичра ватан бўлиб қолади деб севинади. Бизда ўғил очган эшик шу остонадан тарқалганлар учун чароғбондир, жамловчи, тўпловчидир. «Ўғил бола ота ҳовлини сотмайди, бу ер руҳлар келиб ризо айтadиган файзободдир» деган нақл ҳар бир ўзбекнинг иймонида яшайди.

«Ўз юртни қўйиб Ҳинд сори юзландим, э-воҳ, бу не юз қаролиғ бўлди» деб олтин тахтларда олтиндай сарғайиб ўтди шоҳ Бобур. «Мен Тошкентда ё зўр шоир бўламан, ё уйга қайтиб, ариқ лабида ялпизга суяниб ўлиб қоламан» деб ёзади Муҳаммад Юсуф. Кўриниб турибдики, зўр шоирлик берадиган мингта роҳатдан, кези келса, она ҳовлисининг хушбўй ялпизларига суяниб туриб жондан кечиш ҳам гоҳо саодатдай туюлаётир...

Хорижда яшайдиган, тўрт тарафини бисёр санайдиган ватандошимиз иш жойининг эшиги тепасига бир сиқим Ўзбекистон тупроғини илиб қўйган экан. У ҳар

кириб чиққанда, пешонасига урилаётган она тупроқдан нима олар эди? Нимани туяр эди? Буни ўзигина билади ўзбек!

Киши туғилган ерига муҳаббат қўяди-да, деймиз буларга қараб. Аммо бизнинг миллат феълларида худогагина аён синоат бордир: бобоси бу тупроқдан юз йил аввал кетиб қолган, отаси ҳам, онаси ҳам хорижда туғилган ўзбек боласининг-да ягона орзуси ватанга келиб ўлишдир. Имкон топмасалар, чопарлар юбориб, илтижолар битиб, она-Ер тупроғидан бир кафтгина олиб келишни сўранадилар. Куни келса, бу тупроқни кафанлари узра сочишни болаларига васият қиладилар. Сингса, ватан тупроғига сингишни тилайди ўзбек...

Макка шаҳрида яшовчи бир ватандошимиз ҳақида сўзлаб беришганди. У ўзига жуда тинч, таниқли киши экан. Ҳаж ибодатининг охириги кунларида ҳамюртлари уни бўлакча ҳолда учратишибди — у Ҳарамнинг бир четида деворга суянган кўйи юм-юм йиғлар эмиш. Аҳвол сўрашса, «шу пайтгача ҳар йили Ҳаж ибодатини ўтайман ва Аллоҳдан биргина нарсани — ватанни (Ўзбекистонни) озод қилгин деб тилайман, у кунни кўриш насиб этмас экан-да деб йиғлаяпман» дебди. Буни қарангки, ўша куни тунда бу одам қазо қилибди. Эрталаб уни жойига қўйгани олиб кетяптилар экан, радиода эса Ўзбекистон озод бўлди деган хабар берилляпти экан!

«Ватан» сўзини ватандан олисда ҳам тишида тишлаб ўтган бу миллатдошимдан фахр туйдим. Шу билан бирга ватаннинг бағрида туриб, унинг кафтидан нон еб, шу ерда бола топиб, қатор авлодлари кўмилган қабристонларни қучоқлаб юриб ҳам яйрамайдиган, мустақилликнинг ҳар бир тонгини ўпиб қаршила-майдиган, «миллат, ватан» деганда томирлари гулламай-диган ватандошларим учраб туришидан юрагим эзилди!

Ватан тангри берган неъматларнинг энг буюги! У ёнимиздаги улкан бахтдир.

Халқимизнинг ўзига жафо қиладиган феъллари ҳам бордир. Вой, содда элим-а, деб бош тебратасиз. Шу билан бирга, унинг бетакрорлиги ва бебаҳолиги худди шу феълда эканини тан оласиз.

Еврүполиклар бизнинг бола тарбиялаш тарзимизга балки кулиб қарар! Сабабки, улар бола деб биз каби қад букмайди. Суяги сал ростлангунча бош-қош бўлади-ю у ёғига болалари маънан ҳам, моддиян ҳам ўз ёғига қоврилади. Уларда бола сони ҳам кўпаймайди. Бундоқ қарасангиз, ишлари пишиққа ўхшайди: ўзи ҳам бутун, боласи ҳам бизникидан эртароқ пишиб, эртароқ елқадан тушади. Аммо ўзбек бунга кўнмайди. Чақалоққа берадиган биринчи дуомиз «боламиз ўзидан кўпайсин, боши уй қуриш, тўй қилишдан чиқмасин!» дейиш билан бошланади. Уйда ўғил туғилса — терак экилади, қиз бўлса, сандиққа сеп тушади.

«Ўзим кўрмаганни болам кўрсин!» деб ният қилади ўзбек. Ҳовлисининг тўрига баланд қилиб, ҳали келмаган келинга иморат солишни бошлайди. Озиб-тўзигунча борини шу уйга харжлайди. Буни малол олиб эмас, иштиёқ ва муҳаббат билан қилади. Ўғлини баланд кўшкка ўтқизиб, ўзи ҳовли этагидаги катакдеккина уйчада минг ризолик билан умргузаронлик қилаверади.

Бизнинг миллат битта-иккита болага қаноат қилмайди. Кам бола билан унинг ниятлари ушалмайди гўё. Ўзбек: «Ўлсам, кетимда хонтахтанинг тўрт четида тўртта болам қолсин», деб орзулайди. Бири бир томонга оғса, иккинчиси суяйди, бошқа томонга эгилса, учинчиси ушлаб қолади, дея кўнгил тўқлайди. Катта бўлса мени боқади, деб эмас, мени тўрига ўтқизади, деб эмас, тириклигимда боламнинг ён тиракларини қўйиб кетай деб, фарзандларининг келажагига атаб боласини тўртта қилади ўзбек. Бири беғам чиқса, бошқаси ҳушёр бўлади, яхшиси ёмонини хор бўлгани қўймайди, деб болага бола қўшади ўзбек.

«Ўзига бир марта берилган умрни хорлайди булар» деганлар бизни яхшилаб кузатсин: мен уйлаб, жойла-гунимча фарзандим ўйин боласи бўлиб юриши мум-кин, аммо унинг нигоҳларига, хотирасига жонсарак суратларим, у деб тортган азиятларимни муҳрлаб бор-ганман, ўзига ота-оналик навбати келганда, иймоним комилки, боласига мендек фидойи бўлади. Шу тарзда **ОҚИБАТ, ҚАДР, БУРЧ** каби **миллатни бақувват қиладиган устунларни** қўйиб боради ўзбек. **Содғалик қилиб, буюклик сари юргандини билмай қолади ўзбек...**

* * *

Ўзбек **ДУО ОЛСАМ**, ниятимга етаман деб ўйлайди. Зотан дуода ризолик бор. Ризолик бор жойда униб-ўсиш борлигини халқимиз яхши билади. Унинг ўзига сўраганидан кўра ўзгаларга атагани кўпроқдир...

Рўзгоримиздаги қут ҳаминқадар эди. Қоплаб егулик йиғиб, дошқозонларда гўшт қайнатиб сафо қилиш йўқ эди. Лекин оиламизда кетма-кет ўғил укаларим туғил-ганида дадам раҳматли кетини кўтара олмайдиган қўйлар келтириб сўяр, сўнг бир тишламини ҳам қол-дирмай маҳаллага тарқатиб юборар эди. Оиламизда эҳсон тугамас эди. Отам ўзича, онам ўзича ғариблар-нинг кўнглини сўраб, дуо олиб юрар эди.

Дуога қўл очган каттаю кичикнинг оғзига келади-гани — «Тўйларга етказсин!» деган ният. Тўй қилишни орзу қилмаган ўзбек йўқ. Тўйнинг тури кўплигини айтмайсизми!

...**БЕШИК ТЎЙИ** қилар экан, бу билан фарзандлилар қаторига қўшилгани, энди ўзи ҳам келажакка дахл-дорлигини маълум қилади. Муборак чилла бағридан энди чиқаётган бола — покиза вужудни яхшиларнинг шаро-фатига, табаррук нафасларига чайиб олишни орзу этади. Шунинг учун одам йиғади, ош беради. Ўғил деган сўз биз учун **ОРИЯТ, ВАТАН** сўзлари қадар мўътабар. Ўғил кўрса, «Энди ўлигимнинг эгаси бор, вақти келса, хотир-жам жон берсам бўлади» деб қувонади ўзбек.

СУННАТ ТҮЙИ яна бир ўғлон сафга қўшилгани, у туфайли келажакда ота-она авлодининг ва дунёнинг яна бир ками битажагини овоза этади. Болажоннинг қулоқларига ҳали бегона саслар тўлмай туриб, энг яхши тилаклар айтилсин, деган ниятда қилинади бу тўй.

*НИКОҲ ТҮЙ*ларининг мақсади янада кенг ва эзгудир. Рўзфор тутиб, бола кўриб, вояга етказгунча неча эшикнинг ошини еб, неча тўйнинг даврасидан баҳраманд бўласиз. Қиз узатиш, ўғил уйлаш — муқаддас мартабадир. Рўзфор йўли — мушкул йўл, оиланинг эркаги бўлиш, аёли бўлиш — кўп азиятли юмуш. Икки ёшнинг тақдири фотиҳа — Аллоҳга илтижолар изҳор қилиш билан боғланади.

Қудадан келадиган биринчи тугунда албатта новвот ёки ҳолва бўлади — умри ширинлик билан бошланиб, шу тарзда давом этсин, дегани бу! Оқ поёндозлар солинади — оёғингиз остига гард юқмаган ихлосимни соляпман, қайтими шунга муносиб бўлсин, деган илинжи бу! Қудаларга яна исириқ соладилар, ўзаро эҳтиромларга кўз тегмасин, деган нияти бу! Кириб келадиган келин-куёвнинг бошидан қанд сочадилар, Аллоҳ уларнинг умрини татимли қилсин деган, илтижоси бу!

Миллатимизнинг ҳар бир урф-одати, удумлари асо-сида унинг феъл-атвори, нияту орзулари пинҳондир.

ТҮЙХОНА — ниятхонадир, тўйхона — ризолик сўраладиган ва ризолик айтиладиган минбар, энг яхши дуолар боис осмондан раҳматлар ёғиладиган хосиятли жойдир. Буни ҳар доим ҳис этиб туриш азалий бурчимиздир.

Байрам тузиб, байрам тилаб яшайди ўзбек. Бу тилак ва орзулари билан хонадонма-хонадон меҳр ришталарини боғлаб боради. *ДАСТУРХОН АТРОФИГА ТЎПЛАНАЁТГАН ХАЛҚ — БИРЛАШИБ БОРАЁТГАН МИЛЛАТДИР*. Халқимизнинг мана шу феълининг ўзи ёнимизда турган буюк бахтдир.

1990 йил

МУНДАРИЖА

ШЕЪРЛАР

Поезд ўтар	3
Сени келар деб	4
Рашким	5
Муҳаббат, муҳаббат	5
Сурнай	7
Армонингман	7
Ўқувчимга	8
Фироқ	9
Дардли дунё	9
Койир эмишсан	10
Сиз тувилган кун	11
Биз — юдузмиз	13
Юраккинам	13
Олис юз ёшим	14
Дақиқа	14
Куз	15
Сен бор эдинг	16
Ёмғир ёғади	16
Иродага	17
Ҳар доим бўлсин қуёш!	18
...Дугонам, кел энди тарк эт хонангни	19
Сел қуяди	20
Она уйим	21
Кутишлар, кутишлар	22
Армонларим	23
Танбур куйлар	24
Тонг	25
Гул фасли	26
Мен бировни севган ўхшайман	27
Қор ёғади	28
Изҳорсиз баёнлар	29
Мўъжизали дақиқалар	32
Андижонлик хонанда Абдухалил Адулҳакимов хотирасига	35
Қўшиққа ҳеч ўлим йўқ	36
Мактуб	37
Саида Зуннунова хотирасига	42
Аёл сўзи	42
Болам, бобонг келади	45
Қорғозбозлик	47
Бизнинг хатолар	49
Гар айрилиқ бўлмасайди, дейман ўзимча	49
Кечирингиз, гулдирақдай феълларим учун	49

Гуркираган қувончларим сиз билан тўлди	50
Минг сулувни куйдирган ул суқсурдайин бўйингиз	50
Бошқаларга ўхшолмадик, ўхшолмадик-эй, эсиз	51
Муҳаббатим, киминг бўлдим мен?	51
Рўпарамда чўнг Яхшилик турар менга бериб қўл	51
Қарға булбуликни даъво қилмагай	52
Ҳайрат	52
Аёл истаги	53
Иқбол	54
Қўш каптар	55
Уч ёр-ёр	56
Бахилдан баҳра олмақ	60
Урушдан қайтмаганларга мактуб	60
Мухлисларимга бир ҳазил	62
Ёмғирдан сўнг	63
Васият	64
Менинг азиз юрагим	65
Балодан ҳазар	65
Марсия	66
Юрагимнинг душмани	69
Куздир бугун	70
Машғум чора	71
Кўксимдаги дарахт	71
Ойдан хат	72
Куйганингиз ёлғондир	73
Омон ёр	74
Яна пахтазорда	75
Ҳасадгўйга	76
Илтижо	77
Кўрсанг бошин эгиб юришларини	78
Ошкора беллашса, шукр қил	78
Ўлан	79
Боласини демагил ёмон	80
«Дарға»	80
Ёрилтош	81
Яшаш сурури	82
Уйим қуёшига	82
Кайфият	86
Ушалган дуо	87
Атиргулдеккина эдим	88
Ўғит	89
Жароҳат	90
Яна куз ҳақида	90
Хайрлашув	92
Истак	94
Умр	95
Эртакчи дадам	96

Ишкомларга бўйи етмаса	97
Учар қушга айтганим	98
Эй, дўст!	99
Ноқобил дўстга	100
Эл ичинда, тил учинда сизни кам-кам суйиб кўрдим	101
Фахрия	102
Сурия йўлларида	103
Дарс	104
Сиздан кейин	105
Армон	106
Муҳаммад Юсуфга	106
Ўн тўққизимга	107
Анджоннинг ҳофизлари қўшиқ ёзинг дейдилар	108
Фигон	109
Анджоннинг аёли	110
Адашганман	111
Менинг бахилим	112
Эллик ёшга тўлган кундаги нутқ	112
Атиргуллар қимтиб турар дудоғин	113
Сўридаги ўйлар	114
Арслонбоб тоғларида	115
Ки эркак қандайин эркак, юзида юзта ранг бўлса	117
Шоирмас у, сўзга устаси фаранг	117
Ойижон, баҳорлар гуллайверади	118
Умр бўйи термулиб ой	118
Мен бошимни бир бора ҳам елкангизга қўймадим	120
Онажоним кетди-ю, қолди етим дил ўртада	121
Мени сўздин жудо қилма, сўзимдин ўзга божим йўқ	121
Зотимни зурриёдимга сифотин жойлагин, ё раб	122
Дўсти носодиққа	123
Пскент йўлида	123

БАДИАЛАР

Ўғлим, сенга айтаман!	125
Қизларга аталган сўзлар	177
Бахт нима?	223
Андиша нима?	228
Юрак ва ақл бирликда бўлсин	234
Ният нима?	240
Шукрона нима?	243
Бахиллик хусусида	246
Кибр.	248
Рашк хусусида	249
Хокисорлик фазилатми?	251
Мерос қадриятлар	255
Ёнингдаги бахт	259
Бизнинг миллий феълимиз	262

Турсуной Содиқова

АТИРГУЛ ИСИ

САЙЛАНМА

Муҳаррир С. Мирзааҳмедова

Бадиий муҳаррир О. Фозилов

Техник муҳаррир У. Ким

Мусаҳҳиҳ Н. Умарова

Компьютерда тайёрловчи Г. Қулназарова

Босишга рухсат этилди 3.07.2007. Бичими 84×108^{1/32}.
Офсет босма усулда босилди. Шартли б.т. 14,28 + 0,21 вкл.

Нашр б.т. 11,20 + 0,25 вкл. Адади 3000.

Буюртма № 07-7. Баҳоси келишилган нарҳда.

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг
«O'zbekiston» нашриёт-матбаа ижодий уйида босилди.
100129. Тошкент. Навоий кўчаси, 30.

84(5У)6

С 21

Содиқова Турсуной.

Атиргул иси. Сайланма. Шеърлар ва бадиалар.
(Т. Содиқова. Масъул муҳаррир Тўлқин Ҳайит.
«O‘zbekiston». 2007. -272 б.

ISBN 978-9943-01-089-5

ББК 84(5У)6